(eleştirel düşünce)

Hüseyin Köse

Bourdieu Medyaya Karşı

Medya: İşbirlikçi, Zorba ve Çığırtkan

PAPİRÜS

Bourdieu Medyaya Karşı

(İşbirlikçi, Zorba ve Çığırtkan Medya)

Eleştirel Düşünce

Papirüs Yayınları
Eleştirel Düşünce Dizisi
ISBN 975-8747-47-9
1. Basım, Temmuz 2004

Bourdieu Medyaya Karşı
(İşbirlikçi, Zorba ve Çığırtkan Medya)
Hüseyin Köse

Copyright Papirüs Yayınevi, 2004

Yönetmen: *Oktay Şimşek*
Editör: *Nihat Ateş*
Yayın Kurulu: *İrfan Tan, İsmet Ercan, Oktay Şimşek*
Düzelti: *Evin Okçuoğlu*
Kapak, Görsel Tasarım: *Papirüs Yayınevi*
Baskı: *Ayhan Matbaası, Yüzyıl Mah. Mat. Sit. 5.Cad. 47*
Bağcılar-İstanbul, Tel: 0212 6290165

© Papirüs Yayınevi
Nur Sokak, Çınar Apt. 3/Zemin, Küçükbakkalköy - İstanbul
Tel & Faks: (0216) 572 27 59-(0212) 245 21 32
e-mail: papirus@papiruskitap.com

Bourdieu Medyaya Karşı

(İşbirlikçi, Zorba ve Çığırtkan Medya)

Hüseyin Köse

Hüseyin Köse: 8 mart 1970'de Gaziantep'te doğdu. 1993 yılında Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde lisans; 1998'de yine aynı üniversitede popüler kültür alanında hazırladığı master teziyle yüksek lisans öğrenimini tamamladı. 2003 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde sunduğu doktora teziyle iletişim sosyologu unvanını aldı. Bir süre İzmir'de gazetecilik ve serbest çevirmenlik yapan Köse,1996-1997 yılları arasında sadece üç sayı çıkabilen "*Sokak Şarkıları*" adlı anti-periyodik edebiyat-şiir dergisini yönetti.1995-1998 yıllarında iki kez Varlık dergisinin düzenlediği geleneksel "Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülleri"nde dikkate değer bulundu. 1998 yılında "*Üzülmüş Evler Kraliçesi*" adlı şiir dosyasıyla "Arkadaş Zekai Özger Şiir Ödülü"; 2003'te ise, "*Mahvedici Melek*" adlı şiir dosyasıyla "Orhon Murat Şiir ödülü"nü kazandı. Fransızca'dan 18.yy Fransız edebiyatı ve Aydınlanma Çağı felsefesine ilişkin Diderot, Vauvenarc, Chamfort, Joseph de Meistre, Buffon, Condorcet ve Florian'dan yaptığı çevirileri de bulunan Köse'nin, Türkçe'de yayımlanmış bazı çalışmaları: *D'Alembert-Felsefenin Ögeleri*, Öteki Yayınevi, 2000; *Machiavelli-Seçme Yazılar*, Öteki Yayınevi 2000; Robert-Elisabeth Badinther: *Condorcet, Politikada Bir Entelektüel*, Öteki Yayınevi, 2000; *Montesquieu-Öyküler*, Birey Yayınları, 2002.

Virgül, Varlık, Edebiyat ve Eleştiri, Ayrım, Yaratı, İnsan, Kunduz Düşleri, Bir Yeni Biçem ve E dergilerinde şiir, deneme ve eleştiri yazıları da yayımlamış olan Köse, halen Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

Giriş 13

BİRİNCİ BÖLÜM

Bourdieu Sosyolojisi Açısından TV Haberciliği ve Medya 31
Bourdieu Sosyolojisi Bakımından Medya Nasıl Okunabilir 44
Bourdieu'cü Medya Analiz Yöntemi 60
Medya Epistemolojisi 64
Medya Söylemi 68
Medyanın Gücü 73
TV Haberciliğinin Bourdieu'cü Kavram ve Eleştirileri 78
Fast-thinker'lar ve Profesyoneller Arası Suç Ortaklığı 78
Medyanın Yeni Kurtarıcıları: Heteronom Entelektüeller 83
Hız-Düşünce İlişkisi ve "Hızın İçinde Düşünmek" 89
Haberde "Gel-geç Olaylar" ve Siyaset Dışılaştırma 93
TV'de "Etkili Görüş"ün Sözcüleri: Sunucular 98
Haber Tartışma Programları ve "Kaç Güreşi Modeli" 102

İKİNCİ BÖLÜM

TV Tartışma Programlarında Kulis Oluşumları 107
Bourdieu'cü Açıdan TV Kulisinin Bazı Sorunları 117
TV Kulisinin Özerklik Sorunu 119
TV Kulisinin Özne Sorunu 125
TV Kulisinin Temsiliyet Sorunu 130
TV Kulisinin Bourdieu'cü Çözümlemeleri 136
Dışa Kapalı Bir Güç ve İktidar Oyunu Olarak Kulis 139
Yapısal Bir Sansür" Biçimi Olarak Kulis 145
Sosyolojik Bir Yapılanma Olarak Kulis 152
TV Kulisinin Başlıca Aktörleri 159
Sunucular ve Simgesel Şiddet Failleri 161
Medyanın Sık Talep Ettiği Aydınlar ve Suç Ortaklıkları 166
Birbirine Konuşan Seçkinler ve Manipülatif Etkileri 172

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TV Tartışma Programlarında Kulisin Yapılandırılışına bir örnek "TEKE TEK" 179
Teke Tek Programının Kulis Özellikleri 184
Simgesel Şiddet ve Kulisin Dışa Kapalı Bir Güç ve İktidar Oyunu Olma Özelliği Açısından Söz Hakkı Dağıtımı 187
Sözün ve Gerçekliğin Mizanseni 195
Sözün ve Gerçekliğin Çerçevelenmesi 200
Sembolik Kapital ve Birbirine Konuşan Seçkinlerin Etkileri Açısından Söylemsel Hiyerarşi ve Belirleyicilik 208
Bağlamsal Belirleyicilik 209
İdeolojik Belirleyicilik 216
TV Kulisi Olarak Teke Tek ve Kamuoyu İlişkisi 222
Kamusal Temsil Olanakları ve Katılım 223
Katılımcı Zenginliği ve Anlamı 228

SONUÇ VE ÖNERİLER 246

KAYNAKÇA 260
KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ 265

Önsöz

Bourdieu Medyaya Karşı (Medya: İşbirlikçi, Zorba ve Çığırtkan) başlıklı çalışma, TV alanının kulis çevresini oluşturan ve medya tarafından sıkça talep edilen entelektüel ve simgesel seçkinlerin ekran aracılığıyla yapılandırdıkları söylemlerinin sosyolojik gerçekliği ne ölçüde belirlediği konusuna ışık tutmayı amaçlayan, geniş ölçüde, Fransız kültür sosyologu Pierre Bourdieu'nün sosyolojik terminolojisi içinde önemli bir yer tutan *Sembolik Kapital* kavramının medya alanına yansımalarından yararlanıldı. Bu bağlamda, çalışmanın savları, sembolik kapital kavramının TV tartışma programlarındaki yansımalarının somut örneklerle çözümlenişine dayandırıldı. Medya alanıyla doğrudan işbirliği içindeki aydın ve simgesel seçkinler arasındaki dayanışmayı ifade eden medyatik kulis alanı ise, çalışmanın merkezi ekseni olarak ele alındı ve kulis kavramının, özünde, toplumsal dünyanın sınırlandırılmış, sübjektif bir temsiline aracı olduğu iddiasından yola çıkıldı. Dolayısıyla, bu kavramla birlikte, medya ve özellikle TV tartışma programları içinde yapılandırılan medyatik söylemin, söz bağlamlarının ve çıkar ilişkilerinin gerisindeki aktörlerin öneminin yeniden keşfedilmesi durumuna odaklanıldı.

Çalışmayı ayrıca daha geniş bir bağlam içinde –sosyolojik, kültürel, ekonomik, politik v.s.- düşünme zorunluluğu da vardı ve bu amaçla Bourdieu'cü sosyolojik perspektifin içerdiği zenginliğin, Türkiye medya ortamına daha bütüncül bir yaklaşımı olanaklı kılması bakımından, geniş bir düzlem içinde irdelenmesine çalışıldı. Konunun kavramsal çerçevesinin genişliği ve sistematik olmayan niteliğine gelince; bu, bizatihi Bourdieu'nün "yansımalı" sosyolojisinin karmaşık yapısının doğal bir sonucu olarak düşünülmeli. Biz, burada bu karmaşık yapıyı daha da anlaşılır kılmak için, kısaca konunun iki anahtar kavramına vurgu yapmakla yetindik ve çalışmayı yalnızca televizyon ve kulisi ile sınırlandırmayı uygun gördük.

Özetle söylemek gerekirse, günümüzde medya ve özellikle TV tartışma programlarında yapılandırılan ideoloji ve söylemlerin gerisindeki aktörlerin kendi aralarında ve talep edildikleri medya kuruluşlarıyla girdikleri çıkara dayalı dayanışma ve suç ortaklığı ilişkilerine odaklanmak, iletişim sosyolojisinin üzerinde durması gereken önemli bir konudur.

Özünde, "Her şey toplumsaldır" diyen Bourdieu'cü eleştirel sosyolojik perspektifin Türkiye medya alanına uygulanmasından elde edilecek verilerin, etkili ve sağlıklı bir "medya okuması"na yardımcı olacağı kanısındayız. Elbette, yine aynı sosyolojik perspektifin, salt medya alanıyla sınırlı kalmayıp, bu alanın da dışına taşan geniş politik, kültürel ve felsefi uzantıları mevcuttur. Yer yer, çalışmada elden geldiğince bu farklı uzantıların da izini sürerek, konuyla ilgili daha bütünlüklü bir bakış açısını egemen kılmaya çalıştık. Kuşkusuz, bu çabanın başarısı ya da başarısızlığı, konuyla yakından ilgilenenlerin eleştiri, değerlendirme ve yorumlarına her zaman açıktır ve çalışmada eksikliği hissedilen unsurlara dışarıdan yapılacak her tür düşünsel katkı, çalışmayı daha da tamamlayıcı ve kapsamlı kılma amacına hizmet ettiği ölçüde yararlı olacaktır.

Hüseyin Köse
Ekim 2002
Çapa, İstanbul

"İletişimin ütopik tasarısı ile onun somut anlamda gerçekleştirilmesi arasındaki uçurum, tatmin edilmemiş arzunun bilinç altına itilmesinin her türden yanılsamayı çoğaltmasında aranmalıdır."

Victor Scardigli, Les Sens de la technique,
Ed. PUF., Paris 1992, sf:68

Giriş

Bir görüşe göre, kitle iletişim araçlarının başlıca yönelimlerinden biri, kendi önerilerini önemli bir olaymış gibi sunmalarıdır.[1] Bu yönelim, özünde, sağduyulu zihinlere uygun bir ürün ve hizmet sunma iddiasından yola çıkmaktadır. Konu, televizyon tartışma programları bağlamında düşünüldüğünde, oldukça verimli bir çalışmayı olanaklı kılmaktadır. Öncelikle, televizyonun ikincil olay ve durumlara -yapay gündemlere- kendi yakın çevresi/kulisi dolayımıyla merkezi bir görünüm atfettiği görülmektedir. Bir yandan, kamusal gündemi yakından ilgilendiren birincil olay, durum ve sorunlara görece bir değer atfedilirken; öte yandan, aynı görece bakış açısı, enformasyonun güvenilirliği, çoğulculuğu ve gerçekliğinin bir güvencesi olarak ileri sürülmektedir. Temeldeki sorun, kısaca "televizyonun kamuoyu" şeklinde tamamlanabilecek olan ve özünde medya profesyonelleri tarafından oluşturulan televizyon yakın çevresi ve kulisinin öncelikli tercih ve çıkarlarının, haber yorumlarında mutlak birer etik kuralmışçasına gündeme getirilmesidir. Bu olgu, her bakımdan televizyon kulisinin yakından irdelenmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü böyle bir çevrenin çözümlenişi, aynı zamanda Teun A. van Dijk'ın da hipotetik (önermesel) haber çözümlemesi düzleminde açıklamaya çalıştığı gibi, medyada; "Kamusal tartışmanın gündemini oluşturan (..) ve özellikle de kimin kamusal olarak ve hangi tarzda tarif edileceğine" karar verenlerin "kamusal bilginin, inançların, tutumların, normların, değerlerin, ahlâkın ve ideolojilerin imalâtçıları olan grupların"[2] da çözümlenişi anlamına gelmektedir.

1- Simon Galiero, "Medias et Société", Le Monde Diplomatique, Fevrier 2001, s. 28

2- Teun A. van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", Medya, İktidar, İdeoloji içinde Der. ve Çev.: Mehmet Küçük, Ark Yayınları, Ankara, 1999, s. 337

Bu bağlamda, televizyon tartışma söylemine doğrudan katkıda bulunan bu çevrelerin, sosyolojik gerçekliğin üretiminde hangi oranda belirleyici olduklarını irdelemek, kaçınılmaz gibi görünmektedir.

Kamuoyunun gündemine/kulisine eklemlenen çevrelerin, Bourdieu'nün deyimiyle, TV düşünürlerinin ve seçkinlerin gücü de önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Çünkü Sözen'in de belirttiği gibi seçkinler; "Güce, doğru olan dilsel davranışa sahiptir. Bourdieu'ye göre, seçkinlerin dili, sembolik kapital'dir.[3]"

Bourdieu'nün "sembolik kapital" kavramı, bu açıdan televizyon kulisi ve söyleminin çözümlenişinde merkezi bir öneme sahiptir. Çünkü bu kavram, Bourdieu'nün deyimiyle; "Otoritesi kabul edilmiş bir azınlığın belirleyici gücünü temsil etmektedir."[4]

Çalışmamızın bağlamı açısından düşünüldüğünde, "sembolik kapital", televizyon tartışma programları söyleminin ideolojik yapılandırılışında belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, televizyon söyleminin belirleyici ideolojisi, onun yakın çevresinin/kulisinin ideolojisi olduğu söylenebilir. Şu halde bu ideolojinin ayrıntılı bir çözümlemesine geçmeden önce, daha genel düzeyde, günümüz televizyon söyleminin ve ideolojisinin içinde barındırdığı birtakım olumsuzluklara değinmekte yarar vardır. Öncelikle televizyon aracılığıyla sunulan küresel ölçekli görsel ideolojinin TV seyretme eylemini bağlamsız ve birbirinden kopuk iç izlenimlere, düşüncelere indirgediği söylenmektedir. Patrick Champagne'ın "İdealist Enformasyon Söyleminin Uzağında" adlı makalesi, bu görsel ideolojinin yol açtığı olumsuz yönlenimlere odaklanmıştır. Champagne'a göre, sözkonusu görsel ideolojinin küresel ölçekli hale gelişi 1980'li yılların başlarında yaygınlık kazanmıştır. Buna göre, kü-

3- Edibe Sözen, Söylem, Paradigma Yayınları, İst., 1999, s. 150
4-Pierre Bourdieu, Pratik Nedenler, Çev: Hülya Tufan, Kesit Yayıncılık, İst., 1995, s. 116

resel ölçekli görsel ideoloji: "Wells'in 1984'te öngördüğü; her yerde ve her zaman zihinlerin kontrolünün ekrandan yayılan görüntüler aracılığıyla mümkün olacağı fikrini doğrulamıştır. Artık görüntü yoluyla toptan bir baştan çıkarma eylemi sözkonusudur."[5] Bu belirlemeye paralel olarak da, yine Champagne'in belirttiği gibi; "Günümüz medyatik hegemonya döneminde, içerik (contenu) kavramıyla yeniden buluşmak ve düşünce aygıtı (medium) tarafından baştan çıkarıldığı için, kendini öldüren düşünceyi yeniden keşfetmek kaçınılmaz olmaktadır."[6]

Champagne'ın aynı makalede, "iletişimden ve enformasyondan kurtulmak"[7] şeklinde ifade ettiği şey, özünde, her tür görsel çağrışımdan arındırılmış bir bilgi kavramının (savoir) yeniden tanımlanışını, bilginin içeriğiyle yitirdiğimiz anlamsal ilişkinin yenilenmesini gerekli kılmaktadır.

Şu halde, genelde kitle iletişim araçları, özelde ise televizyon aracılığıyla hâkim kılınmaya çalışılan görsel ideolojinin etkilerini yeniden düşünmek gerekmektedir. Çünkü bu tür bir görsel ideoloji, özgür düşünce ve kanaat üretimi, çoğunluğun (majorité) görüşü ve allodoxia (ötekinin görüşü/minorité), özne ve özerklik sorunu ve son olarak da, mesajların alımlayıcıları (izler-kitle) üzerinde medya tarafından oluşturulan iktidar biçimleri ve sözkonusu iktidarın amaçları ve yol açtığı sonuçları bakımından muğlak görünümler içermektedir. Bu bağlamda, TV yoluyla dolaşıma sokulan görsel ideolojinin ifade ettiği anlamları daha yakından incelemek gerekmektedir. İkinci olarak da, bu konunun bir uzantısı olan; genel yargı ve fikirlerin oyuna sokulduğu dilsel pratiklerin toplumsal ve kültürel alanın hangi bölümlerini işgâl ettiği sorununa ve dolayısıyla da TV kulisine eğilmemiz gerekmektedir.

Simon Galiero'ya göre TV'nin görselleştirme ideolojisi, somut anlamda, düşünce ve kanaatlerin temsil biçimlerini değil,

5- Patrick Champagne, "Au-dela du discours idealiste de l'information", Accueil, Printemps-été 1999, s. 32

6- Champagne, a.y.

7- Champagne, a.y.

onların taklitlerini, yani bir çeşit similasyonunu yansıtmaktadır.[8]

Kuşkusuz, Galiero'nun bu yargısının oluşmasında Baudrillard'ın "simülasyon teorisi"nin önemli etkisi vardır. Her iki düşünür açısından da, TV'nin görsel ideolojisinin hizmetindeki gerçeklik temsilleri ve sunumları, mesajın algılanmasını kolaylaştırmaktan çok, izleyicinin mesaja vereceği tepkiyi olanaksız kılacak biçimde yapılandırılmıştır. Bu açıdan, medyatik görsel ideolojinin birinci çizgisi, hedef kitlede belli bir algılama kalıbı ve düşünme modeli yaratmamakta, daha çok görsel teknikler yoluyla hedef kitlenin eleştirel usunu köreltmektedir. Bu süreç, bir başka açıdan da aynı görsel ideolojinin totaliter iletisini oluşturmaktadır.

Çünkü her tür totalitarizmde olduğu gibi, görselleştirme ideolojisinin totaliter yapılandırılışında da; "Yargılama kriterlerimizi olduğu kadar, politik kategorilerimizi de paramparça eden saptırıcı bir güç vardır. Bu anlamda, virtüel (sanal) olan görsel ideoloji totaliterdir ve dahası, böyle bir totalitarizm bir şiddet ve normalleştirilmiş terördür. Bu tür totalitarizmde asıl endişe edilmesi gereken şey de, düşünce kategorilerimizin ve yargılama kriterlerimizin kökten yıkımını gündeme getirmesidir."[9]

Bu açıdan, yaygın bir görsel ideolojiyi açığa vuran TV söyleminin, kesintisiz bir görsel sunuma eklemlenmiş bir ses duvarından oluştuğu söylenebilir. Dolayısıyla, genel anlamda görselliğe eklemlenmiş bir dil pratiği olarak medyatik söylemden de söz edilebilir. Görsel ideoloji, burada, düşünsel ve eleştirel içerikten arındırılmış görsel bir imge tüketimciliğinde somutlaşmaktadır. Çünkü böyle bir görselleştirme ideolojisi, yine Champagne'ın deyimiyle yalnızca; "Nötr bir düşünce çerçevesi sunmaktadır. Ve bu nötr çerçeve, daha derinleştirilmiş, daha bağlamsal bir düşünceyi de dışarıda bırakmaktadır. Pozitivizmin es-

8- Galiero, a.y.

9- Slylvie Courtière - Denamy, Hannah Arendt, Hachette Literatures, Paris, 1997, s. 240

ki düşü burada yeniden somutlaşmaktadır: Dilin barındırdığı aykırılıkları nötralize etmek, tek tip bir düşünceyi zorunlu kılan bir bakış açısı geliştirmek."[10]

Bu noktada, görsel ideolojinin ikinci bir yönüyle daha karşılaşılmaktadır: İzleyici, toplumsalı sınırlı bir zaman dilimi içinde, ekran alanı aracılığıyla kendisine sunulan simgesel bir değerler sistemi üzerinden algılamak, daha doğrusu tüketmek zorundadır. Bu ise, temelde, toplumsalı bütünsel (intégrante) düzeyde algılayabilme güçlüğüne ve enformasyonu anlamlı bir şekilde değerlendirme olanağına izin vermeyen hız - düşünce ilişkisine işaret eden bir olgu olması bakımından önemli bir sorundur. Görsel algılamanın niteliği, toplumsal gerçekliği tüm somutluğu içinde anlama ve anlamlandırma sürecinden ziyade, en son amacı yalnızca algılamakla sınırlı olan edilgen bir pratiğe tekabül etmektedir.

Robins'e göre, böyle bir algılama, bir eylem üretmediği sürece, dokunsal olmayan (temas, müdahale ve katılımdan yoksun) bir algılama pratiğini yapılandırmaktadır.[11] Şu halde, görselleştirme ideolojisinin ikinci karakteristiği, enformasyonun hızıyla ve yakalanamazlığıyla (entropi boyutuyla) bağlantılıdır. Bu durumun, Robins'in belirttiği gibi, sunulan mesaja ve daha da ileri düzeyde aracın (medium) kendisine izleyicinin tepkisizliğiyle sonuçlanması ise, kamusal temsilin önemli ölçüde yara alması sorununu gündeme getirmektedir. Yine aynı temsil sorunu yüzündendir ki, görsel medya ideolojisinin kendini açıklayacak bir üst söylem gereksinmesi vardır.

Birçoklarına göre (Robins, Postman, Baudrillard), izleyici televizyonun görselleştirme tekniklerine karşı direnç gösterme gücüne ve yeterliliğine sahip değildir. Bu yüzden, medyatik haber söylemi, hakikati sınırlayan ve gizleyen bir sürece dönüşmüştür. Bourdieu'nün, televizyonun manipülatif işlevine araç

10- Champagne, a.y.

11- Kevin Robins, İmaj, Çev: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İst., 1999, s. 58-60

olduklarını ileri sürdüğü simgesel seçkinlerin de tam olarak burada devreye girdikleri söylenebilir. Televizyonun yakın çevresini / kulisini oluşturan simgesel seçkinler, bu anlamda manipülatif bir etkiye sahiptirler. Onların söylemi, Bourdieu'ye göre, özünde kendiliğinden (spontané) bir itkiden çok, dışsal bir düzenleme yoluyla yapılandırılmıştır. Simgesel seçkinlerin algılama kategorileri de bu yüzden, kamusal zorunluluklardan çok, bağlı bulundukları televizyon ideolojisinin nesnel zorunluluklarına göre ayarlanmıştır.[12] Simgesel seçkinlerin ya da Bourdieu'nün bir başka açıdan medya entelektüelleri şeklinde adlandırdığı kişilerin oluşturduğu çevre, aynı zamanda TV söyleminin biçimlenip dolaşıma sokulduğu, anlam farklılaşmalarına uğradığı ikincil bir kodlar alanını simgelemektedir. Bu çevre, TV söyleminin "çerçevelendirildiği" bir alanı oluşturmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal, ekonomik ve siyasal sorunların yeniden yapılandırıldığı bir alan olduğu kadar, "yapısal bir sansür" alanıdır da. Bu sansürün işleyiş mantığını çözümlemek ise, TV kulisinin işleyiş mantığını çözümlemek anlamına gelmektedir.

Bourdieu'nün üzerinde önemle durduğu bir başka konu da, televizyonun, izleyicinin verili toplumsal ve siyasal bilinçle bütünleşmede doğrudan "arabuluculuk" ettiği yanılsamasıyla ilişkilidir. Bourdieu'nün bu soruna yaklaşımı, TV'nin kulisi içinde yer alan "heteronom entelektüeller"in, söz konusu arabuluculuğu "suç ortaklığı" düzleminde üreten ilişkilerine odaklanmaktadır. Buna göre; "Televizyon, (...) mesleğin iç tanımı açısından 'giriş hakkı'nı ödememiş insanları sosyolog, yazar, felsefeci, v.s. olarak kutsayarak"[13] böyle bir arabuluculuk için onlara söz hakkı tanırken, bir başka açıdan da kamuoyunun gerçek sözcüleri olmaları beklenen entelektüelleri temsil sürecinden dışlamaktadır.

Dolayısıyla, kuşatıcılığı ve inandırıcılığı geniş ölçüde tartış-

12- Pierre Bourdieu, Televizyon Üzerine, Çev: Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İst., 2000, s. 31

13- Bourdieu, a. e., s. 71

malı bir TV söyleminin, toplumsal, kültürel ve siyasal yapıda köklü bir dönüşüm sağlama rolü de geçerliliğini yitirmektedir. Şu halde, Bourdieu'nün can alıcı bir önem atfettiği asıl sorunlardan biri de, televizyonun bu "arabuluculuk" işlevidir. Buna göre, toplumsal anlamda genel bir kuşatıcılığa sahip olması beklenen TV söyleminin, kamusal temsil biçimleriyle ortaya koymaya çalıştığı ilişkiler de daraltıcı ve sorunlu bir nitelik kazanmıştır.

Bourdieu'nün, genelde medya alanına, özelde ise televizyon rejimine ve kulisine yönelttiği eleştirilerin, dayanaklarını, TV söyleminin simgesel ve hegemonik yapılanmasından ve medyanın güç dayatma eyleminden aldığı söylenebilir. Bourdieu'nün eleştirisi, TV çevresinin / kulisinin sınırlı kamusal temsil yeteneğine ve bu temsilin gücüne ilişkindir. Bourdieu'ye göre, TV kulisini / çevresini oluşturan medya entelektüelleri ve uzmanları toplumsal, ekonomik ve siyasal gerçekliği "simgesel bir şiddet" üzerinden tanımlamaya çalıştıkları için eleştirilmelidir. Daha da önemlisi ve TV söyleminin yapılandırılışı sürecinde asıl tartışılması gereken husus, söz konusu söylemin "özne"si sorunudur. Bourdieu, bu konuda da oldukça temkinli bir tutumu benimsemektedir: "İnsan" diye yazmaktadır Bourdieu; "hiçbir zaman söylediği şeyin öznesi olduğundan emin değildir... Sandığımızdan çok daha az sayıda özgün şeyler söyleriz."[14]

Bu bakış açısı, TV söyleminin mutlak öznesi konumunda olduklarını iddia edenlerin, gerçekte hangi amaçlar ve çıkarlar adına söz aldıklarını açıklığa kavuşturmak bakımından da her tür söylemsel düzene uygulanabilecek bir bakış açısı niteliği taşımaktadır. Her şeyden önce, Bourdieu'nün böyle bir "özne"den anladığı şey, kendini TV söyleminin nesnel zorunluluklarına ayarlamış olan medya entelektüelleri ve uzmanlarının oluşturduğu bir çevreyi ifade etmektedir. Böyle bir çevrenin her tür kamusal çıkarın sözcülüğünü yapmasını beklemek ise yanıltıcıdır. Çünkü televizyon söyleminin ve bu söylemin öznesi konumun-

14- Bourdieu, a.e , s. 28

da olan medya entelektüellerinin sosyolojik gerçekliği inşa etme süreci, Bourdieu'nün deyimiyle bir dizi "gölge olaylar" şeklinde olmaktadır.[15] Bu süreç, bağlamsız, öykümsü ve dramatik sunumlarla, asıl can alıcı toplumsal problemleri yüzeysel bir dedikodu ve fısıltı düzeyine indirgeyerek gizleme amacına hizmet etmektedir. TV söyleminin toplumun kültürel üretim alanlarına katkısı ise bu anlamda, kitlesel çoğunluğun uzlaşmacı eğilimleriyle gerekçelendirilmekte ve Bourdieu'ye göre, popüler haz ve beğeni ölçülerinin içinden dışlanmış her tür eleştirel bakış açısının varlığı, kamu temsili sorununu aşmaya yeterli olmamaktadır. Sözkonusu temsiliyet, Bourdieu'ye göre, özünde, iletişimsel eylem ve katılım kavramlarıyla hiçbir şekilde açıklanamayacak bir işleyişe sahiptir. Çünkü Bourdieu'nün deyimiyle:

"Toplumsal uzam, o ne gösterilebilen, ne de elle tutulabilen, ancak eyleyicilerin pratiklerini ve tasarılarını düzenleyen görünmez gerçekliği (kamusal temsiliyeti) oluşturmak, türdeş kuramsal sınıfları oluşturma olanağına sahip olmak anlamına gelmektedir."[16]

Oysa TV kuruluşlarının, içinde yer aldıkları tecimsel mantık yüzünden, böyle bir kuramsal sınıflamayı yapacak dinamikleri yoktur.

Bu yüzden de Bourdieu'nün eleştirisi, televizyonun sosyolojik gerçekliği belirlemede başat bir yönelim olarak içselleştirdiğini düşündüğü ve kısaca, görece sınırlı bir entelektüel çevrenin görüşlerinin hâkim kılındığı bir temsiller alanı olarak ifade edilebilecek kulis kavramında yatmaktadır. Buna göre TV'nin kulisi, bir fikirler mozaiğinden çok, bir benzeşimler evrenidir. Sosyolojik gerçekliklerin bütünü değil, yalnızca bir kesitidir. Dolayısıyla TV'nin söylem stratejilerine "yataklık" eden kulis kavramının da ayrıntılı bir çözümlemesi yapılmalıdır. Çünkü Bourdieu'ye göre, toplumsal katmanda hâlâ geçerliliğini ve canlılığını

15- Pierre Bourdieu, Pratik Nedenler, çev: Hülya Tufan, Kesit yay., İstanbul 1995, s. 25
16- Bourdieu, a.e., s. 25

koruyan kimi eleştirel görüş ve düşüncelerin televizyonun kulisine / çevresine yansıması, kimi simgesel benzeşimler ve türdeş eğilimler yoluyla engellenmektedir. Bourdieu'ye göre bir başka açıdan, "simgesel uzam" kavramı içinde tanımlanabilecek olan kulisin eyleyenleri, tıpkı toplumsal uzamda olduğu gibi, iki farklılaşma ilkesine göre, yani; "Ekonomik sermaye ve kültürel sermayeye göre yapılan istatistiksel dağılım içindeki konumlarına göre" belirlenmişlerdir([17]). Yine bunun sonucu olarak; "Eyleyiciler bu iki boyutta, birbirlerine ne denli yakınlarsa- ya da tersine uzaklarsa, o denli az- ortak şeyleri vardır".[(18)]

Şu halde, bu iki boyuta da uymayan bakış açılarının, TV çevresinin dışındaki bir çoğunluk alanını oluşturmaları söz konusudur. Dolayısıyla televizyondaki söylemin karşı kutbunda yer alan edilgen bir toplumsal dünya yapılanmaktadır. Televizyonun kulisi, bu şekilde, sınırlı ve görünmez bir yapılanma olarak, söylemin belirleyici gücünü de yanına alarak, görünürde, kamu söyleminin doğal bir uzantısı ve bir parçasıymış gibi yansıtılmaktadır. Bu yüzdendir ki, Bourdieu'nün suçlayıcı tavrının, her tür sınırlayıcı bakış açısının buyurgan görünümleri üzerine odaklandığı söylenebilir. Bourdieu de tıpkı Patrick Charaudeau'nun duyduğu temel kaygıya ortak olmaktadır:

"Medyatik enformasyon söylemi" diye yazmaktadır Charaudeau, "iki tür olay kavramı üzerinden gidilerek düşünülmelidir: Toplumsal alanda kendiliğinden oluşan olay ve olayları sunma tarzlarının yol açtığı olay."[(19)]

Charaudeau'nun vurguladığı nokta açıktır: Medyada olayları yansıtmaya aracı olan biçimler, asıl olayın kendisi haline gelmiştir. Gerçeklik de bu anlamda, onu tanımlayıcı birçok temsile dönüşmüştür. Bourdieu'nün, temsil sorununa yaklaşırken bir koşul olarak öne sürdüğü kuramsal sınıflama önerisi, bu yüzden, gerçek olay ve gölge-olay (epiphenoméne)'ları birbirinden ayır-

17- Bourdieu, a.e., s. 20

18- Bourdieu, a.e. s. 20

19- "Discours d'information mediatique", Entretiens avec Patrick Charaudeau, Kiosque, Fevrier 1998, s. 18

mak bakımından işlev görmektedir.

Genelde, kitle iletişim araçlarının allodoxia olarak adlandırılan "öteki görüş"ün kendini özgürce ifade etmesine olanak tanıyan bir özgürleşim ortamına zemin hazırladığı savı, yine Bourdieu'ye göre, asla gerçekleşme olanağı bulamayacak evrensel bir taleptir. Bu yüzdendir ki, Bourdieu'nün TV söylemine ilişkin geliştirdiği argümanların, her fırsatta, medyanın kolektif bir kanaat oluşturduğu yönündeki ortak yanılsamaya ve kültürel mesajların anlamlılığından ziyâde, aracın (medium) tecimsel doğasına karşı girişilmiş bir saldırı niteliği taşıdığı görülmektedir. Bourdieu'nün televizyonun yakın çevresine / kulisine yaptığı bu ısrarlı vurgu, bir başka açıdan medya entelektüellerinin TV söylemine katkılarının doğrudan doğruya mesajların anlamlarında yaratacakları değişikliklerle ilişkili olması yüzündendir. Bourdieu'ye göre, sosyolojik gerçeklikler evreninin doğal bir uzantısı ve simgesel bir yansıması olduğu varsayımından hareketle yapılandırılmış olan televizyon çevresinde (kulisinde) olup biten her şey, söylemsel düzenlere etkiyen temel yönelimleri de, tartışmasız, belirlemektedir. Çünkü bir başka açıdan bu sorun, Bourdieu'nün temelde imtiyaz (distinction) kavramı çerçevesinde sorunsallaştırdığı bir konudur. Bu açıdan televizyonun kulis çevresi simgesel seçkinlerin imtiyazlar alanıdır ve bu, özünde; "Sınıf katmanları açısından kültürel alışkanlıkların yaşam biçimleriyle ilintisi"ni[20] ortaya koymaktadır.

Kulis ve dolayısıyla "imtiyaz" ilişkilerinin kendisini TV söyleminin ekonomik gerçekliği üretim yakasında da ortaya koyması son derece doğaldır. Bourdieu'ye göre, bu alanda, daha karmaşık bir ilişkiler yumağı göze çarpmaktadır. Her şeyden önce, hakim olunması gereken bir pazara (izleyiciler) dönük bir hizmet üretiminde bulunan medya kuruluşları, belirleyecekleri stratejilerle birlikte, ekonomik alandaki belli güç çevrelerini de seçmiş olmaktadırlar. Pazar payı, rekabet gücü ve izleyici oran-

20- Ali Akay, "Bir Dönemin Adı: Bourdieu", Radikal-Kitap Eki, 1 Şubat 2002, sayı:46, s. 16

ları, gitgide kızışan bir pazarda faaliyet gösteren güçlü bir işletmenin kendi erkini dolaysızca duyurmayı istemesiyle birlikte, tüm yayıncılık sorumluluğu ilkelerinden feragât edebilmekte ve hatta daha da ileriye giderek açıkça güç dayatma stratejileri uygulayabilmektedir. Gerçekteyse, bu güç dayatma stratejilerinin ardında neo-liberalizmin yaymaya çalıştığı genel bir ideoloji yatmaktadır. Bourdieu'ye göre neo-liberal sistem, bireyleri "yalnız, ama özgür olduklarına" inandırmaya çalışmaktadır.[21]

Söz konusu güç dayatma stratejilerinin sonucunda ortaya çıkan bir sorun da, düşünülebilecek en kötü anlamda, medya çalışanlarının ve kulisinin gerçekte, kim ya da hangi çevreler ya da ilkeler adına düşünüp hareket ettikleri ve ne tür bir değerler temsiline aracı olduklarıdır. Bu, aynı zamanda, kültürel bir sorun olduğu kadar, bir pazar sistemi sorunudur. Sosyolog Bourdieu, bu konuda şu tür bir belirlemede bulunmaktadır:

"Tüm kültürel ürünler alanı, medya alanının yapısal baskısına boyun eğmektedir; aynı zamanda ortalama mantaliteyle damgalanmış bir pazar yasasının baskıcı gücü altındadır."[22]

Bu sorun her şeyden önce, herhangi bir medya kuruluşunun ekonomik ve siyasal sistem içinde işgâl ettiği konumunun esaslı bir çözümlenmesini gerekli kılmaktadır. Bir görüşe göre Bourdieu, bir elitist olarak kendini savunurken, haklı olarak "Jdanov yasası" ile ilgilenmektedir:

"Bu yasaya göre, kültür üreticisi, daha çok belirli bir pazara doğru yönelmiş olduğundan, tüm direnişlere karşı da bağışıklık kazanmıştır. Çünkü onun ürününün yazgısı, böyle bir ürün pazarı içinde, her şeye rağmen geniş bir kitle tarafından destek bulmaktadır."[23]

Bu açıdan bakıldığında, TV alanının ve dolayısıyla TV söyleminin özerkliği sorunu, temelde, bir kuvvetler alanı sorunudur.

21- Dany Robert Dufour, "Les désarrois de l'individu-sujet", Le Monde diplomatique, Fevrier 2001, s. 16-17

22- "Television, le requisitoire de Pierre Bourdieu", Le Monde Editorial, 25 Janviere 1997, s. 7

23- a.y., s. 7

Dahası, özerkliği tartışmalı bir TV söyleminin görece özerk bireylerden kurulu bir izler kitlenin temsiliyet özlemlerinde şekillenen katılımcı hislerine tercüman olması da düşünülemez. Bourdieu'ye göre, bu noktada, medya kuruluşlarının kendini denetim gücünden de söz edilemez. Çünkü, medyatik söylemin geleceği, ekonomik pazar sisteminin - güçlerinin - mutlak nezareti altındadır. Dolayısıyla, Fransız düşünür Foucault'nun özne sorununu açıklığa kavuştururken felsefi düzlemde sorduğu "Konuşan kim?" sorusunu, Bourdieu'ye göre medya alanında kişi- dışı bir ses yanıtlamaktadır. Bourdieu'nün bu argümana açıkça gönderme yapmaksızın özne ve medyatik söylemin özerkliğine ilişkin ileri sürdüğü savlar, bu kişi- dışı sese ya da daha doğru bir deyişle, pazar ekonomisini kolektif güçlerinden kurulu bir sese vurgu yapmaktadır. Bourdieu'ye göre medya kuruluşlarının özerklik iddiaları, ekonomik sistemi ayakta tutan tecimsel mantığa yenik düşmeye mahkûmdur. Çünkü; "Bourdieu'nün 'enformasyonun döngüsel dolaşımı' adını verdiği şeye doğru kaçınılmaz bir gidiş sözkonusudur. Buna göre, herşey, enformasyon seçimiyle sunulacak olaylara dönüşürken, pazar alanı da giderek daralmaktadır."[24] Öte yandan geniş ölçüde, TV söylemi dolayımıyla yapılandırılmaya çalışılan toplumsal uzamın sınırları, ekonomik ve simgesel güç merkezlerince (parlamento, devlet, siyasi partiler, kültürel elitler vs.) işgal edilmiştir. Dolayısıyla, enformasyon da, Bourdieu'nün bir heteronomi olarak gördüğü bir alan içinde, yani tecimsel mantığın ve ekonomik sistemin yasalarının sonsuz beklentiler skalasına karşı oluşturulmuş özgül bir yapılanmadır. Bu özgül yapılanmanın kendine özgü kuralları vardır: "Bireyler, medya teknolojisinin ve dolayısıyla söyleminin yapılandırdığı yaşam tarzını kendi kişisel amaçları için kullansalar bile, bu söylemin kendi mantığına da daha az boyun eğmiyorlar."[25]

24- "Contre la télévision", Liberation (Editoriale), Supplément Multimedia, décembre, 1998, s. 43

25- Andre Vitalis, Medias et Nouvelle Technologie, Éditions Apogée, Rennes, 1994, s. 38

O halde, denebilir ki, enformasyon, bu heteronomide çıkarı bulunanların sözcülüğünü yapan talepkâr bir anlatıdır. Bu açıdan "söz hakkı"nın önündeki en büyük engel, aynı tecimsel mantığın görünmez bir işleyişi olarak somutlaşmaktadır. Şu halde, medya alanının özgürleştiriciliği yanılsaması, Bourdieu'cü anlamda, üst düzeyde özerk bir toplumsallaşmayı sağlayabilme gücünden yoksundur. Yine Bourdieu'ye göre, bazı özerk alanların (bilim, edebiyat, felsefe, siyaset vs.) kendine özgü normlarının medya tarafından "tahrip edici" baskılara maruz kalması, sadece etkin medya söyleminin belli bir baskı gücü yaratmaya yatkın olmasının değil, aynı zamanda bu özerk alanlarca belirlenmiş sınırlar içinde faaliyet gösteren medya mensuplarının kendileri için "kutsanmış" birer konum arama girişimlerinin bir sonucudur. Bu ise, egemen medya söyleminin mutlakiyetçi gücüne değil, söz konusu söylemin "özne" si konumunda olanların- Bourdieu'nün yetkin adlandırmasıyla söylenirse "rateler"in güven telkin etmeyen heteronom doğalarına karşılık gelmektedir.[26]

Bourdieu'cü medya söylemi analizinin belirleyici bir unsuru olarak karşımıza çıkan heteronomi teriminin ifade ettiği bir başka anlam ise, medya alanındaki tutarlılık ölçütüyle ilgilidir. Buna göre, medya kuruluşlarının sermayece zengin olmaları her ne kadar onların mevcut siyasal / ekonomik sisteme karşı maddi dirençlerini artırıcı bir faktör gibi görünse de, bu koşullarda oluşturulan haber metni söyleminin uzun süreli bir tutarlılığa dönüşmesi, haber üretimi sürecinde gerek muhabirlerin, gerekse medya mülkiyeti sahiplerinin içinde yer aldıkları ekonomik ve siyasal sistemle aralarındaki gerekli mesafeyi doğru ayarlayamamaları yüzünden gerçekleşme olanağı bulamamaktadır. Bu ise, temelde, Debray'ın da altını çizdiği gibi, kaçınılmaz bir eklemlenme sorunudur. Debray'a göre: "Günümüzde düzen içine girmek, eklemlenmek, ilişki kurmak, olumlu anlamda iletişim olarak"[27] adlandırılmaktadır. Buna karşılık kötü olan, mutsuz olan, kendi

26- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 69

27- Regis Debray, L'État Seducteur, Éd. Gallimard, Paris, 1993, pp:79-80.

köşesine çekilmiş olan ve mesaj aktarmayı bilmeyenler, eklemlenme becerisini gösteremeyenlerdir. Debray'ın, temelde Bourdieu ile örtüştüğü nokta, kendini tüm ivediliğiyle dayatan bir iletişim kurma zorunluluğunun, ekonomik ve siyasal merkezli güçlerle girilen ilişkide kaçınılmaz olarak bir tiranlığa dönüşmesi noktasıdır. Buna göre, yine Debray'ın deyimiyle söylersek: "İnsanların biraz daha ışık arayışları ardında hazır bekleyen ideolojiler, barbar çağların taşıdığı sakıncalarla (baskılarla) hemen hemen aynıdır: Çatışmayı ve nefreti medya düzleminde yeniden örgütleyen bir barbarlıktır bu."[28]

Bourdieu'nün de söz konusu heteronominin "oynak" yasaları içinde gözlemlediği ilişkiler, tastamam böyle bir barbarlığa karşılık gelmesi bakımından düşündürücüdür.

Bir başka açıdan, Bourdieu'cü refleksif sosyolojinin kurucu ögelerinden biri olan eylem kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde ise, çağdaş medya söylemi ve iktidar yapılanmaları, etkileme gücüne sahip bir tek "eyleyiciler" kümesinin değil, karmaşık bir ilişkiler bütününün dolaylı bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Bourdieu'nün "Sembolik Kapital" adını verdiği bir seçkinler zümresinin ayrıcalıklı ve öncelikli bir öneriye karşılık gelen dilsel pratiklerinin TV tartışma programı söylemi içindeki etkili izdüşümlerinin altı çizilmeye çalışılacaktır. Sembolik kapital, seçkinlerin toplumda belli algılama kategorileri yaratan ve onları tanımaya ve kabul etmeye, bir değer vermeye olanak sunan dilsel pratiklerinin bir toplamı şeklinde tanımlanabilir. [29] Dolayısıyla bu çalışmada, başlıca öncüllerden biri olarak ele alınan "kulis" kavramı, medya söylemi aracılığıyla dolaşıma sokulan "sembolik kapital" yansımalarının ne ölçüde sosyolojik bir gerçeklikler bütününü inşa ettiği ya da açımlayabildiği sorununa ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Bourdieu'ye göre, her şeyden önce sosyolojik bir yapılanma olarak tanımlanabilecek olan TV kulisi kavramı, toplumsal dün-

28- Debray, a.e., s. 80
29- Pierre Bourdieu, Pratik Nedenler, s. 116

yanın söylemsel inşasında geniş düzeyde kolektif bir suç ortaklığını gerektirmektedir. Kulis, bir başka anlamında, Bourdieu'nün 'simgesel şiddet' adını verdiği şeyin TV söylemi aracılığıyla tartışma programları düzleminde yapılandırılışının naif bir örneğidir. Bu simgesel şiddetin asıl 'eyleyenler' yakasında ise, yine Bourdieu'nün adlandırmasıyla "heteronom entelektüeller" ya da "profesyoneller-arası suç ortaklığı" bulunmaktadır. Buna göre fast-thinker"lar (hızlı düşünürler) olarak adlandırılan entelektüeller, TV tartışma programlarında üstlendikleri rollerden ötürü suçludurlar. Pascal Fortin'in de belirttiği gibi: "Bourdieu'ye göre, onlar, yayını (TV yayınını) tamamlayıcı öğelerdir. Onların yıkıcı etkilerine çekilen dikkat, medyalar üzerine yapılan araştırmalar için zorunludur."[30]

Özünde, medyanın söz denetim stratejisinin bir ürünü olan bu suç ortaklığının yoğun bir şekilde oyuna sokulduğu yer ise, TV tartışma programlarıdır. Bu anlamıyla bu tür tartışma programları, toplumsal uzamın nesnel gerçeklikten arındırılmış ya da sömürgeleştirilmiş öznel bir perspektifini içermesi bakımından eleştirilmelidir. Bunun içindir ki, TV yakın çevresi/kulisi TV tartışma programlarında belirleyici, ama olumsuz bir rol oynamaktadır. Kulisin bu olumsuz yapısı, toplumsal uzam içinde de belirleyici bir noktadır. Yine Bourdieu'nün görüşünce, bu nokta farklı türde sermaye yapıları dolayımıyla ve büyük ölçüde medya söylemi aracılığıyla denetlenen toplumsal uzamın tüm radikal gerçekliğini yutan bir "kara delik" e dönüşmüştür. Bu ise, tastamam Bourdieu'nün simgesel uzam dediği şeye dönüşecek yeni bir yapılanmadır. Televizyon kulisi, ayrıca genel bir türdeşleşmeye aracı olmaktadır. Denis Clerc'e göre, artık bu alanda, ne bir nesnellikten, ne de öznel bir tutumdan söz edilebilecektir.[31] Bourdieu'nün TV tartışma programları düzleminde geliş-

30- Pascal Fortin, "Bourdieu, Schneiderman et le journalisme: Analyse d'une contre critique", Les editions electroniques COMMposit, Janviere 2000, s. 9

31- Denis Clerc, Dechiffer Les Grands Auteurs de l'Ecomomie et de la Sociologie/Tome 2/Les leritiers, Syrons, Paris, 1997, s. 211

tirmeye çalıştığı argümanlar, egemen medya söyleminin baskıcı bir karakter taşıdığı savından hareketle ele alınmakta ve söz konusu söylemin her tür toplumsal farklılaşma ve uzlaşma ilkelerini saf dışı bırakmakta olduğu iddiası üzerine temellendirilmektedir. Bu temel olumsuzlama, TV tartışma programlarına taşındığında birtakım söylem kurucu öğelerle çözümlenmeye çalışılmaktadır. Söz konusu kurucu öğeler, çalışmamızın ilerleyen aşamalarında, ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.

Bourdieu de, tıpkı Baudrillard'ınkine benzer bir düşünümle, medya söyleminin, temelde toplumsal temsil biçimleriyle girdiği ilişki konusunda eleştirel bir tutumu benimsemektedir. Ancak, Bourdieu, medya karşısındaki kitlenin toplumsallığını, Baudrillard'ın aksine, bir "iç patlama" olarak değil, kendi toplumbilimsel dizgesinden ödünç aldığı ve somut bir 'toplumsal' dan çok, bireylerin becerilerine, alışkanlıklarına ve eğilimlerine ilişkin belirsiz bir toplumsal kimliği açığa vuran habitus kavramının içine yerleştirmektedir. Buna göre, habitus, toplumsal dünya pratiği içinde bilinçsizce edinilmiş bir kimlik, kimliğe ilişkin kimi özelliklerin farkında olmadan edinilmesidir. Bourdieu'cü habitus'lar, bireylere özgü alışkanlıklar ve elverişlilikler olma yanında: "İçerdeliği (interiorité) içselleştirme temelinde, kalıcı ve aynı zamanda dönüşümsel düzenlemeler oluştururlar. Burada koşullanmış reflekslere yer yoktur. Çünkü habitus, ürünlerin denetlenmişliğini özgürlüğe dönüştüren sınırsız bir kapasitedir. Kısaca, habitus sayesinde, bireylerin eyleminde içselleştirilen şey, içerdelik'tir."[32] Bu yüzdendir ki, Bourdieu'cü habitus'lar bireyleri sınıfsal açıdan da ayrıştırıcı pratiklerdir. Yine Bourdieu'ye göre, habitus: "Gerçek bir stratejik niyetin ürünü olmaksızın, nesnel olarak örgütlenmiş stratejilerin 'hareketler zincirinin' başlangıcı olarak vardır."[33] Habitus, bu anlamda, kimliğin bizatihi kendisi değil, toplumsal ve sınıfsal bir nitelik taşıyan

32- Denis Clerc, a.e., s. 209

33- Pierre Bourdieu, Le Sens Pratique, Éd. De Minuit, Paris, 1980, s. 103-104

varoluşun simgesel özüdür. Bourdieu'ye göre, habituslar bazı kültürel pratiklerin tercihinde belirleyici bir tutuma dönüştükleri oranda toplumsaldırlar. Ne var ki böyle bir toplumsallık her zaman açığa vurulamaz. Çünkü; "Habitus'un ürettiği yenilenmiş tutumlar, yalnızca gelecek tarafından belirlenebilir."[34]

Bu yüzdendir ki, habitusun özellikleri, kalabalık ve düzensiz kitleleri oluşturan özelliklerden ayrı düşünülmelidir.

Denis Clerc'in de altını çizdiği üzere, Bourdieu'ye göre, kitleler, medya karşısında Baudrillard'ın iddia ettiğinin aksine, "sessiz yığınlar" değildirler; onlar, kendilerini üreten toplumsal ve tarihsel koşulların kaçınılmaz bir ürünü olarak, "sessizliğin içindeki ses" olarak cisimleşmiş anlamlı şemalardır.[35] Buna göre, kitleler, medyatik söylemin zayıf bir pratiğe dönüştüğü yerde değil, söylemin buyurgan ve baskıcı bir süreç olarak yaşandığı yerde öne çıkarlar; toplumsal, siyasal ve ekonomik alanların içindeki görece konumlanışlarda ve tavır alışlarda ses verirler. Bourdieu'nün medya alanı ve TV tartışma programları yoluyla somutlaştırmaya çalıştığı, kitle-medya ilişkisi ve kitlenin medyaya yönelik maddi direnç dinamiklerinin ayrıntılı bir çözümlemesi çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınmaya çalışılacaktır.

Özetle, tüm bu öngörülerin ışığında düşünüldüğünde, bu çalışmanın temel problematiğini oluşturan kulis olgusu, Bourdieu sosyolojisi bağlamında, TV tartışma programları söyleminin öğelerine ayrıştırılması yoluyla irdelenmeye çalışılacaktır. Çalışma, bu yönüyle, dar bir nesnellikler ve ilişkiler alanı şeklinde de tanımlanabilecek olan TV kulisi alanının, aynı zamanda "bağlama indirgenmiş toplumsallık" olduğu varsayımından hareketle, TV söyleminin işleyiş koşullarıyla birlikte ortaya çıkan bir "kulis sosyolojisi" kavramına yoğunlaşacaktır. Ayrıca, bu doğrultuda, TV'de kulisin yapılandırılışına örnek olarak "Teke Tek" programının bir çözümlemesi yapılmaya çalışılacaktır. Bu

34- Bourdieu, a.e., s. 103
35- Clerc, a.e., s. 213

amaçla, sosyolog Pierre Bourdieu'nün, temelde medyayı ve TV tartışma programlarının söylemini analiz etmede kullandığı birtakım konseptlerden - "Fast-thinker'lar ve profesyoneller-arası suç ortaklığı", "heteronomi ve heteronom entelektüeller", "hız-düşünce ilişkisi", "allodoxia", "buyur edilmiş fikirler", "göstererek gizleme", "yapısal sansür", "haberde omnibüslük boyutu" v.s. – yararlanılacaktır.

BOURDİEU SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN TV HABERCİLİĞİ VE MEDYA

Televizyon alanı, Pierre Bourdieu'nün özellikle 90'lı yıllardan itibaren ciddi bir şekilde ilgilendiği bir alan olmuştur. Denis Clerc'e göre Bourdieu'nün Fransız entelektüellerinin hiyerarşi piramidinin zirvesinde yer aldığı bu yıllarda, "toplumsal hakimiyetin her türüne ve özellikle de televizyona karşı mücadele etmek" Bourdieu için kaçınılmaz bir misyon gibi görünmektedir.[36] Bourdieu'ye göre, televizyon alanı, öncelikle toplumsal düzende, meşruiyeti elde edenlerden kurulmuştur. Bu, özünde bir hakimiyet mücadelesidir. Çünkü televizyon kuruluşları, toplumsal düzende, Bourdieu'nün *simgesel şiddet* olarak adlandırdığı bir egemenlik biçimi uygulamaktadırlar. Buna göre: "Simgesel şiddet, mümkün olduğunca basit bir şekilde söylenmek istenirse, toplumsal bir birey üzerinde ve onun suç ortaklığıyla birlikte uygulanan bir şiddet türüdür."[37]

Söz konusu suç ortaklığı, Bourdieu'nün, özelde televizyon alanına yönelttiği eleştirilerin dayanaklarından biridir. Televizyonun özellikle kamusal tartışma programlarında gerek program katılımcılarının, gerekse yapımcıların ve sunucularının bir tek düşünceye meşruiyet kazandırmak için giriştikleri çabanın somut bir örneğidir. Bourdieu'nün televizyonla girilen bu suç ortaklığı ilişkisine atfettiği önem büyüktür. Çünkü temelde bu suç ortaklığı *görünmez bir yapılanma* olarak televizyon sisteminin totaliter işleyiş mantığını oluşturmaktadır. Ayrıca bu suç ortaklığı ilişkisine Bourdieu'nün, "medya entelektüelleri" olarak adlandırdığı bir grup seçkin kesimin de katılımı, televizyon alanının toplumsal uzamda meşru bir söylem oluşturma çabasına ara-

36- Denis Clerc a.e, s. 207
37- Pierre Bourdieu, Reponses, Éd de Seuil, Paris, 1997, s. 142-143

cı edilmektedir. Medya entelektüelleri, Bourdieu'ye göre, televizyon alanında sahip oldukları meşru konumlarından dolayı, aynı zamanda bir tür 'kötü bilinci' de yaygınlaştırmaktadırlar: "Ben" diye yazmaktadır Bourdieu; "kişisel olarak, kötü bilinci ya da suçluluğu üretmeyi amaçlayan herkesten ürküyorum. (Medya alanına getirdiğim eleştirilerde) entelektüelleri muaf tutmayan çözümleme araçları geliştirmekte basit bir katkım olsun istiyorum".[38]

Açıkça görüldüğü üzere, Bourdieu'nün medya karşısındaki entelektüellere yönelik eleştirisi, onların sahip olması gereken bağımsız konumlarının medyanın çıkarları lehine terk edilişiyle ilişkilidir. Televizyon alanı, kendi çıkarlarının ve düşüncelerinin sözcülüğünü yapacak profesyonel bir kesime gereksinme duymaktadır. Medya profesyonelleri ya da uzmanları olarak tanımlanabilecek olan bu kesimin başlıca özelliği Bourdieu'ye göre toplumsal dünya ile televizyon arasındaki bir *denge ayarlaması* işlevinde somutlaşmaktadır. Medya profesyonellerinin ifade gücü, gerçekte içinde yer aldıkları özerk toplumsal koşullarından ayrı düşmüştür. Çünkü bu noktada: "Her ifade, anlamlı bir çıkar ile bu ifadenin sunulduğu alanın (Televizyon alanının) yapısı tarafından oluşturulmuş bir sansür arasındaki bir ayarlamadır. Ve bu ayarlama (ajustement), sessizliğe (temsil edilemezliğe) varıncaya dek götürülebilen yumuşatılmış bir çalışmanın ürünüdür. Bu yumuşatılmış çalışma, sonrasında, bir uzlaşma durumu oluşturan bazı şeyler üretmeye götürür".[39]

Bu yumuşatılmış çalışmanın neden olduğu bir diğer doğal gelişme de, televizyon alanı tarafından üretilen sansürün simgesel şiddet yoluyla düzenlenişidir. Burada, her şeyden önce ifadenin bir tür denetim stratejisi sözkonusudur. Bu yüzdendir ki: "Her ifade, onu dile getiren kişiye karşı dile getirilemeyen ve ona maruz kalan kişi tarafından uygulanamayacak olan bir çeşit

38- Pierre Bourdieu, Questions de Sociologie, Éd. de Minuit, Paris, 1984, s. 13-14

39- Bourdieu, a.e., s. 138

simgesel şiddettir."[40]

Şu halde, televizyon alanının söz denetim stratejisi, dışarıdan birtakım entelektüel ve profesyonelin suç ortaklığını gerekli kılmaktadır. Bourdieu'cü simgesel şiddet kavramı, çalışmanın ilerleyen kısımlarında da değinileceği üzere, televizyon alanının işleyiş mantığının çözümlenişinde anahtar bir kavram olarak işlev görmektedir. Özellikle de Bourdieu'nün deyişiyle: "Belirli bir güç ilişkisi durumunda, bir alanın karakteristik spesifik (özgül) otoritesinin ya da gücünün temeli olan spesifik sermayeyi kendi tekellerine almış olanlar"ın[41] eleştirel çözümlemesi anlamında simgesel şiddet kavramı anahtar bir kavram niteliği taşımaktadır.

Televizyon alanına ilişkin Bourdieu'cü eleştirinin uzantıları, yalnızca televizyon haberciliği, kamusal tartışma ve temsil sorunlarıyla sınırlı görünmemektedir. Asıl üzerinde durulması gereken sorun, televizyon alanı ve söyleminin meşruluğu konusunun geniş bir kültürel kapsayıcılığa sahip olmasıdır. Bourdieu, televizyonun kültürel işlevleri hakkında da olumsuz bakış açısını korumaktadır: "Televziyondaki bazı kültürel yayınlar" diye yazmaktadır Bourdieu; "*kitlenin başı üzerinde tuttuğu*, her şeye vakıf kimselerce işgal edilmiştir. Konserlerin şatafatı, ve dekorları, büyük tiyatroların cilalı törenselliği, meşru kültürün ayrılmış ve ayırtedici kutsal karakteri, daima benzer şekilde kendini duyuran bu aracın (medium) bir parçası haline gelmiştir bugün."[42]

Televizyonun kültürel alandaki belirleyici konumunun doğal bir sonucu olarak, Bourdieu, televizyonun kültürel alanda gitgide daha çok meşruiyet kazanmasının altını çizdikten sonra, söz konusu meşruiyetin dayanaklarını çözümlemeye girişmektedir. Öncelikle televizyonun kültürel alandaki meşruiyeti, Bourdi-

40- Bourdieu, a.e., s. 141
41- Bourdieu, a.e., s. 115
42- Pierre Bourdieu, La Distinction, Critique Sociale du Jugement, Éd. de Minuit, Paris. 1979, s. 35

eu'ye göre neoliberal ideolojinin güdülediği bir yönelimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır: "Neo-liberalizmin yeni incilinin havarileri, kültür konusunda, tıpkı başka konularda olduğu gibi, pazar mantığının yalnızca iyilikler getirebileceğini vaaz etmektedirler".[43]

Temelde ise neoliberal ideolojinin hakim kılmaya çalıştığı pazar mantığının dayanakları, televizyonun kültürel belirleyiciliğini ört-bas edici bir "medyatik seçenekler patlaması" şeklinde kendini açığa vurmaktadır. Bu yüzden Bourdieu'ye göre öncelikle söz konusu pazar mantığının meşruiyetini sorgulamakla işe başlanmalıdır. Çünkü: "Neo-liberal ideolojinin savunduğu yarar yasası, kültür konusunda, demokratik olarak, daha büyük bir halk yığını tarafından onaylanan ürünleri doğrulama amacını gütmektedir."[44] Neo-liberal ideolojinin pazar mantığı, Yarar Yasası'nın yanısıra, kendi meşruiyet dayanağını, ilke olarak, yaratıcı rekabet düşüncesinden almaktadır. Oysa her iki düşünce de Bourdieu'ye göre Amerikan "çok kültürcülüğü"nün bir ürünüdür. Ve bu olgu: "Ne bir kavram, ne bir teori, ne de toplumsal ya da politik bir harekettir, bu, ulusal ve uluslar-arası dar bir allodoxia (öteki görüş) ile sonuçlanan entelektüel statünün ekran söyleminden başka bir şey değildir."[45]

Bourdieu'nün televizyon alanı ile neoliberal ideolojinin kavşak noktasına yaptığı bu anlamlı vurgu son derece önemlidir. Neoliberal ideolojinin söz konusu entelektüel statüye duyduğu gereksinme, temelde pazar mantığını meşrulaştırma çabalarının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bourdieu'ye göre televizyon, neoliberal düşünce ile kültürel alan arasındaki ilişkiyi somutlaştıran iki tür entelektüel statüden yararlanmaktadır: "Neoliberal aklın eşlik ettiği emperyalizm" diye yazmaktadır Bourdieu; "kendi entelektüel gerçekliğini iki tür yeni kültür üreticisi

43- Pierre Bourdieu, "La Culture est en danger", Le Revue français, 13 Novembre 1998, s. 7

44- Pierre Bourdieu, a.y

45- Pierre Bourdieu et. Loic Wacquant, "La nouvelle vulgate planêtaire", Le Monde diplomatique, mai 2000, s. 6-7

figüründe bulmaktadır: Birincisi, patronların ya da bakanlık kulislerinin gölgesinde, güçlü teknik metinlerden oluşan dökümanlar hazırlayan ve mümkün olduğunca ekonomik ve matematik bir dile başvuran uzman (expert); ikincisi ise, devletin ve küresel düzeyde faaliyet gösteren işletmelerin yeni soylularının politik tasarılarını akademik bir şekle sokma görevini üstlenmiş olan ve geçmişin üniversiter birikimini egemenlerin hizmetine sunmakla iletişim prensip olarak ortaya çıkan danışman (conseiller)."[46]

Bu iki kültür üreticisi, Bourdieu'ye göre, televizyon alanındaki söylem üretimine de doğrudan katkıda bulunmaktadır. Özünde, hizmet ettikleri neoliberal ideolojinin kültür alanındaki üreticileri olarak işlev gören bu iki figür: "Geleceğin yöneticileri olarak, televizyon tartışma programları ya da benzeri bir ortamda boy gösterirler ve hemen hemen kendi yurttaşlarının gündelik yaşamından çoğunlukla habersiz olan genç teknokratlara güven veren bir çevrenin tutsaklarıdırlar".[47]

Bourdieu'nün televizyon çözümlemesinin odak noktasında da işte "bu güven veren" çevrenin bulunduğu görülmektedir. Çünkü bir iletişim aracı olarak televizyon, aynı zamanda bu güven veren çevrenin bir iktidar aracıdır. Sözkonusu iktidar, neoliberal ideolojinin toplumun her alanda hakim kılmaya çalıştığı tek tip bir düşünceyi geçerli kılmayı amaçlamaktadır. Bu, ayrıntılı ve derin düşünceye karşı yüzeyselliğin ve tüketimin yaygınlaştırılmasına paralel olarak da toplumsal ilişkilerin hızlı tüketiminin meşrulaştırılmasıdır. Ayrıca söz konusu iktidarın etki alanını, televizyon-siyaset-ideoloji-tüketim dörtlüsü arasındaki bağımlılık ilişkilerini[48] de hesaba katacak şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Bu anlamda, araştırmacı gazeteci yazar Ragıp Duran'ın da ifade ettiği üzere, Bourdieu'nün önemi: "Televizyo-

46- Pierre Bourdieu et Loic Wacquant, a.y

47- La Misère du Monde, sous le direction de Pierre Bourdieu, Éd. de Seuil, Paris, 1993, s. 941

48- Ragıp Duran, Burası Dünya Polis Radyosu, Yapı Kredi Yayınları, İst., 1999, s. 34

nun gerçek anlamda derin ve ayrıntılı düşünceye karşı düşmanlığının giderek aydın düşmanlığına dönüştüğünü anlatmasında ve bu nitelikleriyle de televizyonun demokrasiye verdiği zararları gündeme getirmesi"nde yatmaktadır.[49]

Ancak Bourdieu'nün anladığı anlamda ne bağımsız bir aydın, ne de etkili bir demokrasinin televizyon alanında geçerli kılınmasının koşulları mümkün görünmemektedir. Çünkü öncelikle kendi disiplinine politik bir misyon yüklemeyi reddeden ve bir görüşe göre bu disiplini paradoksal biçimde "bilgiye erişmek için" toplumsal koşulların mükemmel bir anahtarı olarak yorumlayan Bourdieu: "Bağımsız, ama şikâyetçi bir aydın figürü inşa etmeyi önermektedir. Ayrıca, araştırmacı ile toplumsal hareketler arasındaki yeni bir ilişkinin, ancak ayrımcılığın reddi üzerine kurulabileceğini savunmaktadır".[50]

Bourdieu'nün tasarladığı bu tür bir aydın figürünün verili toplumsal koşulların onaylanmasına karşı eleştirel bir tutumu benimsemesi kaçınılmazdır. Buna karşılık, televizyon entelektüelleri, her tür toplumsal ayrımcılığın reddinden çok, kendisini içinde yer aldıkları televizyon alanı söyleminin uzlaştırıcı değerlerine göre ayarlamaktadırlar. Bourdieu için bu niteliklere sahip bir medya aydını düşüncesi, toplumsal alanın "ideal birliği"nden türeyecek bir anlama sahip değildir.[51] Çünkü öncelikle Bourdieu'nün varsaydığı bu "bağımsız, ama şikâyetçi aydın" figürü başlı başına yeni bir örgütlenme şeklini gerekli kılmaktadır: "Araştırmacılar ve militanları eleştirel ve muhalif olan kolektif bir çalışma içinde bir araya getirecek yeni bir örgütlenme şeklidir bu. Bu örgütlenme şekli, aynı zamanda, onları yeni eylemlere ve seferberlik biçimlerine götürecektir. Bu örgütlenmenin en büyük problematiği, eylem problematiğidir."[52]

Şu halde, Bourdieu'nün genel olarak medya aydınlarında eksikliğini duyduğu şey, temelde, bu eylem problematiğidir. Bir

49- Duran, a.e, s. 35
50- Arnaud Spire, "Pierre Bourdieu et 'Le savoir engagé", L'Humanité, 19 janvier 2001, s. 8
51- Spire, a.y., s. 8
52- Spire, a.y., s. 9

başka açıdan, militanca tavırlardan yoksun oluşlarıdır. Bu, aynı zamanda, söz konusu medya aydınlarının medyaya müdahale etme gücünden yoksun oluşları ve uzlaşmacı tavırları anlamında, onların özgürlükleri sorununa da yapılmış ısrarlı bir vurgulama niteliği taşıması bakımından önemlidir. Bourdieu'ye göre, her şeyden önce: "Televizyona çıkıyor olmanın karşı kefesinde müthiş bir sansür, bir özerklik yitimi bulunmaktadır."[53] Sözkonusu özerklik yitimi, konunun ve iletişim koşullarının dayatılmasının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve özellikle televizyondaki zaman sınırlamasıyla her tür eylem ve eleştirel yargı gücünü tırpanlayan etkin bir sansüre dönüşmektedir. Bu koşullar altında, medya aydınları ya da entelektüellerinin eleştirel düşüncenin sözcülüğünü yapma iddiaları da geçerliğini kaybetmektedir. Bourdieu'nün televizyon alanının demokratikleştirici işlevine ilişkin görüşleri de aynı nedenlerden dolayı olumsuz bir nitelik taşımaktadır: "Demokrasi hakkındaki yanılgı" diye yazmaktadır Bourdieu; "oluşturulmuş ve açıklanmış bir kamuoyuna girişin koşulları bulunabileceğinin unutulmasından ibarettir. 'Kanaatini bildirmek' diyordu Platon; 'konuşmaktır'; bu, söylem düzeyine erişmektir. Zira herkesin bildiği gibi, hepimiz dil karşısında eşitiz. Bir düşünce sorununa yanıt verme olasılığı, buna karşılık, kadınlar ve erkeklerde, eğitimliler ile eğitimsizlerde, zenginler ve yoksullar arasında bir eşitsizlik temelinde kurulmuştur; dolayısıyla, yurttaşların biçimsel eşitliği gerçek bir eşitsizliği gizler. Bir görüşe sahip olma olasılığı, bu anlamda, *etkili görüş* adıyla kendini dayatan hakim bir görüş karşısında varolma olasılığı olarak karşımıza çıkar."[54]

Bourdieu'nün "etkili görüş" olarak adlandırdığı şey, gerçekte televizyon alanının dolaşıma soktuğu söylemin sıradanlaştırıcı gücünden başka bir şey değildir. Bu güce sahip olmanın ilk koşulu, yine Bourdieu'nün deyimiyle; "Algılama kategorileri

53- Pierre Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 19

54- Pierre Bourdieu, "Sociologie et democratie", Tribune Libre zellige, no: 3, Octobre 1996

nesnel zorunluluklara ayarlanmış"[55] kişileri varsaymaktadır. Bu yüzden, televizyon alanındaki demokratik tartışma modeli, birçok açıdan "rasyonel" tartışma düşüncesini de kadük kılma (yıpratma) etkisine sahiptir. Pascal Fortin'e göre, Bourdieu, bu anlamda, öncelikle televizyon tartışma programlarında kullanılan bazı yöntemler üzerinde durmaktadır: "Bu yöntemlerden, sözgelimi, bir düşünceyi gereği gibi geliştirmeyi ya da bir demokrasi metaforu olan düello (söz düellosu) tarzına sistematik olarak başvurmayı engelleyen 'süreyi kısa tutma zorunluluğu'ndan söz edilebilir."[56] Ayrıca, Bourdieu'nün, buna ek olarak, televizyonda demokratik bir tartışmanın imkânsızlığı konusunda altını çizdiği bir diğer önemli husus da, yine Fortin'e göre, tartışma program katılımcılarına, yayının hakim görüşleriyle uzlaştırma zorunluluğunu dayatmasıdır.[57]

Medyanın, özelde televizyonun demokratik bir tartışmayı önleyici etkisi, Bourdieu'nün üzerinde önemli durduğu bir konudur. Konu bir başka açıdan televizyonun kamusal temsil olanaklarının sorunlu işleyişiyle ilgilidir. Bourdieu, bu açıdan, televizyon sisteminin sessizleştirici etkisine karşı, her fırsatta entelektüel bir seferberliğe dikkati çekmektedir: "Benim savunduğum şey" diye açıklamaktadır bir söyleyişinde; "entelektüel eleştirinin zorunluluğu ve olabilirliğidir. Televizyonun iktidarına karşı gerçek bir eleştiri olmaksızın, gerçek bir demokrasi de olamaz. Bu anlamda, entelektüelin sahip olması gereken başlıca yücelik, ödün vermez bir eleştiriyi benimsemiş olmasıdır."[58] Burada, Bourdieu'nün militan bir biçime sokmaya çalıştığı bu "eleştirel zorunluluk" ilkesi, gerek televizyon ve entelektüeller arasındaki doğru mesafenin ayarlanışı ve gerekse entelektüele atfedilen eleştirel sorumluluk ilkesinin savunulması bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu yüzdendir ki, Bourdieu, tıpkı

55- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 31

56- Pascal Fortin, "Bourdieu Schneidermann et le journalisme: Analyse d'une contre critique", Composite, janvier 2000

57- Pascal Fortin, a.y.

58- Aktaran Thomas Ferenczi, "Pierre Bourdieu, Le sociologue de tous Les combats", Le monde, Dossier: Bourdieu, İntellectuel de combat, 25 janvier 2002.

reklamcılıkta olduğu gibi, televizyon yayını "düşünürleri"nin de daima "amaçlanmış bir içeriği" hazırlama alışkanlıklarına karşı çıkmak gerektiğine inanmaktadır. Simon Galiero'nun da "Medya ve Toplum" başlıklı makalesinde dikkat çektiği gibi, bu "amaçlanmış içeriğin" gerekçeleri, görünüşte televizyonun halkın yanında yer aldığının bir kanıtını sunmaya ve herkesin bilgiye erişme hakkının bir güvencesi olma iddiasını taşımaya yönelik olsa da, gerçekte; "Bu amaçlanmış içeriğin ahlaka ve toplumdaki genel mantaliteye en yakın içerik olduğu söylentisi bir aldatmacadır. Gerçekte televizyondaki enformasyona karar verenler, kendi amaçlarını şu ünlü formülle doğrulamaya çalışmaktadır: *insanlar bilmek isterler*. Enformasyon karar vericileri, yine kendi içeriklerini desteklemek için şu argümandan yararlanmaktadırlar: Onlar, sözümona *halkın yanında* bir konum edinme kaygısını duymaktadırlar. Çünkü onlar, *ne yaptıklarını bilen profesyonellerdir*."[59]

Bu yargı, Bourdieu'nün, televizyon "düşünürleri'nin ya da başka bir deyişle 'medya profesyonelleri'nin kendi mesleki konumlarını toplumsal dünyada meşrulaştırma girişimlerinin bir sonucu olduğu yollu düşüncesini de doğrular niteliktedir. Çünkü deontoloji (meslek ahlakı) problemi, Bourdieu'nün üzerinde önemle durduğu problemlerden biridir. Bu anlamda deontoloji problemi yalnızca televizyon politikası ve ilkeleriyle değil, aynı zamanda: "Ne büyük bildirilerle, ne de aracı kuruluşlar tarafından kurala bağlanamaz. Bourdieu çok iyi bilmektedir ki, televizyonda çok fazla bir zaman bırakılmamaktadır tartışmacıya; belli bir zaman süresince, uzun bir monologa izin verilmemekte, böyle bir monologun kimse tarafından dinlenmeyeceği görüşü hakim bir görüş olarak kabul görmektedir."[60] Bourdieu'nün televizyon alanında önemli bir sorun olarak kavramsallaştırdığı deontoloji problemi, televizyona yönelik herhangi bir güçlü

59- Simon Galiero, "Medias et Societe", Le Monde diplomatique, Fevrier 2001, s. 28

60- "Rencontre avec Partick Charaudeau", Entretien avec Patrick

eleştiriye karşı verilecek tepkilerin de etkisiz kılınması işlevini üstlenmektedir. Çünkü ödün verilmeksizin savunulması halinde, bu hak, kişinin elinde güçlü bir silaha dönüşebilecektir. Kendi meslek ahlakından ödün vermeden: "Televizyon alanına girebilen kişi, televizyonun yakın çevresini ve dahası televizyon kuruluşunu sarsma gücüne sahiptir."[61]

Henri Maler'in görüşüne göre, Daniel Schneidermann da "Bourdieu'den Sonra Gazetecilik" adlı çalışmasında televizyonla suç ortaklığı eden bir meslek adına söz alan birinin tanıklığını önermektedir: "Schneidermann'a göre, böyle bir meslek ve onu icra eden kişi, sessizliğe indirgenmiş ve 'medyaların medyatik linç etme eylemiyle' damgalanmıştır. Böyle bir tanıklık, mesleğin zorlukları ve kişisel bir hikâyeyle iç içedir daima."[62] Bourdieu'nün deontoloji tartışmasına yaptığı katkı, temelde, Schneidermann'ın 'medyanın medyatik linç etme eylemi'yle damgalanmış olduğunu iddia ettiği mesleki görüş açılarını suçlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Medya ile işbirliği içindeki bir mesleğin, kendi özerk ve özgül normlarını koruyabildiğini savunmak, Bourdieu'ye göre, "bilişsel yapıların yıkıcı bir programı" olarak tanımladığı neo-liberal ideolojiyi savunmakla eşdeğerdir.[63]

Dany-Robert Dufour "Özne-Bireyin Düzensizlikleri" adlı makalesinde Bourdieu'nün bu görüşünü daha da açarak şöyle yazmaktadır: "Bourdieu'nün formülüne göre - neo-liberalizmin yalnız, ama özgür birey anlayışı- yeni bireyler, özgür olmaktan çok terkedilmişlerdir. Bu insanlar, kendi dolaysız ihtiyaçlarını karşılayabilecek gibi görünen her şeyin kölesi olmuşlardır. Mesleki bakış açıları için de bu böyledir: Neo-liberalizm tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan özgürlüğün görünümü, yalancı bir

Charaudeau, Le Revue Mediatique, no: 20, juin 2000, s. 13

61- Rencontre avec Patrick Charaudeau", a.y., s. 14

62- Henri Maler, "Du journalisme après Bourdieu", Le Monde diplomatique, juillet 1999, s. 31

63- Dany - Robert Dufour, "Les désarrois de l'individu - sujet", Le Monde diplomatique, fevrier 2001, s. 16-17

yemdir. Böylesi bir özgürlük yoktur; yalnızca terkedilişler ve bırakılmalar vardır. Bu yüzdendir ki, tekno-bilimler, postmodern - öznenin organik sınırları aşma girişimlerini *hipergerçeklik* olarak adlandırılan durumun yaratımıyla her yerde güçlendirmektedir."[64]

Bourdieu'nün dikkat çektiği deontolojik sorun da; özünde, sözkonusu bireylerin medya alanında "kendi organik sınırlarını aşma girişimleri"nin doğal bir sonucu olarak mesleki sınırların, dolayısıyla yetki alanı sınırlarının aşılmasında yatmaktadır. Televizyon profesyonelleri ya da medya entelektüelleri, bu anlamda kendi mesleki bakış açılarının sınırları dışına çıkmakla, meşru olmayan konumlarını her alanda güçlendirme eğilimindedirler. Televizyonda "etkili görüş" adıyla sunulmaya çalışan görüş türü de temelde budur. Bu 'etkili görüş'ün başlıca özelliği, Tanıl Bora'ya göre; her tür mesleki yetki alanı içinde yer alan fikir ve düşüncelerin dolaşımını terörize etmektir: "Belirli bir uzmanlık bilgisinin, özgül bir söz bağlamının" diye yazmaktadır Bora: "TV programı filtresinden sağ salim geçmesi zordur."[65]

Söz konusu "etkili görüş"ün, Bora'nın tv filtresi olarak işlev gördüğünü belirtmesi akla başka bir soruyu daha getirmektedir. Bu "etkili görüş"ün sözcüleri olarak medya profesyonelleri ya da uzmanlarının kendi mesleki sorumluluklarını hiçe saymak pahasına medyada belirleyici olma çabalarının ardında yatan gerekçe gerçekte nedir? Bir görüşe göre, bu sorunun yanıtı, televizyon alanının daima otoriter bir karaktere sahip olmayı arzulamasıyla ilgilidir. Buna göre, "uzmanlar", televizyonun hakim görüşünü pekiştirici aktörleri olarak işlev görmektedirler: "Haberlerde uzmanlara başvurulması" diye yazmaktadır Graeme Burton: "Otorite görünümünün bir parçasıdır. 'Uzman' sözcüğünü bu şekilde kullanıyorum: Çünkü haberciler, bunu katıksız bir gerçekmiş gibi sunma eğilimindedirler. Başka bir deyişle,

64- Dany-Robert Dufour, a.y., s. 17
65- Tanıl Bora, "Entelektüel Kısırlaşmışlık ve Sözün Sınırları", Birikim, Nisan 2001, sayı: 144, s. 18

uzmanları, kendi inanılırlıklarını artırmak amacıyla kullanmayı ve kaynak göstermeyi severler."[66] Özellikle televizyon habercili̇ğinde uzmanlara başvurulmasının, sunulacak mesajın güvenilirliğine yaptığı katkı açıktır. Ancak bu katkının Bourdieu'nün "amaçlanmış içerik" adını verdiği şeyi doğrudan destekleyici bir işleve sahip olduğu gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü bir başka anlamda, sorun: "Uzmanların orada (medya alanında) bulunarak ya da kaynak gösterilerek haberin anlaşılmasına temel bir katkıda bulunup bulunmadıklarıdır. Yaptıkları şeyin büyük bir kısmı, en azından bazı durumlarda, haber çalışmalarının güvenilir olduğu görünümüne katkıda bulunmaktır."[67]

Ne var ki, temeldeki sorun, daha genel anlamda medyanın güvenilirliği sorunudur. Medyanın söz konusu güvenilirlik ve meşruiyet arayışına çevresel güçlerin – uzmanlar – dışsal ağırlığıyla verilen destek, sadece haberlerin değil, aynı zamanda bütün bir medya politikasının onaylanması amacına hizmet etmektedir. Uzmanlar haberlerin anlaşılmasına değil, "istenilen doğrultuda anlaşılmasına" katkıda bulunmaktadırlar. Dolayısıyla sorun, Yusuf Kaplan"ın da altını çizdiği gibi, özgürce haber alma hakları önündeki engel halini alabilmektedir: "Bu haliyle medyalar, bizim hayat ve varoluş alanlarımızı, haberler özelinde ise haber alma özgürlüğümüzü de güç ve çıkar çevrelerinin istekleri ve çıkarları doğrultusunda kontrol ve manipüle etmektedirler."[68]

Bu manipülasyon süreci, Bourdieu'nün "göstererek gizlemek" ya da "sansürlemek" diye adlandırdığı yönelimin naif bir süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya materyalinin yeğlenen doğrultuda yorumlanması olarak da anlaşılabilecek olan bu sürecin ilk adımı Bourdieu'ye göre, "ayıklama ilkesi"dir: "Ayıklama ilkesi, sansasyonelin, gösteri niteliği taşıyanın aranması-

66- Graeme Burton, Görünenden Fazlası, Çev: Nefin Dinç, Alan Yayıncılık, İst., 1995, s. 141

67- Burton, a.e., s. 141.

68- Yusuf Kaplan, "CNN-Türk, Gürkan Zengin'i Neden Cezalandırdı?," Yeni Şafak, 11 Mart 2002, s. 8

dır(...) Aslında görüntü dünyası, tuhaf bir şekilde, sözcüklerin egemenliği altındadır. Okunması gereken şeyi söyleyen altyazı – legendum – yani, çoğu zaman, en önemsiz şeyleri gösteren alt yazılar olmadan fotoğraf (görüntü) bir hiçtir."[69]

Patrick Charaudeau'ya göre Bourdieu'nün TV'nin "göstererek gizleme" etkisine dayanak olarak öne sürdüğü ikinci argüman, medyanın "sürmeleme işlevi" (fonction de verroiullage)'dir. Bu; "Medyanın, insanları dünyada olup biten şeyler hakkında ikna etmek için, onlara göstermeyi uygun bulduğu görüntüler dizisidir. Bunun da anlamı, kısaca şudur: Görülmesi, okunması ve işitilmesi gereken en önemli şeyler, kısaca burada size bahsedilenlerdir. Bunun kanıtı olarak da, medya söylemi içindeki tüm gösterenler, bilinçli olarak, vurgu yapılan bir tek olayda odaklanmaktadır."[70]

Açıkça görüldüğü üzere, Pierre Bourdieu'nün televizyon ve genelde medya analiz yönteminin başlıca niteliği, hakim medya ideolojisinin öğelerine ayrıştırılması işlevini üstlenmiş olmasıdır. Bourdieu'nün, ekrana davet edilen aydınların manipüle edilme biçimlerine çektiği dikkat, özellikle televizyon – aydın – iktidar ilişkilerine açıklık getirmeye çalışması açısından son derece önemlidir. Son olarak, Ragıp Duran'ın da önemle işaret ettiği gibi, Bourdieu'cü televizyon eleştirisinin başarısı ve özgünlüğü: "(...) gerçek ile gerçeğin görüntüsü arasındaki uçurumun meşrulaştırıcı aracı televizyonu sorgulayabilme"[71] gücünde yatmaktadır.

Konuyu daha ayrıntılı bir çerçeve içinde kavrayabilmek için genel anlamda medyaya Bourdieu sosyolojisinin bazı kavramları açısından yaklaşmakta yarar vardır. Özellikle Bourdieu sosyolojisinde önemli bir yer tutan sembolik kapital habitus ve simgesel şiddet gibi bazı kavramlar çerçevesinde medya alanının bir okumasını yapmamız gerekmektedir.

69- Pierre Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 24

70- "Discours d'information mediatique", Entretien avec Patrick Charaudeau, Kiosque, fevrier 1998, s. 18

71- Duran, a.e., s. 36

Bourdieu Sosyolojisi Bakımından Medya Nasıl Okunabilir?

Bir görüşe göre, Bourdieu, herhangi bir egemenliğin sonucu olan tehlikeleri açıklamak için, "karikatür ya da iğneleme etkisi" adını verdiği eleştirel bir tutumla hareket etmektedir. Medya eleştirisinde temel aldığı bazı kavramlar ise şunlardır: "bir yapının bir tür gölge olayı", "görünmez sansür", "enformasyonun döngüsel dolaşımı", "gerçek sahtelikler ya da sahte – gerçeklik tartışması", "medyanın bayağılaştırma (vulgarizasyon) gücü" v.s...[72]

Bu kavramlardan ilki olan "bir yapının bir tür gölge olayı" tanımlaması, medyanın kendilerine belli bir güç bahşettiği medya entelektülelerinin oluşturdukları yapay gündemleri anlatmaktadır. Bourdieu'ye göre, bu tür entelektüelleri üreten ve onlara güçlerini veren medya alanı anlaşılmadan hiçbir şey anlaşılamaz. "Görünmez sansür" kavramı ise, özünde gerek televizyon setinin düzenlenişi, gerekse sunucuların katılımcılar üzerinde uyguladıkları simgesel şiddetin, mesajın anlamında yaratacağı değişimlerle ilgilidir. "Enformasyonun döngüsel dolaşımı" (circulation circulaire de l'information) ise, medyaların ürettiği mesajların yine medya mensuplarınca (gazeteciler) alımlanması, yeniden-üretimi işlemine konu olmasıdır. "Gerçek sahtelikler ya da sahte-gerçeklik tartışması", özünde, kamuoyunu meşgul eden ciddî bir olayın, medyaca kurulan sahte gündemler yoluyla gizlenmesi anlamını taşırken, son olarak, "medyanın bayağılaştırıcı gücü" ise, medyanın daha çok izleyici toplama adına giriştiği yüzeysel yayınlara vurgu yapmaktadır.

Bourdieu'ye göre, medya hakkında yapılan araştırmaların gerçek kazancı, yine medyanın kendisini değil, farklı biçimde "söz alma" araçları hakkında bir düşünce üretimine katkıda bulunmalıdır.[73] En mükemmel medya eleştirisi, bu açıdan, top-

72- "Pierre Bourdieu: Sur la television", Ornitho, no: 2, juillet 1998.
73- Philippe Breton, "Place au téléspectateur", Regards, Mars 1997, no:22, p.18

lumsal alanda farklı yollarla sözün dolaşıma sokulmasını güvence altına almaktan ibarettir.

Breton'a göre, Bourdieu, özellikle "Televizyon Üzerine" adlı çalışmasında, büyük bir titizlik ve doğrulukla "medyanın yapısal bozulması" olarak adlandırdığı şeyin mekanizmasını çözümlemeye çalışmaktadır.

Bourdieu'nün, medya alanının işleyişine yönelik getirdiği can alıcı eleştiri unsurlarının birçoğu gerçekten de yenidir. Bourdieu'nün ısrarcı tavrı yeni ve önemli olduğu kadar da özgün bir tavırdır. Onun ele aldığı konuların birçoğu, daha şimdiden, iletişimin profesyonel ideolojisini kavrama konusunda, özellikle önemli çalışmalardır.

Yine Breton'a göre, Bourdieu, televizyon içeriklerinin tahrip edici sonuçlarını militanca bir şekilde ortaya koyma cesaretini göstermiş birisidir. Yine o, "enformasyon seçimi" ilkesi temelinde işleyen pazar yasalarının ifşa edilmesinde önemli bir misyon üstlenmiştir. Bourdieu için: "Evrensel pazarın ya da medyatik dünyanın yorumlanışının sonuçları, bilinmeyi ve durmaksızın tekrar edilmeyi hak etmektedir: Genelleştirilmiş vasatlık ve ahlâki konformizm, etkin güçlerin bir bölümünü kuşatan devasa bir gericilik, bilimsel ve kültürel üretim üzerinde çöreklenmiş bir tehdit v.s..."[74]

Bourdieu, "Gazetecilik ve Etik" başlıklı makalesinde, medya alanının heteronom yapısından duyduğu kaygıyı dile getirmektedir. Bourdieu'ye göre, daha önce görece özerk bir niteliğe sahip olan gazetecilik alanı, televizyonun da bir güç olarak gelişimiyle birlikte bozulmuş, ve özerklik, gitgide gazetecilik alanının tümü içindeki heteronom yasayı zorla kabul ettirmeye dönüşmüştür.[75]

Thomas Ferenczi'ye göre, Bourdieu, "medyatik alan"ın global eleştirisine yönelmiştir. Aynı şekilde bu eleştirinin yöneldiği

74- Philippe Breton, a.y.

75- Pierre Bourdieu, "journalisme et ethique", Les cahiers du journalisme, juin 1996, no:1, s. 12

başlıca hedef "pazar mantığı diktatörlüğü"dür: "Büyük televizyon kanallarının görsel dönüşümlerinde, sözde kültürün temel değerlerine bağlı basın organlarının girişimlerine duyarlı araştırmalarında, sosyoloğun endişelerini kamçılayan genel bir manzara hakimdir. Bourdieu, kendini, bu medyatik manzarayı alt-üst etme girişimine adamış, ödün vermez bir düşünce militanıdır."[76]

Geliştirdiği militanca düşüncelerle Bourdieu, bir heteronomi alanı olarak gördüğü pazar mantığı diktatörlüğünü ve sözde – ilgi tiranlığını suçlamaktadır. Ona göre: "Görsel medyadan sansasyon gazeteciliğine ve yurttaşlar aleyhine girişilen siyaset-dışılaştırma (dépolitisation) tutumlarından asıl sorumlu tutulması gereken kişiler, aynı pazar mantığının gönüllü hizmetkârları konumunda olan medya entelektüelleridir."[77]

Bourdieu, sözkonusu pazar mantığıyla suç ortaklığı ilişkisi içinde olan medya entelektüellerine karşı "kolektif bir entelektüel" mücadeleyi önermektedir. Bourdieu'nün bu önerisi, daha önce Ansiklopedist kuşağın oluşturduğu bir model üzerinden giderek, bir tür "kolektif entelektüel"in yeniden icadına girişmeyi hedeflemektedir. Çünkü yine Ferenczi'nin belirttiği gibi: "O'na göre enformasyon, yalnızca gazetecilerin ve medya çalışanlarının kullanımına bırakılamayacak denli önemli bir dava haline gelmiştir."[78]

Patrick Charaudeau'ya göre ise, çağımızda ortaya çıkan problemlerin en önemlilerinden birisi, konfüzyonizm (fikirleri bulandırma) problemidir. Bu problem, özellikle gösteriye dayalı yayınlar üzerinde bir dizi yanılgıyı da ortaya çıkarmaktadır. Charaudeau'ya göre, Bourdieu'nün medya alanına yönelttiği önemli eleştirilerden birisi de bu konuyla ilişkilidir. Temelde, medyanın hiç olmamış şeyler hakkında olup bitmiş şeylermişçesine vaazlarda bulunduğu böylesi bir duruma karşı çıkmak gerekmektedir:

76- Thomas Ferenczi, "journalisme critiqué et critique honoré", Le Monde, dossirer: Bourdieu, İntellectuel de Combat, 25 janvier 2002.
77- Ferenczi, a.y.
78- Ferenczi, a.y.

"Debray ve Bourdieu'nün söylemleri" diye yazmaktadır Charadeau; "bu tür aldatmacalı söylemler için ortaya konmak ve onların sözde – nesnelliklerini deşifre etmek zorundaydı. Dahası, bu tür yanıltıcı ve bulandırıcı söymelere karşı, Debray ve Bourdieu'nün söylemleri, yadsıdıkları bir alanla (medya alanı) ilgilenmenin kaçınılmaz zorunluluğuna işaret ediyordu. Debray, 'artık hiç kimse kendini toplumsal bir bilinç olarak öne süre mez" dediğinde, tastamam bunu belirtmeye çalışmaktaydı. Ve Bourdieu'ye göre de, herhangi biri kendini radyoda (ya da televizyonda) boy gösterirken bulduğunda, bir anlığına toplumsal bilinci temsil ettiği yanılsamasını yaşamaktaydı yalnızca."[79]

Şu halde ne Bourdieu, ne de Debray için, medya alanının toplumsal bilinci temsil etme gücü bulunmamaktadır. Bourdieu'nün medyanın disiplinler – arasılığı olarak adlandırdığı ve deontolojik (meslek ahlakı) bir sorun olarak gördüğü heteronomi ve izleyiciyi bu heteronomiye odaklaştırma (focalisation) işlevinin gerisinde yatan da yine aynı yanılsamadır. Ayşe İnal'ın da altını çizdiği gibi, bu odaklaştırmanın kısmî bir kamusal temsile olanak tanıması anlamında: "Medya, azınlığın çıkarlarını çoğunluğun çıkarlarına dönüştürürken, çoğunluğu temsil ettiği yanılsamasını yaratmaktadır."[80]

Her şeyden önce toplumsal bilincin ya da daha doğru bir deyişle, kamusal gerçekliğin temsilini üstlenmiş olan söz, önceden düzenlenmiş bir senaryonun kurallarına göre işleyen bir yayın akışının süzgecinden geçirilmektedir. Dolayısıyla: "Elektronik iletişim araçlarında (TV) boy gösterenlerin söyleyeceği her şey, bir senaryoya göre dikkatle planlanmıştır; sesin tonu, yüksekliği, vurgular, önceden prova edilmiştir. Her program, küçük bir piyestir. (...) En rahat ve insanca görünen programlar bile bir ses duvarından oluşur; herhangi bir araya, özürlere, yanlış girişlere

79- Recontre avec Patrick Charaudeau". Entretiens avec Patrick Charadeau,Le Revue médiatique, no:20, juin 2000, s. 19-20

80- Ayşe İnal, "Medya, Dil ve İktidar Sorunu : İletişim Çalışmalarında Medya ve Siyaset İlişkisini Nasıl Tartışmalıyız?", Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Yaz 99, sayı:3, s. 31

ya da boşluklara yer yoktur. Sessizlik, gelir kaybıdır."[81]

Bourdieu'nün medya alanına yaklaşımını belirleyen ana hususun da, Sanders'in belirttiği bu "planlanıp programlanmış sözün" bir gösteriye, piyese dönüşmesine yönelik bir eleştiri olduğu söylenebilir. Bourdieu, öncelikle enformasyon dolaşımını kendi tekelinde bulunduran medya yapılarının, içinde yer aldıkları pazar mantığına uygun bir toplum inşa etme girişimlerine karşı çıkmaktadır. O da tıpkı Wiener gibi, verili toplumun, tamamiyle, onun bağrında yeşeren enformasyon araçları tarafından kurulmuş olduğuna inanmaktadır: "Bu bakış açısından, sosyoloji ve toplumsal bilimler, soyut ve yakalanmaz bir toplumdan çok, enformasyon araçları tarafından oluşturulmuş birleşik bir yapı olan toplumun yeniden gözden geçirilişine ve çözümlenişine tahsis edilmesidir. Dolayısıyla böyle bir toplumun çözümlenişi, aynı zamanda, onu kuran enformasyon yapılarının da çözümlenişi anlamını taşımaktadır."[82]

Bu bağlamda, elektronik iletişim araçları, yaydıkları mesajların meşruiyet kazanacağı bir toplumsal düzen arayışı içindedirler. Dolayısıyla böyle bir toplumsal düzenin başlıca eyleyenleri olarak medya kuruluşlarının ilk başvurdukları şey, kendi girişimlerini haklılaştıracak bir toplumsal bilinç imgesi oluşturmaktır. Bu tür bir imge, Bachelard'ın tanımlamasıyla ifade edersek, toplumsal vizyonun doğal görünümünün bir temeli değil; "Düşünülmüş bir görüntüdür; (toplumsal) gerçekliğin yeniden - üretiminden ziyade, bilinçsiz arketiplerin yüceltilmesidir."[83]

Bir başka açıdan, temeldeki sorun, toplumsal bilincin medyatik temsil yoluyla kurulan imgesi olarak değil, bunun da ötesinde, iletişim tekniklerinin toplumsal düzlemde iletişim kurmaya ne derece olanak sağladığı sorusunda somutlaşmaktadır. Bir

81- Barry Sanders, Öküzün Aşısı, Çev: Şehnaz Tahir, Ayrıntı yayınları, İst., 1999, s. 44-45

82- Phlippe Breton, L'utopie de la Communication, Ed. La Decoverte, Paris, 1992, s. 31

83- Gaston Bachelard, La Terre et les Réveries de la Volonté, Librairie josé Corti, Paris, 1948, s. 4

başka Sosyolog Victor Scardigli'nin bu soruya verdiği yanıt oldukça uzundur: "İletişimin ütopik tasarısı ile onun somut anlamda gerçekleştirilmesi arasındaki uçurum" diye yazmaktadır Scardigli; "tatmin edilmemiş arzunun bilinç altına itilmesinin (frustration), her türden yanılsamayı çoğaltmasında aranmalıdır."[84] "Tatmin edilmemiş arzunun bilinç altına itilmesi"nin bir diğer doğal sonucu da televizyonun kültürel beğeniler şeklinde somutladığı değerlerle özdeşleştirilmesidir. Buna göre, televizyon, toplumsal bilinçten çok, toplumsal bilinçaltının temsilini üstlenmiş bir kitle iletişim aracıdır.

Ancak bu temsil süreciyle birlikte, Bourdieu: "İzler kitlenin kültürel ve estetik değer yargılarının çok belirgin bir görecelik içermesini ve her koşulda geçerli bir ölçütten yoksun olmasını, sözkonusu değerlerin toplumsal süreci içerisinde belirlenen kimlik ve eğitim süreciyle çok yakından ilgili olmasıyla açıklamaktadır."[85]

Bourdieu'ye göre eğitim düzeyi, enformasyonu bilimsel açıdan değerlendirme gücüne sahip olabilmek açısından önemlidir. Televizyonun mutlak bir egemenlik aracı olduğunu düşünen Bourdieu, özellikle yanlı basın ve televizyon söylemiyle başedebilmenin yolunun, en başta, enformasyon araştırmacıları gibi davranmaktan geçtiğini vurgulamaktadır. Televizyon, Bourdieu'nün **homologie** (benzeştirme) şeklinde adlandırdığı bir işlevle, izlerkitlenin kültürel açıdan tek tipleştirilmesi amacına hizmet etmektedir. Bu amaçla; "Yazılı basın ve televizyon programları, enformasyon (ciddi ya da yüzeysel) ya da boş zaman (ciddi ya da yüzeysel) ve eğlence üzerine odaklanma işlevlerine göre sınıflanmıştır."[86]

Medyanın bu üç işlevinin gereksinme duyduğu izleyici profilinin eğitim düzeyi, Bourdieu'nün "ilgi bölünmesi" (segmenta-

84- Victor Scardigli, Les Sens de la Technique, P.U.F, Paris, 1992, s. 68
85- Hakan Ergül, Televizyonda Haberin Magazinleşmesi, İletişim Yay., İst., 2000, s. 44-45
86- "Le symbolique et le social" La réception internationale du travail de Bourdieu, Liberation, 10 Octobre 2000, s. 12

tion de l'audience) adını verdiği bir olguyu da açığa vurmaktadır. Buna göre, eğitim düzeyi yüksek izleyicilere yönelik ciddi yayınlarla, eğitim düzeyi düşük izleyicilere yönelik yüzeysel yayınlar arasında, medyatik yönelim açısından bir farklılık bulunmamaktadır. Her iki durumda da izleyicilerin ilgi bölünmesini hesaba katan yayıncılık anlayışının planlı bir eylemi söz konusudur. İlginin bölünmesi, yayının ve izleyicinin çeşitliliği olarak addedilmekte, ancak mesajların boş zaman ve eğlence boyutuna ilişkin vurguları temeldeki geçerliliğini korumaktadır. Jean-Pierre Le Goff, 28 Ocak 2002 tarihli Liberation gazetesinde yayımlanan "Bourdieu ve Yobaz Varisleri" başlıklı makalesinde, Bourdieu'nün medyaya ilişkin eleştirilerini "dünyanın yeni efendileri" temasından hareketle yeniden çözümlemeye çalışmaktadır. Buna göre, Bourdieu'nün "dünyanın yeni efendileri" olarak gördüğü medyaların toplumlar üzerindeki gücü, finansal açıdan belirleyici bir toplumsal dünya vizyonunun kuruluşunda etkili olmaktadır: "Finansal pazarla ilişkili olan 'dünyanın yeni efendileri' teması, dünya ve toplumlar üzerinde total hakimiyet düşüncesinin geliştirilmesine tahsis edilmiştir. Bu bakış açısından, tema, yalnızca liberal ideolojinin ya da ortaya sorunlar çıkaran etkinlikler bütünündeki pazar modeli anlayışının bir eleştirisi değil; aynı zamanda, daha geniş anlamda, kurulu, meşru bir düzene yöneliktir, ve temelde demokratik toplumların totaliter vizyonunun bir eleştirisidir. Bu bağlamda, iktidarın mitleştirilmesinde medyalar, her şeyden önce de televizyon, merkezî bir yer işgâl etmektedir."[87]

Bourdieu'nün de, tıpkı Jacques Ellul'ün enformayon deformatörü (bozucusu) olarak adlandırdığı enformasyon yaratıcısının gücünü betimlemek için kullandığı şu yargıyı benimser bir tutum içinde olduğu söylenebilir: "Televizyon" diyordu Ellul; "artık sorunlar üzerine eğilmeye başlar başlamaz, ortada hiçbir sorun kalmamaktadır. (...) Enformasyonu yayan televizyon de-

87- Jean-Pierre Le Goff, a.y.

ğil, televizyonu yayan, enformasyondur."[88]

Ancak Pierre Bourdieu'ye göre sözkonusu enformasyonun dolaşıma sokulmasında ve belli bir meşruiyet kazanmasında "medyanın kadrolu aydınları" şeklinde tanımlanabilecek olan seçkinlerin de sahip oldukları konum göz ardı edilmemelidir. Bu, Bourdieu'nün, sembolik kapital adını verdiği şeydir. Sembolik kapital, medyanın belirleyici aktörlerinden biridir. Her şeyden önce, Bourdieu'ye göre toplumsal dünyada işgal edilmiş konumlar, herkesçe sahip olunan kapitalin (sermayenin) yapısı ve niceliğiyle bağıntılıdır. Başka bir deyişle ifade edildikçe, biriktirilmiş kültürel, ekonomik, toplumsal ve simgesel kaynaklarla ilişkilidir. Dolayısıyla medya okumasını yaparken bu konu oldukça önemlidir. Bourdieu, "toplumsal hiyerarşi" kavramını karmaşık bir şekilde düşünmektedir: "Bu kavram, Bourdieu'nün görüşünce, bildik anlamda bir dikey sınıflama ölçütü değildir; bu kavrama ikinci bir ölçüt daha eklenmiştir: rastlantısal ya da başlıca iki sermaye türü olan ekonomik ve kültürel sermayenin göreli bir şekilde algılanışı. Böyle bir etken, toplumsal 'düzey'de fazlaca bir değişikliğe yol açmadan, toplumsal alan etkin bir şekilde dönüştürebilir."[89]

Dolayısıyla, seçkinler, medyanın toplumsal dönüştürme gücünün aktif eyleyenleridir. Bourdieu'nün sembolik kapital adını verdiği şey, bu anlamda seçkinlerin "toplumsal düzey"i fazlaca etkilemeden, toplumsal alanda, özellikle de medya alanında etkin bir dönüştürme gücüne sahip olmaları açısından önemlidir.

Bourdieu, "Pratik Anlam" (1980) adlı eserinde, sembolik kapitali uzlaşım içinde bir silah olduğu kadar, bir kez gerçekleşmiş bir uzlaşmanın da güvencesi olarak nitelemektedir. Buna göre; "Ekonomik pratiklerin 'nesnel' gerçekliğini tanımayı reddederek kendini tanımlayan; yani 'çıplak çıkar' ve 'bencil hesap' yasasını kabul etmeyen bir ekonomide (...) sembolik kapital'in

88- "Contre la télévision", Liberation, Supplément Multimédia, Décembre 1998, s. 10
89- Clerc, a.e., s. 217

kendisi de meşru olarak tanınan, ama inkâr edilecek bir kapital olarak düşünülmelidir."[90]

Sembolik kapital, Bourdieu'ye göre her şeyden önce ekonomik pazar üzerinde değer kazanmaktadır. Bu, aynı zamanda sözkonusu pazar mantığının da bir güvencesidir: "Sembolik kapital (...), onur ve saygınlık yoluyla oldukça aşırı fiyatlı bir alış-veriş yapmanın zaferi olabileceği gibi, (...) cebinden tek kuruş para çıkarmaksızın bir işi sonuçlandırmayı başarmanın haksız kibri şeklinde de somutlaşabilir."[91]

Sembolik kapital, şu halde toplumsal alanda etkin olmak için bir kişinin sahip olabileceği saygınlık ölçüsünün, maddi bir değer haline dönüşmesidir. Bu yüzdendir ki, sembolik kapitalin kendisi bizatihi ekonomik bir sermaye olarak ya da dolaylı bir erk, bir etkileme gücü olarak da düşünülebilir. Bourdieu'nün deyişiyle: "Eğer sembolik kapital bir kredi (saygınlık) olarak alınırsa; yani terimin geniş anlamında, bir çeşit avans, iskonto, itimat ya da kendisine maddi ve simgesel güvenceler bahşedenlerle bağdaştırılan bir 'grup inancı' olarak düşünülürse, görülecektir ki, sembolik kapitalin sergilenişi, sermayeye sermaye katan mekanizmalardan birisidir."[92]

Yine aynı nedenlerden ötürü, sembolik kapital, beraberinde ona sahip olanlara yönelik bir yüceltimi ve meşrulaştırımı getiren bir toplumsal statü simgesidir. Bu açıdan da, medyanın toplumda bir yaşam ve düşünce tarzı oluşturma konusunda gücüne başvurulan bir etken olarak iş görmektedir. Buna göre; "Bir 'yaşam tarzı' ve bir 'yaşam stilizasyonu' üzerine kurulu olan 'statü grupları', Max Weber'in düşündüğü gibi, sınıfların içinde yer alan bir tür farklı grubu değil, yadsınacak hakim sınıfları ya da daha doğru bir deyişle, yüceltilmiş ve meşruiyet kazandırılmış ayrıcalıklı bir sınıfı oluşturmaktadır."[93]

Medyanın kendi söylemine meşruiyet kazandırmasının da bir

90- Pierre Bourdieu, Le Sens pratique, Ed. de Minuit, Paris, 1980, s. 200.
91- Bourdieu, a.e.,s. 203
92- Bourdieu, a.e., s. 241
93- Bourdieu, a.e., s. 241

güvencesini sunan seçkinler, şu halde bir tür etkileme gücüne sahiptir. Bu, bir başka anlamda Max Weber'in karizma olarak adlandırdığı şeyin farklı bir biçiminden başka bir şey değildir. (Çünkü Weber'ci anlamda karizma, görünmeyendir. Oysa medya entelektüelleri, görünür karizmanın çöküşünü temsil etmektedirler). Sembolik kapital'in "toplumsal statü" kavramıyla ilişkilendirilmesi, medyanın kendi söylemine meşruiyet kazandırma arayışını anlamamızda büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Sosyolojide statünün bağlayıcı etkisi (Effet d'Assignation Statuaire) olarak bilinen olguyla doğrudan ilişkili gibi görünen sembolik kapitalin toplumsal anlamda çok yönlü etkilerinden söz edilebilir.

"Belirli bir statü" diye yazmaktadır Nuri Bilgin; "bu statüyü elinde bulunduranları, sosyal olarak tanımlanmış bazı pratiklere uymaya zorlamaktadır. Sosyolojide '**statünün bağlayıcı etkisi**' denen bu olgu, sosyal değişmenin önemli dinamiklerindendir."[94]

Açıkça görüldüğü gibi, 'statünün bağlayıcı etkisi'nin belli bir statüye sahip olan bireyler aracılığıyla türdeşleştirici işlevi, sözkonusu kişiler arasında simgesel düzeyde bir birliğe yol açmaktadır. Bu birliğin önemi, temelde medya alanının toplumsal ve kültürel dönüşüm konusunda üstlendiği etkin rolle ilgilidir. Öte yandan; yine Nuri Bilgin'in deyimiyle; "Yükselme yönündeki statü değişikliği, bir **asalet ünvanı** gibi işlemekte ve statüsü yükselen birey, yeni statüsünde kendinden önce var olan diğer bireyleri izlemeye mecbur kalmaktadır. Örneğin, eğitim düzeyindeki artışlar, insanları yeni yazarlar, yeni müzikler, yeni kültürel pratikler aramaya, izlemeye götürmektedir."[95]

Etkisi bu şekilde kanıtlanan sembolik kapital kavramının net bir görünüşüne, özelde medya alanında uzmanlar ve "etkili görüş"ün sözcüleri sıfatıyla rastlamak mümkündür. Bu kişiler, pratiklerin, görüşlerin, temsillerin üretim yollarının entelektüel gö-

94- Nuri Bilgin, Eşya ve İnsan, Gündoğan Yayınları, Ank., 1991, s. 366
95- Bilgin, a.e., s. 367

rünümünde toplum nezdinde yetkili ve tanınmış kişiler olarak etkin bir işlev görmektedirler. Her ne kadar, bu kişilerce üretilen görüşler, televizyonun yakın çevresini, ya da teknik bir terimle ifade edersek, kulisini oluştursa da, aslında temsil ettikleri değerler ve görüşler, yalnızca seçkin bir azınlığın değer ve görüşlerinden ibarettir. Dolayısıyla: "Bu kişilere fazla fiyat biçmekten sakınmak gerekir. Aynı nedenlerden dolayı, yalın biçimde, gerçek ya da etik alanı, görüşleri oluşturanlar sınıfının ethos'undan ayrı tutmak gerekir."[96]

Bourdieu'nün medyaya yaklaşımında esas aldığı bir diğer kavram da habitus kavramıdır. Bu kavram, özellikle izleyicilerin tutum ve alışkanlıklarının belirlenmesinde, toplumsal kimliklerinin tanımlanmasında anahtar bir kavram niteliği taşımaktadır. Bu kavram, özellikle toplumdaki tüketim pratikleri ve alışkanlıkları ile yaşam tarzı biçimlerini kavramak açısından da büyük bir öneme sahiptir. Çünkü: "Bourdieu, endüstrileşmiş toplumlarda bireylerin neyi ne kadar tüketebileceğini, sosyo-ekonomik düzeyin bir fonksiyonu olarak görmektedir. Bourdieu'ye göre, kültürel tüketim alanları, sosyal statülere göre belirli bir hiyerarşik sistem oluşturmakta ve sosyal farklılaşma mantığına uymaktadır."[97]

Bourdieu, her şeyden önce, toplumsal gelişmeyi, sosyo-ekonomik düzlemde ele almakta ve dolayısıyla toplumsal kesimlerde farklı hayat tarzları oluşumunda medyanın doğrudan etkili olduğu, farklılaşmış tüketim alışkanlıklarına göndermede bulunmaktadır. Bu bağlamda özellikle kültürel sermaye boyutu büyük önem taşımaktadır. Bourdieu bu yüzden çeşitli toplumsal kesimlerin oluşumunu: "...Kültürel sermaye (eğitim, v.b.) boyutunda farklılaşan **tüketim pratiklerine** (habitus) bağlamaktadır. Ona göre yaşam biçimi, sembolik olarak sosyal pozisyonu yeniden üretmektedir."[98] Medyanın toplumsal ve kültürel düzeyde bi-

96- Annick Percheron, "La socialisation politique", in Jean Loca et Madelaine Grawitz, Traite de Science politique, P.U.F., Paris 1985, s. 177
97- Bilgin, a.e , s. 267
98- Bilgin, a e , s. 267

reyleri türdeşleştirme eğiliminin açıklayıcı bir kavramı olan habitus, şu halde, bir toplumsal gruba ya da kesime özgü bir yaşam biçimi oluşturan düzenlemeler ya da eğilimler bütünüdür. Bu eğilimlerin kurucu ögesi ise tüketim nesnelerinin erişilebilirlik düzeyini belirleyen gelir durumudur. Özünde ise, Bourdieu, habitus kavramıyla Herbert Simon'un "sınırlı akılcılık" adını verdiği şeyi sorunsallaştırmaktadır. Buna göre; "İnsan zekâsı genetik olarak sınırlıdır; tüm durumları eksiksiz bir şekilde düşünebilme olanağına sahip değildir. (...) İnsan zekâsı aynı zamanda toplumsal olarak da sınırlı olarak yapılanmıştır. (Bunun sonucu olarak da) o, rasyonel olarak varolmayan, hesaplanamayan planlar, tasarılar şeklinde somutlaştırılamayan şeyleri açıklamak için bazı varsayımlardan hareket etmek zorundadır. Yani bazı şeyleri işçelleştirerek anlama yoluna gitmek zorundadır."[99]

Bourdieu'nün bu belirlemeyle dikkat çektiği şey, Habitus'ların içselleştirilmiş pratikler olmasıdır. Bourdieu'ye göre, uzun ve karmaşık bir sürecin sonunda edinilen bu pratikler; "... Toplumsal eyleyenlere, kendilerine sunulan nesnel değişiklikler yoluyla, kendileri için uygun olan **geleceği okumayı** öğrenirler."[100] Ne var ki, tarihin bir ürünü olan habitus, değişmez bir yazgı değildir. Aksine; "Yeni deneyimlere durmaksızın karşı koyan ve bu deneyimler tarafından durmaksızın etkilenen açık bir düzenlemeler sistemidir. Habitus kalıcıdır, ama değişmez değildir."[101]

İşte bu değişebilirlik yüzündendir ki, habitus medyanın kültürel, siyasal ve toplumsal açıdan belirlediği bireylerin, izleyiciler olarak dünyayı ve yaşamı algılayışlarının kurucu bir öğesi olarak somutlaşmaktadır. Yine bu yüzden büsbütün değişmez olmayan ve Bourdieu'nün belirttiği gibi, yapıların ürettiği habitus, pratikleri belirleyerek, toplumsal ve bilişsel yapıları yeniden üretmektedir. Bourdieu, bu bağlamda böyle bir determinizmin

99- Pierre Bourdieu, Reponses, s. 101-105
100- Bourdieu, a.e., s. 105
101- Bourdieu, a.e., s. 108

önemli olduğunu sınırlı anlamda kabul etmekte, ancak; "bu determinizm, tam olarak yalnızca bilinçsizin suç ortaklığıyla birlikte ve bilinçsizlik sayesinde ortaya çıktığı"ndan ötürü mesafeli yaklaşmaktadır.

Bourdieu, "Pratik Anlam" (1980) adlı eserinde, bu kavramı en geniş anlamıyla şöyle tanımlamaktadır: "Varoluş koşullarını özel bir sınıfla uzlaştıran koşullamalar, kalıcı ve değişebilir düzenlemeler sistemi olan habitus'ları üretir. Habituslar, bu anlamda, kurucu yapılar olarak işlev gören, önceden düzenlenmiş, yapılandırılmış yapılardır; yani amaçların bilinçli yönelimi zorunlu olmaksızın, kendi amaçlarına nesnel olarak uyarlanmış olan temsiller ve pratiklerin örgütleyici ve dağıtıcı ilkeleri..."[102] Bourdieu açıkça, tüm bireyleri, aynı habitus'larla gerekçelendirilmiş, aynı nesnel koşulların ürünü olan özdeş varlıklar olarak ele almaktadır. Bu yüzden, habitus, nesnel koşulların bir ürünü olduğu kadar, aynı zamanda tarihsel süreç tarafından ortaya konmuş şemalara uygun olarak kolektif ve bireysel pratikleri de üretmektedir. Bu yönüyle habitus bir yandan; "...Toplumun ve bireyin, ya da bilinçdışının ve bilincin, yaratıcılığın ve koşullanmanın, özgürlüğün ve determinizmin ötesine geçmeyi amaçlarken; diğer yandan, düşünce, algılama ve eylem biçimleri altında her organizmada mevcut olan geçmiş deneyimlerin etkin varlığını güvence altına alan bir sistem" olarak karşımıza çıkmaktadır.[103] Bourdieu'nün, medya-izleyici ilişkisini çözümlerken başvurduğu habitus kavramının ifade ettiği anlam, şu halde, medya içerikleri yoluyla izleyicilere yönelik bir koşullama mantığına odaklanmaktadır. Sözkonusu koşullama, her alanda, (kültürel, siyasal, ekonomik, toplumsal) etkili olmaktadır. Medya bu anlamda izleyicilerin gerek bilinçaltı, gerekse kolektif bilinçlerinin yapılanmasında bir dizi koşullanmış pratiğin üretimine katkıda bulunmaktadır. Bu pratikler, Bourdieu'nün yukarıda sözünü ettiği bireylerin "varoluş koşullarını özel bir sınıfla uzlaştıran ko-

102- Bourdieu, Le Sens pratique, s. 88
103- Bourdieu, a.e., s. 89

şullamalar ve eğilimler" olabileceği gibi, "aynı nesnel koşulların ürünü olan özdeş varlıklar" a dönüşmelerinde etkili olması bakımından da medya manipülasyonunu kolaylaştırıcı bir niteliğe sahiptir. Çünkü aynı nesnel koşulların ürünü olan "özdeş" bireyler, medyanın sonradan kolayca manipüle etmek ve denetim altında tutmak için bireylerin bir örnekleştirilmesi ve türdeşleştirilmesini sağlama amacına hizmet etmektedir. Şu halde, Bourdieu'cü habitus kavramının özellikle medya-izleyici ilişkisinin değerlendirilişinde esas alınan bir kavram olduğundan söz edilebilir.

Bourdieu'nün medya çözümlemesinde sıklıkla başvurduğu kavramlardan birisi de *simgesel şiddet* kavramıdır. Bu kavramın Bourdieu terminolojisi içindeki kapsayıcılığı oldukça geniş (sözgelimi cinsler arası ilişkilerde ifade ettiği anlam) olmakla birlikte, bu kavramın özellikle karşılıklı iletişimsel eylemlerin çözümlenişinde büyük bir önem arz ettiği görülmektedir. Pierre Bourdieu, simgesel şiddet kavramını "Erkek Egemenliği" adlı çalışmasının Giriş bölümünde şöyle tanımlamaktadır: "Kendi kurbanları için bile görünmez olan, bilgi ve iletişimin salt simgesel yöntemleri aracılığıyla – ya da daha açık bir deyişle, duygusal, sınırsız, ya da tanıma ve tanımama yoluyla- işleyen duyarsızlaştırıcı ve yumuşak bir şiddet türü".[104]

Bu kavram, bir başka açıdan medyanın güç ve hakim söylem eleştirisinin de bir uzantısıdır. Le Goff'a göre Bourdieu'nün geliştirmeye çalıştığı egemenlik analizi, 70'li yıllarda gelişen ve bugün artık kaybolmaya yüz tutan "iktidarın mitleştirilmesi" referansından yararlanmaktadır. Buna göre, Bourdieu'cü "alanlar-birliği" kavramı da temelde; "Hakim olan- hakim olunan ilişkisine göre yapılandırılmıştır; simgesel şiddet, güç ilişkilerini dağıtarak onları meşrulaştıran anlamları dayatmaya yaramaktadır. Özet olarak, Bourdieu'nün söylemediği şey ise, her şeyin bir hakimiyet (domination) ve güç ilişkisi olduğu, simgesel şiddetin

104- Aktaran: Nicolas Bocquet, "Pierre Bourdieu, La Domination masculine", Liberation, Supplément multimedia, janvier 1989, s. 6

de her yerde olduğu ve toplumsal ilişkilerde genelleşmiş olan kuşkunun gelişimini destekleyerek bizi en üst derecede koşulladığıdır."[105]

Bourdieu sosyolojisinin başlıca temalarından biri olan simgesel şiddet, bununla birlikte, hakim sınıfın hizmetine yalın bir araç olarak sunulmaz; Thomas Fernczi'ye göre, bu şiddet, toplumsal aktörler oyununun her safhasında işlemektedir.[106]

Simgesel şiddetin bir başka önemli niteliği de, gerçek şiddetten farklı olarak, daha ziyade tinsel (spirituelle) bir şiddet olmasıdır. Medya alanında ise Bourdieu'ye göre, bu hükmetme biçimi, son ana kadar karşı koyma olanağına sahip olduğumuz gerçek hakimiyetten çok daha sapkınca ve naiftir: "Çünkü bize gizli bir şekilde dayatılmıştır. Gerçek şiddeti hissedebilir, somutlaştırabiliriz; oysa simgesel şiddet ve dolayısıyla simgesel egemenlik, medyada söylemsel düzenin içine kazınmıştır; her ikisi de ispatlanamazdır ve son derece yıkıcı bir etkiye sahiptir."[107]

Özellikle televizyon sunucularının elinde etkili bir güç halini alan simgesel şiddetin, bu alanda uygulanımına ilişkin pek çok örnek vermek mümkündür. Sözgelimi kamusal bir tartışma programına katılanlar açısından "söz hakkı"na yapılan saldırılar ve sözü kesmek biçiminde uygulanan sansür girişimleri, bu şiddet türünün en bilinen örnekleridir. John Keane'in de belirttiği gibi, medya dolayımıyla şiddetin yaygınlaştırılması durumu, son dönemlerin en fazla tartışılan konularından biri olmuştur. Kean'e göre: "Kısmen, medyanın şiddeti yoğun bir şekilde konu edinmesiyle tüm dünya, giderek daha fazla şiddetle dolmaktadır."[108]

Buna karşılık, TV'de şiddetin etik boyutuna ilişkin tartışmalar yok denecek kadar azdır. Dahası, şiddet teriminin nüanslar ve

105- Le Goff, a.y.

106- Thomas Ferenczi, "Pierre Bourdieu, Le Sociologue de tous les combats", Le monde, Dossie: İntellectuel de combat, 25 janvier 2002.

107- Nicolas Bocquet, a.y.

108- John Keane, Şiddetin Uzun Yüzyılı, çev: Bülent Peker, Dost Kitabevi, Ank, 1998, s. 15

belirsizliklerle dolu niteliği, böyle bir tartışmanın doğru bir çerçevesini çizmek açısından da birtakım zorluklar içermektedir. Medyanın şiddet olgusuna etik ve eleştirel bir bakış açısı geliştirmekteki yetersizliği bir yana, genel kanıya göre, çoğunlukla şiddet üretimini yaygınlaştırdığı yönündedir. İgnacio Ramonet'nin "Medyanın Ceset-Severliği" diye adlandırdığı şey de, özünde, bu yönelişin altını çizmeyi amaçlamaktadır: Ramonet'ye göre televizyonun sapkınlık ölçüsündeki bu ceset-severliğini her alanda, özellikle de TV haber programlarında görmek mümkündür: "Televizyon haber programları günümüzde (...) kanla, şiddetle ve ölümle beslenmektedir."[109]

Şiddet eyleminin, geniş kitleler arasında içselleştirilmesinde de medyanın ve özelde televizyonun bu aygınlaştırıcı tutumunun etkili olduğu söylenebilir. Çünkü bir görüşe göre, kaba güç ve şiddetin olumsuz içeriğinin bireysel olarak doğrudan doğruya açığa vurulmasının aksine; "Geniş halk desteği sağlandığında (...), toplumsal denetim ve ikna açısından daha başarılı tekniklere dönüşebilmektedir."[110] Bourdieu'cü simgesel şiddet kavramının da aynı medyatik meşrulaştırma sürecinin bir uzantısına işaret ettiği görülmektedir. Her şeyden önce simgesel şiddet, Bourdieu'ye göre, simgesel bir egemenlik biçimidir. Ancak salt bir egemenlikten çok, egemenlik ve boyun eğme ilişkilerinin gitgide sevgi ve Bourdieu'nün deyişiyle "kabul/minnet" ilişkilerine dönüşmesi şeklinde kendini ortaya koyan bir egemenlik türüdür bu. Ama asıl yıkıcı etkisi de burada yatmaktadır. Çünkü medyadaki meşru konumlarını da arkalarına alarak bu şiddeti uygulayan sunucular ve medya düşünürleri kabul edilebilir / meşru bir kamusal düzenin sözcüleri olarak, izleyicilerin kendilerine minnettârlık duyacağı kişiler olarak konuşmaktadırlar. Dolayısıyla, hiç kimsenin onların böyle bir şiddet uygulamayı düşüneceğini aklına getirmemesi gerekmektedir.

109- İgnacio Remonet, Medyanın Zorbalığı, çev: Aykut Derman, Om Yay., İstanbul, 2000, s. 121

110- Hannah Arendt, Şiddet Üzerine, Çev: Bülent Peker, İletişim Yayınları, İst., 1997, s. 25

Bourdieu'nün medya alanına yaklaşımını belirleyen bu üç kavram, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, özellikle de TV tartışma programlarında kulisin oluşumu konusunda somut örneklerle değerlendirilmeye çalışılacaktır. Şimdi, tüm bu verilerin ışığında Bourdieu'nün genelde medya alanına yönelik analizlerini somutlaştırmaya çalıştığı sosyolojik yöntemin kaynaklarına eğilmekte yarar vardır.

Bourdieu'cü Medya Analiz Yöntemi

Öncelikle Bourdieu'nün medyayı analiz etmede "alan" kavramını esas aldığı görülmektedir. Bourdieu'cü alan kavramı, temelde "toplumsal yapı"ların birliğini esas alan bir algılayışın ürünüdür. Buna göre medya, salt bir yapı değil, bir "yapılar birliği"nden oluşmaktadır. Yapısalcıların "yapı" kavramını reddeden Bourdieu, buna karşılık, "toplumsal yapılar"dan söz etmekte ve her "yapı"nın ikincil olguları adını verdiği toplumsal olayları da hesaba katarak yeniden çözümlemeyi önermektedir. Bourdieu, 1987'de yayımlanan "Söylenmiş Şeyler" adlı kitabında şöyle yazmaktadır: "İnsanlar ve yapılar arasındaki ilişkiler, yapısalcı yaklaşımın sergilediğinden daha karmaşık bir görünüme sahiptir; olaylar arasında da, bu yaklaşımın çizdiği çerçevelere sığdırılamayacak etkileşimler söz konusudur."[11] Dolayısıyla, Bourdieu'ye göre, medya alanını da toplumsal yapılar arasındaki karmaşık ilişkiler açısından olduğu kadar, aynı zamanda insanlar ve olaylar arasındaki karmaşık ilişkilerin yansıdığı bir alan olarak ele alıp incelemek gerekmektedir.

Clerc'e göre de bu yüzden Bourdieu, medya analizinde öncelikle yapıların ağırlığına yer vermekte, ikinci olarak da stratejilerin önemine vurgu yaparak toplumsal yapıların bir ürünü olan medya alanının karmaşık ilişkilerinin aydınlatılmasına girişmektedir.[12] Medya alanının kendisi, şu halde, Bourdieu'ye gö-

11- Pierre Bourdieu, Choses Dits , Éd. de Minuit, Paris, 1987, pp:18-19.
12- Clerc, a.e., s. 210

re, daha başka alanlardan oluşmakta, başka bir deyişle her alanın (bilim, sanat, felsefe, ekonomi v.s.) özgül koşulları içinde yer alan eyleyenler, medya alanı içinde faaliyet gösteren diğerlerince tanınmak için kendi sermayelerinin (ekonomik, kültürel, simgesel) unsurlarını hareketlendirmeye yönelmektedirler. Medya alanının bağrında, şu halde, Bourdieu'ye göre, karmaşık bir rekabet, mücadele, etki ve tanınma oyunu söz konusudur. Bu oyunun medya çözümlemesi açısından ifade ettiği asıl sorun Bourdieu'nün deyimiyle; "Toplumsal dünyanın sübjektif temsiline aracı olan medya alanının meşru olarak, bu dünyanın olası tüm gerçekliğinin bir parçasını sunma iddiasında olmasıdır."[113]

Bourdieu, bu iddianın radikal bir eleştirisini yapmakla işe başlamaktadır. Çünkü: "Toplumsal dünyanın sübjektif bir temsiline aracı olan bu medya alanının esaslı bir çözümlemesi yapılmadıkça ne medyaya karşı militanca bir çalışmanın, ne tartışmayı örgütlemenin ve ne de bizzat tartışma uğraşının yeni bir örgütlenişini keşfetmek için nesnel olma zorunluluğunun"[114] hiçbir anlamı kalmayacaktır.

Temelde ise, Bourdieu'nün asıl dikkat çekmek istediği noktanın "toplumsal dünyanın sübjektif temsiline aracı olan medya alanının" söylemindeki ideolojiye yönelik olduğu görülmektedir. Çünkü bu anlamda medya söylemindeki ideolojilerin açığa çıkarılması, söz konusu alanı ayakta tutan gerekçeleri de gün ışığına çıkaracaktır. Dolayısıyla bu tür bir çözümlemenin medya alanının sınırlarının çizilmesi anlamında da belirleyici bir etkisi vardır. Bu anlamda Bourdieu'yle hemen hemen aynı paralelde düşünen Charadeau'ya göre, medyatik söylemin semiyolojik yapıları üzerinde duran çalışmalar kadar, söylemlerdeki ideolojinin açığa çıkarılmasını amaçlayan çalışmalar da medyatik etkilemenin bütünsel (intégrante) yönüyle fazlaca ilgilenmemişlerdir. Charaudeau, öncelikle, medya söyleminin etkilerini medya-

113- Pierre Bourdieu, Questions de Sociologie, Éd. De Minuit, Paris, 1980, s. 25

114- Pierre Bourdieu, Contre-Feux : Propos pour servir a la resistence contre l'invasion néo-liberale, Éd. Liber Raison d'agir, Paris, 1998, s. 34

nın ürettiği etkiler ve amaçladığı etkiler olarak iki kategoriye ayırmaktadır: "Tamamlanmış bir ürün hakkında doğru bir çalışma yapmak" diye yazmaktadır Charaudeau; "algılama üzerinde tıpkı bir sosyolog ya da psiko-sosyoloğun yaptığı bir çalışma niteliğini taşımalıdır."[115]

Bourdieu, Charaudeau'nun sözünü ettiği her iki etkileme türünü de çalışmasının merkezine almış bir sosyologdur. İlkin; Le Goff'un da deyimiyle "saygın gazetecilik"i, kamusal tartışmanın bozulmasını salık veren eleştirisiyle, medyaca uygulanan Big Brother tarzı bir zihin denetiminin fantazmatik bir vizyonuna karşı bir sosyolog olarak suçlayıcı sorgulamalarda bulunmaktadır. İkinci olarak da, medya çalışanlarının, özelde ise gazetecilerin psikolojik yönetimlerinin toplumsal bilincin ya da kitlenin beklentileri şeklinde sunulmasının ardında yatan gerekçelerin psikografik bir haritasını çıkarma eğilimindedir.[116] Bütüncül olarak bakıldığında ise, Bourdieu'nün medyaya karşı giriştiği analiz hazırlığının birinci niteliği, kültür sosyolojisi alanındaki araştırmalarının belirleyici izlerini taşımaktadır. Bourdieu, daha başından, medyanın gerçekleri gizleyici etkisine vurgu yaparak, "gizlenmiş açıklıkları görünür kılmak"tan söz etmekte, medya karşısında "eşitlikçi olmak için, öncelikle eşitsizlikçi olmak" gibi ajitatif bir tutum sergilemektedir.[117]

Bourdieu'nün medyaya karşı giriştiği analiz yönteminin ikinci belirleyici niteliği ise, medya alanında yürütülen kamusal tartışmada ortaya çıkan, ve özünde düşüncelerin özgürce aktarımı önündeki engellere göndermede bulunan; Bourdieu'nün deyişiyle medyanın "simgesel birtakım eylemler"ine karşı geliştirilecek bir direnişte yatmaktadır. Bunun içindir ki, Bourdieu'ye göre; "Medyanın ve özelde televizyon alanının buyurgan işleyiş mantığına karşı sadece düşüncenin özgürce aktarımı için değil, aynı zamanda medyayla ilişkisi içindeki sosyal bilimlerin özerkliğini güvence altına almak için de daima mücadele etme zorun-

115- Rencontre avec Patrick Charadeau, a.y.

116- Jean-Pierre Le Goff, a.y., s. 13

117- Emmanuel Poncet, "La bête à Bourdieu". Liberation, 30 Avril 2001.

luluğu vardır. Bu anlamda, özellikle televizyonun gitgide kendi oyununun kurallarını dayatmakta olduğu akıldan çıkarılmamalı ve diğer toplumsal evrenlerin (bilim, sanat, felsefe, edebiyat v.s.) birliği içinde direnme odakları ve stratejileri geliştirilmelidir."[118]

Bourdieu'nün 90'lı yılların başlarından itibaren, medya alanını çifte bir plan üzerinde; teorik ve pratik bir plan üzerinde çözümlemeye kararlı bir tutum sergilediği söylenebilir. Söz konusu teorik planın çerçevesi 1996 yılında yayımlanan "Televizyon Üzerine" adlı çalışmasında; pratik bakış açısı ise, bu çalışmadan üç yıl kadar önce yayımlanan "Dünyanın Sefaleti" adlı ortak bir kitapta sunulmaya çalışılmıştır. Özellikle bu ikinci kitaptan itibaren, sosyologun, medya alanına yönelik çözümlemesini somut birtakım konular etrafında merkezi bir sorun haline getirdiği, özellikle de güncel kamu tartışmalarının (göç, işsizlik, eğitim sistemi v.s.) medya dolayımıyla yapılandırılışı konusuna büyük bir ağırlık verdiği görülmektedir: "Gazeteciler ve medya mensupları" diye yazmaktadır Bourdieu, "asla düşünceyi desteklemeyen bir ivedilik içinde ve özellikle de acımasız bir rekabet ortamındaki iç ve dış güçlerin sansür girişimlerini ya da baskılarını tüm ağırlığıyla kendi üzerlerinde hissederek, en önemli konular hakkında bile sıklıkla ihtiyatsızlık ve aceleci çözümler önermekle yetinmektedirler. Gerçekten de, onların tıpkı politik evrende olduğu kadar, entelektüel evrende de ürettikleri düşünceler bu bakımdan hayli tehlikeli şeylerdir."[119]

Şu halde medya alanını kavramak açısından çok yönlü bir yaklaşımı gereksinen Bourdieu'nün, medya alanına yönelik çözümlemelerini de üç ana başlık altında değerlendirmek mümkündür:

- medya epistemolojisi
- medya söylemi
- medyanın gücü

118- Pascal Fortin, a.y., s. 5
119- Bourdieu, Misére du Monde, s 941

Medya Epistemolojisi

Bourdieu'ye göre, medya alanı epistemolojik bir alandır. Çünkü öncelikle medya söyleminin ortaya koyduğu sorunlardan birisi, hakikat sorununa yaptığı vurguda yatmaktadır. Medyanın siyasal ve toplumsal açıdan arabuluculuk ettiğini savladığı hakikatin nasıl bir hakikat olduğunu kavramadan, bu açıdan, toplumsal dünyada olup - biten şeyleri anlamamız da mümkün görünmemektedir. Epistemoloji sorunu, Postman'ın da genelde medyayı, özelde ise televizyonu çözümlerken üzerinde önemle durduğu konulardan birisidir. Pastman'a göre, kitle iletişim araçlarının karakterine bağlı bir sorun olarak karşımıza çıkan epistemoloji konusu, öncelikle: "Bilginin kökenleri ve niteliğiyle ilgili olan karmaşık ve genellikle anlaşılması güç bir konudur."[120]

Medyanın epistemolojik niteliği Postman'a göre medyanın özgül bir bağlam ya da açıklamayı, ya da mesajı evrensel düzeyde geçerli kılan bir tür evrensel hakikat üretimi rolünü üstlenmiş olmasıdır. Postman'ın "evrensel hakikat üretimi" deyişiyle asıl kastettiği şey, kitle iletişim araçlarıyla ve özelde televizyon aracılığıyla sunulan görsel mesajların, ağızdan çıkan sözden daha prestijli ve sahici olduğuyla ilişkilidir. Postman, medya epistemolojisi konusunu açıklığa kavuşturmak için Northrop Frye'nin "rezonans" kavramına başvurmaktadır. Yazılı, basılı ve görsel iletilerin rezonansı, Postman'a göre hakikatin sözcüsüdür. Ancak bu hakikat, her iletişim aracının (medium) rezonansı olarak, metaform olarak somutluk kazanmakla kalmaz, aynı zamanda; "Zihinlerimizi düzenleyip dünyaya ilişkin deneyimimizi bütünleştirmeye yönelttiğinden, kendini, bilincimize ve toplumsal kurumlarımıza melez biçimlerle kabul ettirmeye çalışır. Bazen dindarlık, fazilet ya da güzellik kavramlarımızı etkileyecek kadar gücü bile olur. Araç (medium), hakikate ilişkin fikirlerimizi tanımlama ve düzenleme biçimlerimizde de her zaman kendine

120- Neil Postman, Televizyon: Öldüren Eğlence, çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İst., 1994, s 26

bir yer bulur."[121]

Şu halde, ekrandaki görüntünün ya da sayfadaki yazıların gerçek olup olmadığı, kendi zihinsel epistemolojilerimizi belirleyen iletişim aracının (medium) dolayımıyla oluşan bir tür yorumlanışıyla anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla, asıl tartışılması gereken sorun, bu dolayımın derecesi ve niteliğidir: "Sözkonusu dolayımın nasıl olduğu ve bizim belirli bir örneğin anlamını anlamamızı nasıl etkileyebileceğidir."[122]

Medya epistemolojisi, şu halde, gerçekliğe ilişkin birtakım önermeler ve yorumlamalarda ifadesini bulmaktadır. Medyatik yorumlamanın etkisi, gerçekliği farklı düzlemlerde yeniden kurmaktadır. Görsel iletişimin her türü için, Postman'ın yukarıda sözünü ettiği "rezonans ilke", bir tür metafor olarak geçerliliğini korumaktadır. Hatta daha da derinleştirildiğinde, konu, gerçekliğe ilişkin ne bildiğimizden çok, ne bilmediğimizle ilişkilidir. Andre Bazin'in sinema ekranı için söylediklerinin de söz konusu medya epistemolojisinin metaforik düzlemde yapılandırılışının ve bu yolla hakikatin sınırlarının çizilmesine apaçık bir örnek niteliği taşıdığı söylenebilir: "Andre Bazin, ekranın gerçekliğe açılan bir pencere değil, tersine, gerçek'i örten, gizleyen, bütünlüğü içinden bir parçasını koparıp bize gösteren bir kaş olduğunu söylemektedir".[123]

Jean Baudrillard'a göre de post-modern medya epistemolojisi, gerçeklik'i kurgusallığı içinde dönüştüren, tümüyle kaba ve gözkamaştırıcılıktan uzak olan ham gerçekliğin, dünyanın tasalı bilgisine eşdeğer tutulduğu tarihsel bir evrede, anlamlı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Baudrillard'ın deyimiyle, "düşüncenin içerdiği güzel riski" savunmaya girişmeden önce, başka hiçbir şeye girişmemek gerekir. "Tam Ekran" (1997)'ın yazarı, Bruckner'in dediği gibi; "Gerçeğin artık hiçbir ilgi çekmediğini kabul etme dürüstlüğüne sahiptir."[124]

121- Postman, a.e., s. 27
122- Burton, a.e., s. 73
123- Aktaran İzzet Yasar, Balta/Zar, Yapı Kredi Yayınları, İst., 1999, s. 13
124- Luis Carlos Fernandez, "La Passion de ne discourir comme volonté de ne pas savoir", Liberté, no: 249, Septembre 2000, s. 106-112

Bourdieu'nün medya epistemolojisi yaklaşımı da, temelde iletişimin özgürleştirici gücünün toplumsal alanda ürettiği yanılsamalı yapılara odaklanmıştır. Buna göre, iletişim sisteminin toplumun modernizasyonunda birbiriyle rekabet eden üç epistemolojiyi bir arada kullandığı söylenebilir: Yorumlama, ampirisizm ve gerçeklik. Bu üç epistemolojinin kurumsal ve simgesel açıdan toplumsal alanda birtakım oluşumlara yol açması ve bu oluşumların medyanın simgesel denetimiyle sonuçlanması, Murdock'un da belirttiği gibi, Bourdieu ve Giddens'ın son dönem çalışmalarında üzerinde durdukları önemli sorunlardan biridir. Graham Murdock'a göre, Bourdieu ve Giddens son dönem çalışmalarında, "Maddi ve simgesel yapılar ile konumlanmış eylem arasındaki dinamik ve diyalektik ilişkileri teorileştirmenin ve temsil etmenin yollarını bulmakla ilgilenmektedirler."[125]

Yorumlama (interpretation), verili gerçekliğe yapılan bir katkıdan çok, dolaşıma sokulan anlamın algılanış biçimlerinde yaratılacak belirlenimlere; ampirisizm, anket sonuçları ve istatistikler aracılığıyla işleyen somutlaştırmalara; ve son olarak gerçeklik de toplumsal pratiklerle, algılanan mesaj arasında kurulacak olumlu bağlantılara etkide bulunmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda, bu şemaların her biri, yine Murdock'a göre, "Gündelik eylemin ve dışavurumun yüzeyinin altında yer alan ve bunlara hayati öneme sahip tarzlarda payandalık eden bir oluşuma işaret etmektedir. Bu şemaların her biri, gündelik görünüşlerden ve ortak - duyusal düşünmeden temel bir kopmayı işaretlemektedir."[126]

Özellikle bu sonuncusu; "ortak-duyusal düşünceden temel bir kopuş"u dile getiren yargı, medya epistemolojisinin yabancılaştırıcı etkisine de göndermede bulunmaktadır. Bourdieu'nün "yapıların yapılandırılışı" deyimiyle anlatmaya çalıştığı şey de, benzer bir kopuş sürecine işaret etmektedir. Buna göre, medya

125- Graham Murdock, "İletişim, Modernlik ve İnsan Bilimleri", Medya, İktidar, İdeoloji, der. ve çev.. Mehmet Küçük, Ark Yayınları, Ankara 1999, s. 449

126- Murdock, a.m, s. 447

söyleminin özü, gerçekliğin bağlam-dışı yapılandırılışının yorumlama düzlemindeki yansımalarından başka bir şey değildir. Somut yapılardan çok, "yapılandırılmış yapıların" ürünü olan böyle bir söylemin ise "ortak-duyusal düşünce"nin oluşumuna katkısı tartışmalı bir durum arz etmektedir. Breton'un da yerinde bir ifadeyle vurguladığı gibi: "Medya, enformasyonu yayarken, sonuç olarak, gerçek dünya içinde bulunduğumuz yanılsamasını çoğaltmaktadır, çünkü bu yanılsama ve bilgisizlik, aynı zamanda bilginin mükemmel düzeyde yanılsamalı bir birliğini sunmaktadır."[127]

Bourdieu'nün, sözü edilen "yansımalı yapıların yansımalı bir sosyolojisini" inşa etme girişiminin ardında yatan gerekçeler de burada yatmaktadır. Bourdieu'nün özellikle medyanın özgürleştirici etkisinin gerçekte bir yanılsamadan ibaret olduğu yollu yargısının başka iki dayanağı daha bulunduğundan söz edilebilir. İlki, kendi başına, iletişimsel olgunun toplumla uyum içinde yaşamak için yeterli olduğu yanılsaması; diğeri ise, iletişimin araçlaştırılabilmesi, yani rahatlıkla manipüle edilebilen bir bilgi nesnesi olmasıdır. Dahası, söz konusu bu manipülasyon süreci, beraberinde gazetecilerin ve genelde medya mensuplarının sözcükler ve görüntüler yoluyla izler kitle üzerinde etkin bir simgesel şiddet ve baskı stratejilerinin de doğal bir dayatımı ile sonuçlanmaktadır.[128] Matematikçi ve enformasyon kuramcısı Abraham Moles, "Bilimler İçinde Enformasyon Kavramı" başlıklı makalesinde, enformasyonun gitgide insan ilişkilerinin bir epistemolojisi haline gelmeye başladığından söz etmektedir: "Enformasyon teorisi" diye yazmaktadır Moles; "bundan böyle, kendisini çevreleyen dünya ile insan ilişkileri biçiminin epistemolojik anlamda 'büyük bir teorisi' olarak sunulacaktır."[129]

Sonuç olarak, dünyanın yeni ekseni olarak görülen medya-

127- Breton, a.e., s. 135
128- Pierre Bourdieu, "Question de mots", in Les Mensonges de La Guerre du Golfe, Paris, Arléa-Reportes sans Frontiere, 1992, Aktaran Ramonet, a.e., s. 68
129- Abraham Moles, "Theorie informationelle de la Reception", in "Le Concepte d'Information dans Les Sciences", Gauthiers - Villars, Paris, 1965, s. 203

ların bilişsel epistemolojilerimize yaptığı katkı, Bourdieu nün "bilişsel yapıların yıkıcı bir programı"nı amaçlayan neoliberal ideoloji saptaması anlaşılmadan anlaşılamaz. Bunun içindir ki, bir başka açıdan medyaya; söylemsel bir düzen olarak medyaya eğilmekte yarar vardır.

Medya Söylemi

Patrick Charadeau, kendisiyle yapılan bir söyleşide, söylem analizi geleneğinde ideolojik olarak belirlenmiş bir söylemin, dolaysız bir etkiye sahip olması için düşünmeye yeterli naif bir içeriğe sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.[130] Charaudeau, ayrıca, medya söylem analizinin, iletişim etnografyasının dahil ettiği her şeyi reddederek oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Charaudeau'nun önerdiği medya söylem analizi "toplumsal söylemler" olarak adlandırılan geniş bir alanı kapsamaktadır. Toplumsal söylemler, basit anlamda yalnızca politik söylemler için değil, aynı zamanda, gündelik yaşamdan kurumsallaşmış pratiklere kadar, tüm toplumsal alanların söylemine işaret etmektedir. Charaudeau'ya göre, toplumsal söylemler arasında, toplumu geniş düzeyde karakterize edecek olaylar mevcuttur; işte bu olayların yapılandırılışı, medya söyleminin asıl ilgi alanını oluşturmaktadır.[131]

Bourdieu'cü medya söylem analizi de, temelde toplumsal olaylara ilişkin toplumbilimsel bir çalışma alanı oluşturularak, toplumsal bağlamı hesaba katan bir çözümleme yapmaya çalışmaktan ibarettir. Özellikle televizyon, böyle bir çalışma yapmak için zengin veriler sunmaktadır. Olaylar, televizyonda bir tür itki olarak, harekete getirici bir tür manivela olarak vardır. Bunun içindir ki, olayların bir yorumu yapılıp yeniden kurulduktan sonra dolaşıma sokulan imgeler hakkında oluşturulacak varsayımların da işleyişi çözümlenmelidir: "Toplumsal hareketler"

130- "Rencontre avec Patrick Charaudeau", a.y.
131- Charaudau, a.y.

diye yazmaktadır Bourdieu, "Karşı - Ateş" (1996) adlı kitabında; "televizyondaki danışmanları, iletişim uzmanlarını, v.s. kullanan medya söylemi yüzünden, birçok simgesel eylem içinde sürekli olarak geciktirilmektedir. Bu, özünde, tutucu bir devrimin simgesel bir boyutuna işaret etmektedir."[132]

Şu halde, söylemsel bir düzen olarak medya ve özelde televizyon, etkili gerçekliğini, temelde toplumsalın temsil edilme biçimlerinde yaptığı tahripkâr tutumda bulmaktadır. Medya söyleminin, bu açıdan taşıdığı önem, toplumsal bilginin stratejik denetlenmesi amacına tahsis edilmiş olmasıdır. Bourdieu'nün eleştirilerinde söz konusu olan şey ise, bu tür bir söylemin, herhangi bir bilimsel çıkarla uzlaşmaya yanaşmayan ve oyun-dışı bırakılmış bazı yargıların girişimleri karşısında yer alanları sorguya çekme gücüne sahip olmasıdır.[133]

Medyanın, söylemsel bir düzen olarak edindiği toplumsal iktidar biçimine dikkat çekmesi bakımından, Bourdieu de, tıpkı van Dijk'ın medya söylemi ve bu söylemin toplumsal iktidarla olan dolaysız ilişkisine gizli bir göndermede bulunmaktadır. van Dijk'ın deyimiyle medya kuruluşları; "Simgesel boyutunu yönettikleri toplumsal iktidar yapısının kalıtsal bir parçası" nı oluşturmaktadırlar.[134] van Dijk'ın özellikle haber söylemi analizinde esas aldığı yazılı metinleri önermeleri açısından değerlendiren yaklaşımı, söz konusu önermelerin ne tür sosyal kognisyonlar bağlamında değer kazandığının ve dolayısıyla hangi tür toplumsal iktidar yapılanmalarına araç edilişine dikkat çekmesi bakımından önemlidir. Bu bakımdan; "Eleştirel dilbilim ve eleştirel söylem analizinde, kognisyonlara (idrake) önem veren van Dijk, söylem yapılarını etkileyen toplumsal yapıları göstermede başarılı olmuştur."[135]

Açıktır ki, van Dijk'ın haber söylemi analizinde dikkat çeki-

132- Bourdieu, Centre-Feux, s. 36
133- Gérard Manger, "Ce qui echappe aux procureurs de Pierre Bourdieu", Le monde, 26 juin 1998, s. 7
134- Teun A. van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", Aktaran Mehmet Küçük, a.e., s. 367
135- Sözen, a.e., s. 124

ci nokta, bir yönüyle de kurumsallaşmış iktidar biçimlerine medyanın dili dolayımıyla meşruiyet kazandırılmasına ilişkindir. Medya söyleminin izlediği güzergâh, bu anlamda, toplumsal iktidarın dolaylı bir görünümüne karşılık gelmektedir. Bourdieu için de, meşru egemenlikten ya da egemen olunanlarca bu egemenliğe rıza gösterilişinden söz edildiğinde, kaçınılmaz olarak bununla beraber, simgesel şiddet kavramını da düşünmek gerekmektedir. Daha önceki bölümlerde çözümlemeye çalıştığımız simgesel şiddet konusunun medya ve özelde televizyon söyleminin belirleyici bir yönünü oluşturduğundan söz edilebilir. Özünde gizli bir şiddet türü olan simgesel şiddetin televizyon haber söylemi düzleminde yapılandırılışının başlıca örneklerinden biri olarak "söz hakkı" na getirilen süre kısıtlamasını ve sunucuların otoriter ve keyfi tutumunu gören Bourdieu, bu açıdan medya söylemi analizinin deontolojik birtakım kaygılara da açıklama getirdiğine inanmaktadır.

Öte yandan, medya söyleminin manipülatif etkisi, Armand ve Michele Mattelart'ın da altını çizdikleri gibi temelde bir "gözetim düzeni" kurmayı amaçlamaktadır. Bu düzen, düşünür Etienne Allemand'ın "İktidar ve Televizyon" (1980) adlı kitabında değindiği "tersine çevrilmiş panoptik" kavramında ifadesini bulmaktadır. Buna göre, "tersine çevrilmiş panoptik," "Panoptiğin (her yerde görmenin), televizyonu bir örgütleme aygıtı olarak açıklamak için, aracın görüş yönünü tersine çeviren, gözetim altındakilere görülmeden görme olanağı veren ve yalnızca disiplin denetimiyle değil, aynı zamanda da büyüleme, baştan çıkarma yoluyla işlev gören özelliklerine uyarlanmasıdır."[136]

Bourdieu'nün televizyon haber söyleminde ve tartışma programlarında ipuçların sunduğu simgesel şiddet olgusunun temelinde de aynı türde bir "gözetleme düzeni" mantığı yer almaktadır. Simgesel şiddet, TV'de bir tür gözetleme ve denetim kurma, dolayısıyla da egemenlik uygulama aracı olarak cisimleşmekte-

136- Armand ve Michèle Mattelart, İletişim Kuramları Tarihi, Çev: Merih Zıllıoğlu, İletişim Yayınları, İst., 1998, s. 78-79

dir. Şu halde, Bourdieu'cü medya söylemi yaklaşımının birinci karakteristiği, medya söyleminin simgesel şiddet yoluyla hegemonik yapılandırılmasıyla ilişkilidir. Medya söyleminin ikinci belirleyici karakteristiği ise, Bourdieu'nün homoloji adını verdiği genel benzerleştirme eğilimidir. Medya söyleminin homolojik etkisi, toplumsal dünyada birikmiş nitel farkları yok eden, genelleştirilmiş ve yüzeysel tek tip düşüncelerin ve basmakalıplığın egemen bir değer olarak kutsanışına yol açmaktadır. Aynı benzerleştirici etkinin bir sonucu olan "Gezegen Köy" vizyonunda da, bunun izlerini görmek mümkündür. Mattelart'a göre, teknolojik buyurganlığın biricik erdemi sayesinde kendini gerçekleştiren küresel medya söylemi, toplumlardaki kültürel karmaşıklığın yok edilmesini amaçlamaktadır: "Gezegen köy vizyonuna zemin hazırlayan yeni iletişim teknolojileri" diye yazmaktadır Mattelart; "İdeolojilerin sonu'nu ifade eder; bu, eski politik devrimler takıntısını sistemli olarak vurgulayan, yıpratıcı ve garip bir toplumsal değişim düşüncesine eklemlenmiştir."[137]

Bourdieu'cü mücadele alanlarının genişliği açısından düşünüldüğünde, medya söyleminin global düzlemdeki kuşatıcılığı ve söz konusu sistemin yaydığı ideolojiler, merkezi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Temelde, neo-liberal ideolojinin ürünü olan ve aynı şekilde, maruz kaldığı dışsal etkilerin bozulmuş düzenine bağlanan medyatik sistem, Bourdieu'ye göre kendi özgürlük yanılsamasına, yine aynı dışsal etkiye gereksinme duymadan kavuşamaz.[138]

"Teknotronik Çağda Amerika'nın Rolü" adlı çalışmasında Brzezinski, "teknotronik toplum" olarak adlandırdığı bir toplumsallaşma sürecini incelemektedir. Buna göre; "Teknotronik toplum; oluşumu kültürel, psikolojik, toplumsal ve ekonomik plan üzerinde belirlenmiş ve elektronikle teknolojinin yoğun et-

137- Armand Mattelart, La Communication-Monde, Éditions La Découverte, Paris, 1992, s. 148
138- Breton, a.y., s. 18

kisi altında bulunan bir toplumdur."[139]

"Teknotronik" kavramı tahmin edileceği üzere teknoloji ve elektronik sözcüklerinin oluşturduğu bir bileşime dayanmaktadır. "Teknotronik toplum" modeli, postmodern dönemin bilimsel - teknik devriminin bir ürünüdür. İdeolojik boyutta ise, böyle bir toplumun küresel anlamda geçerli kılınmasının neoliberal pazar mantığını gereksindiği söylenebilir. Dolayısıyla küresel medya söyleminin içinde yer aldığı bu tür bir pazar mantığının, iletişim sistemlerinin içeriklerinde de doğrudan doğruya tüketilen ikincil bir gerçekliğe dönüşmüş olması, son derece doğal bir durum gibi görünmektedir. Bourdieu'nün global düzeyde çözümlemesine giriştiği medya söyleminin, bu açıdan neoliberal sistemin değerlerinin yaygınlaştırılması işlevine odaklanmış olması, oldukça anlamlıdır. Sfez'in de belirttiği gibi, Bourdieu'nün medya söylemi eleştirisi, kültürel, toplumsal ve hatta küresel bir durum tanımlaması olarak, "Çıkarlara bağlı bir retorik stratejisi" kavramını da beraberinde getirmektedir. Buna göre, "Bir iletişimsel uzlaşmanın çıkarlara bağlı oluşu, yalnızca toplumsal diyalogdaki potansiyel söylemsel durumun dönüşümüne aracı olmakla kalmaz, aynı zamanda söz konusu iletişimsel uzlaşmanın içinde kayıtlı olan 'etkili söz'ün (neo-liberal söylemin) başarısı ya da başarısızlığı yoluyla gerçekleşen tutum değişikliği modellerini de ortaya koyar."[140]

Özetlersek, Bourdieu'nün medya söylemi analizinin, medyanın toplumsal tutumlar ve kültürel uygulamalarla ilgili çözümlemelerinin, kurulu bulunan, toplumsal, ekonomik ve siyasal sistemin eşitsizlikleriyle birlikte yeniden üretimine katkıda bulunan neo-liberal ideolojinin eleştirisi noktasına odaklanmış olduğu söylenebilir.

139- Aktaran Mattelart, a.e., s. 158-159
140- Lucien Sfez, Critique de la Communication, Éd. du Seuil, Paris, 1992, s. 126

Televizyonda, ideolojik - yeniden üretim sorunu her zaman üzerinde çokça tartışılmış sorunlardan birisi olmuştur. Buna karşılık, medyada ve özelde televizyonda toplumsal bilginin "önermesel" yorumlanışı ile medyanın söylemsel olarak gerçekliği tanımlamada yararlandığı iktidar sorunu, bireylerin içinde yaşadıkları dünyaya ilişkin geliştirecekleri "vizyon" un tanımlanışı açısından da büyük bir önem taşımaktadır.[141]

Winterhoff – Spurk, "Televizyon ve Dünya Bilinci" (1989) adlı kitabında, izleyicilerin bilişsel yapıları üzerinde televizyonun tüketimci etkisinden söz etmektedir. Bu çalışma, aynı zamanda kişilerin, yer ve zaman algılamasının şemaları üzerine televizyonun rastlantısal etkisi konusunu ele almaktadır. Spurk'a göre, televizyonda sunulan mesajlar izleyiciler üzerinde, bulundukları ortama ilişkin gerçek-dışı bir bilinç üretmektedir. Bu sahte bilincin genel olarak yaygınlaştırılması, televizyon pratiğinin genelleştirilmesi yoluyla, toplumun bir örnekleştirilmesinin en büyük güvencesini oluşturmaktadır.[142]

Toplumun bir-örnekleştirilmesi, Bourdieu'nün deyimiyle **homoloji**, medya söyleminin toplumsal denetimi kolaylaştırıcı ve manipüle edici işlevi önündeki engelleri de kaldırmaktadır. Bourdieu'ye göre, eğer özne boyun eğen ve uysal *subjectius* ise, o halde toplumsal tarih, bir boyun eğişler ve tâbi kılınışlar zinciri olarak, medyanın listesi kolayca tutulamayacak sembolik eylemlerinin odağına yerleştirilmiş bir edilgen yapılar kümesini oluşturmaktadır. Bu anlamda: "Grek dünyasında Physis, monateizmde Tanrı, monarşide Kral, Cumhuriyette Halk, Nazizmde Irk ve neo-liberalizmde Medya", güç kullanımının mutlak yet-

141- John Cornes, "Genres télévisuels et Analyse de la Reception", A la recharche du public, HERMES, no:11-12, CNRS Éditions, Paris, 1993, s. 121

142- Aktaran Mauro Wolf, "Analyse de la reception et la recherche sur les medias", A la Recherche du pubire, HERMES, no:11-12, CNRS Editions, Paris, 1993, s. 277

kesini elinde bulundurmaktadır.[143]

Medyanın güç kullanımı konusu, somut anlamda haber söyleminin düzenlenişinde de karşımıza çıkmaktadır. Haber söyleminin, genellikle toplumdaki egemen kesimlerin niyet ve istekleri doğrultusunda yapılandırıldığı iddiası, kültürel yaklaşımların da üzerinde durdukları bir konudur. Bu yaklaşımlara göre, haber söylemi, olayların anlamlarının denetlenmesine yarayan ve resmi söylemin karşıtlıklarını gizleyen bir amaç doğrultusunda işlemekte ve söylemin uzlaşımsal düzeyini artırıcı bir işlev görmektedir. Sözgelimi Stuart Hall ve arkadaşlarınca yapılan çözümlemeye göre; "Haberin söylemi içinde güçlülerin tanımlarının yeniden üretilmesini sağlamakta anahtar uzlaşımlardan olan saygın kişilerin görüşlerine yer vererek resmi söylemi destekleyici yapı"[144] ya yönelik katkı, haber konularının medyanın özerk yönelimlerinin bir sonucu olmadığını ortaya koymaktadır.

Kültürelci yaklaşımın haber söylemi analizinin merkezi sorunsalını oluşturan şey, toplumda ayrıcalıklı bir konumda yer almalarından dolayı kurumsal erkleri ölçüsünde belli bir temsiliyet niteliği taşıyan bazı kesimlerin güvenilir kurumsal kaynaklar olarak, medya söyleminin başvurduğu bir kesim olmasıdır. Olayların "birincil tanımlayıcıları" olarak adlandırılan bu kesimin çoğu, "yetkili uzmanlardan" oluşmaktadır. Kültürel yaklaşıma göre; "Birincil tanımlayıcılar, sorun içinde yer alan konunun ilk tanımını oluşturmakta ya da birincil yorumunu kurmaktadır. Bundan sonraki açıklamalar ve görüşler, birincil tanımlayıcıların çerçevelendirdikleri konular alanında yerini almakta; ancak bir kez kurulan gönderme terimleri dışına çıkarak, başka tanımlar üretmekte zorlanmaktadırlar."[145]

Stuart Hall ve arkadaşlarının "birincil tanımlayıcılar" adını verdikleri çevreler, Bourdieu'nün sembolik kapital'iyle büyük benzerlikler göstermektedir. Medya alanında sıklıkla bilirkişiliklerine başvurulan seçkinler, Bourdieu'ye göre, medya ideolo-

143- Dany Robert Dufour, a.y., s. 17

144- Çiler Dursun, Tv Haberlerinde İdeoloji, İmge Kitabevi, Ank., 2001, s. 132

145- Dursun, a.e., s. 133

jisinin de belirleyici aktörleridir. Dolayısıyla medya alanının güç dayatma ve görüşünü - ki bunu "etkili görüş" olarak adlandırmaktadır Bourdieu - zorla kabul ettirme eylemine karşı verilecek mücadele, her şeyden önce, seçkinlerle medya arasındaki suç ortaklığı ilişkisine karşı verilecek bir mücadele anlamı taşımaktadır. Medya alanını, daha önce de belirttiğimiz gibi, bir kuvvetler alanı olarak nitelendiren Bourdieu, tâbi kılınanların savunmasındaki etik yüceliği, kendi bilimsel sosyolojisinin merkezi sorunsalı yapmak istemektedir. Bu, Bourdieu'nün medya alanıyla mücadele önerisinin meşru değerleri yaygınlaştırmayı amaçlayan söyleme karşı verilecek bir mücadeledir de aynı zamanda. Dolayısıyla da, iletişimsel düzenlemelerin denetimi için verilecek böyle bir mücadele, medyanın reelpolitik'i içinde gizlidir. Bu, aynı zamanda, iletişim sistemleri ve normları üzerindeki hegemonyanın çözümlenmesi amacına hizmet etmektedir. Mattelart şöyle yazmaktadır: "Büyük politik ütopyalardan yoksun kalmış bir dünyada, teknoloji (ve özde iletişim teknolojisi) ütopyası, günümüzde, küresel pazar ideologlarının ücret karşılığı hizmetlerinden yararlanmaktadır. Eşitlikçi iletişim miti, buluşulması kötülükler doğuracak bir dünya düzeni üstünde ağırlık kazanan teknolojik kopuş mantığı ile her an alt üst olacak bir dengeyi temsil etmektedir."[146]

Şu halde, medyanın gücü konusu, herşeyden önce, ideolojik bir değerlendirmeyi; küresel ideolojinin, Mattelart'ın deyimiyle *eşitlikçi iletişim* mitine göndermede bulunan ereksel yönelimini çözümlemeyi gerektirmektedir. Şair İsmet Özel'in de vurguladığı gibi, bu anlamda, "medyanın gücünü değil, gücün medyasını"[147] sorunsallaştırma çabasına ışık tutacak bir yaklaşımı benimsemek gerekmektedir.

Louis Pinto'ya göre ise, günümüz medyasının hakimiyet şekli, keyfiliğin üretimini esas almaktadır. Medya hakimiyeti top-

146- Armand Mattelart, "L'une eternelle promesse : Les paradis de la communication", Le Monde diplomatique, novembre 1995, s. 4-5

147- Aktaran Sadık Yalmızçanlar, Televizyon ve Kutsal, Timaş Yayınları, İst., 1997, s. 137

lumsal dünyayı keyfi bir söyleme indirgeyerek her tür tutarlılık ölçüsünden arındırmayı amaçlamaktadır. Pinto'ya göre, medya söyleminin keyfiliği, toplumsal gerçekliğin "farkında olmama" düzleminde kendini üreten bir algılamaya olanak tanıyan şey olarak anlaşılmalıdır.[148]

Pinto'nun sözünü ettiği keyfilik durumu, söylemin bağlamsız egemenliğini ve dolayısıyla da hiçbir gerçekliğe yeterince odaklanmayan, denetlenemez uçuculuğunu açığa vurmaktadır. Söylemin keyfi olması, aynı zamanda söylemsel hegemonyanın da denetlenemez niteliğine işaret etmektedir. Bu ise, yeterince bellekte yer edememiş mesajların, gitgide amnezik bir etkiye yol açmasıyla sonuçlanmaktadır. Şu halde, **amnezi**nin (bellek yitimi) kendisinin de, medya söyleminin hegemonik yansımasının bir başka yönünü oluşturduğu söylenebilir. Amnezik bir etkiye maruz kalan bilişsel yapılar, medya söyleminde izleliciyi **içeriden** denetlemenin en etkili yollarından birisidir. Burada, Bourdieu'nün "bilişsel yapıların yıkımını amaçlayan neo-liberal hegemonya programı" tezinin devreye girdiğinden söz etmek mümkündür. Baudrillard'ın da bu açıdan dikkat çektiği; "iletilmesiyle birlikte yok oluveren gerçeklikler" saptamasını doğrulayan amnezik etkileme yönteminin, her bakımdan bilişsel yapıların yıkımını hedef aldığı tartışmasız bir gerçek gibi görünmektedir. Ayrıca geçmişe ve geleceğe yönelik bellek yitimlerinin bilişsel yapıların da ötesine geçerek doğrudan doğruya kimlik yitimini hedef almasından bile söz edilebilir. Bu noktada Daniel Dougneux'nün "empatik manipülasyon" adını verdiği bir etkileme yönteminin altı çizilebilir. Dougneux'ye göre, "**empatik manipülasyon**", doğrudan doğruya kimlik üzerinde etkide bulunmayı amaçlayan ve beraberinde kimlik formunun yitimine yol açan amnezik bir güç olarak işlev görmektedir. Temelde başka bir durum, olgu ya da kimlikle özdeşleşme biçimine işaret eden empatik manipülasyonun, TV ve sinema alanında birçok

148- Louis Pinto, Pierre Bourdieu et la Théorie du Monde Social, Albin Michel, Paris 1998, s. 211

örneğine rastlamak mümkündür. Dougneux özellikle sinemada Woody Allen'ın bukalemun bir karakteri canlandırdığı "Zelig" filmini örnek göstererek bu olguyu şöyle açıklamaktadır: "Zelig filminin baş oyuncusu olan karakter, peş peşe yaşadığı empatik deneyimler yüzünden acı çeker. Karşısındaki kişiyle her etkileşimde, ruhsal ve bedensel olarak onunla özdeşleşir. Ama bu özdeşleşme hezeyanları, her defasında Zelig'in kendi kişiliğini unutmasıyla sonuçlanan amnezik bir durum yaşamasına yol açar. (...) Ölümcül medyatik bir bulaşmayla, bantsız Zelig, çok geçmeden, otuz yıl boyunca ABD'nin açıklanamamış tüm cinayet davalarının günah keçisi haline gelir."[149]

Şu halde, empatik manipülasyon, medya hegemonyasının gizli bir görünümünü sunmaktadır. Bu manipülasyon türünde özdeşleşme, gizlice dayatılmış hegemonyaya farkında olmadan maruz kalmanın bir ön koşuludur. Dolayısıyla söz konusu hegemonyanın bilişsel yapılar üzerinde varlığını sürdürmesi ve gitgide meşruiyet kazanması için de, etkilerinin çabucak unutulmasıyla sonuçlanacak amnezik bir sürece gereksinmesi vardır. Özelikle görsel medyanın küresel düzeyde yaygınlaştırdığı görsel ideolojinin dayanakları, Bourdieu'ye göre, neo-liberal düşünceyle empatik bir uzlaşma arayışının içinde aranmalıdır. Bilişsel yapıların medya içerikleriyle denetimi ve sonrasında yıkımı süreci ise, Bourdieu'nün deyimiyle, temelde küresel düzeyde bir "suç ortaklığı toplumu" yaratımını amaçlamaktadır. Bu yüzdendir ki, Bourdieu'ye göre; " Medyayla suç ortaklığı etmiş patronlara, din adamlarına ya da gazetecilere güvenilemez- kendi erklerinin gizli temellerini açığa vuran çalışmalarının bilimselliğini övmek için bile olsa."[150]

149- Dainel Dougneux, La Communication par la bande, Éd. La Decouverte / Poche, Paris, 1998, s. 181
150- Clerc, a.e., s. 207

TV Haberciliğinin Bourdieu'cü Kavram ve Eleştirileri

Bourdieu'nün TV alanına yaklaşımı, daha önce de belirttiğimiz gibi, en spesifik anlamında medyanın simgesel iktidar olma niteliğine karşı girişilmiş militanca bir mücadelede somutluk kazanmış olmasıdır. TV tartışma programları özelinde ise, söz konusu militanca yaklaşımın, hem program söyleminin içerdiği hakim ideolojik yapılanmaları, hem de kamusal tartışmalarda açığa vurulan "etkili söz" (medya söylemi) ile suç ortaklığını gerektiren kesimlerle olan ilişkilerine odaklanmış olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, her iki çözümlemeyi de içeren bazı kavramlara kısaca değinmemiz gerekmektedir.

Fast-thinker'lar ve Profesyoneller Arası Suç Ortaklığı

Çağımızın hızlı beslenme alışkanlığını simgeleyen "fast-food" deyiminden uyarlanmış bir kavram olan **fast-thinker** kavramı, en yalın anlamında "hızlı düşünürler" ya da Bourdieu'nün ifadesiyle "atılabilir düşüncenin uzmanları"[151] anlamını taşımaktadır. Naom Chomsky'nin de yaygın bir şekilde kullandığı bu deyim, televizyonda ve özellikle de TV tartışma programlarında "ivedilik içinde düşünenler"i simgelemektedir.

Bourdieu'ye göre fast-thinker'lar TV ekranında, dolaysızca algılanabilir olan, basit argümanların sözcüsüdürler. Daha da önemlisi, bu tür argümalar, TV'nin en ayrıcalıklı argümanları haline getirilmiştir. Ancak Bourdieu'ye göre, bu ayrıcalıklar ve her fırsatta ekranda kendine yer bulan "argümanlar"ın yol açtığı çok ciddi sorunlar vardır: Bu tür argümanların beraberinde getirdiği yüzeysel algılamalar muhakemeyi ve derin düşünmeyi köreltici etkilerinden dolayı TV'nin güç dayatma eylemlerine vurgu yaparken, gerçekten kanıtlama amacıyla edinilmiş düşünceleri sergilemeyi gerektiren derinlikli algılamalarla da çeliş-

151- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 40

mektedir. Bourdieu'ye göre; televizyonun pompaladığı "fast-food kültürü", sağlam muhakemeleri yapılandırmaya olanak tanımadığı gibi, aynı zamanda onu yıkıma uğratarak, belli bir düşüncenin gereği gibi geliştirilmesine ve temellendirilmesine de izin vermemektedir.[152]

Bourdieu'ye göre, televizyon çevresi ya da kulisini oluşturan uzmanların bir türü olan fast-thinker'lar, televizyon söyleminin yüzeysel yapılandırılışına doğrudan katkıda bulunmaktadırlar. Onlar, televizyona çağrılmaları genel olarak pek sakınca yaratmayacak kişiler olarak, TV'nin "iyi müşteri"lerini oluşturmaktadır. Bu kimseler: "Çağrılabilir insanlardır, iyi bir bileşim yaratacakları, size güçlük yaratmayacakları, olay çıkarmayacakları bilinir."[153]

Fast-thinker'lar ekranda, televizyon profesyonelleri olarak, "etkili söz"ü temsil etmektedirler.[154] Bunun içindir ki, sözgelimi bir televizyon tartışma programına katılanlar arasındaki en ayrıcalıklı yeri işgal etmektedirler. Bu kişiler, televizyon söylemine ve katıldıkları TV kuruluşunun ideolojisine uygun bir dil kullanmakta, dili manipüle etmeye elverişli söz uzmanları olarak işlev görmektedirler.

Fast-thinker'ların bir başka açıdan önemi de, zaman zaman TV söyleminin "özne"si konumunda yer almaları ve dolayısıyla, tv söylemi üzerinden kurulan simgesel şiddetin de "failleri" olmalarıdır.[155] Temelde "kültürel fast-food"u yaygınlaştırmaya yönelik işlev gören TV söyleminin" bu açıdan hazır ve sindirilmesi kolay düşüncelerin sözcülerine; bir başka açıdan söylersek, "özne"lerine gereksinme duyması ise son derece doğal görünmektedir. Ancak sözkonusu bu hazır düşüncelerin dolaşıma sokulması, Bourdieu'nün deyişiyle "kültürel gıda öneren" belli sa-

152- "Contre la télévision", Liberation, Supplément Multimedia, Décembre, 1998.
153- Bourdieu, a.e., s. 40
154- Pierre Bourdieu, "La télévision peut-ele critiquer la télévision?, nalyse d'un passage à l'antenne", Le Monde diplomatique, Avril 1996. s. 25
155- Hüseyin Köse, "Simgesel Şiddet ve Medya Eleştirisi", Virgül, Mart 2002, sayı:49, s. 19-20

yıdaki fast-thinker'ların "yetkili söz"ün destekçisi olabilecek, ayrıcalıklı ve yetkin uzmanlar arasından seçilmesini gerektirmektedir.

Sonia Livingstone ve Peter K. Lunt'un da belirttikleri gibi; "Geleneksel bakış açısına bağlı olan uzman, hem gücü, hem de bilgiyi düzenlemektedir. Ekranda göründüğü andan itibaren, onun tutumu iyi niyetli, pedagojik ve Lord Reith'in verdiği özgün salıklara uygun olmak zorundadır: Eğitmek, bilgilendirmek ve eğlendirmek. Özentili tavrıyla o, ekranda, ortalama olan hiç kimsenin politikayı etkileme gücüne sahip olmadığını vurgular niteliktedir. Ama aynı tavır, uzmanın gücü elinde bulundurduğuna ve yabancıların bilgisiz olduğuna işaret etmektedir."[156]

Livingston ve Lunt'un bakış açısından söylersek, TV'de geleneksel olarak, konuşan kişi uzmandır, ve dinleyiciler ortalama, yabancı ve değersiz kişilerdir. Eğer bir TV tartışmasında, bu ikinciler ekranda boy gösterecek olurlarsa, bu onların gerçekten "konuşan" kişiler oldukları anlamına gelmemelidir. Çünkü onlar özel bir bilgiye sahip değildirler. Buna karşılık, uzmanlar özel ve yetkin bir bilgi adına konuşmaktadırlar. Bu bilgi, aynı zamanda onların varlığını destekleyen bilgidir. Yine Livingston ve Lunt'a göre, yenilikçi ve alışılmışın dışındaki bakış açıları, TV'de daha geleneksel türler içinde örtük biçimde var olan epistemolojiler tarafından dizginlenmektedir. TV'de genel kabul görmüş geleneksel bakış açıları ise, "değerli" olana değer biçerek, bayağı (yabancı) deneyimleri değersizleştirmektedir.

Livingston ve Lunt, bu sürecin işleyişini bir dizi karşıtlık düzleminde ele alarak, biri uzmanları ve geleneksel bakış açısını temsil eden (değerli); diğeri ise, yenilikçi ve yabancı bakış açısını temsil eden (değersiz) ve birbiriyle çatışan iki tür bilginin kavramsal bir algılanış tablosunu sunmaya çalışmışlardır:[157]

Buna göre, uzmanlar TV'deki değerli bilgileri, yabancılar ise

156- Sonia Livingston et Peter K. Lunt, "Un public actif, un téléspectateur critique", Ala Recherche du Public, HERMES, no:11-12, CNRS Éditions, Paris, 1993, s. 150

157- Livingston et K. Lunt., a.y. s. 149-150

Değersiz Bilgi	Değerli Bilgi
* özne	* nesnel
* temelsiz	* veriler üzerine kurulu
* duygusal	* rasyonel
* tekil	* evrensel
* somut	* soyut

değersiz bilgi kategorisini temsil etmektedirler. Dolayısıyla, değerli bilginin tüm karakteristik özellikleri, uzman lehine verilecek kararların da somut bir dayanağı haline getirilirken, değersiz bilginin sözcüleri olan yabancılar, temsil ettikleri bilgi türünün denetlenemez özelliklerinden dolayı dışlanmaktadır.

Livingston ve Lunt sonradan, kitlenin katılımını varsayan bir tartışmada, aynı karşıtlıkların nasıl yön değiştirdiğini göstermek için yeni bir çözümleme yoluna gitmişlerdir. Buna göre, yeni tablo şöyle şekillenmiştir:

Değersiz Bilgi	Değerli Bilgi
* otantik	* yabancılaşmış
* anlatımcı	* parçalı
* tutkulu	* soğuk
* uygun	* uygunsuz
* derin	* yüzeysel[158]

Bu son durumda, ilgi, bilginin geleneksel değerlendirilişinden (değerli) yenilikçi değerlendirilişine (değersiz) kaymıştır. Burada stüdyoda hazır bulunan kitlenin kompozisyonu belirleyici bir faktördür. Eğer yayının amacı, ortalama deneyimi yüceltmek ve sunmaksa, davet edilmiş olan izleyicilerin temsiliyeti esastır.

Açıktır ki, bu tabloların içerdiği veriler, Bourdieu'nün "medya uzmanları" nın da karakteristik eğilimlerini doğrular nitelik-

158- Livingston et K. Lunt., a.y. s. 149-150

tedir. Konunun ikinci boyutunu oluşturan profesyoneller arası suç ortaklığının temeli de bu karşıtlıkların doğru anlaşılmasında yatmaktadır. Paul Beaud, 1984'te yayımlanan "Suç Ortaklığı Toplumu: Medyalar, Dolayımlama ve Toplumsal Sınıflar" adlı kitabında, Bourdieu'nün medyayı çözümleme kategorileri yardımıyla medya- toplumsal ilişki konusuna yeniden eğilmeye çalışmıştır. Beaud, çözümlemesini, enformasyon ve orta sınıflar üzerine odaklayarak, genel olarak modern kültüre ve toplumsal örgütlenmeye yabancı olan bir izleyici kitlesi için kültürleşmeye ödenecek bedelin düzeyi üzerinde durmaktadır.[159]

Beaud'a göre, orta sınıfların televizyonla sorunlu ilişkisi, televizyon adına söz alan ve bu yönüyle onunla suç ortaklığı eden profesyonelleri alt etmeye yetmemektedir. Çünkü böylesi bir mücadele için öncelikle yüksek bir kültürel donanıma sahip olmak gerekmektedir. Bourdieu ise, orta sınıflarla sınırlı kalmayı reddetmekte, sorunu tümüyle başka bir düzleme taşımaktadır. O'na göre öncelikle; "Nesnelci bilimcilikle terörizmin bir türü arasındaki suç ortaklığını"[160] temsil eden profesyonellere karşı, militanca bir mücadeleye girişmek gerekmektedir. Çünkü Bourdieu'ye göre, profesyoneller medyanın güç dayatma eyleminin gereksindiği bir suç ortaklığına aracı olmaktadırlar. Bu süreç ise, yine Bourdieu'ye göre televizyonun "etkili söz"e duyduğu gereksinimden ve çok sayıda insana ulaşabilecek, "sözünü dinletecek" bir konuma erişme isteğinden kaynaklanmaktadır. Profesyonellerin TV ile girdikleri suç ortaklığı, Bourdieu'ye göre temelde bu mantıksal işleyişin bir sonucudur. Bu yolla televizyon; "(...) felsefeye, yargıya v.b. ait birtakım alanlara girme hakkını ucuzlatmaktadır: Mesleğin iç tanımı açısından, 'giriş hakkı'nı ödememiş olan insanları, sosyolog, yazar, ya da filozof v.b. olarak kutsayabilmektedir."[161]

Özetlersek, tamamiyle bir güvence gibi görünen kendi teknik

159- Aktaran Eric Macé, "La télévision du pauvre", A La Recherche du Public, HERMES, no:11-12, CNRS Éditions, Paris, 1993, s. 162
160- Bourdieu, Questions de Sociologie, s. 93
161- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 71

yetkinliklerinden çoğu zaman bağımsız olan toplumsal bir yetkinlik adına söz alan profesyoneller, televizyonla girdikleri suç ortaklığı ilişkisinde, medyanın yasa koyma gücünün zorbalığıyla uyuşmaktadırlar.

Medyanın Yeni Kurtarıcıları: "Heteronom Entelektüeller"

Bourdieu'nün "medya entelektüelleri" şeklinde adlandırdığı kesimin başlıca özelliği, her alanda söz sahibi olmaları ve dolayısıyla alan dışı bilgi birikimlerini medya aracının (medium) hizmetine sunarak bilimsel evrenlerin (politika, edebiyat, felsefe, iktisat v.s.) yetki alanlarına izinsizce girmeleridir. Dolayısıyla medya entelektüelleri heteronom (tür dışı) bir doğaya sahiptirler. Bourdieu'ye göre, televizyonun otoritesine doğrudan katkıda bulunan heteronom entelektüeller, anti - entelektüelizmi temsil eden kişiler olarak spesifik bir direnç zırhıyla donatılmışlardır.[162] Medya uzmanlarının bir diğer türünü oluşturan heteronom entelektüeller, özellikle politik görüş açısından son derece önemli bir rol oynamaktadırlar.

Bourdieu, "Bir araştırmacılar grubunun, zamanlarının ve enerjilerinin önemli bir bölümünü, militanca bir tavırla, bu kimselerin eylem ve saçmalıklarına karşı durmakla geçirmeleri gerektiğinden"[163] söz etmekte, böylesi bir mücadeleye en iyi örneği oluşturması bakımından da Patrick Champagne'ın "Kanaat Oluşturmak" adlı çalışmasını salık vermektedir. Bourdieu'ye göre, Champagne'ın kitabı, hem televizyon entelektüelleriyle mücadele şekilleri geliştirmek, hem de televizyonun icat ettiği simgesel eylem biçimlerine karşı direnme konusunda önemli bilgiler sunmaktadır.

1999 Aralık ayında, Chicago'da sunduğu bir bildiride, Bourdieu, bu konuyla ilgili olarak bir "angaje-bilgi" sorununu günde-

162- Bourdieu, Contre-Feux, s. 34
163- Bourdieu, a.e., s. 4

me getirmiştir. Bu deneyimin Amerikan dilindeki karşılığı, Arnaud Spire'a göre, "halk entelektüeli"dir. Yani; "Kendi yetkesini, otoritesini ve mesleğinin işleyişine uyuşan değerleri politik bir mücadeleye adayan kişi."[164]

Spire'a göre, Bourdieu, tam da bu tanıma uyan birisidir. "Angaje bilgi" kavramını, medya entelektüellerinin suç ortaklığı ettikleri medya politikalarıyla mücadele etme girişiminin temel ilkesi haline getirmeyi düşünen Bourdieu, sosyolojik bir "göz" üzerine kurulu olan bir "düşünümsel düşünce"yle medya alanına karşı savaş açmaktadır. Bourdieu'ye göre **reflexivité** kavramının eşanlamlısı olan **düşünümsel düşünce** kavramı, bir alan üzerinde denetimi sağlama ve o alanı algılamaya izin verdiği gibi, içinde yaşadığımız toplumsal yapının sonuçlarını anlamamıza da yardımcı olacaktır.[165]

Bourdieu'nün medya entelektüelleri ya da heteronom entelektüeller adını verdiği çevreye karşı mücadele edilmeden, toplumsal alanda mücadele etmenin de olanağı yoktur. Öncelikle Bourdieu'nün tasarladığı entelektüel kavramının niteliğine kısaca göz atmakta yarar vardır.

Bourdieu, sıklıkla Foucault'dan ödünç aldığı "Spesifik (özgül) Entelektüel" kavramına göndermede bulunmaktadır. Evrensel entelektüel kavramıyla çelişen spesifik entelektüel, her şeyden önce, kendini "doğru olanın ve gerçekliğin efendisi" olarak ilan eden birisi değildir. O, kendini, belirli bir alandaki pratik bilginin taşıyıcısı olarak görmektedir. Bourdieu'ye göre, atom fizikçisi Robert Openhaimer'in II. Dünya Savaşı sonrasındaki eylemini, bu spesifik entelektüelin görünümüne örnek vermiş olan Foucault, 1970'li yıllardan itibaren psikiyatri klinikleri ve hapishane sorunu üzerinde mücadele ederken de aynı örneği benimsemiştir. Aynı şekilde, Bourdieu de, Foucault'yu izleyerek bilgi silahını toplumsal mücadelenin hizmetine sunmayı istemektedir. Özellikle 1990'lı yılların başlarında yönetmeye başla-

164- Arnaud Spire, a.y.
165- Bourdieu, La Misére du Monde, s. 904

dığı "Dünyanın Sefaleti" (1993) adlı kapsamlı derleme kitabı, bu misyonun belagât yüklü görünümü olarak ortaya çıkmıştır. Bu kitap, o yıllar Fransa'sındaki kolektif sıkıntılar (konut sorunu, işsizlik, azınlıklar, göç, eğitim v.s.) üstüne yapılmış kolektif bir çalışma olarak, spesifik entelektüelin toplumsal alanda verdiği bir mücadeleyi simgelemektedir.

Bourdieu'nün spesifik entelektüeli, medyanın heteronom entelektüellerinden üç noktada ayrılmaktadır:

Birincisi: medya entelektüeli, özerk konumu tanınmaksızın, kendisinden yalnızca "anlık yorum siparişlerini karşılayan bir görüş verme olarak" yararlanıldığı bir entelektüeldir. Buna karşılık, spesifik entelektüel, her şeyden önce, özerk konumuyla öne çıkmış birisidir.

İkincisi: medya entelektüeli, uzmanlaşma yoluyla görüşüne başvurulan bir kişi olarak kabul görmekle, dünyadan ve toplumsal gerçeklikten kopmuştur. Oysa spesifik entelektüel, bir *bilir-kişi kurumu*[166] olmaktan çok, toplumsal dünyada olup biten tüm şeylere duyarlı ve her şeyden önce de kurumsallaşmamış bir kişi olarak vardır.

Üçüncü olarak da; "kurulu düzenin organik entelektüeli" olarak varlık gösteren medya entelektüeli, "tikeli evrenselleştirmekle baskıcı bir tavrı içselleştirirken"[167], spesifik entelektüelin varlık nedeni, tikelci duyuştan çok, evrenselci duyuşu kendine dayanak noktası yapan bir tutum sergilemektir.

Medya entelektüellerinin medya alanındaki işlevlerinin ise medya materyalinin otoriter bir görünüm kazanmasına çalışmaktan ibaret olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, medya entelektüelleri, kendilerini ifade ettikleri aracın (medium) güdümünde ve onun otoritesi altında işlev görmektedirler. Bu durum, Edward Said'in "Entelektüel" adlı çalışmasında altını çizdiği entelektüel görev bilinciyle de açık bir şekilde çelişmektedir. "Bence" diye yazmaktadır Said; "entelektüelin görevi, krizi evrensel-

166- Şükrü Argın, "Aşkla Yazmak", Birikim, Nisan 2001, sayı:144, s. 27
167- Simten Coşar, "Türkiye'de Aydın/Entelektüel Ayrışması Üzerine", Birikim, Nisan 2001, Sayı:144, s. 38-39

leştirmek, belli bir ırkın ya da ulusun çektiği acıları, daha geniş bir insani bağlama oturtup bu deneyimi başkalarının acılarıyla ilişkilendirmektir."[168]

Said'in insanlık dramını evrenselleştiren entelektüeli, her tür kurumsal çevrenin çıkar-bağımlı ilişkisinden arınmıştır. Çünkü doğası gereği, entelektüelin doğal muhatabı, herhangi kurumsal bir çevre ya da politik güç merkezleri değil, geniş bir halk kesimidir. Bu yüzden de, medya entelektüellerinin içinde bulundukları durumda olduğu gibi, salt özel bir alanda (medya alanı) kalarak, bu görev yerine getirilemez. Böyle bir durumda, özerk bir entelektüel olmaktan ziyâde, yalnızca herhangi bir alanın uzmanı ya da kurumsal bilirkişisi olunabilir. Oysa entelektüel, Said'e göre; "...belli bir kamu için ve o kamu adına bir mesajı, görüşü, tavrı, felsefeyi ya da kanıyı temsil etme, cisimleştirme, ifade etme yetisine sahip olan bireydir."[169]

Said'in burada vurguladığı şey, belli bir kurumsal çevreden ya da bir uzmanlık alanından çok, entelektüelin içinden çıktığı toplumsal duyarlığa bağlanmasının kaçınılmaz olduğudur, yoksa, medya kuruluşlarının denetleme mekanizmalarının aktif eyleyenleri olmaları değil. Öte yandan, Bourdieu'nün, medya entelektüellerinin durumunu çözümlemede kullandığı "akılcı aktör teorisi", medyanın bilinç denetimi olarak adlandırılabilecek bir yönelimini açığa vurmaktadır. Buna göre, medya entelektüelleri, medyanın "akılcı eyleyenleri", "aktörleridir". Onların görüşleri, medya aracının meşruiyetini artırıcı bir öneme sahiptir. "Eylemlerin kökenini araştıran akılcı aktör teorisi" diye yazmaktadır. Bourdieu; "sıkı bir şekilde, niyet ekonomik olsun ya da olmasın, bilincin dar bir algılama içinde tutulmasının 'akılcı'lığıyla bağlantılıdır."[170]

Bu bakış açısından, nesnellik, Bourdieu'ye göre, toplumsal dünyayı "herhangi bir görüşe sahip olan" bir gözlemciye bir

168- Edward W. Said, Entelektüel, Çev: Tuncay Birkan, Ayrıntı Yay., İst., 1995, s. 51

169- Said, a.e., s. 27

170- Bourdieu, Le Sens pratique, s. 85

gösteri olarak sunma amacını taşımaktadır. Dolayısıyla, medyanın "herhangi bir görüşe" sahip olan entelektüelleri, aynı zamanda bir gözlemci olarak, toplumsal dünyanın da algılama kategorilerini sunma rolünü üstlenmişlerdir. Bunun içindir ki, onların heteronom doğaları, bu "herhangi bir görüşe sahip olmaları"ndan ileri gelmektedir.

Bourdieu'nün entelektüel algılamasında Sartre'ın etkilerini görmek mümkündür. Bourdieu, teorik planda entelektüele eleştiriler yöneltirken, açık bir biçimde, onu eylem planı üzerinden de düşünmektedir. Bourdieu, bu anlamda, Varoluşçuluk düşünürünün şu formülüne sıklıkla göndermede bulunmaktadır: "Sözcükler felaketlere yol açabilir."[171]

Bourdieu'ye göre, entelektüel, kullandığı sözlerle, dikkat çekici bir güçten; "adlandırılamaz olanı adlandırma" gücünden yararlanmaktadır; bir başka deyişle, "gözden kaçmış olanı ve ıstırap veren şeyi" gösterme gücünden. Bu yönüyle aydın ya da entelektüel, Sartre'ın tanımladığı gibi; "...kendi içinde ve toplumdaki pratik gerçekliğin araştırılmasıyla (...) egemen ideoloji (...) arasındaki karşıtlığın bilincine varan insandır."[172]

Sartre'ın sözünü ettiği entelektüel, "parçalanmış toplumların bir ürünü" olarak söz konusu toplumların parçalanmışlığının da bir kanıtını oluşturur. Çünkü o; "Onların (toplumların) parçalanmışlığını (da) içselleştirmiştir."[173]

Şurası bir gerçektir ki, Sartre'cı ve Bourdieu'cü entelektüel tanımları, toplumsal mücadele esasına odaklanmış tanımlardır. Dolayısıyla daha özgül bir konuda; televizyon yoluyla hiyerarşi kurma ve hegemonya oluşturma konusunda televizyonun simgesel eylem biçimleriyle asla ilişkilendirilemeyecek bir niteliğe sahiptir. Toplumsal nüfusun yalnızca küçük bir azınlığının dahil olduğu bir statüyü temsil eden medya entelektüelleri, yine yalnızca küçük bir azınlığın yargılarıyla kendilerini sınırlamışlar-

171- "Le pouvoir des mots", Le Monde éditorial, 26 janvier 2002.
172- Jean-Paul Sartre, Aydınlar Üzerine, Çev: Aysel Bora, Can Yayınları, İst., 2000, s. 30
173- Sartre, a.e., s. 30

dır. Bu ise, kitlenin ya da Bourdieu'nün deyişiyle toplumsal dünya gerçekliğinin temsiline olanak sunmayan bir sakınca olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hız-Düşünce İlişkisi Ya Da "Hızın İçinde Düşünmek"

Marshall McLuhan'ın TV'nin doğası hakkında yaptığı çözümleme, diğer kitle iletişim araçlarından farklılık arz etmekteydi: Aktarım kanalı (araç) burada, zamanı yapılandırmaktadır. Aynı zamanda zamanın yapılandırılışı, izleyici kitleyi türdeşleştirme ve onu normalize etme işlevi görmektedir.[174] Zamanın hız içinde yapılandırılışı, McLuhan'a göre teknolojinin ve özelde teknik aracın (TV) bir ürünüdür. Ancak, bir teknolojinin içselleştirilmesi, daima beraberinde, aynı hızda yeni bir kültür aktarımını getirdiğinden, bir süre sonra bu süreç, düşüncenin hızlı aktarımlarıyla oluşan kaotik bir söyleme dönüşmektedir. McLuhan'a göre; "Teknoloji duyularımızdan birini genişlettiği zaman, yeni teknolojinin içselleştirilmesi ile aynı hızda, yeni bir kültür aktarımı ortaya çıkmakta"[175] , yeni kültürel evrenin anlaşılması ise, onu aktaran kanalın (teknik araç/tv) hızıyla aynı hızda düşünmeyi gerekli kılmaktadır.

TV'nin önerdiği kültürü temelde "kültürel fast-food"[176] olarak nitelendiren Bourdieu ise, TV söyleminde hız kavramının, tıpkı "fast-food"da olduğu gibi, düşüncelerin hızlı tüketimiyle ilişkilendirmektedir. Televizyon söylemi, kültürel "fast-food"u hız düzleminde aktarmakla, gerçek (reel) zamanın da bir dramaturgisini yapmaktadır. Bu tür bir zaman dramaturgisi, bugün her yerdedir. Bu eylemin ardında yatan felsefe ise, olup-biten her şeyin geçiciliğine ve faniliğine, dolayısıyla "değersizliğine" dikkat çekiyor olmasıdır. Bourdieu'ye göre hızlı imge tüketimciliğinin

174- Sfez, a.e., s. 136-137
175- Marshall McLuhan, Gutenberg Galaksisi, çev: Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İst., 2001, s. 61
176- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 34

özünü teşkil eden bu ideolojinin, tv alanında kendine "hız içinde düşünen düşünürler" bulması son derece doğaldır. Bu yüzden televizyon, Bourdieu'ye göre; "(...) hızlandırılmış hızda düşündükleri varsayılan düşünürlere söz vermek suretiyle, kendini yalnızca birtakım **fast-thinker**'lara, gölgelerinden daha hızlı düşünen düşünürlere mahkûm etmektedir."[177]

Hızlı düşünce aktarımının sakıncası, şu halde, düşünceleri kısmî bir zaman diliminde sunan bir sinetozi (cinétose); mantıksal olarak anlık aktarımların yarattığı bir kavrayış, algılayış sakıncasıdır. Aynı algılama ve kavrayış sakıncasından dolayı, Virilio'ya göre, McLuhan ünlü argümanını yeniden gözden geçirmek zorunda kalacaktır. İletileri ve görüntüleri taşıyan (aktaran) dalga boylarının hız sınırı, McLuhan'ın sonradan düzeltme gereksinmesi duyduğu bir formül uyarınca, kendi içeriğinden bağımsız bir enformasyon yaratmıştır. Bu anlamda, mesaj, aracın (medium) kendisi değil, yalnızca onun (aracın) hızlılığıdır[178].

Şu halde böyle bir araç (medium) içinde düşünmek, Bourdieu'nün "Hızın İçinde Düşünmek" dediği şeydir. Bu ise, temelsiz ve bağlamsız düşüncenin başıboş dolaşımı anlamına gelmektedir. Baudrillard'a göre, ekran aracılığıyla sunulan hızlı ve başıboş iletiler toplamı, izleyicinin kavramakta yetersiz kaldığı her tür dağınık perspektifi bir arada sunduğundan, öncelikle; "(...) belli bir bakışın ayrıcalıklı konumunu bozmaktadır."[179]

Dolayısıyla, Baudrillard'ın vurguladığı "ayrıcalıklı bakış"ın edinilmesi, ayrıntılı bir kavrayışın yokluğu yüzünden düşünsel düzlemde edinilememektedir. Çünkü bu durumda, göz, Baudrillard'a göre: "Yayılmış bir uzamın yaratıcısı olmak yerine, nesnelerin (ya da düşüncelerin) yakınsamasının içindeki bir kaçış noktasından ibaret kalmaktadır."[180]

177- Bourdieu, a.e., s. 33
178- Paul Virilio, La Bombe İnformatique, Éditions Galilée, Paris, 1998, s. 155-156
179- Jean Baudrillard, Baştan Çıkarma Üzerine, çev: Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İst., 2000, s. 82
180- Baudrillard, a.e., s. 82

Baudrillard'ın, özelde resim sanatına ilişkin yaptığı bu belirlemeler, tv ekranı karesindeki görüntünün gerçekliği ya da daha doğrusu, görüntünün hızlılığından dolayı yaratılan gerçeklik yanılsaması düşünüldüğünde, temsili işaretlerin baştan çıkarıcılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, Baudrillard'ın; "Söylem altında görünmeyen, işaretten işarete koşan, gizlice dolaşıp duran (bir) baştan çıkarma"[181] şeklinde ifade ettiği şeydir.

François Brune de TV söyleminin hız yoluyla benzeri bir baştan çıkarma etkisinden söz etmekte, özellikle TV tartışma programlarında konuşmacılara ayrılan sürenin kısalığının yol açtığı sorunları dile getirmektedir. Brune'e göre, aynı söylem, tartışma katılımcılarını, izleyicinin gözünde, yayının düzenleyici etkisi nedeniyle, kışkırtıcı bir şekilde birbirinin "yandaşı" ya da "karşıtı" olarak kurguladığı için eleştirilmelidir. Dolayısıyla, Brune'ün asıl karşı çıktığı şey, TV izleyicisinin, ekranda tüm boyutlarıyla gerçek bir tartışmayı değil, bir dizi **tepkiyi** izlemek zorunda bırakılmasıdır.[182]

Hız konusundaki asıl sorun ise Henri Piaget'ye göre, bilgi sorununa ilişkindir. 20.yy.'ın sonunda, görüntü (ya da görsellik), yeni enformasyon düzeni içinde ve kitle üzerinde kendi egemenliğini yaygınlaştırmış ve görüntü, her şeyi söylemek ve göstermek anlamında bilgi sorununa yeni bir boyut eklemiştir. Doğası gereği fotoğrafik olan televizyon görüntüsü, sunulan içeriklerin bilgisel yanından çok, ona gösterisel bir boyut ekleyerek, temelde heyecan uyandırmaya hizmet etmektedir. Piaget'ye göre bu yüzden: "Hızlı aktarılan görüntüler aracılığıyla, belgesel nitelikte bir fikir elde edilemez; izleyici üzerinde yalnızca simgeler aracılığıyla heyecan dalgaları uyandırılır."[183]

Mesaj aktarımının hızlılığı, şu halde, TV'de mesajların içerdikleri bilginin sağlıklı bir değerlendirilmesine olanak sunmak-

181- Baudrillard, a.e., s. 99

182- Entretien avec François Brune, "De l'utitilé du debat télévisé", Brisons nos Chaines, no:20, Printemps 1996.

183- Henri Piaget, a.e., s. 145

tan çok, heyecan dalgaları yaratarak bir tür seyirlik dünyanın inşasına yönelmektedir. Ancak bu seyirlik dünyanın sınırlarının genişliği ve durduraksız sunuluşunun yol açtığı bir başka sorun daha vardır: Bu, Hervé Claude'un "Enformasyon, Manipülasyon, Canlılık" (1990) adlı kitabında belirttiği gibi, izleyicinin mutlak anlamda edilgenleştirilmesi anlamına gelen marazi bir vayorizm'dir. Claude'a göre, bu "marazi vayorizm", hızlılığından ve dolayısıyla çabucak alımlanıp unutulmasından dolayı; "Hiçbir ileti taşımayan bir olayın 'bedava gösterisi'den başka bir şey değildir."[184]

Claude'a göre, manipülasyonun bir türünü oluşturan böylesi bir marazi vayorizmin önemi, birilerine daha çok yarar sağlamasıyla ilişkilidir. Görüntü, her şeyden önce süreye yapılmış bir müdahaledir. Başka bir deyişle, düşüncenin, hakim bir ikna unsuru olarak değil, ivedi bir gönderi olarak görselleştirilmiş zamana taşınmasıdır. Söz konusu görselleştirme süreci ise, heyecan üretimi yoluyla, asıl gerçekliğini, dolaysız biçimde bir hız çevriminde bulmaktadır. Alain Gauthier, "Görüntünün Etkisi" (1993) adlı kitabında, hız - görüntü ilişkisini, zamanın araç (medium) yoluyla denetimi şeklinde yorumlamaktadır. Gauthier'e göre; "Zaman, mesajı oluşturmaktadır. Araç, kalıcı olmayan eklektik bir söz fazlalığıyla, 'durduraksız' görüntülerin yakalanması imkânsız yayımını kullanmaktadır."[185]

Araç, şu halde, Gauthier'e göre, hız yoluyla mesajı oluşturan zamanın direngenliğine de yapılmış bir müdahale anlamını taşımaktadır. Bunun ifade ettiği bir başka anlam da, medya söyleminin, sürenin öznel bir sunumunu yapılandırmasıdır. Bourdieu'nün "hız içinde düşünen düşünürler"i de bu öznel zaman kavramı içinde iş görmektedirler. Bu hızlı düşünürler, içinde yer aldıkları araçla (medium) birlikte ikinci bir zaman rejimine geçmişlerdir. Bu ikinci zaman rejimi, Gauthier'a göre; "Kronolojik

184- Hervé Claude, İnformation, Manipulation, Vifs, Éd. du Félin, Paris, 1990, s. 121

185- Alain Gauthier, L'impact de l'image, Éditions L'Harmattan, Paris, 1993, s. 40

anlamda bildiğimiz zaman rejimi (geçmiş, şimdi, gelecek) değil, her üç kategorinin de kaotik bir karışımıyla sonuçlanmış olan ve tüm bağlamsal sınırları aşan bir programlar dizisidir. Bu, kısaca, görüntünün zamanıdır: Olayların ve kolektif duyguların (doğru biçimde) açıklanmasına imkân tanımayan tek özel var olma şekli".[186]

Haberde "Gel-geç Olaylar" ve Siyaset-Dışılaştırma (Dèpolitisation)

Fransızca'da "faits-divers" olarak adlandırılan ve Türkçe'ye kısaca "gelgeç olaylar" şeklinde çevrilebilecek kavramı Robert Sözlüğü şu şekilde tanımlamaktadır: "Kaza, cinayet, intihar gibi günün olaylarının toparlandığı bölüm."[187]

Bizde "toplum haberleri" şeklinde anılan "faits-divers" kavramını Amerikalılar ise "Kent haberleri" anlamına gelen **city news** deyişiyle karşılamaktadırlar. "Gelgeç olaylar"ın başlıca özelliği, habercilikte tayin edici bir öge olarak bilgisel içerikten çok, duygusal boyutlarıyla ön plana çıkmış olmalarıdır. Buna göre, "gel-geç olaylar", duygu ve heyecan-yoğun haberlerin ana malzemesini oluşturmaktadır. Duran'a göre bu tür olaylar: "Zaten doğası gereği duygulara hitap eden bir medya olan televizyonda, bilgisiz duygu bombardımanına tutulan yurttaşların, hep beraber gülmesi, heyecanlanması, korkması ya da ağlaması, 'kederde ve tasada ortak' kitlenin 'milli birlik ve beraberlik ruhunu' da kuşkusuz pekiştirmeye aracı olmaktadır.[188]

Bu kavramın Bourdieu'cü televizyon haberciliği terminolojisi içinde işgal ettiği yer ise, haberde böylesi bir duygusal yoğunluğun, izleyiciyi bilgisel ve dolayısıyla eleştirel açıdan köreltici bir etkilemeyle, siyaset-dışılaştırması (depolitisation) anlamı taşımasıyla ilgilidir. Bourdieu'ye göre televizyonların; "(...) Dikkati, gel-geç haberlerin hiçbir siyasal sonuçları bulunmayan,

186- Claude, a.e., s. 42-43
187- Aktaran Duran, a.e., s. 37
188- Duran, a.e., s. 69

ama 'dersler çıkarmak' ya da 'toplum problemlerine' dönüştürmek için dramatikleştirilen olayları üzerine sabitleştirmek ve orada tutmak suretiyle siyasal boşluk yaratmak, siyaset-dışılaştırmak ve dünyadaki yaşamı öykümsüye ve dedikoduya indirgemek gibi bir etkileri vardır."[189]

Henri Piaget, "Medyalar ve Meslek Ahlâkı" (1997) adlı kitabında Bernard Voyenne'in "gel-geç olaylar" a ilişkin bazı görüşlerine yer vermektedir. Buna göre, Voyenne, öncelikle kitlenin başlıca ilgi alanlarını bir düzen içinde şöyle sıralamaktadır: açlık, ölüm korkusu, cinsel arzu ve babalık iç güdüsü.[190]

Voyenne'in bu sıralaması, aşağı yukarı, bir zamanlar Pavlov'un da yapmış olduğu sıralamayla aynı özellikler taşımaktadır. Pavlov da, kitlenin başlıca ilgi alanları arasında mücadele, beslenme, cinsellik ve annelik içgüdüsünü görmektedir. Bu ilgi alanları, denebilir ki, medyanın ve özelde televizyonun habercilik konularını oluştururken temel aldığı değerler bütünüdür. Bu değerler bütününün magazinel ve tümüyle duygusal boyutta sunulması ise, kuşatıcılığı ve yol açtığı sonuçlar bakımından çok daha ciddi addedilebilecek kimi olayların gizlenmesi amacına hizmet etmektedir. Öncelikle duygu ve heyecan-yoğun haberler, nesnel bir eleştiri ya da tartışma ölçüsü sunmamaktadır. Temeldeki sorun ise, TV'nin, haber içeriklerini, pazarın gereklerine uydurma çabasında yatmaktadır. Haber karşısındaki izleyicinin dikkatini anlık duygulanımlara çeken magazinleşmiş, dramatikleştirilmiş haber sunumları, aynı zamanda izleyicilerin haber içerikleriyle dünyayı anlamlandırma çabaları üzerinde de etkili olmaktadır. Bu tür çarpıcı ve duygusal sunumlarla gitgide haberin tanımı da değişmektedir. Özünde bilgilendirici, aydınlatıcı ve bilinçlendirici niteliklere sahip olan haber, edindiği yeni görünümlerle birlikte, Lance Bannett'in de belirttiği gibi: "Eğlendirici, duygusal, çarpıcı, kolay anlaşılır, çabuk unutulur, kendi yorumunu içinde barındıran, sıkıcılıktan ve ciddilikten uzak" bir

189- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 57
190- Piaget, a.e , s. 138

anlam kazanmakta; dahası, "haber metni içerisine bütünüyle kişisel duyguların yerleştirilmesi, haberin bireysel bir anlatı gibi yapılandırılması, bireyin yaşadığı dünyada olup-bitenleri benmerkezci (egocentric) bir pencereden izlemesine neden olmaktadır."[191]

Bennett'in vurguladığı olay dramatizasyonu ve kişisel oryantasyonla oluşturulan haber sunumları ve söylemi, gerçekliğin duygusal ve heyecansal boyutta yapılandırılışının açık bir kanıtını sunmaktadır. Habere, haberi oluşturan kişinin duygusal ve bireysel yöneliminin eşlik etmesi, söz konusu dramlaştırmayla birlikte, bir olayın izleyiciye sunumunun hangi noktada duyarlı bir konu haline geleceğini de belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu etkinin kırılabilmesi için, Matelski'nin de yerinde olarak vurguladığı gibi; "Kamusal bir hizmete aracı olan TV haberciliği söyleminin her tür 'kişisel değer oryantasyonun'dan arındırılması gerekmektedir."[192]

Haberin dramatize edilmiş sunumu, bir başka açıdan basitleştirmeye ve kolay anlaşılırlığa; Rigel'in de dikkat çektiği gibi "epizodik bellek" oluşturulmasına hizmet etmektedir. Temelde, bilginin kurgusal ve sembolik yapılanmasına, tecrübe ve kişimerkezli verilere dayanan epizodik bellek, haberdeki mesajların kolay anlaşılmasını ve anımsanmasını sağlayacak birtakım stereotiplere ihtiyaç duymaktadır. Kavramsal bilgiyi esas alan semantik bellekte, olaylarla semantik (anlamsal) bağın kurulması yorumlamaya dayanırken; epizodik bellekte, yalnızca "anımsama" ya dayanmaktadır. Bunun içindir ki haberde; "Klişelerin ve stereotiplerin kısa, net ve duygu yüklü oluşu, kolay anımsanmalarını sağlayıcı"[193] bir faktör olarak işlev görmektedir. Bourdieu'nün sözünü ettiği "Gel-geç olaylar"ın TV'de duygu yüklü dramatizasyonlar eşliğinde yapılandırılması aynı klişe ve stere-

191- Lance Bennett, News: The politics of illusion, Londra, Routledge, 1998, p:23, Aktaran Ergül, a.e, s. 135-136

192- Marilyn Matelski, TV Haberciliğinde Etik, Çev: Bahar Öcal Düzgören, Yapı Kredi Yayınları, İst., 2000, s. 75

193- Nurdoğan Rigel, Rüya Körleşmesi, Der Yayınları, İst., 2000, s. 40

otipler yardımıyla olmaktadır. Ancak, Bourdieu'nün daha da ileri giderek vurgulamaya çalıştığı şey, bu tür haber dramatizasyonlarının tümüyle meşru bir düzleme taşınarak "dersler vermek" ya da "toplum problemleri"ne dikkat çekmek biçiminde sunulmaya çalışılmasıdır. Daha önce de değindiğimiz gibi, böyle bir tutumun amacı, her tür eleştirel ve sorgulayıcı bilgi formunu, haber söyleminden dışlamaktadır. Ciddi toplumsal problemlerin öykümsü sunumlara dönüşmesi, bu anlamda, ilginin (izleyici ilgisinin) siyaset dışılaşmasıdır. Bourdieu'nün TV ideolojisinin "gelgeç olaylar"a ağırlık veren söyleminin, izleyiciyi politik alanın dışına çıkararak, TV'de "politik alanın bir otizmini" (içe kapanıklığını) yapılandırdığından söz etmesi de temelde böyle bir işleyişe işaret etmektedir.

Buna göre, "Medyatik alanın güçlendirdiği politik alanın otizmi, istemeden de olsa, kendi içe kapanışıyla depolitize ettiği politik bir alandaki bir konuya yeniden sokulma girişiminde bulunan her sözü nötralize ederek ya da yolundan saptırarak yerinden etmektedir."[194]

Baudrillard ise "Tüketim Toplumu" (1997) adlı kitabında, söz konusu depolitizasyon mantığının haberi büyük ölçüde tüketim toplumu değerlerine uyarlama girişiminin bir sonucu olduğundan söz etmektedir. Baudrillard'a göre, bir haber, özellikle TV haberi, tüketim toplumunun güncelliği içinde oluşturulması ve çabucak tüketilmesi gereken bir değere dönüşmüştür. Görsel imge tüketimciliğinin temeli de günceli kuran değerlerin hızla yenilenişine dayanmaktadır. Baudrillard'a göre, toplumsal gündemin oluşum koşulları, tüketim koşullarına göre ayarlanmış olduğundan, aslında güncel bir değer haline gelen haberin kalıcılığına değil, haberin yol açtığı anlık duyumlar ve hazların uçuculuğuna dayanmaktadır. Bunun için de haberin güncelliği ya da gerçekliği, dramlaştırılmış ve tüketime hazır hale getirilmiş olayların basit göstergeler düzeyine indirgenmesini zorunlu kılmaktadır: "Tüketim toplumunda" diye yazmaktadır Baudrillard;

194- Aktaran Mauger, a.y., s. 7

"haber tümüyle güncelleştirilir, yani gösterisel tarzda dramatikleştirilir; ve tümüyle günceldışılaştırılır, yani iletişimin aracı (medium) tarafından uzaklaştırılır ve göstergelere indirgenir."[195]

TV haberlerinde sunulan olayın dramaturji niteliği dikkat çekicidir. Haber dramaturjisinin, Baudrillard'ın vurguladığı şekliyle, günceldışılığı da içeren bir sunuma aracı edilerek güncelleştirilmesi, temelde, "güncel"in ne olduğuna ilişkin zor bir soru sormayı da gündeme getirmektedir. Dolayısıyla, buna bağlı olarak bir başka soruyu; TV güncelinin politik alanla olan ilişkisine ve etkileşimine dair bir soru sormayı gerektirmektedir. Jerome Bourdon, "Televizyon ve Simgesel Politika" adlı makalesinde öncelikle, bir haber dramaturjisinin başlıca iki öge üzerinden yapılandırıldığına dikkat çekmektedir: Şenlik ve dram. Şenlik (La fête), her şeyden önce toplumsal ve siyasal bir mesafenin aşılmasıdır; şenlikte hasımlar uzlaşma içine girer ve birbirleriyle konuşurlar; bunun sonucunda da aradaki iktidar düzenekleri ortadan kalkmış olur. Buna karşılık, dram ise, manzarada bir çatlağın ortaya çıkmasıdır. Ancak bu, olayın değil, dramın gerçekliğidir. Dolayısıyla, bu son durumda da toplumsal çatışmalar, dramın yumuşatıcı gerçekliği içinde yok olup gitmektedir.[196]

Açıktır ki, Bourdieu'nün de "Gel-geç olaylar"ın dramatikleştirilmiş sunumuna karşı giriştiği eleştiri, her şeyden önce, sözkonusu sunumun toplumsal çatışmaları yok sayarak yaşanılan dünyaya bir tür **katılım yanılsaması** yaratmasına odaklanmaktadır. Çünkü, "toplumsal mesafe"nin yıkıldığı ve dolayısıyla çatışmalardan çok uzaklaşmalar olduğu yanılsamasını uyandıran şey bizzat yanılsamalı bir algılamanın ürünüdür. Bu, aynı zamanda, varılan toplumsal gerçekliğin yıkımını gündeme getiren ve bireyleri asıl kafa yormaları gereken ciddi toplumsal ve siyasal sorunlar üzerinden uzaklaştırmayı amaçlayan yıkıcı bir girişimdir.

195- Jean Baudrillard, Tüketim Toplumu, çev: Hazal Deliceçaylı – Ferda Keskin, Ayrıntı Yay., İst., 1997, s. 26
196- Jerôme Bourdon, "Télévision et Symbolique politique" in A la Recherche du public, HERMES, no 11-12, CNRS Éditions, Paris, 1993, s. 199

TV'de "Etkili Görüş"ün Sözcüleri: Sunucular

Bourdieu'nün TV'de "etkili görüş"ün sözcüsü ve savunucusu olarak gördüğü sunucu, Goffman'ın (1981): "Araya sıkıştırılmış söz" kavramıyla vurgulamaya çalıştığı bir konuşmacıdır.[197]

Sunucu, Goffman'a göre, gerçekten de değersiz ama etkili olan şeyleri TV'de bildirme ayrıcalığına sahip olan birisidir. Sunucular, "araya sokuşturulmuş söz"ler yoluyla, izleyiciyi hipnotize eden uzmanlara meydan okuyarak, izleyiciyi yeniden yayına eklemlemeye, ilgisini canlı tutmaya yardımcı olmaktadır.

Goffman, TV izleyicisini öncelikle, katılımcı bir çerçeve içinde düşünmektedir. Bir tartışmada, dinleyici, her şeyden önce, iletişimsel açıdan etkin bir konuma sahiptir. İzleyenlerden her biri, kendi rolünü üstlenerek kendini ifade etme gücüne sahiptir. O, konuşmacının söylediği şeyleri dinler ve gönüllü bir katılımcı olarak toplumsal ve resmi bir statüye sahiptir. Bununla birlikte, Goffman'ın asıl üzerinde durduğu şey, yalnızca medya aracı (medium) tarafından "onaylanmış" bir katılımcının gerçekten sözünün dinlenebileceğidir. Buna karşılık, yine Goffman'a göre; "Onaylanmış bir katılımcı, diğerlerini dinlemeyebilir ve dinleyen biri, onaylanmış bir katılımcı olamaz. (...) Yine, aynı şekilde, onaylanmamış bir dinleyici konuşmayı dinleme niyetinde olmadığını dile getiremez ve 'ilgisizliği oynamak' zorunda kalamaz."[198]

Goffman'ın "onaylanmış katılımcı" kavramı, TV sunucusu özelinde düşünüldüğünde, TV tartışmasında belirleyici bir etkiye sahiptir. Öte yandan, genel olarak medyalar, Goffman'a göre, artık kitlenin kendi üyeleriyle TV yapımcıları arasında aracı rolüne sahip değildir. Bu anlamda, sıradan insanlar, sözde kendi davalarını savunuyor gözüken kahraman-sunucunun sempatik kişiliğiyle şahsiyet kazanmış baş oyuncuları oynamak zorundadırlar. Sıradan / onaylanmamış kitle üyeleri, yayının izleyicileri

197- Aktaranlar Livingston et Lunt, a.y., s. 151
198- Livingston et Lunt, a.y., s. 152

olarak baş köşeye kurulmuş, asıl stüdyo katılımcıları da (uzmanlar/sunucu) onlar adına konuşarak, onları temsil eder hale gelmişlerdir.

Bourdieu'ye göre ise, TV sunucularının üstlendikleri en önemli rol, görünürde kitle (TV izleyicisi) adına söz alıyor gibi yaparak, gerçekte, TV'nin "etkili görüş"ü ya da politikasına katkıda bulunuyor olmalarıdır. Yine Bourdieu'ye göre, kitle adına söz alarak, sunucu kitleyle belli bir aidiyet duygusu yaratmayı amaçlamaktadır: "Bazen izleyici kitle adına ihtarlar yoluyla ("Her neyse"..., "Biraz sarih olalım lütfen"..., "Soruma yanıt verin...", "Açıklayın...", "Sizin bu konuda ne düşündüğünüzü hâlâ anlayamadım..." v.s.) ve biçimsel kurallara saygı adına ana sorunsalı ortaya koymaktadır. Söz konusu ihtarlar, muhatabı sanık kürsüsündeymiş gibi sunan gerçek ihtarlardır. Sunucu, sözlerine otoriter bir hava katmak için, dinleyicilerin (izleyicilerin de) sözcüsü oluvermektedir: 'Herkesin sorduğu soru..', 'Bu herkes için çok önemli bir konu... v.s. gibi".[199]

Sunucu, aynı zamanda, bir "kamu hizmeti"nin etkin bir eyleyeni olarak konumlandırmaktadır kendini. O, sözün ve önemli göstergelerin (dikkatli ya da sabırsız, küçümseyici ya da saygılı bir hava, söz düzeninin öncelik ya da sonralığı v.s.) da dağıtıcısıdır. Bu yüzden de otoritenin yansıtıcısıdır. Sunucu, bu otoriterliğini, kitleyle yaratmaya çalıştığı aidiyet duygusundan almaktadır: "Belli bir aidiyet havası yaratan sunucu (bundan bir kontrol aracı olarak da yararlanmaktadır) sözü keser ve durmaksızın konuşur (izler kitlenin varsayılan beklentileri adına konuşur, yani izleyicilerin anlayamadıkları bir olay ya da düşünce adına ya da daha basit bir deyişle, kitlenin toplumsal ya da politik bilinci adına konuşur) (...) Sunucuların bilinçsizliği, onların profesyonel alışkanlıklarıdır."[200]

Bourdieu'ye göre, sunucuların gayet iyi bir şekilde farkında oldukları şey, TV politikası içinde yaygınlaştırılmaya çalışılan

199- Pierre Bourdieu, "La télévision peut-elle critiquer la télévision?", Le Monde diplomatique, Avril, 1996, s. 25
200- Bourdieu, a.y.

"etkili görüş"ün ayrıcalıklı sözcüleri olduklarıdır. Buna karşılık, bilmedikleri ya da bilmez göründükleri şey ise, aidiyet ilişkisi kurmaya çalıştıkları kitleyle ilgili olarak bilinçsizce edindikleri kimi yargıları yine onları temsil aracı olarak kullanma yönündeki ısrarlarıdır. Sunucular, Burton'un da ifade ettiği gibi, her ne kadar: "Medya materyali ve izleyici arasında bir ilişki noktası olarak işlev görseler" de, ya da "bu materyali izleyici kitle için yorumladıklarını" iddia etseler de, gerçekte "izleyiciye çekici görünmeleri için kurmaca karakterler gibi 'inşa edilmiş' kişiliklerdir."[201]

Bu bağlamda sunucular, Burton'un, televizyonun "dikişsiz giysisi"ni oluşturduklarını düşündüğü işbirlikçi aktörlerdir. Buna bağlı olarak da, bir başka açıdan, sunucuların tv tartışma programlarında manipülatif, sınırlayıcı bir etkileri vardır. Sunucuların genel olarak; "Ne anlatıldığı hakkında sorular sormamamız için orada bulundukları (bile) söylenebilir. (...) Onların büyük çoğunluğu, kameraya doğru konuşma ayrıcalığına sahiptir. Muhabirler, hatta sohbet programı yapanlar ve aynı zamanda izleyiciler, konuk, kameraya doğru konuşursa, rahatsız olurlar. Bu, onların bizle, yani izleyiciyle özel bir ilişkileri olduğu mitolojisini bozar."[202]

Burton'un sunucuların tutumuna atfettiği önem, sunucuların program ya da yayının genel havasını belirleyici işlevleriyle ilişkilidir. Dolayısıyla, bu belirleyicilik, yayının nasıl bir nitelik kazanacağı açısından olduğu kadar, izleyicilerin söz konusu yayını nasıl anlamaları ya da yorumlamaları gerektiğine ilişkin de etkin bir izlenim sunmaktadır. Bir başka yönüyle de sorun, sunucunun gerçekte kimin adına söz aldığı ya da kimin görüşlerini temsil ettiği sorunudur. Bourdieu'ye göre, sunucular iki açıdan TV'nin hakim görüşünü yaygınlaştırma amacına hizmet etmekte, dolayısıyla da kitlenin TV'deki "uzantısı" olmaktan çok, faaliyette bulundukları medya aracının (TV) meşru sözcüsü gibi

201- Bourton, a.e., s. 134
202- Bourton, a.e., s. 117-118

çalışmaktadırlar.

Çünkü ilk olarak, Bourdieu'ye göre, televizyonda televizyon eleştirisi yapmak, sunucular tarafından bile olsa, televizyonun simgesel gücünü yine TV'nin belirlediği ölçüler içinde ve onun için dolaşıma sokmaktan ibarettir. İkinci olarak da, sunucu, kendi sahnesinin ("benim yayınım", "benim davetlilerim" v.s.) efendisi olarak hareket etmekte ve dolayısıyla bu konumuyla o, sürdürmeye çalıştığı tartışmayı yadsıyacak kişilere karşı, stüdyoda hazır bulunan izleyicilerin alkışları yoluyla yönetmeye çalıştığı bir sorgulama işine girişmektedir.[203]

Öte yandan, Vincent Vandevelde'ye göre, sunucular, TV'de keyfi hükmetme düşüncesini güçlendiren bir tutumu yaygınlaştırmaktadırlar.[204] TV aracının kendilerine tanıdığı bir ayrıcalıkla, tv gündemini saptırmayı amaçlayan her tür girişime karşı, Bourdieu'nün de daha önce andığımız sunucu ihtarları saptamalarının doğruladığı gibi, "etkili görüş" adına keyfi hükmetme tutumunu benimsemektedirler. Bu ise, Bourdieu'ye göre, açıkça sunucuların medya alanıyla ve özelde TV ile girdikleri suç ortaklığı ilişkisinin de bir başka yönünü oluşturmaktadır.

Özetle, Bourdieu'ye göre, sunucuların görüşü TV'nin "etkili görüşü"dür. Bu görüşün sunucular açısından dolaysız biçimde benimsenmesinden ise genellikle söz edilemez. Daha çok, onlar, içinde yer aldıkları verili TV alanının ya da verili bir programın kaçınılmaz bir sonucu olarak vardırlar.

203- Bourdieu, a.y., s. 25
204- Vincent Vandevelde, "La domination mesculine", Liberation, Supplément mutlimedia, 29 janvier 1989.

Haber Tartışma Programları ve "Kaç Güreşi" Modeli

Bourdieu'ye göre, TV'deki demokratik tartışma programları, demokratik bir değişim modeline uygun olarak "yüz yüze" bir yargılama yetkisine izin veren "Kaç Güreşi Modeli"ne göre düzenlenmiştir. Tartışma katılımcılarının bir bölümü arasındaki yakınlıklar, aynı çevrenin üyeleri olan medyatik kişiler, medya yakınları olarak yayının tüm güvencelerini sunmaktadırlar. Medya yakınlarının sahip oldukları ünvanlar, söylediklerinin kolayca kabul edilmesini sağlamanın yanı sıra, bu kişilerin genellikle kendi alanlarında en yetkin kişiler olduklarını, dolayısıyla bilimsel dilin temsilcileri oldukları varsayımını desteklemektedir.

"Kaç (katch) güreşi modeli"nin birinci niteliği, tartışmada birtakım çatışmaların, iyilerle kötüler arası bir mücadelelerin var olmasıdır. Böyle bir mücadele, tartışmanın demokratik koşullarda gerçekleştirildiğinin bir kanıtı olarak sunulmaktadır.

Modelin ikinci niteliği, tartışmadaki saldırı ve savunma taktiklerinin Bourdieu'nün deyimiyle "biçimsel olduğu kadar bilimsel bir dilin mantığı içinde şekillenmiş olduğudur."[205]

Bu tür bir tartışma bir başka açıdan ise, Eric Macé'nin "**İletişimsel Ayin**" adını verdiği bir etkinliğe aracı olmaktadır. Buna göre, "iletişimsel ayin", kültürel bir ayin değildir. Daha çok, pazar ekonomisi içinde faaliyette bulunan bir işletme olarak televizyonun, aynı pazarın mantıksal işleyişi gereği, ulaşılabilecek en fazla izleyiciye ulaşabilmenin bir dayanağı olarak demokratik bir temsile gereksinme duymasıdır.'[206]

Macé'nin "iletişimsel ayin" kavramı, benzer şekilde, düşünsel bir kıtlık rejiminden bir bolluk rejimine geçişi vurgulamaktadır. Tartışma programlarındaki katılımcı çokluğunun gerisinde, demokratik bir vaadin yanı sıra, böyle bir bolluk rejimine yapılan göndermeler yatmaktadır. Öte yandan, bu yönelimin tele-

205- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 40
206- Macé, a.y.

vizyonun kamu hizmeti yayıncılığından ticari televizyon yayıncılığının egemenliğine geçişiyle sonuçlanan bir dönüşümün sonucu olduğu söylenebilir. Söz konusu dönüşüm göstergebilimci ve yazar Umberto Eco tarafından 1982'den itibaren TV programlarının içerikleri açısından kuramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Eco, "Sahteliğin Savaşı" adlı kitabında (1985) içerikleri açısından iki tür televizyon tanımını sunmaktadır: **paleo-televizyon** ve **neo-televizyon**. Bu ayrıma göre, **paleo-televizyon**, pedagojik ve didaktik tutkuların televizyonudur. **Neo-televizyon** ise, "öncelikle kendinden ve kitlesiyle kurduğu ilişkiden söz eden televizyondur."[207]

Eco'ya göre neo-televizyon için **continuum** (boyutları zaman ve uzay olan evren), içerik üzerine taşınmış, türlerin karışım asıl kanal haline gelmiştir. Buna karşılık, **paleo-televizyon**da, asıl ilgi ve heyecan, izleyici tarafından mesajın algılanıp algılanmadığından çok, ifade eylemine ve ifadeyi sunan kişinin kimliğine odaklanmıştır.[208]

Dolayısıyla konumuz itibariyle, paleo-televizyon, pedagoji ve didaktik içeriğiyle tartışma programlarının en fazla sergilenmeye mekân olduğu televizyondur. Şu halde, tartışma, paleo-televizyonun "yüksek kültür"ü içinde tasarlanmaktadır. Bu varsayıma göre, tartışma katılımcıları "yüksek kültür"e mensup kişiler olarak toplumu aydınlatıcı bir işleve sahiptirler. Paleo-televizyonun tartışma programları iki tür katılımcı varsaymaktadır: **kamu gündemi muhalifleri** ve **destekçileri**. Ancak zaman zaman her iki taraf da, yine daha önce andığımız konuşma düzeninin işleyiş mantığı ve Goffman'ın ifadesiyle "durmaksızın konum değiştiren bir konuşmanın katılımcıları"[209] tezi uyarınca, sahip oldukları bu karşıt konumları uzun süre koruyamamaktadırlar.

Dolayısıyla, tartışmada sergilenen muhalif tavırlar, her iki katılımcının da "bir bayan üretiminin hükmünden kurtulmak

207- Umberto Eco, La Guerre du Faux, Éd. de Grasset, Paris, 1985, p:141.
208- Eco, a.e., s. 148
209- Erving Goffman, Façons de Parler, Éd. de Minuit, Paris, 1981, s. 128

için" yöneldikleri bir tutumla onları birbirlerine yakınlaştıracaktır. Goffman'a göre, verili bir iletişimsel sürecin mantığına uyarak, her konuşmacı: "Kasket değiştirecektir. Ve yine her konuşmacı, kendi sözlerinin bağlı olduğu rolden sıyrılıp, yeni bir role bürünecektir."[210]

Livingston ve Lunt'un da doğruladıkları bu iletişimsel süreç, kişi-dışı bir diyaloğun basit gidiş-gelişlerini hesaba katmaktadır yalnızca. Dolayısıyla, her iki yazara göre, bir anlamda, bu, kendi nesnelliği içindeki bir iletişim, yani totolojidir. Tartışmada dile getirilen her düşüncenin bağlamsal gerçekliği ve dolayısıyla etkileme gücü de böylesi bir totolojide somutlaşmaktadır. Livingston ve Lunt'a göre, bu koşullarda sunulan herhangi bir mesajın gerçekliği, bu yüzden, sahip olduğu küresel bağlamıyla birlikte düşünülmelidir. "İletişimin ve bir mesajın sahip olabileceği olası etkilerin gerçekliği" diye yazmaktadır Livingston ve Lunt; "verili bir andaki iletişimin küresel durumunun gerçekliğidir."[211]

Bourdieu'nün de belirttiği "iletişimin anlık olduğu" ve bu yüzden de bir anlamda yanılsamadan ibaret olduğu tezi, ancak iletişim olgusunun küresel bağlam içinde değerlendirildiğinde belli bir anlamının ve etkisinin olabileceğinin bir kanıtı gibi görünmektedir. Şu halde, TV tartışma programı katılımcıları, her ne kadar birbirine karşıt iki görüşün mücadeleci tarafları gibi görülseler de, aslında aynı küresel mantığın çatışmadan çok, genel bir uzlaşmayı öne çıkaran oyuncularından başka bir şey değildirler. Bu açıdan, tartışmanın demokratik ölçülere uygun olduğundan da söz edilemez. Çünkü demokratik medya plüralizmi ideali, belirleyici bir küresel türdeşleştirme ideolojisi koşullarında, asla gerçekleşemeyecek bir düştür. Debray'ın da vurguladığı gibi; "Ne zaman ki, demokrasi kendini dev multimedya ağları içinde tanımlamaya başlamıştır, karanlık (toplumsal) tablolara dokunan her şey, küçük ekrana (TV) çarpıp farklı biçim-

210- Goffman, a.e., s. 152
211- Livingston et Lunt, a.y., s. 144

lerde yansımaya başlamıştır."[212]

Debray'ın "küçük ekrana çarpıp farklı şekillerde yansıdığını" belirttiği bu "karanlık toplumsal tabloların" sergilendiği yerlerden birisi de bir yönüyle TV tartışma programlarıdır. Bu tür tartışma programlarına gösterilen ilginin temelinde ise gitgide iletişimin dünyanın yeni ekseni olarak kabul edilmesi düşüncesi yatmaktadır. Bu merkezi tutuma karşı olanlardan biri olan Baudrillard'a göre ise, iletişimin kendisi, insanların özgürleşimi idealini gerçekleştirmenin çok uzağında olmanın yanı sıra, bu iletişimsel dünya, "iletişim için iletişim" dünyasıdır. Bu dünyada artık önemsenmesi beklenen şey, verilecek mesajlar değil, "iletişimsel olma hali"dir: "Boş bir toplumsallık", kendi belirsiz varoluşunun gösterisini sürekli olarak çarpık bir şekilde izleyen" bir dünyadır.[213]

Dolayısıyla TV tartışma programlarının demokratikleştirici yönünden önce, sürekli bir "iletişim hali içinde olma" çabasını simgeleyen katılımcıların "boş bir toplumsallık" a indirgenmiş bu konumlarını değerlendirmek gerekmektedir. Bu değerlendirme ise aynı programların, kamusal gündeme uygulanabilirlik ölçüsüne ilişkin ya da daha doğrusu, TV'nin titiz bir seçimle belirlediği tartışma katılımcılarının temsil ettikleri dünya vizyonunun küresel niteliğine ilişkin birtakım anlamlı ipuçları verecektir. Çünkü TV tartışmasındaki bir katılımcının dokunulmazlığı mutlak değildir. Her şeyden önce, kişi ve düşünceleri üzerinde "medyatik bir aşılama" (greffe médiatique) söz konusudur. Gauthier'e göre, böyle bir aşılama: "Olayların (ve düşüncelerin) yönünü değiştirebilir ve onları tüm stratejilerden yoksun bırakabilir."[214]

Bourdieu'nün , TV düşünürlerine karşı yönelttiği suçlamanın gerisinde de, temelde bu tür bir medyatik aşılama yöntemine rı-

212- Debray, a.e., s. 78

213- Jean Baudrillard, "Technologies et symboliques de la communication" , in Recherche Communicationels, (sous la direction de Lucien sfez et Gilles Coutlée), Presse Universitaires de Grenoble, Grenoble, 1990, s. 39

214- Gauthier, a.e., s. 54

za göstermelerinin yattığı söylenebilir. Medyanın heteronom entelektüelleri, Bourdieu'ye göre medyanın **etkili görüşü** tarafından aşılanmış kişilerdir. Dolayısıyla onlardan özgür bir yönelimde ve girişimde bulunmalarını beklemek boşunadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TV TARTIŞMA PROGRAMLARINDA KULİS OLUŞUMLARI

Öncelikle çalışmada kulis kavramıyla neyin kastedildiğini açıklamak gerekmektedir. Bilinen anlamıyla kulis, her şeyden önce, bir etkileşimler alanıdır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, sözcüğü mecaz anlamıyla şöyle tanımlamaktadır: "Bir işin, bir hareketin iç yüzü, bilinmeyen yönleri."[215]

Kulis yapmak deyimi ise, yine aynı yerde: "Herhangi bir toplulukta oturumlar dışında gizli çalışmalar yapmak"[216] şeklinde ifade edilmektedir.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, kavram, özellikle gizlilik içinde yürütülen bir çalışma ya da faaliyet biçimine karşılık gelmesi bakımından açığa vurulmayı gerektiren bir niteliğe sahiptir. Kulis, gizli bir hareket, bir faaliyet biçimi olduğu kadar; belli bir işbirliği ve uzlaşma içinde yürütülen herhangi bir çalışma alanının işleyiş mekanizmasına da işaret etmektedir. Medya ve TV tartışma programları odağında düşünüldüğünde ise, özellikle TV'nin sempatik kılmaya çalıştığı demokratik tartışma ve söyleşi programlarında, bir tür ego enflasyonu kurbanı olan bazı entelektüeller, simgesel seçkinler ve uzmanlarla, bu kesimlerin hizmet ettikleri medya aracı (TV) arasındaki çıkar-bağımlı ilişkilerinin iç yüzünü ve bilinmeyen yönlerini ortaya koymak açısından her tür kulis ilişkilerinin esaslı bir çözümlemesini yapmak gerekmektedir. Buna göre, TV alanı, her şeyden önce, gizli işbirliklerinin ve sıklıkla "kamera arkası" şeklinde adlandırılan ve çoğunlukla ekrana yansımayan bir dizi ilişkiler bütünün-

215- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1998, Sekizinci Baskı, s. 1401
216- a.y., s. 1401

den oluşmaktadır. Bir başka anlamıyla da kulis, TV alanının bilinmeyen ya da gözle görülmeyen ilişkilerinin gizli kalmış yönlerini ifade etmektedir. Konuyu daha somut bir örnekle açıklamaya çalışırsak, sözgelimi, medyaca üretilen ve **kamusal senaryo** olarak adlandırılan klişelerden oluşan bir söyleme taraf olan simgesel seçkinler ve aydınlar, medyanın sık talep ettiği kimseler olarak, gizli bir işbirliği ve dayanışma ilişkisini açığa vurmaktadırlar. Bu anlamıyla bu kesimler, medyanın yapılandırdığı kamusal senaryonun bir parçasıdırlar ve böyle bir söyleme doğrudan hizmet etmektedirler. Aynı kamusal senaryo söylemi, beraberinde bir kanaat iklimi yaratmayı amaçladığı içindir ki, izleyicilerin sosyo-politik ve gündelik pratiklerinin oluşumuna da doğrudan katkıda bulunmaktadır. Medyatik kulis ilişkileri bir anlamıyla da kamusal bir senaryonun yapılandırıldığı ilişkiler ve etkileşimler bütünüdür. Daha da ileri gidilerek şu da söylenebilir ki, TV haber, tartışma ve söyleşi programlarının söylemi ve ideolojisi, TV alanının çıkar ilişkisi içinde olduğu bazı aydın ve simgesel seçkinlerle girdiği kulis ilişkilerinin söylemi ve ideolojisidir. Bu ideoloji, aynı zamanda, sözünü ettiğimiz kamusal senaryo söylemine varmayı amaçlayan gizli bir kulis faaliyetidir. Levent Cantek, bu tür kulis ilişkileri içinde yapılandırılan kamusal senaryonun başlıca niteliklerini şöyle tanımlamaktadır: "Kamusal senaryo, hakim olan ile tâbi olanları tanımlayarak, taraflar arası 'göreli mutabakat' ve diyalog koşullarını (ve aralarındaki ilişkileri) belirleyen, toplumsal norm ve ahlâki ilkeler yekûnu altında kabul gören değerleri daimi kılan, sosyo-politik-gündelik pratiklerin işleyişine yönelik bir alan oluşturan söylemdir".[217]

Bu tanım üzerinden gidildiğinde, Türkiye medyasının kamusal senaryo oluşturma çabaları, açık bir şekilde bu tanımın içerdiği tüm özellikleri taşımaktadır. Türkiye'de TV tartışma programlarının aranan isimleri, her dönemde tescilli bir markanın

217- Levent Cantek, "Bastırılmışın Kahkaha Olarak Dönüşü", Gazi İletişim Dergisi, Kış' 99, sayı:1, s. 8

tüm güvenilirliğiyle doğruluğu ispatlanmış bir dizi kadrolu aydın olarak kamusal senaryo adına iş başındadır. Bir liste yapmak gerekirse, sözgelimi, medya tarafından dinsel sermayenin otoriter temsilcisi haline getirilmiş bulunan Yaşar Nuri Öztürk; bir dönem politik sermayenin temsilcisi kılınan Toktamış Ateş; astroloji uzmanı diye lanse edilmiş olan medyum Memiş; kültürel sermayenin her yerde hazır ve nazır bir tezahür örneği olarak yüksek kültürel beğeninin sözcüsü sıfatıyla ekranlarda boy gösteren Hıncal Uluç ve Doğan Hızlan gibi isimler, deyim yerindeyse, bir tür "kudret simsarları" olarak medyanın dokunulmaz kıldığı kişiler olmuşlardır. Doğal olarak bu listeyi daha da genişletmek mümkündür. Türkiye medyasının, bir kamusal senaryo söylemi için esas aldığı örneklerde özgül bir alanın tüm bilgilerine sahip olmayan kişilere söz hakkı tanımayı seçmiş olması ise, klişeleşmenin ve bayağılığın en uç örneklerini sunmaktadır. Buna göre, sözgelimi, kamuoyunda "Panter Emel" lakaplı hayvan sever, hiçbir eleştirel arka planı olmadığı halde, evrensel hayvan hakları savunucusu kesilebildiği gibi; Dr. Haydar Dümen gibi bir aile doktoru da tüm cinsel sorunlarımız adına söz alan yetkin bir psikiyatrist olarak konuşabilmekte; kadın hakları ve feminizm konusunda ise Duygu Asena gibi popüler bir yazar da, feminist düşüncenin temsili adına TV'nin kamusal senaryosu için bir akredite kaynak olarak görüşüne başvurulan birisi olabilmektedir. Tüm bu sayılan isimler arasında göze çarpan temel olumsuzlukta, Bourdieu'nün "mesleğe giriş hakkının ucuzlatılması" dediği medya ödüllendirmesinin tüm göstergeleri kayıtlıdır. Kendi mesleklerinin iç tanımı gereği sahip olmaları gereken tüm bilgi birikiminden yoksun olan bu kişiler, aynı zamanda, eğlenceye dayalı ve TV'nin programlanmış ilişkilerinin gönüllü aktörleri olarak iş görmektedirler. Bir başka açıdan da yine bu kişiler, medyanın ve özelde TV'nin kulis faaliyetlerinin sonucunda bulunmuş ve yine kendi rızalarıyla alıkonulmuş akredite kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Ertuğrul Özkök ve Savaş Ay gibi gazetecilerle, Bedri Baykam ve Sinan Çetin gibi, özün-

de "çelişkili ideolojilere yatırım yapan" sanatçılar da, sözde "68 Ruhu"nu günümüze taşıyan simgesel seçkinlerin medyatik bir yansıması olarak, sözü edilen kamusal senaryonun bir başka uzantısını oluşturmaktadırlar. Tüm bu örneklerde adı geçen aydın ve simgesel seçkinlerin medyaca talep edilmelerinin ardında, kuşkusuz, egemen medya söylemi için olumlu birtakım gerekçeler bulunmaktadır. Bu gerekçelerin, sadece, basit bir karşılıklı ödüllendirmeyle açıklanamayacağı ortadadır. Temeldeki bakış açısı, Centek'in de yukarıda vurguladığı gibi, "taraflar arası göreli bir mutabakat" a dayanmaktadır. Çünkü, yine Cantek'e göre: "Kamusal senaryonun uygulanabilirlik ölçüsü, iktidarın tâbi olanlar üzerinde kullandığı gücün sınırları ile ilişkilidir."[218]

Buna göre, toplumsal alanda meşru bir konumda bulunanlar, aynı zamanda bir güç ve iktidar halesiyle donatılmış olduklarından, "medyanın gücüne güç katan" bir lojistik desteği oluşturmaktadırlar. Şu halde, TV'nin kulis faaliyeti, aynı zamanda, kendisine bir dışsal lojistik destek arayışıdır da. Çünkü "taraflar arası bir eşitsizlik ve görünürde bir güç dengesizliği" durumunun farkedilmesi halinde, bu riski geçersiz kılacak güçlü bir kamusal söylem oluşturma zorunluluğu vardır. Tv'nin kendi yakın çevresiyle (entelektüeller, politikacılar, simgesel seçkinler) girdiği kulis ilişkisi, bu açıdan oldukça önemlidir. Yine bu açıdan, kulis faaliyeti, medyanın güç ve meşruiyet arayışının kaçınılmaz bir sonucu olarak görünmektedir.

TV tartışma ve söyleşi programlarında kulis ilişkilerinin yapılandırılışı ise, yine aynı meşruiyet ve güç arayışının somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamera arkasında, yayına yansımayan ya da açıkça yayın içinde bile görüşlerde ve tavırlarda sağlanan "göreli mutabakat" ilişkisi, "yakın plan" bir uyuşumun çarpıcı bir öğesi olarak somutlaşmaktadır. Goffman'ın önceki bölümlerde değindiğimiz; tartışma sırasında sıklıkla görüş değiştiren kişilerin eğilimlerine işaret etmek için kullandığı "kasket değiştirme" hadisesi, bu tür yayın öncesi kulis faaliyet-

218- Cantek, a.y., s. 13

lerinin sonucunda oluşan bir mutabakat örneğidir.

Bourdieu'nün TV'de profesyoneller-arası suç ortaklığına ilişkin iddialarının ardında yatan temel gerekçe de, medyada bu tür "göreli mutabakat"ların genel bir eğilim olarak yaygınlaşmasıdır. Bu, herşeyden önce, mutabakatın da ötesine geçen, genel bir uyuşma; TV sistemiyle, onun görüş ve öncelikleriyle varılan bir uzlaşmadır. TV alanı, gitgide bir çoğul alan olarak, kendi kamusal senaryo söylemini destekleyici uzmanlara, aydınlara ve bilirkişilere ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla, onların kendi alanlarına da. Bu temel ihtiyaç yüzündendir ki, kulis faaliyetlerinin kapsayıcılığı ve önemi, TV'de etkili bir kamusal söylem kurmanın da önkoşuludur. Bu yüzden de, demokratik olduğu iddia edilen tv tartışma programları, olabildiğince çeşitli ve zengin kapital biçimlerini (kültürel, politik, simgesel) tartışma platformunda ağırlamak zorundadır. Özünde ise, sorun, bir statü sorunudur. Ya da daha ziyade statünün bağlayıcılığı ya da daha önceki bölümlerde değindiğimiz "**statünün bağlayıcı etkisi**" sorunudur. Temsil edilen bir statü, söylemsel açıdan bir belirleyiciliği açığa vurmaktadır. Pierre Carles "Televizon ve Eleştirel Söylem" başlıklı makalesinde, tartışmanın seyrinin değişmesi yoluyla oluşan söylemsel olaylarda doğruluğu saptanmış bir çatışmaya vurgu yaparak şöyle yazmaktadır: "Tartışma, kendi söyleminin meşruluğunu belirtmek için, öncelikle (yapay) bir mücadele ortamı kurar: Bunlar, tartışmanın asıl nedeni olan olaylara dayalı düşünceler değildir; daha çok bir **statü sorunudur**."[219]

Carles'e göre, tartışma programlarının, hazırlık safhasında yapay düzenlemelere gereksinme duyulması, TV'nin kendi söylemine belli bir haklılık kazandırmak açısından önemlidir. Dolayısıyla, böyle bir haklılık, TV'nin ve onunla yakın ilişki içinde bulunan çevresinin baskın bir statü olarak belirmesi için zorunludur. Ancak bu başat statünün (ve dolayısıyla görüşün) gizlenmesi için de birtakım manevralar gerekmektedir. Carles, bu nok-

219- Pierre Carles, "Télévision et discours critique: Le sujet de l'énonciation télévisuelle en question", Evénément, 16 novembre, 1998.

tada, TV'nin, tartışma sırasında, *çoğul beyanlar* olarak adlandırdığı bir taktik yönelime başvurduğundan söz etmektedir. Carles'i izleyerek söylersek: "Beyanda bulunan bir kişinin toplumsal konumu, tartışmada, dilsel bir bakış açısı tarafından belirlenmiş olabilir. Tartışma, bu noktada bir ifade (beyan) sorunu üzerinde yoğunlaşmış söylemsel bir olgu üzerine taşınır. Bu olgu, televizyonun çoğul beyanlar kavramı üzerinden işlemesi için geliştirilmiştir. Böylece, enformasyonların izlediği güzergâh, TV tartışma ve tepkileri, TV'nin istediği şeffaflığın tersine çevrilebilirliği şeklinde (yani statünün kırılganlığı şeklinde) karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlar, kendine referansta bulunan merkezcil (centrique) bir aracın gücünü ortaya koymaktadır."[220]

Carles'in belirttiği **çoğul ifade beyanı**nın olabilirliği, özünde, TV tartışma katılımcılarının her birinin kendi alanlarındaki otoritelerini ortaya koyabilecekleri varsayımına dayandırılmaktadır. Bu ise, çalışmamızın savları açısından düşünüldüğünde yalnızca TV alanının kulis faaliyetinin bir tarafını oluşturan simgesel seçkinlere tanınmış bir haktır. Dolayısıyla, bir tartışma programında izin verilen çoğul ifade beyanları, aslında TV alanının statüsünü pekiştirmeye yarayan *bir tek* beyandır. Çünkü Bourdieu'nün **göstererek gizleme** olarak adlandırdığı gizli bir sansür biçiminin tüm işleyişi burada mevcuttur. Tartışmanın görece özgürlüğü ve sempatik bir hava içinde seyretmesi de medyatik alanın ve kulisinin örgütlenişi açısından kaçınılmaz gibi görünmektedir. TV profesyonelleri de kendi beyanlarını ayrıcalıklı kılacak bir TV ortamına yatırım yapmayı istemekle bu anlamda pek de haksız sayılmamaktadırlar.

Herşeyden önce Bourdieu'ye göre, TV'nin kulis faaliyetleri kendi ideolojisi ve egemenliği için ayrıcalıklı bir doktrin arayışı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu, aynı zamanda, bir *yetkinlik (compétence)* ideolojisinin medyatik düzlemde inşa edilme çabasıdır. Bourdieu, bu konuda, Weber'e atıfta bulunarak şöyle yazmaktadır: "Max Weber, egemen olanların, daima 'kendi ayrıcalıkları-

220- Carles, a.y.

nın bir ilâhî adalet doktrinine *(théodicée)* ihtiyaç duyduklarını, yani ayrıcalıklı olduklarının teorik bir doğrulamasına ihtiyaç duyduklarını söyler. Yetkin kişi (profesyonel) de bugün, egemenler [ve pek tabii ki medya] tarafından açık bir şekilde kabul edilmiş bu ilâhî adalet ya da toplumsal adalet doktrininin *(sociodicée)* tam yüreğinde yer almaktadır."[221]

Şu halde, medya profesyoneli ve TV alanının kulis faaliyeti içinde yer alan tüm diğer aktörler (ya da Bourdieu'nün deyimiyle işbirlikçi suç ortakları) ilâhî bir adalet doktrininin kurucu öğeleri olarak iş görmektedirler. Buradan da hareketle, denebilir ki, medya alanı içindeki kulis faaliyetlerinin açıkça bir tarafı olmayan herkes, bu ilahi ve toplumsal adalet doktrininin dokusunun da yıkıcı unsurları olarak görülmektedir. Yine bu anlamda kulis alanı dışı, tâbi kılınmışlar alanıdır. Bu anlamda, marjinal gruplar, alt kültür çevreleri, hippiler, resmî düzen ve ideolojiyle sorunlu ilişkilere sahip etnik gruplar ve "öteki"nin bakış açısını temsil eden tüm kesimler, medyanın kulis ilişkileri içinde ve resmî medya söylemi düzeyinde tanınmazlar. Bu tanımama, bilinçli bir "farkında olmama" şeklinde kendini ele verdiği gibi, olumsuz biçimde tanımlanmış (düzen karşıtlığı, atonallik sözgelimi) bir kesime karşı önyargılı bir tutuma da dönüşebilir. Dolayısıyla TV'nin kulis faaliyeti içinde söylemsel olarak belli bir uzlaşmaya yatkın olmayan bu olumsuz bakış açılarının TV alanında olumlu bir temsili de yapılamaz. Bu, temelde Bourdieu'nün *temsiliyetin suistimali* olarak adlandırdığı şeydir. Bourdieu yine "Politikanın Krizi, Entelektüeller ve Medya" başlıklı makalesinde, medyadaki bu tür temsiliyet suistimallerine karşı cephane yardımı yapmak istediğini yazmaktadır: "Bu bağlamda" diye yazmaktadır Bourdieu; "ben, politika karşıtı bir hareketi teşvik etmeyi değil, yurttaşların (bu tür temsiliyetlere karşı) duyduğu kuşkunun politik açıdan entelektüel hale gelmesini istiyorum."[222]

221- Pierre Bourdieu, "Politikanın Krizi, Entelektüeller ve Medya", Çev: Tanıl Bora, Birikim, Aralık 1994 - Ocak 1995, sayı: 68-69, s. 85
222- Bourdieu, a.y., s. 85

Açıktır ki Bourdieu'nün kaygısını duyduğu şey, demokrasinin sağlıklı işleyişi için her tür temsil ilişkisinin "yapıcı bir eleştiriyi" gerekli kılmasıdır. Bourdieu, aynı makalede, gazetecilik alanının ve özelde TV alanının "politik büyü"nün oluştuğu yegâne yerler olduğunu belirtmekte; bunun da savımızı doğrular biçimde, bir dizi kulis faaliyetinin geçerli kılınmasına gereksinme duyduğundan söz ederek şöyle eklemektedir: "Gazetecilik [ve TV], hakikaten, politik büyünün oluştuğu ve onaylandığı yerlerden biri (...) Politik büyünün dünyası da bir dizi *katılımcıyı* gerektiriyor; sadece politikacıları ve parlamenterleri değil, gazetecileri, komuoyu yoklama kuruluşlarını, iletişim danışmanlarını ve ayrıca aydınları veya daha doğrusu, kendilerini aydın olarak gösteren gazetecileri."[223]

Bourdieu'nün andığı tüm bu iştirakçiler, belli bir uzlaşım ve işbirliği içinde, mevcut medya söylemini destekleyip geliştirmektedirler. Ayşe İnal'ın da belirttiği gibi, toplumsal rıza, bu tür iştirakçilerin medya içindeki pratikleri dolayımı ile kurulmaktadır. Dolayısıyla, tüm bu pratikler, medya ideolojisini bir söylem olarak kurma araçlarıdır: "Bu söylem" diye yazmaktadır İnal; "toplumdaki güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların, daha açacak olursak, siyasal, ekonomik, askeri ve Bourdieu'nün isimlendirmesi ile sembolik seçkinlerin söylemlerinden ayrı ve kopuk bir süreç değildir."[224]

Şu halde medya alanının kulis faaliyetleri ile kendine bağlamaya çalıştığı aydınlar ve simgesel seçkinler, bizi yine İnal'ın Bourdieu'de bulguladığı bir kavrama; **ikili belirlenim** (double determination) kavramına göndermektedir. **İkili belirlenim**, simgesel seçkinlerin güç ve iktidarlarını belirleyen pratiklerinin, sonrasında, yine resmi medya söylemine taşınarak güç ve iktidar örüntülerine dönüşmesiyle ilgilidir. Medya, simgesel seçkinlere belli bir güç bahşederken, aynı zamanda, onların uzlaşmacı söylemleri tarafından da belirlenmektedir. Yani, karşılıklı bir ödül-

223- Bourdieu, a.y., s. 86
224- M. Ayşe İnal, Haberi Okumak, Temuçin Yayınları, İstanbul, 1996, s. 93

lendirme durumu söz konusudur. İnal'a göre: "Bourdieu'nün bu kavramı, gazetecilik üzerine yapılan çalışmalarda metin analizlerini ekonomi politik yaklaşım ile birleştirmeye çalışan kuramcılara dayanak olmuştur."[225]

Bourdieu'nün **ikili belirlenim** kavramını, daha önce de sözünü ettiğimiz **enformasyonun değirmi dolaşımı** belirlemesiyle de karşılamak olasıdır. Burada da, Bourdieu'nün belirttiği anlamda, medya mensuplarının (ve kulisinin) evreni bir mikrokozmos'tur. Ve bu mikrokozmos aşırı rekabete ve hatta aşırı çatışmaya dayalı olduğundan ve zaman kısıtı yüzünden, medya ürünleri birbirleriyle aynılaşma (benzerleşme) eğilimi taşımaktadır. Medyaca sunulan düşünce ve görüşler, karşılıklı olarak birbirinin içeriği haline gelmekte, medya alanı içinde aşağı yukarı herkes benzer şeylerden söz etmektedir. Bu, mantıksal bir tekdüzelik, **kapalılığın** bir etkisidir (effet de clôture). Bundan dolayıdır ki, Bourdieu'ye göre, enformasyon konusundaki seçimler, herkesin kendini bıraktığı kolektif bir oyun tarafından dikte ettirilmektedir. Öte yandan, bu kolektif oyunun kendisi de, medyada tümüyle kendi mantığını dayatan **meşrulaştırmanın meşru zorbalığı** (instance légitime de légitimation) olarak ortaya çıkmaktadır.[226]

Şu halde, düşünce ve görüşlerin kapalı bir dolaşımı yoluyla kendini ortaya koyan bu resmi medya söylemi, apaçık bir belirlenimler alanıdır. Bu kapalı alan içinde hiçbir zaman söylenmemiş önkabuller vardır. Tartışma programlarına çağrılan konuşmacıların konumları ve ne söyleyecekleri de aynı önkabuller yoluyla **meşrulaştırmanın meşru zorbalığının** nezareti altındadır. Bu zorbalığa boyun eğmeyip direnmeyi seçenler, medyanın kulis faaliyetleri kapsamına almayı reddettiği gayrı-meşru bir etikete sahiptirler. Türkiye medyasında da, sözgelimi yıllardır yakın tarih konusunda aykırı çıkışlarıyla resmi tarih söyleminin dışında özgün şeyler söylemeye çalışan Mehmet Altan ya da Ni-

225- M. Ayşe İnal, a.e., s. 95

226- Patrick Champagne, "L'oeuvre de Pierre Bourdieu et l'écran médiatique", Sciences Humanies, Janvier 2002, s. 97

hat Genç gibi nevi şahsına münhasır araştırmacı-yazarların meramlarını açıkça dile getirememesinin ardında yatan neden de, taşıdıkları aynı gayrı- meşru ve gayrı-resmî etikettir. Yine benzer biçimde, medya, İslam, Medeni Hukuk ve Anayasa Hukuku gibi konuların tartışılmasında, görüşlerine başvurduğu dinsel ve hukuk otoritelerinin kurumlaşmış bir Diyanet İşleri ve Adalet Bakanlığı söyleminin zorlukla ortalamayı tutturabilen söylemlerine karşılık, sözgelimi kendi alanlarının (hukuk) tartışmasız en yetkinlerinden sayılan Hüseyin Hatemi ve Bülent Tanör gibi sahici otoritelerin görüşlerini sadece dengeleyici, karşıt bir unsur olarak kullanmaktan öteye gitmemektedir. Tüm bu gayrı-meşru ve muhalif kişilikler, liberal medya alanının hiçbir surette uzlaşmaya yanaşmadığı kimseler olarak, kulis faaliyetlerinin dışında tutulmakta; buna karşılık, aynı medya alanının talep ettiği ve sıklıkla "bilirkişiliklerine" başvurduğu simgesel seçkin ve aydınlar, Mahmut Mutman'ın da deyimiyle; "Kurumsal bir iktidarın (medyanın) güvencesi altında konuşmakta ve salt oldukları yerde olmaları hasebiyle kimsenin bilmediği bilgilerin sahibi olarak, bu bilgileri kamu önünde dile getirme ayrıcalığına sahiptirler".[227]

Özetle, medyanın ve özelde TV'nin kulis ilişkileri, bir ayrıcalıklar ve uzlaşımlar alanı ilişkisidir. TV tartışma programları açısından düşünüldüğünde ise, bu ayrıcalıklı ve uzlaşmacı ilişkilerin yolaçtığı sonuçlar, hayli düşündürücüdür. Bourdieu'nün simgesel seçkin ve aydınların medyayla girdikleri suç ortaklığı ilişkilerine yüklediği anlam, demokrasi, ötekini tanıma ve eşitlikçi temsil sorunlarına yeniden odaklanmayı gerektiren bir çabayı açığa vurmaktadır. Medyanın gizli kulis ilişkilerini, bu sonuçları da kapsayacak şekilde düşünerek çözümlememiz, bunun için de öncelikle, Bourdieu'cü açıdan TV kulisinin bazı sorunlarına; özne, özerklik ve temsiliyet sorunlarına eğilmemiz gerekmektedir.

227- Mahmut, Mutman, "Siyasetin Sınırsız Meydanı", Birikim, Aralık 1994 Ocak 1995, Sayı : 68-69, s. 27

Bourdieu'ye göre tv tartışma programları, forum ve söyleşilerinde hazır bulunanların "tek görüş - aynı frekans" düzleminde buluşmaları, aynı zamanda ortak bir çıkar birliği içinde olduklarının bir kanıtıdır. Yine Bourdieu'ye göre tv'nin kulis faaliyeti, bu ortak-çıkar bağının kuruluşu amacına hizmet ettiği içindir ki, kamusal tartışmalara ve sorunlara dair geniş ölçüde bir temsil krizini de ortaya koymaktadır. Medya tarafından belirlenen ve yine medyanın **etkili görüş**'ü tarafından oluşturulan **amaçlanmış içerikler**in üreticileri olan simgesel seçkinler ve aydınlar, uzlaşmacı tavırlarıyla özerkliklerini de kaybetmişlerdir. Çünkü Bourdieu'ye göre, öncelikle medya entelektüelleri ve seçkinler, TV'de kaç dakika ya da kaç defa göründüklerinden çok, **orada neyi** savunduklarıyla değerlendirilmelidirler.[228] Dolayısıyla TV'de kendi özerkliklerini ne ölçüde koruyabildikleri, eleştirel bakış açılarını ne oranda hâkim kılmaya çalıştıkları ve doğal olarak **özne olma** durumlarını ne derece ortaya koyabildikleri sorunudur asıl üzerinde durulması gereken. Kulis faaliyetleriyle TV'nin kendine bağladığı aydınlar, Bourdieu'nün deyimiyle: "Kendi görüşlerinin nesnelliğiyle, toplumsal dünyayı, 'herhangi bir görüşe' sahip olan bir gözlemciye bir gösteri olarak sunarken (...), varoluş koşullarını özel bir sınıfla uzlaştıran koşullamaları da sunmaktadırlar."[229]

Dolayısıyla bu kimseler, bağımsız bir özne olarak, özgürce hareket etmemektedirler. Medyanın "etkili görüş"ünün koşullaması altında, bir kulis piyasası içinde, toplumsal ve siyasi iradenin genel bir yansımasını taşımadan, kendi ilkelerini medyanın "görüş pazarı" içinde satışa çıkarmaktadırlar. Bu anlamda Baudrillard'ın da deyişiyle medyada: "Artık bir politikacı aydın piya-

228- Ragıp Duran, "Pierre Bourdieu: Sosyolog Bir Militan", Cogito dergisi, Dosya: Entelektüeller Gerekli Mi?, Bahar 2002, sayı:31
229- Bourdieu, Le Sens pratique, s. 87

sası sözkonusudur."[230]

Bu piyasa, bir görüş piyasası olduğu kadar, bir statü piyasasıdır da. Yine aynı piyasa, global pazarlama ve pazar mantığının iletişimsel düzen içindeki bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine Baudrillard'ın deyimiyle: "Her yerde Yeni Dünya Düzeni'nin açtığı yolları Yeni Aydınlar Düzeni izlemektedir."[231]

Bu bakış açısına göre, enformasyonun küresel ölçekli yayılımı için olduğu kadar, bu enformasyonun bir uzmanlar, seçkinler ve aydınlar piyasası tarafından teyit edilmesi ve onaylanması da gerekmektedir. Bu ise, gerçekte küçük bir azınlığa (medya ve yakın çevresine) ait karar ve görüşlerin, çoğunluğun kararları ve görüşleriymiş gibi yansıtılması bakımından önemlidir.

Çünkü, yine Baudrilard'ı izleyerek söylersek, bu medyatik görüş pazarı içinde: "Çoğunluk çoğunluğu sağlar, bu [açıdan], gerçek anlamda soruşturmayan araştırmalarla, [ve yine gerçek anlamda] cevap vermeyen kitleler arasında yoz bir iletişim kurulmaya çalışılır."[232]

Baudrillard'ın burada anlatmak istediği şey, medyatik görüş pazarı müdahillerinin (aydınlar, seçkinler, politikacılar, v.s.) iletişimsel düzeni meşrulaştırıcı bir etken olarak işlev gördükleridir. Dolayısıyla, aynı meşrulaştırma, "yeni aydınlar düzeni"ni ortaya çıkaran medyatik kulis faaliyetlerinin ve bu yolla medyanın kendine tâbi kıldığı çevrelerin suç ortaklığı ilişkilerinin de açık bir yansımasıdır.

Bourdieu'nün TV'ye çıkanların kendi özerkliklerini kaçınılmaz olarak kaybettiklerini, herhangi bir konunun dayatıldığı özel iletişim koşullarında görüştüklerini söylerken, kastettiği de, sözkonusu suç ortaklığı ilişkilerinin gizli kulis faaliyetleri içinde yapılandırıldığı bir sürece işaret etmektedir. Bu yüzdendir ki,

230- Jean Baudrillard, Tam Ekran, Çev. Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 42
231- Baudrillard, a.e., s. 41
232- Baudrillard, a.e., s. 142

Baudrillard'ın kavramsallaştırdığı "Yeni Aydınlar Düzeni", resmi medya söyleminin de yegâne öznesidir. Bu anlamda, gizli kulis faaliyetleri yoluyla ve birtakım uzlaşma ve ödüllendirmelerle, medyanın kendi retoriğine bağladığı çevrelerin ne tür bir toplumsal özneyi oluşturdukları ve ne tür bir kamusal temsil biçimine aracı olduklarının ayrıntılı bir çözümlemesini yapmamız gerekmektedir.

TV Kulisinin Özerklik Sorunu

Öncelikle, Bourdieu, bilimsel ve politik alanın, özellikle de TV'nin toplumu ve kendi kendini analizini hesaba katan girişimine karşı, sosyolojik alanın özerkliği sorununu gündeme getirmektedir. Bourdieu'ye göre, TV'nin sosyolojik bir analiziyle birlikte, bizzat sosyolojinin kendisinin de bir analizine yönelmek gerekmektedir. Ancak bu tür bütünsel bir yönelimle her tür "özerklik" sorununa ilişkin anlamlı bir çözümleme yapılabilir. Bourdieu, "Dünyevileştirme Miti ve Avrupa Sosyal Devleti" başlıklı bildirisinde, medya-kültürel üretim alanları ilişkisini "özerklik" kavramı üzerinden düşünerek şöyle yazmaktadır: "Pazar karşısındaki kültürel üretim evrenlerinin özerkliği, yazarların, bilginlerin, sanatçıların ve aydınların fedakârlıkları ve mücadeleleri boyunca gitgide genişlemiş olsa da, artık büyük bir tehdit altındadır. Medya üzerindeki 'ticaretin' ve 'ticari olan'ın hükümranlığı, her geçen gün edebiyata ve oradan da özellikle basın tekeline sıçramakta; gitgide doğrudan doğruya dolaysız çıkarın baskılarına boyun eğmektedir. Bu anlamda yazınsal, sanatsal ve kültürel eleştiri de editörlerin (basımcıların) en fırsatçı hizmetkarlarına emanet edilmiş durumdadır."[233]

Bourdieu'nün "editörlerin en fırsatçı hizmetkârları" şeklinde ifade ettiği kesimler, medyanın kulis faaliyeti içinde, onunla çıkar birliği etmiş aydınları, uzmanları ve simgesel seçkinleri sim-

233- Pierre Bourdieu, "Le mythe de la mondialisation et L'Etat social europeen: Intervention a la confederation générale des travailleurs grecs (GSEE) a Athénes, Octobre 1996

gelemektedir. Bourdieu'ye göre, böyle bir kulis yapılanması, medyanın ve özelde TV alanının statüsünü, sosyolojik bir sorun haline getirmiştir. Bu yapılanma içinde, Bourdieu: "Özellikle sarsıcı bir otoriteyle, ekonomik ve kültürel temelde kendini kanıtlamaya çalışan bir teknokrasinin hayaletini"[234] görmektedir.

Bourdieu, daha da ileri giderek, bu kulis yapılanmasının yaygın bir "teknokratik oyun"a dönüştürülmüş olması anlamında demokrasiyi savunma adına şunları yazmaktadır: "Bugün yapılması gereken, teknokrasi oyununa karşı, demokrasiyi yeniden ele geçirme mücadelesi olmalıdır. Çünkü bu oyun, aynı zamanda (ekonomik alanda) Dünya Bankası'nın ya da mali piyasalara yeni Leviathan'ın kararlarını tartışmaksızın dayatmaya çalışan IMF 'uzmanlarının' oyunu olduğu kadar (kültürel alanda da) medya 'uzmanlarının' zorbalığıyla oynanmaktadır".[235]

Bourdieu, öte yandan, bu tür medya uzmanlarını bir tür "istidat ideolojisi"ni yaygınlaştırmalarından dolayı suçlamaktadır. Bourdieu'ye göre, egemenlerin uluslararası dünya vizyonlarının gerisinde, bir "istidat felsefesi" vardır. Bu felsefeye göre; "Yönetenler ve belli bir işi (saygınlığı, statüsü) olanlar, en yetkili kişilerdir; ve bunun da anlamı, işi gücü (statüsü) olmayanların, asla istidatlı kişiler olmadığıdır. **Yetkinlik** (compétence) **ideolojisi**, efendiler ve köleler arasındaki çatışmaya daha az benzeyen bir çatışmayı doğrulamak için oldukça uygundur: Bir yanda herşeye kapasitesi olduğu varsayılan bir yurttaşlar zümresi; diğer yanda, istidatsız ve işsiz güçsüz (statüsüz) bir yığın vardır."[236]

Bourdieu'ye göre, TV entelektüelleri de bu **istidat** ya da **yetkinlik ideolojisi**'ne belirsiz bir şekilde katılmaktadırlar. Entelektüeller ve simgesel seçkinlerin bu **istidat ideolojisine** doğrudan katkıda bulunmaları, politik ve kültürel sermayenin özerkliğine de gölge düşürmektedir. Öncelikle politik sermayenin Bourdieu'nün deyimiyle neo-liberal düşünce tarafından "iç edilme-

234- Bourdieu, Contre-Feux, s. 13
235- Bourdieu, a.e., s. 13
236- Bourdieu, a.y.

si", dolaşımda yalnızca bir tek politik görüş bıraktığı gibi, kültürel sermayenin (ve dolayısıyla sanatçı ve edebiyatçıların) özerkliği de medya ekonomisinin ve farklı ekonomik güç merkezlerinin egemenliği altında gerilemiştir. Şu halde, medyatik kulis faaliyetleri ve dolayısıyla uzlaşımları içinde nötralize edilen bu iki sermaye türünün (kültürel ve politik sermaye) özerklik durumunu yeniden düşünmek gerekmektedir.

Patrick Conscience, "Alan Kavramı Hakkında Birkaç Düşünce" başlıklı makalesinde Bourdieu'cü kültürel ve politik alanın özerkliği sorununa eğilerek, her iki alanın da karşıtlıklardan ve çatışmalardan arındırılmış uzlaşmacı yönlerine işaret etmektedir. "Bir alanı diğerinden ayıran niteliklerden biri" diye yazmaktadır Conscience; "onun özerklik derecesidir; özellikle de politika, ekonomi ve kültür gibi egemenlik alanlarına göre bu böyledir. Yani bir anlamda, bir alanı diğerinden ayıran başlıca nitelik, onun kendi işleyiş kurallarını dönüştürme ve belirleme ölçüsüdür. Ne var ki, bugün bu alanların tümünün özerkliği, özellikle medyaların buyurgan söylemi karşısında uzlaşmacı eğilimlere indirgenerek notralize edilmiştir.[237]

Kültürel ve politik alanın özerkliği sorunu, Bourdieu'nün daha önceki çalışmalarına egemen olan bir temayı; entelektüel alanın özerkliği üzerindeki tehditler temasını düşünmeyi gerektirmektedir. Buradaki mesaj açıktır: Pazarın mantığı, diğer kültürel sektörlere kendi hesabına katkıda bulunan medya alanı üzerinde büyüyen bir imparatorluk olarak işlemektedir. Bu, saf bir alan üzerinde "ticari" baskının çoğalması, Bourdieu'nün deyimiyle entelektüel alanın özerkliğinin " iç edilmesi"dir. Jean Louis Fabiani'nin de "Sosyoloji ve Televizyon" başlıklı yazısında belirttiği gibi: "Bourdieu'ye göre, entelektüellerin, sözde sağlam-ortak duyuyu oluşturan pazarın uzlaşımlarına sağır kalmaları gitgide güçlenmektedir. Elde, "saf entelektüelin çoğalan yalnızlığı" tezini doğrulamaya olanak tanıyacak ne tür kanıtlar bu-

237- Patrick Conscience, "Quelques reflexions sur la nation de champ". Reflexions, 20 juin 1998

lunduğu sorulabilir. Durkheim ve Bourdieu'nün çalışmalarının algılama açısından karşılaştırılması, kuşkusuz **medya alanıyla** bu konu kıyaslandığında, oldukça eğitici olacaktır".[238]

Konu, Türkiye medyası açısından düşünüldüğünde, medyanın kulis alanı dışında kalmayı seçmiş aydınların "çoğalan yalnızlığı" içler acısıdır. Aynı şekilde, bilimsel otoritenin (akademisyenlerin) de bir yalnızlık ya da yalnızlaştırma kıskacı altında tutulduğu da rahatlıkla söylenebilir. Bu açıdan, sözgelimi kültürel alanda yetkin bir isim olan bir Enis Batur'un ya da bilimsel sermayenin özerk bir örneğini temsil eden bir Ünsal Oskay ya da İlber Ortaylı'nın ortalama bir bilince seslenen medyanın heteronom entelektüelleri arasında duyacakları yalnızlığı tahmin etmek hiç de güç olmasa gerektir. Ulus Baker'in de belirttiği gibi aynı yalnızlaştırma ideolojisinin doğal bir sonucu olarak medya alanında: "Dışarıda kimin ne kadar konuşma özgürlüğü varsa, [bir tartışma] programı sırasında da aynı oranda özgürlüğe sahiptir. Başka bir deyişle siyasetçi, demogojisini; akademisyen, etkisiz ukalalığını; halk'ı temsile çağrılan kişiler de 'sokağın sesleri' diyebileceğimiz bastırılmış (asla kaale alınmayan) istekler, talepler, protestolar bombardımanını rahat rahat yapıp durmaktadırlar".[239]

Bu, açıkça medya kulisinin "normalleştirici" disiplini aracılığıyla, politik, kültürel ve bilimsel sermayenin özerkliğinin "iç edilmesi"dir. Bilimsel sermayenin iç edilmesinin en belirgin örneklerinden birisi ise yakın zamanlarda, yine medyaca popüler bir 'ikon' haline getirilmiş Hülya Avşar'ın, sisteme karşı rahatsızlığıyla bilinen bir akademisyenimizi "altmış milyon" izleyicinin gözleri önünde ruhsal tacizler ve sivri diliyle rezil edişinin (sanatçı-akademisyen çatışmasına medyadan bir örnek) kötü bir anısı olarak hâlâ anımsanmaktadır. Kevin Robins'in deyimiyle

238- Jean-Louis Fabiani, "Sociologie et télévision, arret sur le mage", Le Monde 12 fevrier 1997, s. 15

239- Ulus Baker, "Medyaya Nasıl Direnilir?", Birikim, Aralık 1994 - Ocak 1995, sayı: 68 - 69, s. 16 - 17

"elimizde irtifa ölçer bir radarla", kendi küllerinden doğma ankalarımızla (ikonlarımızla) yan yana, o eşi benzeri olmayan düşme korkusu ve heyecanını tartmaktayız bu tür medyatik gösteriler sayesinde.[240] Bu tür örneklerin sayısını çoğaltmak mümkündür. Türkiye medyası, "tanınmış" kişiler olmayan, ya da haklarında olumsuz yargılar beslediği "oyun bozan" çevrelere karşı bu tür ruhsal tacizler bakımından her zaman oldukça "cömert" davranmaktadır. Buna karşılık, kendi uzlaşmacı ve çatışmasız retoriğine bağladığı herkesi "kamuoyuna mal etmekte" tüm olanaklarını seferber etmekten de asla çekinmemektedir. Sözgelimi, aynı medyatik retoriğe yakınlığı yüzünden, medyanın bir dönem, kültürel sermayenin vazgeçilmez bir örneği olarak anıtlaştırdığı ve bir gece sokakta sevgilisini tokatlarken suçüstü yakalanan Cem Özer gibi birinin "naklen" attığı tokatın anısını, talk-show'larında çizdiği genel demokrat (kadınlar karşısında demokrat ve eşitlikçi) havanın bayıltıcı mahmurluğuyla dengeleyebilmekte, ona yitirdiği saygınlığını yeniden iade edebilmektedir.[241] Tüm bu örnekler, belli bir önkabulün izlerini taşımaktadır. Yine bu örnekler, aynı zamanda, Bourdieu'ye göre, 19.yy medyasının bilim ve sanat koruyuculuğu (mécénat)'na karşılık, günümüz medya alanının yapısal bozuluşuyla sonuçlanan yozlaştırıcı bir mekanizmanın ipuçlarını sunmaktadır. Fabiani'nin de belirttiği gibi: "Buradaki asıl sorun, medya alanının büyüyen imparatorluğu sorunu değil, epistemolojik bozulmanın retorik gücü karşısında, uzun mücadeleler ve uğraşlar sonucu edinilmiş bir özerkliğin yitirilişi sorunudur".[242]

Sözkonusu özerklik yitimi, endüstriyel, medyatik ya da kitlesel olarak adlandırılsın, bu yeni kültürel rejim, özellikle, kültürün **ticari bir nesneye** dönüştürülmesiyle kendini ifade etmektedir. Kültürün ticari bir nesne olarak yaygınlaşması, kültürel özerkliğin de ticari bir değer ölçüsüne kurban edilmesi anlamını

240- Hüseyin Köse, "Virtüel Ayinlerin Dayanılmazlığı ve Popüler 'İkon' Meyzuu", E Dergisi, Şubat 2002, sayı : 35, s. 63
241- Hüseyin Köse, a.y., s. 62
242- Jean - Louis Fabiani, a.y., s. 15

taşımaktadır. Dominique Kalifa, "Ticari Kültür Çağı" başlıklı makalesinde söz konusu bu ticari kültürün düzeyine karşı duyduğu endişeleri şöyle dile getirmektedir: "Bu ticari nesnenin 'belirsiz değeri', modern (kitlesel) üretimin düzenlenişinin tam yüreğine yerleştirilmiştir. Kültür alanındaki toplumsal hakimiyetin ve 'ilerleme'nin yeni modellerinin belirişi, duyarlığı özellikle medyatik alanın modern algılamasının kaynaklarına, 'aptallığı göze alma cesareti' üzerine kurulu olan yeni bir kültürel temsil biçimine buyur etmiştir".[243]

Şu halde, kültürel özerkliğin yitirilişi bir yana, kültür konusunda söz alırken, öncelikle "aptallığı göze alma cesareti"ne sahip olmak gerekmektedir. Bourdieu'nün, Terry Eagleton'la yaptığı bir söyleşide kültürel sermayenin medyatik sunumunda artık belli bir özerk konum aramamak gerektiğini söylerken kastettiği de özünde budur: "Kültürel sermayenin içi boşaltılmıştır. Kültürel sermayenin içeriği, tümüyle keyfi eğilimlerle hareket eden devlet tarafından belirlenmiştir. Böyle bir kültürel belirleme de, yalnızca egemen sınıfın ve ekonomik sermayeyle çıkar birliği etmiş medya alanının ayrıcalıklarını sürdürme amacına hizmet etmektedir".[244]

Kültürel sermayenin özerkliğine ilişkin belirlemeler, politik ve dinsel sermayenin özerkliği için de söylenebilir. Burada da, her iki sermaye biçiminin devlet tarafından yeniden içeriklendirilerek medya alanının ve seçkinlerinin meşru kullanımlarına sunulduğundan söz edilebilir. Her üç sermaye biçiminin aldığı bu yeni görünüm açısından düşünüldüğünde, özerklik konusu medyanın kendi alanına bağladığı simgesel seçkinler, uzmanlar ve aydınların çatışmasız ve uzlaşmacı bir retoriğine dönüşmektedir. Özetlersek, Bourdieu, ekranda sürekli hüküm süren ve

243- Dominique Kalifa, "L'ére de la culture - marchandise", Revue d' histoire 19e siecle, no: 19, 1999

244- "Pierre Bourdieu and Terry Eagleton, " in Conversation : Doxa and Common Life: New Left Review, January/ february 1992, s. 119, Aktaran Bruce Robbins, Actes du Colloque: "Repenser La culture", Conference qui est tenu a l'Université de Montreal, les 3, 4, et 5 Avril 1992.

TV'ye çıkma hakkını elinde bulunduran Auguste Compte'vâri bir **bilginler iktidarı**'nı her üç sermaye türü açısından ifşa etmeye girişmektedir. Ve bu, bizim de çalışmamızın düğüm noktasını oluşturan sorunların geçerliliğini doğrular niteliktedir.

TV Kulisinin Özne Sorunu

Laurent Wolf'a göre, Bourdieu, toplumsal yeniden üretimin, yani toplumların kendi hiyerarşilerini yeniden üretebilme kapasitelerinin, ortodoks marksistlerin iddia ettiklerinin aksine, yalnızca zenginliklerin dağılımına bağlı olmadığını; bunun, neo-liberal ideolojinin her alanda yaratmaya çalıştığı; arzulayan ve arzuladıklarını elde eden "bir toplumsal özne"ye bağlı olduğunu göstermeye çalışmıştır.[245] Wolf'a göre, Bourdieu'nün göndermede bulunduğu böyle bir özne: "Cesur ve engelleri aşma yeteneğine sahip bireyin, kendi arzularıyla kendi yolunu bulabileceğini iddia eden liberal düşüncenin bir ürünüdür".[246]

Bourdieu'ye göre, toplumsal alana taşınmış bilgileri ifade eden kültürel sermaye, aynı zamanda zevklere ve tutumlara da taşınarak toplumsal konumları belirlerken, bireylerin toplumsal alandaki hareket edebilme olanaklarını ve öz kimliklerini de tanımlayabilir. Dolayısıyla öncelikle böyle bir kültürel sermayenin dolaşıma sokulduğu medyatik alanı Bourdieu'cü *habitus* (eğilimler, alışkanlıklar, tüketim pratikleri) kavramıyla birlikte düşünerek medyada ne tür bir birey-özne ve kimlik yapılanmasının gerçekleştirilmeye çalışıldığını çözümlememiz gerekmektedir. Bunun için de öncelikle enformasyon üretiminin liberal temellerine eğilmekte yarar vardır.

André Pratte, "Mutsuzluk Kuşları: Günümüz Medyası Üzerine Bir Deneme" adlı kitabında (2000), enformasyon üretiminin liberal bir analizini yapmaktadır. Pratte, Bourdieu'nün "tanımı

245- Laurent Wolf, "Pierre Bourdieu, L'homme qui dérange, est mort", Le Temps, 25 Janvier2002
246- Wolf, a.y

gereği düşüncenin bozguncu olduğu" öğüdünden hareketle, düşüncenin yerleşik kanılarını yerinden etmekle işe başlamakta ve çağımızda bu yerleşik kanılardan birinin de tecimsel enformasyon kanısı olduğunu vurgulamaktadır. Pratte'ye göre, günümüzde enformasyonun korporatif üretim yapısı, bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ve aynı üretim yapısı bir tek liberal özne yaratımını amaçlamaktadır.

Pratte'ye göre: "İcra edilen gazetecilikle, asıl icra edilmesi gereken gazetecilik arasındaki hendek durmaksızın genişlerken, bu sorun, beraberinde, araştırmayı, açığa vurmayı, bilgilendirmeyi ve ayrıntılandırmayı istemeyen gazeteciler ve özneler yaratmaktadır".[247] Pratte'nin rahatsızlığını duyduğu özne sorunu, özünde gazeteci kimliği ve medya alanına yön veren diğer uzmanlar üzerine odaklanmaktadır. Buna göre, medyatik söylemi kurmaya çalışan özne, liberal enformasyon üretimi süreci içinde belirlenen bir öznedir. Partte, aynı üretim sürecine yön veren başlıca etkenin bir "görüş diktatörlüğü" olduğunu ifade etmektedir. Medyaları düzenleyen ideolojik ve toplumsal rejimde bu 'görüş diktatörlüğü'nün önemi büyüktür. Pratte'ye göre, aynı "görüş diktatörlüğü"ne aracı olan sunucular da bağımsız bir özne değil, sadece "demagog canlandırıcılar"dır: "Demagog canlandırıcılar, yalnızca araçtırlar. Tıpkı gazeteciler ve diğer medya seçkinleri gibi, yalnızca kendilerine ne yapılması gerektiği söylenmişse, onu yaparlar. Onlar sorun değildirler, ama sorunun bir parçasıdırlar. Kuşkusuz tüm bu enformasyon müdahilleri zaman zaman yaratıcı olabilirler; ama 'insani ilgi', 'genel çıkarlar' ya da 'medyatik yarar' gibi kavramlarla belirsiz bir şekilde tanımlanmış kanallar içinde yaratıcıdırlar".[248]

Dolayısıyla, yaratıcılıkları ve özgürce yönelim hakları ellerinden alınmış bu "araçlaştırılmış" ve "belirlenmiş" kimselerin bağımsız bir özne statüsüne sahip olduklarını iddia etmek yanıl-

247- André Pratte, Les oiseaux de malheur : essai sur les médias d'aujourd'hui, VLB Éditions, Montréal, 2000, s. 13
248- Pratte, a.e., s. 201

tıcı olacaktır. Her şeyden önce, medyatik özne sorununu, ona eşlik eden karmaşık iktidar ilişkileı: bağlamında düşünmek gerekmektedir. Medya içeriklerine yön veren liberal özne, liberal "görüş diktatörlüğü"nden ayrı düşünülemez. Bu noktada, ayrıca iki tür insan tipini; homo-economicus ve manipülatif insan tipini de işin içine katarak özne konusunu maruz kaldığı etkilerle birlikte yeniden düşünmek gerekmektedir.

Sözen'e göre, homo-economicus: "Bireylerin hükümetlerce dokunulmazlığının altını çizen, ekonomik talepleri ön planda tutan ve dünya üzerinde pazar girişimciliğini teşvik eden ve liberalizmin temel ilkelerine bağımlılıkla ortaya çıkmış bir insan tipini" simgelerken; manipülatif insan tipi de özünde enformasyon toplumunun bir sonucu olarak ortaya çıkan; "teknoloji ve bilim korkusu içinde olan, enformasyon ve bilgi bombardımanı altında kalan, çevresini kuşatan sonsuz uyaranlara maruz kalan bir insan tipidir".[249]

Her iki insan tipi, bir başka açıdan, liberal toplum vizyonunu her alanda yaygınlaştırmayı amaçlayan "görüş diktatörlüğü"nün de doğal bir yansıması ve sonucudur. Bu liberal vizyonun öngörüleri içinde, bireyler, ekonomik enformasyon sistemine emanet edilmiş bir özgürlük doktrini ve "istidat ideolojisinin" nesneleştirdiği varlıklar olarak somutlaşmaktadırlar. Dolayısıyla, birer meşrû özne olarak varolma güvenceleri, sisteme karşı katıksız birer nesne olarak sâdık kalabilmelerine bağlıdır. Bu yüzdendir ki, medyatik söylemin liberal öznesi, kendi meşruiyet dayanaklarını, tümüyle nesneleştirdiği bir **manipülatif insan** ve **homo-economicus**'ta var ederek doğrulamak zorundadır. Bunu daha da açarak söylersek, liberal medya söyleminin gerisindeki özne, özne-bireyleri *nesneleştirici* bir iktidar kipi olduğu kadar, sözcülüğünü yaptığı çıkarlar bakımından da, aynı liberal düşünce tarafından *nesneleştirilmiş* (bir anlamda içi boşaltılmış) bir öznedir. Dolayısıyla, iletişimsel ilişkilerin öznesi, neo-liberal ideolojinin "görüş dikkatörlüğü"nün boyunduruğu altındadır. Bu ege-

249- Edibe Sözen, Medyatik Hafıza, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997, s. 93

menlik, temelde iletişimsel ilişkilerde davranışları yönlendirmek ve aşırılıkları törpülemek biçiminde işleyen örtük ve Bourdieu'nün deyimiyle "simgesel bir şiddettir" de aynı zamanda. İktidarın uygulanmasını, "başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunmak" şeklinde tanımlayan Foucault, bu uygulamaya önemli bir unsuru; özgürlük unsurunu da dahil ederek "özgür özneler"in başka insanlar (güçler) tarafından yönetilmesinin ardındaki iktidar mekanizmasını çözümleyerek önemli bir gerçeğe işaret etmektedir: "İktidar yalnızca 'özgür özneler' üzerinde ve yalnızca onlar 'özgür' oldukları sürece uygulanır."[250]

Şu halde iktidarın uygulanmasına zemin oluşturan temel gerekçe, bireylerin belli bir özgürlük ve eylem imkanı bulan "özneler" olduklarında ya da başka bir deyişle kontrol dışı bir güç ve sisteme karşı açık bir tehdit oluşturduklarında devreye giren bir nesneleştirme girişiminin kaçınılmazlığıdır. Nitekim Foucault da bununla; "Çeşitli davranış biçimlerinin, çeşitli tepkilerin ve değişik tavırların benimsenebileceği bir imkânlar alanıyla yüz yüze bulunan bireysel ya da kollektif özneleri"[251] kastettiğini yazmaktadır.

Foucault'nun iktidar analizi, özünde, öznenin nesneleştirme süreçlerinin bir analizidir. Fakat böyle bir iktidar analizi, aynı zamanda kurumsal alanların (medya alanının) ideolojik belirleyiciliğini de açığa çıkarması bakımından önemlidir. Bu bakımdan, "başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunarak" toplumsal alandaki farklı tavır, tutum ve görüşleri nötralize ve manipüle etmeye çalışan medya alanı, Bourdieu'nün medyaya karşı "eylem kuramı"nın geçerliliğini doğrular biçimde, aynı zamanda "bireylerin bilişsel yapılarını ve öznelerin yıkımını amaçlayan liberal bir programın" da somut bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Şu halde, medyanın kulis faaliyeti içinde birbirleriyle amaç ve çıkar birliği etmiş medya profesyonelleri, simgesel seçkinler ve aydınlar da aynı liberal programın gönül-

250- Michel Foucault, Özne ve İktidar, Çevirenler: Işık Ergüden - Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 75
251- Foucault, a.e., s. 75

lü hizmetkârlarıdırlar. Bu çevrelerin temsil ettiği kurumsal özne, bu açıdan, medya alanının sembolik ve çatışmasız düzeninin ya da Bourdieu'nün deyimiyle "eleştirel içeriği boşaltılmış ifadeler"in liberal bir görüntüsüdür. Dolayısıyla, bu tür bir özne kamusal alanın farklı gerçekliklerinin içine sızma olanağı bulamadığı, indirgenmiş bir öznedir. Russel Jacoby'nin: "Düşünme etkinliği, sınıflandırmanın edilgenliği doğrultusunda çürüyor"[252] dediği anlamda, böyle bir özne de sınıflandırmanın (indirgemenin) edilgenliğinde çürümüştür. Bu açıdan, medyatik söylemin öznesi, Pratte'nin vurguladığı "görüş diktatörlüğü"nce belirlenmiş ve aynı zamanda Bourdieu'nün sözünü ettiği "neo-liberal program" içine indirgenmiş sorunlu bir öznedir. Artık bu tür bir özne: "Kâşifler çağı olarak bilinen Rönesans ve sonrasının 'anlama yetisi' bağlamında ele aldığı bir özne"[253] değil; aksine, ötekini anlamama yetisi üzerine kurulu ve öteki görüşü dışlama ve "aptallığı göze alma cesaretine" endeksli bir öznedir.

Türkiye medyasının genelleştirilmiş özneleri ise, yine aynı uluslararası liberal programın somut bir uzantısı olan Dinç Bilgin'in, Aydın Doğan'ın ve diğer medya patronlarının öznesidir. Dolayısıyla onların isteklerini ve çıkarlarını savunan öznedir. Yukarıdan aşağıya hiyerarşik olarak, mesleki medya yapılanmasının tüm faaliyet alanlarındaki bireylerin öznesi, bu açıdan gerçekte bir tek gövde-öznenin uzantılarıdır. Aydın Doğan'ın ekonomik kapitalinin stratejik ve toplumsal savunusunu yapan Ertuğrul Özkök'ün öznesi de, editörlüğünü yaptığı gazete sayfalarının tüm sütunlarını dolduran söylemlerin bir öznesidir. Dolayısıyla, medyanın kulis alanındaki gizil ilişkilerin yapılandırılması da, bu tür bir özneyle (ve doğal olarak bu öznenin istekleri, çıkarları ve amaçlarıyla) girilen yakın dirsek temaslarının sürdürülebilme olanaklarına, Bourdieu'nün deyimiyle "suç ortaklığı" ilişkilerine bağlıdır.

252- Russel Jacoby, Belleğini Yitiren Toplum, Çev: Hakan Atalay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 26

253- Betül Çotuksöken, "Avrupa : Öznenin Doğum Yeri", Doğu-Batı Dergisi, Şubat-Mart-Nisan 2001, sayı:14, s. 47

TV Kulisinin Temsiliyet Sorunu

Noam Chomsky, "Medya Gerçeği" (1999) adlı kitabının "İfade Edilebilir Olanın Sınırları" başlıklı bölümünde, propaganda modeline göre, Lippman'ın "uzmanlaşmış sınıf"ının ve Niebuhr'un "soğukkanlı gözlemciler"inin esaslı bir çözümlemesini yaparak, temelde "entelektüellerin akıl hocası" olarak nitelendirdiği John Dewey'in Liberal pragmatizminin temsil ve "rıza üretimi" kavramları temelinde bir eleştirisini yapmaktadır. Chomsky'e göre, aynı liberal pragmatik doktrine göre, toplumsal rızanın üretilmesinin baş aktörleri: "Kendilerini topluluğun daha düşünceli üyeleri', 'entelektüeller', 'düşünce önderleri' sayan kişilerdir."[254]

Ancak bu kişilerin, yine Chomsky'nin deyimiyle "demokratik sistemde gerekli yanılsamalar"ı yaratma ve "demokratik politik bir düzende her zaman bağımsız düşüncenin politik eyleme dönüştürülebilmesi tehlikesine" karşı "elit kesimlerin konsensüsüne" dayanan bir "gündem belirleme gücüne sahip olma"[255] işlevleri bulunmaktadır.

Chomsky'nin, daha çok Amerikan siyasi müdahaleciliğini ve uluslararası demokratik sistemin temsil krizleri üzerine odaklanan düşünceler çerçevesinde değerlendirdiği "rıza üretimi" konusunun temelinde ise, medyanın "ifade edilmesine izin verdiği düşünce yelpazesinin (dolayısıyla demokratik temsil konusunun) yalnızca (...) güçlü bir elit konsensüsüyle sınırlı kaldığı"[256] görüşü yatmaktadır.

Bu anlamda, medyada toplumsal rızayı üreten entelektüeller ve düşünce önderleri arasında güçlü bir elit konsensüsüne dayalı ilişkiler bulunmaktadır. Bu iddia, Bourdieu'nün ve dolayısıyla bizim de aydınlatmaya çalıştığımız böyle bir konsensüs yapılanması (kulis ilişkileri) içinde üretilen suç ortaklığı ilişkileri te-

254- Noam Chomsky, Medya Gerçeği, Çev: Abdullah Yılmaz, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 79
255- Chomsky, a.e , s. 80
256- Chomsky, a.e , s. 95

zine uygun düşmektedir. Medya ve özelde TV'nin kulis (konsensüs) faaliyetleriyle kendi sularına çektiği entelektüeller, uzmanlar ve simgesel seçkinler, medya ideolojisi ve söylemi tarafından "topluluğun daha düşünceli üyeleri" sıfatıyla kutsanarak toplumsal rızanın üretimine ve temsiline vâkıf kimseler oldukları düşüncesini pekiştirmeye çalışmaktadır. Böyle bir ön kabulle hareket eden medya alanı entelektüelleri de adlarına söz aldıkları, ve aslında sessiz yığınları oluşturan kitlelerin yegâne "düşünce önderleri" olarak özgürce hareket edebilme karinesine sahip olma bahtiyarlığına erişmektedirler. Bu yetkinlik ideolojisi, daha önce de değindiğimiz gibi, şiddetle eleştirilmesi gereken bir medya danışıklı - dövüşüdür. Bu anlamda, medyaca programlanmış tasarı ve düşüncelerin yine programlanmış ve etkileri hesaplanmış entelektüellerinin temsil yetenekleri, bizce, "elitler arası güçlü bir konsensüs"ü ve Bourdieu'nün açık bir şekilde ortaya koyduğu bir "bilginler iktidarı"nın kendi çıkarlarını temsil şeklinin ipuçlarını sunmaktadır.

Bu konuda, Andrew Ross, "No Respect: Intellectuals and Popular Culture" (1989) adlı kitabında, bu tip elit ve entelektüellerin çoğunun temsil yeteneklerinin popüler kültür bağlamında hoşgörülü bir analizini yapmaktadır. Ross'a göre, Edward Said, Gayatri Spivak, Paul Bove ve diğer yazarların entelektüellere ilişkin eleştirilerinde, yeni eğilim, temsiliyetin geniş bir demokrasi biçimini önermekte, entelektüellerin çözümüne yöneldikleri olaylar alanının genişliği yüzünden, ne canlı bir ilginin dışa vurulmasına, ne de ortak kamusal çıkarların dile getirilmesine eşlik etmemektedir.[257]

Ross'un vurgulamaya çalıştığı şey, entelektüel temsil alanlarının genişliği değil, hiç de demokratik bir düzenlemeye sahip olmayan medya sisteminin bir tek çıkarın temsiline ve dolayısıyla bir tek temsilciler zümresine izin verdiğidir. Aynı şekilde, yine Robbins'in aktardığına göre, antropoloji tarihçisi James

257- Andrew Ross, No Respect: Intellectuals and popular culture, NY. Routledge, London, 1989, s. 231-232, Aktaran Robbins, a.y.

Clifford, entelektüel ve seçkinlerin medyadaki bu ayrıcalıklı konumlarının "kurtarıcı bir paradigma" (paradigme de sauvetage) oluşturduğundan söz etmektedir. Entelektüel, bu tanımlamaya göre: "Yok olmak üzere olan kültürel biçimlerin kurtarıcısı olabileceği gibi, gitgide yok olan bir saygınlığın (medya saygınlığının) da kurtarıcısıdır."[258]

Buna göre, kültürün daima kaybolma tehlikesiyle yüzyüze ve tehdit altında olduğunu düşünme zorunluluğu vardır. Entelektüel ve pek doğal olarak medya entelektüeli, aynı suç ortaklığı ve konsensüsün (kulis aktörlüğünün) bir teyidi olarak, kendi kahramanlığının belli bir ölçüsünü sunmaktadır. Medya alanının, bu şekilde, demokratik temsil biçimlerini tayin edici girişimlerinin, gitgide temsilden yoksun bırakılmış olanların temsil edilmesindeki otoriteyi zayıflatması ise son derece doğal bir sonuçtur.

Philippe Carcuff, "Bourdieu Sosyolojisi Ya Da Karmaşık Radikallik" başlıklı makalesinde, temsil mekanizmasının işleyişi açısından belli bir grup iktidarının kaçınılmaz kılındığı medya alanına ilişkin Bourdieu'nün iki saptamasına yer vermektedir. Buna göre:

"-Toplumsal bir alanda bir grubun kendi isteklerini, çıkarlarını, deneyimlerini açıklamak için sözcü olmaya ihtiyacı vardır.

-Herhangi bir temsilin varlığı, sözün yarı - profesyonelleri (medya profesyonelleri) tarafından sözün gasp edilme olasılığını ve temsil edenlerin temsil edilenler üzerindeki hakimiyet olasılığını içinde taşımaktadır."[259]

Carcuff'un bu belirlemesine ek olarak, şunu da eklemek gerekir ki, medyatik temsil konusu, sözkonusu temsille baskı ve egemenlik arasındaki ilişkiler değerlendirilmeden düşünülemez. Nitekim Bourdieu, Şubat 1995'te Télérama'nın baş yazarı Alain Rémond'la yaptığı bir söyleşide, televizyonun kullanımı konusunu ve özellikle de gazetecilerin taraflılığı sorununu ele ala-

258- Aktaran Robbins, a.y.

259- Philippe Carcuff, "La sociologie de Bourdieu ou la radicalite complexe", Journal de mars-avril 2002

rak, televizyonun doğrudan demokrasinin (ve temsilin) bir aracı haline gelmekten çok, "simgesel bir baskı aracı" haline dönüşmüş olduğundan söz etmektedir.[260]

Böylesi "simgesel bir baskı aracı" içerisinde, pek doğal olarak, birtakım görüş ve "istenmeyen" bakış açılarının sıkı bir süzgeçten geçirilmesi söz konusudur. Ignacio Ramonet de kendisiyle yapılan bir söyleşide görüşlerin bu süzgeçten geçirilişi ve ayıklanışı süreci konusuna işaret ederek şöyle demektedir: "Birkaç büyük grup, medya sahnesine egemen olduğunda ve farklı gelişmeler altında az-çok aynı söylemi ortaya koyduklarında ve bu söylem, gazeteler, radyo ve TV kanallarına yayıldığında, enformasyonun çoğulluğundan ve temsilin demokratikliğinden nasıl söz edilebilir?"[261]

Gerçekte ise, Ramonet'nin asıl vurgu yapmak istediği şey, ekonomik rantabilitenin boyunduruğunda medyada yeni sansür biçimlerinin varlığıdır. Buna göre, medyada belli tip konular işlenir, belli tip düşüncelerin temsiline izin verilir; diğer sorunları görünmez kılmak için, "çoğunluğu" ilgilendirmediği varsayılan eğilimlerin gizlenmesine çalışılır. Yine, her durumda, TV için, kendi beyanından sorumlu (ve dolayısıyla "başka" beyanlara karşı sorumsuz) bir söylemin öznesi olma durumu söz konusudur. Bu anlamda, TV'de kendini gereği gibi ifade etmenin imkânsızlığı (simgesel şiddet ve söz hakkı dağıtımı denetimi) ve özellikle de TV'de TV'ye ilişkin düşüncelerin ve eleştirilerin sunulmasının imkansızlığı, daha önce açıklamaya çalıştığımız gibi, Bourdieu'nun medyanın "yapısal bir sansür"ün varlığı olarak gördüğü durumla uyuşmaktadır. Bourdieu, kuşkusuz TV'deki sunucu gazetecilerin manipüle edici eğilimlerini sergilerken, işin içine yalnızca gazetecilerin kişiliğini katmamakta; aynı zamanda fikir beyan etme koşullarının ayrıcalıklı **temsiliyet** niteliğini çözümlemeye de çalışmaktadır. Aynı ayrıcalıklı durum,

260- Pierre Corcelles, "Le cas Bourdieu", Vie des réseaux, avril 1997.
261- "Les médias vous bourrent-ils la tasse?", Entretien avec Ignacio Ramonet, Construire, no:42, octobre 1999.

simgesel seçkinler ve entelektüeller için de geçerlidir. Zira, beyan koşullarının belirlenmesi, her şeyden önce özel bir niyetliliğin (amaçlılığın), başka bir deyişle "gerçek ve samimi" bir söylemin doğruluğunu da geçerli kılmaktadır. Bu yüzdendir ki, Bourdieu'ye göre, medyatik temsil sorununu düşünürken, öncelikle ekranlarda hüküm sürenlerin bu ayrıcalıklı fikir beyan etme koşullarını mercek altına almamızı ve bu da: "Medya düşünürlerinin, neden bütünüyle özel olan bu koşullarda yanıt vermeye muktedir olduklarını, neden artık hiçkimsenin düşünemediği koşullarda düşünmeyi başardıklarını kendimize sormamızı gerektirmektedir".[262]

Bourdieu'nün kendi sorduğu bu soruya verdiği yanıt ise, özünde, bu düşünürlerin "buyur edilmiş fikirler"le düşünüyor olmalarıdır. Bu tür "buyur edilmiş fikirler", Chomsky'nin "güçlü bir elit konsensüsü" dediği şeyin de yapısal harcını oluşturmaktadır. "Buyur edilmiş fikirler", medya düşünürleri ve heteronom entelektüellerin üzerinde görüş birliğine vardıkları örtük bir konsensüstür. Bu tür fikirler, herkesçe bilinen, kolay anlaşılır ve yerleşik kanıların zaten bir başka görünümü olduğundan, bu anlamda geliştirilmelerine de gerek yoktur. Dolayısıyla, geniş bir kitle tarafından zaten çok iyi bilindiklerinden, özgül bir temsil güçleri de bulunmamaktadır. Çünkü bu anlamda, çoğunluğun bildiği şeyleri çoğunluğa yeniden iade etmek, yeni gerçeklerin dile getirilmesi ya da temsile kavuşması değil; bu McLuhan'ın ifade ettiği anlamda: "Tek duyunun egemenliği, hipnozun formülüdür."[263]

Yine McLuhan'ın belirttiği gibi, bir kültür, bu anlamda, duyulardan herhangi birinin uykusunda hapsolunabileceği gibi, herhangi bir başka duyunun ya da görüşün meydan okuması yoluyla da uyuyanı uyandırabilir.[264]

Bu açıdan düşünüldüğünde, medya düşünürlerinin ekranlar-

262- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 33
263- McLuhan, Gutenberg Galaksisi, s. 107
264- McLuhan, a.e., s. 107

dan dile getirdikleri "buyur edilmiş fikirler", uyuyanı uyandırmaktan çok, uyutma ve hipnotize etme etkisi taşımaktadır. Aynı uyutma ve hipnoz etkisinin bir başka naif görünümü de, bir tür dışlayıcılık olarak, özellikle TV tartışma programlarında, halktan katılımcıların ya da "öteki görüş"ün savunucularının kibarca tartışma platformunun "arka sıraları"na sürülerek orada "uyutulmalarıdır". Çoğunlukla, çağrıldıkları böyle bir tartışma programında tek kelime bile edemeden oturumu tamamlayan bu kişiler, simgesel bir sansürün kurbanları olarak her tür öz temsil olanaklarından da mahrum bırakılmakta ya da, "tanınmış" bir medya entelektüelinin ortaya sürdüğü bir "buyur edilmiş fikir"le ödüllendirilmektedirler.

Ayşe İnal, bu tür dışlayıcı bir tartışma platformu düzenlenişini, *siyaset meydanı* programı örneğinden hareketle şöyle ifade etmektedir: "[Bu tür tartışma programlarında] Türkiye ölçeğinde pek popüler olmayan, ideolojik olmakla ya da başka türlü ve her nedense 'kötü' olanla bitiştirilen bazı görüşler de (...) arka sıralardan temsil edilmektedir."(265)

Medyatik temsil sorununun bir başka yönü ise, Bourdieu'cü "benzeştirme" (homologie) kavramıyla ilgilidir. Bu anlamda, TV kulisi alanı (konsensüs alanı), görüşlerde ve eğilimlerde bir benzerlikler, özdeşlikler alanıdır da. Bu yönüyle de TV'de, farklı sorunların, kimliklerin ve kültürel / siyasal içeriklerin demokratik bir temsiline yer yoktur. Mahmut Mutman'ın da vurguladığı gibi, bu anlamda, yalnızca: "Temsilin temsil edilene özdeşliği (yanılsaması bir yana, bu özdeşlik) bir teknoloji (hükmetme, güç ve sürat) fantazisidir. McLuhan'ın iddia ettiği gibi, dünyayı global bir köy haline getirmek bir yana, televizyon birbirinden apayrı, karşılaştırılamaz olayları da aynı hale getirmektedir."(266)

Özetle, tüm bu görüşlerin ışığında düşünüldüğünde, medyatik temsilin olabilirliği konusu, medya alanının ve yakın çevre-

265- Ayşe İnal, "Bir İzleyici Gözüyle Siyaset Meydanı", Birikim, Aralık 1994 - Ocak 1995, sayı: 68-69, s. 73

266- Mahmut Mutman, "Televizyonu Nasıl Sorgulamalı?" Toplum ve Bilim, Güz 1995, sayı:67, s. 61

sinin, kendi meşru ve ayrıcalıklı konumuna dayanak yaptığı demokratik bir düzenin olabilirliği yanılsamasıdır. Gerçekte ise, medyatik temsil mekanizmasının işleyişi, medya alanının tâbi olduğu ekonomik bir aksiyoma (liberal özgürlükçü düzen) göre programlanmıştır. Bu aksiyom, aynı zamanda, Bourdieu'nün heteronomi olarak adlandırdığı ve daha önceki bölümde açıklamaya çalıştığımız, ticari bir pazar mantığına göre yapılanmıştır. Bu anlamda egemen medyatik söylem ve bu söylemin aracılık ettiği temsilin mantığı, sözkonusu heteronomide çıkarı bulunanların sözcülüğünü yapmaktadır.

TV Kulisinin Bourdieu'cü Çözümlemeleri

Bourdieu, TV düşünürlerinin TV düzeninin gündemine eklemlenme ve yine TV alanı tarafından birtakım simgesel eylemlerle manipule edilerek normalleştirilmeleri konusunu üç değişik açıdan ele almaktadır. Bunlardan ilki, TV alanının "yapısal bir sansür" mekanizması olduğu iddiasından hareketle somutlaştırılan kulis ilişkilerinin gitgide "dışa kapalı bir iktidar ve güç oyunu"na dönüşmüş olmasıdır. Bu iktidar yapılanması, her tür manipülatif etkiyi de içinde taşımaktadır. Dolayısıyla, medya ve yakın çevresi arasında kurulu bulunan gizli bir konsensüsün, sonrasında, yine aynı konsensüsün yaygınlaştırılmasıyla kesinlik kazanan bir "doxa imparatorluğu" tehlikesine yol açmış olması söz konusudur.[267]

İkinci olarak, yine aynı "doxa imparatorluğu"nun, her türlü farklı görüş ve eğilimi saf dışı bırakmaya yardımcı olacak mantıksal işleyişini açığa vuran bir baskı ve söz denetimi stratejisinin, liberal düşüncenin simgesel gücünün temellerini oluşturan bir egemenlik söylemine dönüşmüş olmasıdır. Dolayısıyla, medya alanında üretilen söylemlerin gücüne katkıda bulunan entelektüeller ve simgesel seçkinler, bu liberal içerikli "doxa im-

267- Frédérich Lebaron, "Raison d'Agir, un intellectual collectif otonome", Le journal des anthropohogies, no:77-78, s. 295-301

paratorluğu"nun doğrudan destekçileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, Pierre Tévanian'a göre; Bourdieu'nün "alan", "alanın yasası" ve "habitus" kavramlarının erdemlerinden biri, bu "doxa imparatorluğu"nun birçok söylemsel aktörünün nasıl aynı yönelimli bir eyleme sahip olabildikleri konusunu açıklamamıza yardımcı olmasıdır.[268]

Üçüncü olarak ise, Bourdieu, medya alanında hüküm süren medya / seçkinler / aydınlar konsensüsü'nün (suç ortaklığının) toplumsal gerçekliği temsil etme yeterliliklerinin sosyolojik düzlemde ortaya koyduğu sorunların bir çözümlemesine yönelmektedir. Bourdieu, "Karşı Ateş" adlı kitabında da açıkça belirttiği gibi, medyanın ve özelde TV alanının her türlü indirgemeci eğiliminin yol açtığı liberal yönelimli bir konsensüs, toplumsal / ekonomik ve siyasal alanların özerkliğini de gölgelemektedir. Bu gelişme, Bourdieu'ye göre aynı zamanda "yeni enternasyonalist bir düzenin" belirişi olduğu kadar, uzlaşmaya dayalı yeni bir sosyolojik düzenin de yapılandırılışıdır.[269] Medyanın kulis alanı içinde oluşan böyle bir uzlaşmacı yapılanma, Champagne'a göre; "Bourdieu'nün fast-thinker'lar ve heteronom entelektüeller adını verdiği, seçkinler, düşünürler, yazı işleri müdürleri ve yazarlarının bir 'söz tekeli'ni kendi ellerinde bulundurmak istemelerinin doğal bir sonucu olarak, (...) toplumsal dünyanın düşünülmesi gereken ciddi sorunlarını, dar bir sosyolojik gerçeklikler düzlemi içinde düşünerek (daha çok medyanın kendi gerçeklikleri ve sorunları olarak) sunmaya çalışmaları, başlı başına sosyolojik bir sorunu oluşturmaktadır."[270]

Şu halde, medyanın kulis (konsensüs) alanı, aynı zamanda kendine özgü "sosyolojik bir yapılanma"dır. Bu yüzdendir ki, TV'deki tartışmalar, Bourdieu'ye göre, sıklıkla, hiçbir toplumsal yarara hizmet etmemektedir. TV'deki tartışmalar, yine aynı

268- Pierre Tévanian, "Bourdieu: des fossoyeurs malhonêtte", Tribune libre, 8 Janvier 2002.
269- Bourdieu, Contre Feux, s. 70-75
270- Patrick Champagne, "Bourdieu et la politique", Tribune libre, 7 février 2002

sosyolojik çerçevelemenin ve kulis konsensüsünün doğal bir sonucu olarak, program davetlilerinin benzer biçimde tartıştıkları ya da benzer biçimde birbirlerine muhalefet ettikleri sahte (faux) tartışmalardır. Çünkü özünde, bu tartışmacıların tümü, aynı dünyaya (kulis ilişkilerinin yapılandırdığı dünyaya) aittirler. Birbirlerini tanımakta ve kendilerini birbirlerinin görüşlerinde doğrulamaktadırlar. Bourdieu'ye göre, bu tür TV tartışmaları, demokratik tartışmanın bir parodisidir. Çünkü sunucu, konuyu ve oyunun kurallarını belirlemiş, gizli bir konsensüse göre önceden belirlenmiş söz hakkı dağılımı yapılmış ve farklı katılımcıların (bu konsensüse tâbi olmayanların) tepkileri böylelikle dengelenmiş ve gerek katılımcıların oturma düzeni, gerekse TV setinin otoriter düzenlenişiyle, tartışmanın yapay demokratik görünüşü için gerekli tüm ayrıntılar düşünülmüştür. Önceden belirlenmiş şemalara göre yanıt veren bir düzenlemedir bu. Bourdieu'nün deyimiyle "Kaç Güreşi Modeli"ne göre düşünülmüş bir tartışmadır. Ayrıca bu tür tartışmalar, hızlı düşünmeye adapte olmuş profesyonellerin suçortaklığına olanak tanıyan bir manipülasyon şekli olduğu kadar, yine Bourdieu'nün deyimiyle: "Daha da çarpıcı olan şey, bu tür tartışmalarda 'toplumsal oyunlar' içinde hesaba katılan yararlılıkların tek kaynağı olan kültürün biricik 'egemen biçiminin' her zaman varolduğu ve varolacağı kesinliğine karşı duyulan bir inancın pekiştirilmesidir."[271]

Dolayısıyla, TV tartışma programları bağlamında yapılandırılan bu tür "toplumsal oyunlar" ın sosyolojik bir çözümlemesi yapılmalıdır. Çünkü Bourdieu'nün görüşünce - ve bizim de çalışmamızın savladığı gibi- bu tür medyatik kulis yapılanmalarına varan "oyunlar", herşeyden önce sosyolojik anlamda ciddi bir sorundur. Bu yüzdendir ki, medya kulisine ilişkin her üç Bourdieu'cü çözümlemenin ayrıntılı bir çözümlemesini yapmak gerekmektedir.

271- Pierre Bourdieu and Terry Eagleton, in "Conversation : Doxa and Common Life", Aktaran Robbins, a.y.

"Dışa Kapalı Bir İktidar ve Güç Oyunu" Olarak Kulis

Bourdieu, "Politikanın Krizi, Entelektüeller, Medya" başlıklı daha önce de adını andığımız makalesinde, medya alanında hüküm süren politikacı ve entelektüeller arasındaki güç ve işbirliğini bir satranç maçına benzeterek, bu çevrelerin sözü tümüyle içe kapayarak "dışarıya kuş uçurtmayan" bir baskı ve güç oyunu oluşturduklarından söz etmektedir. Bourdieu'ye göre, TV tartışma programlarında toplumsal sorumluluğun hiçe sayılması bir yana, dolaşımdaki söz de tümüyle: "İçeriden olanlar'ın 'bilirkişi' yorumlarının nesnesi kılınmaktadır."[272]

Bourdieu'ye göre, bu tür tartışmalarda tv seti, "dışa kapalı bir iktidar ve güç oyunu"nun büyük ölçüde dolaşıma sokulduğu bir yerdir. Yine bu tür tartışma programlarının amacı, Bourdieu'ye göre tartışma katılımcılarının: "Birbirleri için ve birbirlerine bakarak yaptıkları konuşmaların etkisini güçlendirmek ve onlara bir yansıma ve titreşim sahası sağlamaktır."[273]

Bourdieu'ye göre, böyle bir kapalı iktidar yapılanmasında, asıl sorun, TV entellektüellerinin ve seçkinlerinin iktidarı ele geçirmesi ve otoritelerine otorite katmaları değil, bir kez iktidarı ele geçirdiklerinde, artık eleştirel entelektüel misyonlarını da terkederek, birer "politikacıya" dönüşmeleridir. Bu anlamda, bu tür entelektüeller, artık kitleyle TV yapımcıları arasında belli bir aracılık rolüne de sahip değildirler. Bu tür dışa kapalı iktidar yapılanmasının en yıkıcı etkilerinden birisi, TV'de demokratik bir temsilin olanaksızlığıdır. Sonuçta, medya düşünürleri ve seçkinlerinin demokratik tartışmayla kastettikleri şeyin özü, Bourdieu'ye göre, onların medya alanına tâbi kılınışlarının bir tablosunu sunmaktadır. Bu tablonun da doğal olarak yansıttığı mesaj oldukça açıktır: Düşüncelerimizin bir ekolojisini oluşturmamız,

272- Bourdieu, a.y., s. 86
273- Bourdieu, a.y., s. 86

mesajlarımız, dünya bilgimiz, ideolojilerimiz ya da teorilerimiz, onları durmaksızın harekete geçiren, besleyen ve durmaksızın yeniden üreten medya çevresinin (kulis alanının) dışında asla varolamaz.

Denilebilir ki, bu tür yıkıcı bir etkiyle sonuçlanan TV tartışmaları, bir tür hipnoza doğru ilerlemektedir. Çünkü Dougneux'nün de belirttiği gibi: "Böyle bir iletişimsel ortam, içeriğini minimum bir sapmaya ya da sembolik bir temsile göre ayarladığında, ilşkilerini de maksimum bir belirleyiciliğe doğru genişletmektedir."[274]

Bir TV tartışma programında yaşanan iletişimsel olay, şu halde, dışa kapalı bir devre olarak, izleyicilerin, kendi tasarılarını gerçekleştirmek için gereksinme duydukları anlamları "keşfettikleri" özgürleştirici bir düşünsel evren değil, uzlaşımcı bir süreçtir. Kısaca, anlam, keşfedilmekten çok, sorgusuz sualsiz kabul edilmektedir. Ancak belki daha da önemli olan şey, izleyicilerin tartışmada dile getirilen uzlaşmacı görüşlere karşı belli bir önkabulle (iktidarın ikna ediciliği) yaklaşmalarının da ötesinde, yayınla birlikte tartışma katılımcıları arasındaki birtakım ilişki biçimlerini de benimseme tehlikesiyle karşı karşıya kalmalarıdır: Program içeriğinin kabulü, beraberinde program katılımcılarının tavırlarının kabulünü ve mesajın uzaklık yoluyla kabulünü getirmektedir.

Tartışma programlarının "dışa kapalı bir iktidar" oyunu olarak yapılandırılışı, daha önce de değindiğimiz gibi, demokratik tartışma ve farklı görüşlerin temsiline karşı indirilmiş ağır bir darbedir. Michel de Certeau, bu tür tartışmalarda medyanın sıklıkla talep ettiği uzman-bilim adamlarını, halka yayıcı (vulgarisateur) ya da uzman-iletişimcilerden ayırmaktadır. Çünkü bu iki bilgi alanının, birbirleriyle mutlak biçimde farklı olduğuna inanmaktadır. de Certeau'ya göre, her şeyden önce, uzman-olmayan bir kitleye yönelmek zorunda olan uzmanlar, kaçınılmaz olarak

274- Daniel Dougneux, La Communication par la bande, Ed. La Découverte / Poche, Paris, 1998, s. 177

onlar hakkındaki bilginin bir kısmını yitirmişlerdir[275]

Bu, medyatik temsilin bir krizidir. Dolayısıyla medya alanındaki tartışmalarda "kendi içine kapanan" sözün de bir menzil sorunudur. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu iktidar ve güç oyununun aktörleri yeterince tanımadıkları bir kitle karşısında birtakım naif sorulara yanıt verirken, kendi bilgilerinin (Bourdieu'ye göre hemen her zaman yüzeysel bir vizyonu yansıtan bilgilerinin) sınırlarını aştıklarını bildikleri için, kendi meslektaşlarının (Bourdieu'nün deyimiyle "mesleğe giriş hakkını" hakkıyla ödemiş olanların) yargılarından da endişe duymaktadırlar. Bu yüzden de, söz konusu iktidar yapılanmasının olabildiğince "tanıdık" ve "yakın" kişilerden oluşmasına dikkat ettikleri gibi, yine bu yüzden; "Onlar, kitlenin 'idealize edilmiş' bir temsiliyle, kendi aralarında iletişim kurmayı istemektedirler."[276]

Tam da bu **kendi aralarında** iletişim kurmayı istedikleri içindir ki, medya düşünürleri; karşılıklı onaylama ve uzlaşmalarla, birbirlerinin sorunlu otoritelerine katkıda bulunmaktadırlar. Bourdieu'nün **sembolik kapital** kavramı da, özünde, bir kimseye ilişkin saygınlık ölçüsünün gitgide maddi bir değere dönüşmesi anlamında, belli bir etkileme gücüne sahip olmayı arzulayan bu sorunlu otoriteler açısından yeniden düşünülebilir. Ancak Bourdieu'cü sembolik kapitali etkili bir özne haline getiren şey, sahip olunan bilgi birikimiyken; bu tür TV tartışma programlarındaki katılımcıların sembolik kapitallerinin iktidarını kuran şey, her şeyden önce bilgisel bir yetersizliktir. Dolayısıyla, burada otoritenin kaynağı, medya alanınca meşrulaştırılmış bir kişiliğin medyatiklik derecesidir. Bu ise, doğrudan doğruya medya alanının söylemi ve ideolojisiyle uzlaşma ve eklemlenme derecesiyle ilişkilidir. Daha açarak söylersek, medyanın kulis alanının ilişkileri içindeki diğer faillerle suç ortaklığı edebilme yeteneği ve becerisidir. Bourdieu'nün böyle bir iktidar ve

275- Aktaranlar Sonia Livingstone et Peter K. Lunt, "Un public actif, un téléspectateur critique", A la Recherche du Public, HERMES, no:11-12, CNRS Éditions, Paris, 1993, s. 154

276- Livingston et Lunt, a.y., s. 155

güç yapılanmasına karşı duyduğu rahatsızlığın asıl kaynağı da budur. Jean-Louis Fabiani'nin aynı adlı makalede belirttiği gibi: "Bourdieu'nün (...) medya alanının, tıpkı diğer alanlar gibi (görüş ve konum farklılıklarının ötesinde) bölünmüş inançların ve ön varsayımların birliğine dayandığını bildiren düşüncesinin gerisinde de, pragmaik bir statüye sahip olan bu TV aydınlarının aynı bilgisel yetersizliğine yapılan bir vurgu yatmaktadır".[277]

Şu halde, bu "dışa kapalı iktidar ve güç oyunu"nun faillerinin, Bourdieu'nün deyişiyle "insanın dudağını uçuklatacak şeyler karşısında şaşırmayıp, fazla şaşıtıcı olmayan şeyler karşısında şaşırmaları"[278] da aynı bilgisel yetersizliğin ve kültürsüzlüğün bir sonucudur. Dahası, kendi iktidar ve otoritelerinin dayanaklarını, yine aynı kültürel yetersizliğin doğal bir sonucu olarak "bölünmüş inançların" ve birtakım yüzeysel varsayımların varlığında bulan bu çevreler, kendi ayrıcalıklı statülerini güvence altına almak için, böyle bir iktidar ve güç oyununun koruyuculuğuna sığınmak zorundadırlar.

Bourdieu, "Gazetecilik İmparatorluğu" (1994) başlıklı yazısında, bu dışa kapalı iktidar oyununun, özellikle kültürel üretim alanları üzerindeki etkilerini çözümlemeye çalışmıştır. Bourdieu'ye göre; "Kendi yorumlarının çoğunun bayağılığını ya da yoksulluğunu gizlemek için, bazı gazeteciler ya da medya seçkinleri, politik sorumluların çoğuyla uyuşan ve genel bir oybirliği görünümü sunan görüşler öne sürmekte; bu yönüyle medyalar (radyo, TV gazeteler) adeta 'vardiya usulü' çalışan bir mekanizmaya dönüşmektedir".[279]

Şu halde aynı "dışa kapalı iktidar ve güç oyunu", bir başka yönden de devletin siyasal söyleminin öznesi konumundaki politikacılarının etkilerine açıktır. Bu ise, üst-düzeyde resmi politika alanının meşru söylemiyle girilen güven verici bir ilişkidir. Böylelikle, medya alanı içinde yapılanan iktidar oyununun **dışa-**

277- Fabiani, a.y., s. 15
278- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 49
279- Pierre Bourdieu, L'emprise du journalisme", Actes de la Recherche en Sciences Sociales, no: 101-102, mars 1994, s. 6

rıdan bir desteğin ağırlığıyla daha da pekiştirilmesi durumu sözkonusudur. Bu, daha önce de değindiğimiz gibi, Bourdieu'nün medya alanının içeriklerinin Devletin resmî ideolojisiyle uyumlulaştırılmış, dolayısıyla medya alanının Devlet karşısında özerkliğini yitirmiş görünümüne karşılık gelmektedir. Bu uyumlulaşmanın doğal bir sonucu da medya alanının, Althusser'in "Devletin İdeolojik Aygıtları" adını verdiği şeyin bir parçası haline gelmesidir. Kulis kavramının iletişimsel tanımı da, bir anlamda budur: Foucault'nun deyişiyle: "Dış dünyayla eş titreşime girme yeteneği."[280]

Medya kuruluşları, dış dünyayla - buna Devlet de dahil - "eş titreşime girebilme" açısından, oldukça yeteneklidir. Bu, aynı zamanda kendi iktidarına iktidar katmanın da en zahmetsiz yollarından birisidir. Türkiye medyasında da aynı kulis faaliyetleri, her türlü toplumsal sorumluluk kaygılarının da ötesine geçerek, ve hatta bazen asıl işinin gazetecilik yapmak olmayıp, açıkça kendi patronuna para kazandırmak olduğunu söylemekten çekinmeyen kimi medya sorumlularının[281] da varlığıyla, her dönem, benzerler arası iktidar ve uzlaşma oyununu canlı tutmayı bilmiştir. Yine bu oyunun önemli bir başka karakteristiği de, İshak Arslan'ın da deyimiyle: "Türkiye'de hemen her alanda, öncelikle toplumsal iradenin yansıma alanları olan siyaset ve medyada, ilk bakışta 'görünmez' bir 'frekans aralığı'nın esas alınması, bu sınırı aşanların hizaya getirilmesi, gelmeyenlerin ise zamanla ortadan kalkmasıdır."[282]

Medyanın bu "dışa kapalı iktidar ve güç oyunu"nun hizaya

280- Aktaran Hüseyin Köse, "Foucault ya da 'Arada' Varolma Sanatı", E dergisi, Mayıs 2001, sayı:26, s. 63

281- Söz konusu medya sorumlusu, Sabah Gazetesi baş yazayı Zafer Mutlu'dur. Mutlu, basındaki promosyon ve lotarya faaliyetlerine karşı ne düşündüğü konusunda kendisine yöneltilen bir soruya, vaktiyle: "Benim işim gazetecilik yapmak değil, öncelikle patronuma para kazandırmaktır" yanıtını vermişti. Mutlu'nun bu tavrı, kendi konumuna patronundan destek arayışına ve medya çalışanları arasındaki bir suç ortaklığı ilişkisine çarpıcı bir örnektir. Aktaran Metin Münir, Sabah Olayı, Altın Kitaplar Yayınevi, İst., 1993, s. 198

282- İshak Arslan, "Türk'ün Medyası, Medyanın RTÜK'ü", Editör dergisi, 2002, sayı:1, s. 17

getiriciliğinin pek çok örneğini sunmak mümkündür. Yine bu anlamda, sözgelimi Savaş Ay gibi "samimi" bir sunucunun programına çıkmayı göze alacak bir entelektüelin, öncelikle ağzını "Abi" jargonuna alıştırması, hemen ardından da "Savaş Abi" demeyi öğrenmesi gerekir. Ya da Defne Samyeli gibi "Türkiye Güzeli" bir ana haber bülteni sunucusunun "deha ürünü" sorularına yanıt vermeden önce, öncelikle "güzelliğin etkisi saygıyı zorunlu kılar" düsturunu asla aklından çıkarmaması kişinin kendi hayrına olacaktır. Tüm bu örnekler, medyanın "hizaya getirme" yönteminin; bir başka açıdan da Bourdieu'nün simgesel şiddet diye adlandırdığı olgunun incelikli yansımalarıdır. Doğan Hızlan'ın medyanın kültürel sermayesini oluşturduğu bir yerde, Atilla İlhan ya da Hilmi Yavuz, çareyi olsa olsa, başka bir TV kanalının "frekans aralığı"na sığınmakta arayacaktır. Ama sonuçta, yine her üç kültürel sermaye örneği de, medyanın kültürel üretim alanının "aynı dilleri konuşan" ana frekansını, başvuru kaynağını oluşturacaktır. Onların "hizaya getirmeyi" düşündükleri uzlaşmaz ve medyanın kulis alanı dışında kalmayı seçmiş muhalif çevreler ise her zaman olacaktır. Bu konuda son bir belirleme olarak Asu Aksoy'a kulak verirsek: "Avrupa'nın birçok ülkesinde, radyo ve televizyon yayıncılarının programlarında konsensüs yaratma, bir ortak erime potası oluşturma gibi emeller, yayıncıların değişik sosyal grupların ve güçlerin seslerini tanıyacak ve yansıtacak şekilde kanunlarla garanti altına alınan çeşitlilik ilkesi ile beslenirken; Türkiye'de, politik elitin **halk için ve halk adına** yaklaşımı, çeşitliliği ve karşılıklı konuşmayı değil, resmi ideolojiyi ön plana çıkartmıştır."[283]

283- Asu Aksoy, "Türk Medyasını Anlamak", Birikim, Mayıs 1994, sayı:61, s. 15

"Yapısal Bir Sansür" Biçimi Olarak Kulis

Max Horkheimer "Akıl Tutulması" adlı kitabında (1994), kitle iletişim araçlarının "duyusal iktidarı" ele geçirme girişiminin ardında yatan gerekçelerin "bireylik yitimi" düzlemindeki bir analizine girişerek şöyle yazmaktadır: "Günümüzde bireyselliğin gelişmesinin temeli, anlık duyumlarla güvenlik adına, ruhsal ve maddi varlığın zenginleşmesi adına yapılmış fedakârlıklara dayanmaktadır."[284]

Medya içeriklerinin Horkheimer'in ifadesiyle "anlık duyumlar"a dayalı olması, kitlelerdeki "duyusal iktidarın" parçalanarak ele geçirilmesi anlamını taşımaktadır. Bu anlamda, medyanın ve özellikle TV'nin "duyusal iktidarı" ele geçirme çabası etkin bir denetim mekanizmasının da bir parçasıdır. Horkheimer bununla, medyanın bu baskıcı ve denetleyici gücüne karşı direnmeye kitlelerdeki bireyselliğin yetmeyeceği gerçeğine göndermede bulunmaktadır. Horkheimer, daha da ileri giderek, kötümser bir bakış açısıyla "bireyin tarihinin henüz yazılmamış olduğu"[285] yargısında bulunmakta, Bourdieu'nün "bilişsel yapıların yıkımını amaçlayan liberal bir program" olarak tanımladığı neo-liberal baskı düzeninin yansımalarını doğrulayan görüşünü paylaşır gözükmektedir. Bourdieu'nün sözünü ettiği; "medya alanının yapısal bozulması" nın çarpıcı bir görünümü de, aynı neoliberal sisteme entegre olan medya alanının haklarının, tartışmasız bir şekilde, pazarın yasalarına göre iş görmek zorunda olan bir işletmenin hakları olduğudur. Dolayısıyla, ihmalkârlıkla ya da enformasyonun dolaşımı üzerinde herhangi bir hileye başvurması engellenmedikçe, medya alanının, kendi çıkarlarıyla, ticari amaçlarıyla ya da eğilimleriyle ters düşmeyecek yorumlarda ve sunumlarda özgür kalacağıdır. Yine dolayısıyla, böyle bir özgürlüğün kendi içinde de belli birtakım sınırlayıcı kurallarının (san-

284- Max Horkheimer, Akıl Tutulması, Çev: Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul 1994, s. 43
285- Horkheimer, a.e., s. 44

sür gibi) olması doğaldır. Medya alanında hüküm süren görüşler, bu açıdan "liberal bir doxa"nın (kamuoyunun) görüşleri olduğu kadar, belli bir iktidar ve güç oyununun da bir sonucudur. TV alanının Bourdieu'cü anlamda "yapısal bir sansür" alanı oluşturmasının nedeni de, aynı "liberal doxa"nın sözcülüğünü yapan kesimler (aydınlar, seçkinler, uzmanlar) arasındaki belli bir çıkar ve "ağız birliği"nin içinde aranmalıdır.

Bourdieu'ye göre TV alanı, yapısal bir sansür alanıdır. Çünkü öncelikle, gerek farklı toplumsal yapıların ve mesleki evrenlerin (bilim, edebiyat, politika, felsefe, ekonomi v.s.) suç ortaklığını; gerekse, TV alanının yapısal işleyişinin (setin düzenlenişi, kulis faaliyetleri, manipülasyon yöntemleri v.s.) bir sonucu olarak yalnızca belli kesimlerin kullanımına sunulmuş, kapalı bir alandır. Bourdieu'ye göre, TV alanının bilimsel evrenler gibi evrenlerle açıklanamayacak bir ayrıcalıklar ve öncelikler yapılanması vardır. Patrick Champagne'in "Medyatik Vizyon" başlıklı yazısında da açıkça vurguladığı gibi, böyle bir yapı içinde: "Herhangi bir canlı yayında ya da tartışma programında, TV profesyonellerinin ya da aydınlarının kendi ruh durumlarını ya da görüşlerini açıklamaya gelmesi gerekli değildir. Aslolan, (ve bu tür tartışmalarda) 'olay' olarak adlandırılan şey, kesin olarak yalnız medyanın üzerinde uzlaştığı bazı şeylere karşı girişilebilecek bir uzlaşma seferberiliği'nin hayata geçirilmesidir."[286] Yine, bu tür tartışma programlarında herhangi bir "olay"ın varolması ya da gerçekliğin dile getirilmesi, Champagne'a göre, aynı medya "profesyonellerinin günlük yaşamlarının gösterisine izin verecek düzeyde ortada belli bir çıkar bulunmaksızın söz konusu olamaz."[287]

Burada, "Ghiglione Modeli" olarak bilinen "İletişim Sözleşmesi"nden söz edilebilir. Ghiglione ve çalışma arkadaşları, iletişimsel ilişkilerde iki seçenek üzerine kurulu psiko-linguistik bir

286- Partick Champagne, "La Vision médiatique", in La Misére du Monde, (sous la direction de Pierre Bourdieu), Éd. du Seuil, Paris, 1993, s. 65-67
287- Champagne, a.y., s. 67

model önermektedirler:
- Bir yandan, işaretler, konular ve sistemli bir kurallar bütünü içinde kendisini sunan bir toplum;
- Diğer yandan, belli bir andaki çıkarlar ölçüsünde, işaretler sisteminin konularıyla ilişkinin potansiyel olarak söylemsel niteliğini haber veren, bir "iletişim sözleşmesi"nin medyatize olmuş (tâbi kılınmış) sözcüleri.[288]

Bu iki taraf arasındaki ilişkiler, özellikle sorunlu bir temsil ilişkisiyle sonuçlanması bakımından medya alanıyla belli bir "iletişim sözleşmesi" yapmış çevrelerin (Bourdieu'cü terminolojiyle "suç ortaklarının"), alanı belirleyici konumlarını açığa vurmaktadır. Bunun da doğal sonucunun "beyan özgürlüğü"nün gaspı anlamına gelen bir sansür ya da yine Bourdieu'nün deyişiyle daha önce bahsettiğimiz medyanın **sürmeleme işlevine** (fonction de verrouillage) dönüşme riskini içinde taşıyor olmasıdır. Daha açarak söylersek, TV alanının yapısal sansürünü oluşturan suç ortaklığı ilişkilerinin gerisinde, yine konsensüse dayalı bir "görüş diktatörlüğü" yükselmektedir. Bu durum, daha önce sözü edilen Bourdieu'ce tanımlanmış "toplumsal dünyanın sübjektif bir temsili"dir de aynı zamanda. Louis Pinto, daha önce de adını andığımız kitabında, TV tartışma programlarında hakim kılınmaya çalışılan simgesel sansür biçiminin kamusal alanı sessizleştirici etkisinden söz etmektedir. Pinto'ya göre, bu tür TV tartışmalarına çağrılan katılımcıların başlıca özelliği, böyle bir sessizliği yoğunlaştırmaya katkıda bulunmalarıdır. Pinto'ya göre: "Gürültülü bir şekilde tartışılmış hayali sorunlarla, ihmal edilmiş gerçekler arasında taraf tutmak, birçok kişiyi ilgilendiren önemli konular hakkında güvenli bir sessizliği seçmektir."[289]

Pinto'nun vurguladığı bu "güven verici sessizlik", medya alanının otoriter güvencesinin de vazgeçilmez bir koşuludur.

288- Lucien Sfez, Critique de la Communication. Éd. du Seuil, Paris, 1992, s. 26
289- Louis Pinto, Pierre Bourdieu et la théorie du monde social, Albin Michel, Paris 1998, s. 220

Çünkü bu tür medya tartışmalarının mutlaklığı, bir başka açıdan, yine medyanın yol açtığı sessizliği dağıtmanın önündeki büyük bir engeldir. Şu halde, belli kişilerin kullanımına izin verilen TV ve TV sistemindeki enformasyonun düzeyi ve niteliği de, her şeyden önce, onun "örgütlenme derecesinin" bir ölçüsüdür. Böyle bir enformasyon ve iktidar yapılanmasından kuşku duyan ve TV'nin kulis alanı dışında kalmayı tercih eden ya da bilinçli olarak "dışarıda" bırakılan kimi rahatsız entelektüeller ve seçkinlerin oluşturduğu yapı ise, medya karşısındaki bir "örgütsüzlük" derecesinin bir ölçüsü olarak addedilmektedir. Bu durum, daha sonraki bölümlerde değinileceği gibi, sözün ve söz hakkının "çerçevelenmesi"dir. Bu çerçeveleme içinde, her tür aykırı ve başka yönelim, Bourdieu'nün "görünmez sansür" olarak adlandırdığı ve kendini simgesel düzeyde ele veren bir şiddet şeklinde (sözgelimi, sunucunun, görüşünden hoşnut kalmadığı bir katılımcının sözünü kesmek için ona kibarca "Teşekkür Etme"si gibi) uç vermektedir. Bu açıdan TV alanının görüşüyle katılımcının özdeşleşmesi, TV düzeniyle sağlam bir birlik içinde gerçekleşmektedir. Bourdieu'cü anlamda TV alanının yapısal sansürü, bir başka açıdan da farklı toplumsal yapıların kesinkes yok sayılmasını değil, bu farklı alanların iki tür uzlaşma süreciyle; "özdeşleşme" (identifikasyon) ve "dahil etme" (internalisation) süreçleriyle nötralize edilmesini ifade etmektedir. Louis Marin, "Anlatının Gücü, Gücün Anlatısı" başlıklı yazısında, bu iki nötralize etme sürecinin işleyişini, "Kelman Modeli"yle benzerliği çerçevesinde yeniden değerlendirmektedir. Temelde, bir iletişimsel olayda, "alıcının göndericiyi tahtından indirmesi"ni ve gönderici karşısında alıcının pasif olmayan gücünü ifade eden "Kelman Modeli"ne göre de, Marin'in deyimiyle aynı nötralize etme süreçleri söz konusudur. Buna göre: "Kelman, Gerçeğin (reel) kendiliğinden keşfedilmesine ilişkin (auto-invention) sosyal psikolojideki klasik düşünceden hareketle, toplumsal etkiyi, *dahil olma*, *özdeşleşme* ve *bilgiye erişim*den oluşan üç sürecin birleştirilmesi bağlamında yeniden yorumlamaktadır. Buna gö-

re, bir iletişimsel olayda, diğer taraflarla bir özdeşleşmenin gerçekleşebilmesi için, öncelikle iletişim aracı düzeniyle katıksız bir özdeşliğin (uzlaşmanın) sağlanması gerekir."[290]

Marin'in bu örnekle anlatmaya çalıştığı şey, iletişimsel bir özdeşleşme ve dahil olma hadisesinin iletişim sistemiyle uzlaşmaya bağlı oluşudur. Bu özdeşleşme ve dahil olma süreci, aynı zamanda, aynı iletişimsel sistem içindeki sansür alanının katı sınırlarının da sıvılaşmaya başlaması için zorunludur. Bu anlamda, medya alanının kulis ilişkilerine dahil olan medya düşünürleri, aydınlar ve simgesel seçkinler, etkili bir sansür mekanizmasına doğrudan katkıda bulundukları gibi, Lazarsfeld'in televizyonun "toplumsal bir narkotik"[291] yaratma işlevi dediği şeye de doğrudan katkıda bulunmaktadırlar.

Türkiye medya ortamının belirleyici medya mensupları, aydın ve seçkinleri de -sözgelimi Show TV ana haber editörü ve sunucusu Reha Muhtar, "İtiraf Ediyorum" adlı programıyla bir anda ülkenin toplumsal günah çıkarma ve arınma hislerine tercüman olan bir medya psikoloğu rolüne soyunabilmektedir- her konuda bilgili olduklarını göstermek istercesine söz alarak, böylesi bir medyatik sansür sürecine katkıda bulunmaktadırlar. Her sessizliğin, bir "gelir kaybı" olduğunun bilincinde olarak hareket eden TV kuruluşları, yakaladıkları ilk fırsatta gitgide genişleyen bilgisel boşluğu her tür girişimle doldurmaya çalışmaktadırlar. Bourdieu'nün deyimiyle: "Eğer bunca önemli dakikalar bunca önemsiz şeyler söylemek için kullanılıyorsa, bunun nedeni, bunca önemsiz bu şeylerin, değerli şeyleri gizledikleri ölçüde, aslında çok önemli olmalarıdır."[292]

Tüm bu girişimler, aslında konuşmamak için konuşmak, düşünmemek için düşünmek şeklinde tecelli eden görünmez bir sansürün somut örnekleridir. Aynı sansür mekanizmasının işle-

290- Louis Marin, "Pouvoir du récit, le recit du pouvoir", Actes de la recherche en sciences sociales, no:25, 1979, s. 23
291- Aktaran Jean Cazeneuve, L' homme téléspectateur, Éditions Denoél / Gauthier, Paris, 1974, s. 67
292- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 22

yişini görünmez bir sürece dönüştürmek için yaratılan bir diğer yanılsama da, kültür kuramcısı Raymond Williams'ın "bolluk televizyonu" olarak adlandırdığı bir kavramda somutlaşmaktadır. Buna göre, TV alanı, bir düşünceler bolluğu alanıdır. Bu alanda herkese söz vardır. Bir programın vurgu yapılan bir diğer programa geçiş içeriği, her ne kadar önemli bir ayrıntının yakalanmasını güçleştirse de, kesintisiz enformasyon akışı ve çeşitliliğinin bir kanıtıdır.[293] Bu bolluk içinde boşluğa ve sessizliğe asla yer yoktur. Yine aynı bolluk yüzündendir ki, yayının kesintisiz içeriği Bourdieu'nün TV'nin "göstererek gizlemek" olarak adlandırdığı bir sansür işlevine hizmet etmektedir.

TV'nin kulis alanının, şu halde yapısal bir sansür alanını oluşturması, mantıksal bir tekdüzeliğin, uzlaşmanın ve aşağı-yukarı aynı şeylerden söz eden medya seçkinlerinin "dışa kapalı iktidar ve güç oyunlarının" bir yansımasıdır. Yine bu, Bourdieu'nün daha önceki bölümde sözünü ettiğimiz, medya mensuplarının "enformasyon seçimi ilkesi"nin sonucu olan bir sansür biçimidir. Bunlardan dolayıdır ki, yine Bourdieu'ye göre toplumsal dünya, TV kulisi alanının **sözlü - görüntülü** (décrit-préscrit) **buyurganlığı** altındadır.[294] Yine aynı nedenle TV, toplumsal ve politik varoluşa erişmenin mükemmel bir ortamını asla oluşturamaz. Olsa olsa aynı alanın çıkarlarıyla birtakım uzlaşmaların ve suç ortaklığı ilişkilerinin bir ortamı olabilir. Türkiye medyasının kulis ortamı da, dinsel alanda Zekeriya Beyaz'ın; politik ve kültürel alanda ise Engin Ardıç, Güneri Civaoğlu ve Hıncal Uluç gibi spekülatif yorumcuların ortamıdır. Bu ve buna benzer medyanın sık talep ettiği aydınların, medya alanında Bourdieu'nün deyimiyle ilginç bileşimler oluşturduklarına inanılır. Ancak kişilerin TV alanı içinde işgal ettiği konumlar, kendilerinden daha ilginç ve önemli şeyler söyleyecek, en azından ortalamanın biraz üzeri izleyiciye seslenen şeyler söyleyecek düzey-

293- John Cornes, "Genres télévisusels et Analyse de la récepiton", HERMES, no:11-12, CNRS Éditions, Paris, 1993, s. 118
294- Bourdieu, "L'Emprise du journalisme", s. 6

li kişilerin yerine ikâme edilmelerinden dolayı, daha işlevsel olabilecek bir boşluğu doldurdukları oranda önemlidir. Bu anlamda, Mahmut Mutman'ın da deyimiyle: "TV'deki kamusal tartışma alanı, siyasal ifade mekanizmalarının medya tarafından kurumlaştırılmasından" başka bir şey değildir.[295]

Şu halde, siyasal (buna ekonomik ve kültürel'i de ekleyebiliriz) ifade mekanizmalarının medya tarafından kurumlaştırılması, medyanın kulis alanı faaliyetlerinin de bir sonucudur. İfadenin bu kurumlaşması, etkili bir sansür biçimidir. Bu anlamda, TV tartışma programlarının ortamı, benzerler arası bir gösterinin, güdüp yönlendirmenin imal edildiği bir ortamdır. Yine aynı TV tartışma programları aynı nedenden dolayı, farklı eğilimlerin aynı potada eritildiği ve manipüle edildiği bir sansür ortamı olmanın dışında, hiçbir "kamusal eleştirellik işlevine" sahip değildir. Son olarak, bu açıdan Habermas'ın da belirttiği gibi, genelde kamusal tartışma ve özelde TV tartışma programlarında; "Tartışma, bir 'iş alanı'dır, tartışmadaki tarafların konumları, oyunun önceden düzenlenmiş kuralları içinde belirlenmekte olup, çatışmalar, kamusal polemiklerle değil, kişisel geçimsizliklerle ilgili hale gelmiştir. Kısaca, bu tarzda düzenlenmiş eleştirel tartışma, bazı önemli sosyo-ekonomik işlevler yerine getirse de, artan bir biçimde, kamusal eleştirellik (publicist) işlevini çoktan yitirmiştir."[296]

Bu gerçeğin farkına varmak için, Türkiye medyasının topluma değil de "birbirine konuşan" aydınlarının; sözgelimi sunucu-gazeteci Fatih Altaylı'nın, kendi yönettiği tartışma programı katılımcılarına "Burada biz bizeyiz, rahatça konuşabiliriz" şeklindeki bir giriş cümlesini ya da sıklıkla, birbirine iki ezeli rakipmiş gibi yansıtılan, gerçekteyse aynı tekilci (monistik) iktidar yapılanmasının bir parçası olan bazı politikacıların kişisel geçimsizliklerine tanık olduğumuzu anımsamak bile yeterlidir.

295- Mahmut Mutman, a.y., s. 50
296- Jürgen Habermas, "Kamusal Alan", Çev: Ş. Durgun, Türkiye Günlüğü, Sayı:12, 1999, s. 151-152

"Sosyolojik Bir Yapılanma" Olarak Kulis

Yukarıda dile getirilen tüm belirlemelerin ışığında denebilir ki, medyanın kulis ilişkileri alanının yapılanması, aynı zamanda "sosyolojik bir yapılanmadır." Ancak bu tür bir sosyolojik yapılanma, olumsuz bir biçimde, kendi otoritesinin kaynağını geniş bir çoğunluktan değil; çoğunluğu kendi otoritesinin düşmanı sayan bir azınlıktan almaktadır. Bu, Ümit Kıvanç'ın da deyimiyle; "Programa katılan gayrı-otoritelerin söylediklerini kendi öznel yaklaşımları; buna karşılık, otoritelerin laflarını i*şin aslı sayan*"[297] bir zihniyetin ürünüdür.

Yine aynı sosyolojik yapılanma, "nesnel olanın mutlak bilgi olduğu" anlayışını çeşitlendiren Maffesoli sosyolojisi bağlamında da düşünülebilir. David Duret'in "Kabileler Zamanı, Kitle Toplumlarında Bireyciliğin Sonu" başlıklı makalesinde belirttiği gibi, Maffesoli: "Her şeyin yalnızca bir başka şeyin belirtisi olduğu pozitivist bir sosyoloji önermektedir. 'Yaşanmış olan'ı, yaşanılmakta olan şey için betimleyen anlaşılır bir sosyolojidir bu. Özünde bu pozitivist sosyoloji, nesnel olanın (medya kulisi açısından düşünüldüğünde kendi bilgi alanlarına hakim ve dolayısıyla nesnel bilginin temsilcileri oldukları varsayılan uzmanlar) mutlak bilgi olduğu anlayışını pekiştiren bir sosyolojidir de aynı zamanda."[298]

Duret'e göre, Maffesoli, "nesnel olanın, aynı zamanda mutlak bilgi" olduğu anlayışının, durmaksızın çokanlamlılığa indirgeyerek gerçeği yoksullaştırdığını düşünmektedir. Medyanın kulis ilişkileri yoluyla yapılandırdığı bu tür bir seçkinler ve uzmanlar sosyolojisinin, kendinde gerçekliği belirleme hakkı görmesi, aynı indirgemeciliğin bir sonucudur. Bu gerçeklik indirgemesi, "özerk ve akılcı birey" kavramını, medyatize olmuş birey lehine yeniden içeriklendirdiği gibi, aynı medyatize olmuş bire-

297- Ümit Kıvanç, "Meydanı Boş Bırakmayalım", Birikim, Aralık 1994 - Ocak 1995, sayı: 68-69, s. 33
298- David Duret, "Les Temps des Tribus, Le déclin de l'individualisme dens les sociétés de masse", Liberation, Supplément multimedia, 29 Janvier 1999

yi de gitgide modern yaşamın merkezî ekseni haline getirmiştir. Öte yandan, bu birey, günümüzde, yine Maffesoli'nin "konuta davet" diye adlandırdığı bir "kimlik mantığı" içinde en yüce noktasına ulaşmıştır. Buna göre, birey artık yalnızca cinsel, ideolojik ya da profesyonel bir kimliğe sahiptir. Zira, yine Duret'in de belirttiği gibi, Maffesoli'nin aynı "kimlik mantığı" bakımından: "Ben kendi yasam için varım' özerkliğinden, 'benim yasam, başkalarıdır' heteronomisine geçilmiştir. Böyle bir heteronominin de anlamı, bir başkasının bakışıyla ya da bakışı için insanın var olduğu bir kabilesel biçimdir."[299]

Bu bakış açısından düşünüldüğünde, medya aydınları ve seçkinleri de "benim yasam, başkalarıdır" diyen ve genelde bu "başkaları" sözüyle de, bağlı bulundukları medya kulisi ilişkilerinin diğer aktörlerini (yani kendi benzerlerini) kasteden kişilerdir. Bu kişiler, Bourdieu'nün de dikkat çektiği, medya alanının, özünde bir heteronomiler alanı, yani üzerinde ticari mantığın hüküm sürdüğü bir bağımlılıklar alanı olduğu görüşünü doğrulamaktadır. "Benim yasam kendim değil, başkalarıdır" söylemi, kimliğin özerkliğinin yitirilişiyle ortaya çıkan bir kabilesel varlık durumuna işaret ettiği içindir ki, medyanın heteronomiye dayalı kulis ilişkileri alanı da aynı zamanda bir kabilesel ilişkiler alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, medyanın bu ortak yaşama alanı, özünde, İgnacio Ramonet'nin "Arzular İmalathanesi" başlıklı yazısında da açıklamaya çalıştığı gibi: "Tüm trajedilerden arındırılmış, ideal, paradizyak (cennetsi), iyimser, aydınlık ve gülümsemeyle dolu, masum bir dünya yaratmayı amaçlamaktadır."[300]

Bu paradizyak dünya temsili, TV kulisinin toplumsal gerçekliğin bütününü değil, yalnızca kendi konumu için önem taşıyan kısmi gerçekliklerin bir savunusunu yapmak amacına hizmet ettiği ölçüde önemlidir. Böylelikle dar bir azınlığın çıkar ve istek-

299- Duret, a.y.
300- İgnacio Ramonet, "La fabrique des désirs", Le Monde diplomatique, Mai 2001, s. 9

lerini yansıtan bu gerçeklikler, bütün bir toplumun gerçekliklerimiş gibi yansıtılır. Ancak, çalışmamızın asıl kaygısını oluşturan da böyle bir yönelimin sosyolojik düzlemde meşrulaştırılması çabalarıdır. Bu anlamda bir önceki bölümde ayrıntılı bir çözümlemesini yaptığımız, Bourdieu'nün fast-thinker'ları ve heteronom entelekktüelleri, bu tür sosyolojik bir oluşumun gönüllü sözcüleridir. Onların ekranlarda hüküm sürerek kurmaya çalıştıkları şey de daha önce de belirttiğimiz gibi, "bağlama indirgenmiş bir toplumsallık" tır. Bu anlamda, "ekran alanı", toplumsal gerçekliklerin birtakım çıkarlar doğrultusunda ve yeni sınırlamalarla "çerçevelendirildiği" yeni bir "toplumsal" gerçeklikler alanıdır. Dolayısıyla, bu medya kulis ilişkileri müdahillerinin de "ortak bir yaşama alanı", sosyolojik gerçekliğin simgesel bir izdüşümüdür. Sosyolojik gerçekliğin bu medyatik indirgemeciliği, medya kulisi içindeki maksimum düzeyde varılan bir konsensüsün yol açtığı yeni bir sansür biçimidir. Bu ortak yaşam alanının ve konsensüsünün bozulmaması için her tür illegal yönelime izin vardır. Gerçeğin kılığının değiştirilmesi ve yeni idealize etme biçimleriyle medyatik manipülasyonun sınırı yoktur. Bu anlamda manipülasyon mantığının keşfinin kökenleri çok daha eskilere dayanmaktadır. 19. yy'da Orson Welles'in Citizen Kane'i, vaktiyle kendi muhabirlerine şöyle seslenmekteydi: "Gerçeğin iyi bir hikâyeyi elinizden almasına asla izin vermeyin!"[301]

Şu halde, medya alanı muhabirleri ve yakın çevresinin gerçeği ve gerçeklik derecesi, toplumsal alanın gerçeklik derecesi değil, idealize edilmiş bir hikâyenin gerçeklik derecesidir. Daha doğrusu, önemli olan, izlenmeye değer bir hikâye yaratmaktır, hakikati yansıtmak değil. Dolayısıyla böyle bir gerçeklik, her şeyden önce, bir yapıntıdır. Ancak böyle bir yapıntının oluşumuna destek veren simgesel seçkinler ve aydınlar ve medya kulisinin diğer yakın çevreleri, toplumsal gerçekliği yapıntı düzeyin-

301- "Les Medias vous bourrent – ils la tesse?", Entretien avec İgnacio, Construire, no:42, 19 Octobre 1999.

de kuran söylemleriyle her tür gerçekliğin önemlilik düzeyini düşürerek, kendilerine yönelen toplumsal ilgiyi de yolundan saptırmaktadırlar. Dominique Wolton "İnternet ve Sonrası: Yeni Medyalara İlişkin Eleştirel Bir Teori" (1999) adlı kitabında, ekranlarda hüküm süren kültürel ve simgesel seçkinlerin TV'nin bu yöneliminde zihinleri etkilemeye çalışan ve toplumsal ve kültürel düzeyi düşüren bir makine işlevi gördüklerinden söz etmektedir. Wolton'a göre, bu yüzdendir ki: "Tv seçkinleri, elit kültürden ortalama kültüre, ardından da kitle kültürüne geçiş yaparak kitlesel düzeyde bir meşruiyet konumu kazanmaya çalışırken, diğer yandan da toplumsal ve kültürel gerçeklik düzeyini de ele geçirmişlerdir."[302]

Yine aynı gelişmeden dolayı, Wolton'a göre, bir TV görüntüsü ve söylemini asla kendinde bir görüntü ya da söylem olarak almamak gerekmektedir. Çünkü medyatik görüntü ve söylem, artık tamamiyle bir güçle çevrelenmiştir. Bu yüzdendir ki: "Yüzeysel olarak, herhangi bir görüntü ya da söylemin kimliksiz algılanması sakıncalıdır".[303]

Wolton'un bu saptamasını esas alırsak, medya kulisi aracılığıyla yapılandırılan "kurumsallaşmış" bir söylemi, ancak kendisini kuran kurumsallaşmış medya kimliğiyle birlikte düşünmenin kaçınılmazlığı kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bu kurumsal medya kimliğinin (medyatik olmuş seçkinler ve entelektüellerin kimliğinin) toplumsal alandaki ciddi fikir çatışmalarının oyuna sokulduğu bir yer olduğunu düşünmek ise büyük bir yanılgı olacaktır. Çünkü böyle bir kurumsal kimlik ve söylemin öncelikleri, kamusal alanın ciddi ve çözüm bekleyen sorunlarını medyanın tartışma gündemine taşımak değil, Pierre Kanuty'nin de deyimiyle: "Pazar ve büyüme kültü, pragmatizmin övgüsü ve ideolojilerin sonu anlayışı üzerine kurulu bir vizyonun pazar salonlarına bırakılmış çatışmasız bir düzeninin savunusudur."[304]

302- Daminique Wolton, İnternet et apres: Une theorie critique des noveaux medias, Ed. Flammarion, Paris 1999, s. 63
303- Wolton, a.e., s. 44-45
304- Pierre Kanuty, "İl ya une autonomie du politique", Le Monde, 13 Octobre 1997.

Bourdieu'nün neo-liberalizm eleştirilerinin ortaya koymaya çalıştığı gerçeklikler de, özünde bunlardır. Bu gerçekliklerin medya düzleminde yansımalarını bulması, yeni birtakım ilişki normlarını da gündeme getirmektedir. Bu anlamda, Bourdieu'nün neo-liberalizm eleştirisi, aynı zamanda medya alanıyla kurulan çıkar ve ayrıcalık ilişkilerinin de sosyolojik bir eleştirisidir. Bourdieu'ye göre medya alanıyla girilecek her tür ilişki aynı çıkar ve ayrıcalık arayışının doğal bir sonucu olarak, er-geç bir aşk-nefret ilişkisine dönüşmek zorundadır. Bu anlamda, medya alanının çıkar ve önceliklerini savunmaya eğilimli bir tavır sergilemeyecek ve dolayısıyla medya kulisi ilişkilerine dahil olmayı reddedecek kimselerin, aynı medya alanının yaygınlaştırmaya çalıştığı uzlaşmacı normlara karşı bir nefret beslemesi kadar doğal bir şey yoktur. Aynı normlara karşı sıcak duygular besleyen uzlaşmacı kesimlerin ise, medya alanına aşkla bağlı olmaları, doğal olarak onları medya alanının meşru referans kaynakları yapmaktadır. Ancak bu referanslara onay verenler, medya alanının gütmeye ve yönlendirmeye çalıştığı sessiz çoğunluk değil, bizzat medya alanının kendisi olduğundan, sosyolojik sorunun da asıl kaynağını oluşturmaktadır. Bu anlamda sözgelimi J. Meyrowitz'e göre, elektronik medyalar ve özelde TV, gündelik gerçekliğimizle olan ilişkilerimizi temelden değiştirirken; aynı zamanda bu değişim, gündelik etkileşimlerin kadraj biçimlerindeki bir değişim olarak da ortaya çıkmaktadır.[305]

Gündelik etkileşimlerin kadrajı, medya alanında, medya düşünürleri ve aydınlarının görüntü ve söylemleriyle işgal edilmiştir. Bu kadraj, sahne-önündekilerin (ekran karşısındakilerin) hislerine ve çıkarlarına tercüman olma iddiasını taşıdığı ölçüde, sosyolojik bir gerçeklik sorununun da önemli bir görünümü haline gelmektedir. Bourdieu'nün TV'de aydınların ve simgesel seçkinlerin manipüle edilme biçimleri ve sonrasında TV sistemine eklemlenerek, resmi TV söyleminin bir parçasını oluştur-

305- Aktaran Emanuel Belin, "Phénomenes de normativité dans l'expérience télévisuelle", http: //www.cavilam.com , 1997

duklarına ilişkin yargısı, aynı sosyolojik sorunun TV statüsü ve dolayısıyla TV aydınlarının statüsü aracılığıyla genelleştirilmesinin bir sonucudur. Bunun içindir ki, yine Bourdieu'ye göre: "TV'nin statüsü, artık sosyolojik bir sorun haline gelmiştir.

TV'nin rolünün, etkisinin ve kullanımının önemini azaltmadan, onun aşırı ilahi (tanrısal) vizyonlarını reddetmelidir. Televizyon, toplumun üstünde değil, bizzat toplumun içindedir. Televizyon, toplumun bir ürünüdür. Yani sosyolojiktir".[306]

Açıkça görüldüğü üzere Bourdieu, TV'nin, kendi görüşünü toplumun üzerinde tutarak edinmeye çalıştığı bu yeni statüye ve dolayısıyla orada sıklıkla fikir beyan edenlerin statüsüne karşı hiçbir olumlu düşünce beslememektedir. Aynı şekilde, yine, böyle bir statüyü kutsayan tüm çevrelere karşı da olumlu hiçbir beklenti içinde olmamayı salık vermektedir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, TV'ye çıkma hakkını elinde bulunduranlar, Bourdieu'ye göre, kamusal alanın çıkarlarının temsiline aracı olan bir söylemin değil; suçortaklığı ilişkileri içinde oldukları TV sisteminin "bilginler iktidarı"nı oluşturmaktadırlar. Françoise Giroud'nun da Le Nouvel observateur'da yayımlanan "Halkın Dostu" başlıklı yazısında belirttiği gibi, benzeri kişilerin benzer beklentilerine yanıt veren TV alanını: "Bourdireu, tv gazetecileri, aydınlar, politikacılar ve simgesel seçkinlerden kurulu, sermayenin uşaklarıyla dolu bir yer olarak görmekte; temelde, izlenme oranının zorbalığına sımsıkı bağlı olan TV'yi, insanın sesini boğmak için önünde yükselen bir sessizlik duvarına benzetmektedir."[307]

Bu anlamda artık medyatik alan da Bourdieu'ye göre iddia edildiği gibi toplumsal alanın "çınlayan davul"u[308] değildir. Çünkü daha önce de de Certeau'nun görüşlerine yer verirken belirttiğimiz gibi, toplumsal alana ilişkin bilgilerinin önemli bir

306- Pierre Bourdieu, "Quel statut donner a la télévision?", Edito, Mars 2001.
307- François Giroud, "L'ami du peuple", Le Nouvel Observateur, no:1943, 31 Janvier 2002.
308- Florian Testus, "Mort d'un intellectuel médiatique", Le Monde, 21 Fevrier 2002

kısmını (genel çıkarları kendi kulis ilişkilerinin öncelikli çıkarları uğruna feda ederek) yitirmiş olan medya entellektülleri, uzmanları ve seçkinleri, bugünün iletişimsel ilişkileri açısından sosyolojik bir sorundur. Dolayısıyla medyanın kulis ilişkileri yoluyla yapılandırılan böylesi bir sosyolojik temsil statüsü, asılsızdır. Bu yüzdendir ki, Bourdieu'nün "simgesel metalar ekonomisi" ve uzlaşmalar kavramını TV'nin aynı sosyolojik statü sorununun aydınlatılması için kullanmak yerinde olacaktır.

Bernard Miége "İletişim Yoluyla Fethedilen Toplum: Kamusal Alan ve Endüstri Arasındaki İletişim" (1997) adlı kitabında, Bourdieu'nün bu kavramlarının iletişim düzlemindeki yansımalarının bir çözümlemesini yapmaktadır. Miége'e göre, toplumsal aktörlerin kitle iletişim araçlarıyla girdikleri uzlaşmacı ilişkileri anlayabilmek için, Bourdieu'cü *simgesel metalar ekonomisi* ve *uzlaşma* kavramları, başlıca dört hususu açıklamamıza olanak tanımaktadır:

-Toplumsal aktörlerin (aydınlar, uzmanlar, politikacılar, simgesel seçkinler) özel yaşamları ile ekranda sergiledikleri tutumlar arasında ilişki kurmak,

-İletişimsel eylemleri, kanıtlamaya dayalı toplumsal alanlarla, toplumsal aktörlerin "yaşanmış dünyalarıyla" ortaya çıkan ilişkilere yerleştirmek,

-İletişim aracının (TV) kullanımıyla ortaya çıkan "simgesel şiddet'in sistematik olmayan niteliğini ispatlamak,

-Medya seçkinlerinin kültürel ve toplumsal pratiklerinin sürekliliği içindeki değişiklikleri kaydetmek.[309]

Bu dört belirlemeden özellikle ilki, özünde, kamusal alandaki etkileşimlere aracılık eden toplumsal aktörlerin ekrandakiyle, özel yaşamlarındaki genel tavır ve eğilimler arasındaki benzerlik ve farklılıklarla ne tür bir samimiyet ölçüsüne sahip oldukları; dolayısıyla, ne tür niyetlerle ekranlarda belli bir imaj yarat-

309- Bernard Miége, La Société conquise par la communication. La Communication entre l'industrie et l'espace public, tome 2, Pug ÉDİTİONS, Grenoble, 1997, s. 133-136

maya çalıştıklarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Burada değinmek istediğimiz başlıca husus, medya alanını ve ekranları "mesken tutmuş" entelektüel ve seçkinlerin, komuoyu önünde kendi konumlarını ve görüşlerini onaylatmak için başvurdukları yöntemlerle asıl niyetlerini gizleyerek medya sisteminin sözcülüğünü yapmak için ne tür işbirlikçi rollere soyunduklarıdır. Bunun da anlamı, gerçekte dar bir çevrenin (medya ve çevresinin) birtakım çıkarlarının sözcülüğünü yapmak adına, kamusal sorunların sosyolojik bir yorumunu yapmaya kalkışanların "Bu herkesi ilgilendiren bir sorundur", "Herkesin merak ettiği konu" ya da "Sokaktaki vatandaşın bilmek istediği de budur" gibi söylemlerle kendi niyet ve tasarılarını topluma mal ederek ve bu yolla çoğunluğun desteğini alarak kendi konumlarını daha da güçlendirme girişimleridir. Bu, çalışmamız açısından medyanın kulis ilişkilerinin sosyolojik bir yapılanması; medya aydın ve seçkinlerinin gücüne katkıda bulunan popülist bir eğilimdir. Dolayısıyla bu tür popülist söylemlerle konuşan ve kendilerini ekranlarda öncelikle toplumda olup biten "her şeyden haberdar" ve "bilgi sahibi" olarak kuran gazeteci – sunucuları, aydınları ve simgesel seçkinleri, medya ve özelde TV kulisinin başlıca aktörleri olarak bir kez daha mercek altına almakta yarar vardır.

TV Kulisinin Başlıca Aktörleri

TV'nin kulis ilişkilerinin üretimine doğrudan katkıda bulunan ve bağlı bulundukları TV sisteminin (ya da kanallarının) birer imaj ve söylem üreticileri olarak sunucular, simgesel seçkinler ve entelektüellerin, öncelikle, TV alanının "zihin yönlendiricileri" olmalarından dolayı başlıca üç tür yanılsamayı çoğalttıklarından söz edilebilir:

-Medya alanının kendi kendisine hizmet eden enformasyon sisteminin sürekliliğini sağlayarak, medya söyleminin kapalı bir düzen haline gelmesine katkıda bulunmak,

-Medya alanının ve özelde bağlı bulundukları tv sisteminin

uzlaşmacı politikalarına ve söylemine doğrudan katkıda bulunarak, medya alanına hakim olan liberal söylem ve ideolojiyi ayakta tutmak ve bu politikaya muhalefet eden kesimleri sistemli biçimde marjinalleştirmek,

-Medya sisteminin "özel çıkarlarını" çoğunluğun gerçekliğiymiş gibi sunarak "genel çıkarlar" şeklinde yaygınlaştırmaya çalışmak.

Bu üç yanılsamanın her üç kesim tarafından (birbiriyle girdikleri işbirliği, dayanışma ve suç ortaklığı ilişkilerinin de yardımıyla) farklı yöntemler ve rollerle yaygınlaştırılması ise, oldukça titiz ve dikkatli bir çözümlemeyi gerektirmektedir. Her üç kesimin de toplumsal gerçeklikler hakkında "bilgi sahibi" kişiler olarak addedilmeleri hasebiyle Foucault'nun: "Bilgi, doğruyu üretmez, fakat 'doğru' olarak tanımlanan güç ve iktidarı üretir"[310] şeklindeki belirlemesinden de hareketle, medya alanının iktidar ve güç ilişkilerini üreten mekanizmaları olmaları bağlamında bir çözümlemesini yapmamız gerekmektedir.

Daha önce de değindiğimiz gibi, TV sunucuları, tartışma katılımcıları karşısında TV'nin "etkili görüşü"nün savunucuları; seçkinler, meşru konumlarından dolayı ikna ve etkileme; dolayısıyla yönlendirme gücüne sahip kişilerini; ekranlarda hüküm süren entellektüeller ise, uzlaşmacı tutum ve tavırlarından dolayı, Tv'nin sıkça talep ettiği akredite kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Aynı şekilde, bu üç kesimin liberal sisteme entegre olmuş medya alanının "özel çıkarları"nı çoğunluğun "genel çıkarları" ymış gibi yansıtma girişimlerinin arkasında da, Serge Proulx'ün "Toplumsal Ütopyadan İletişim İdeolojisine" başlıklı makalesinde belirttiği gibi: "Yeni enformasyon teknolojilerine bağlı olan toplumsal söylemin, gitgide iş adamları ve endüstrinin ticari girişimcileri tarafından dillendirilmeye ve sömürgeleştirilmeye başlamasına"[311] medya alanının verdiği doğrudan destek yatmaktadır.

310- M. Ayşe İnal, a e., s. 92
311- Serge Proulx, "De l'utopie sociale á l' ideologie de la comunication", CinémAction, no : 63, mars 1992, s. 222

Şu halde, bu üç kesimin medyanın kulis ilişkileri alanının ve dolayısıyla resmi medya ideolojisinin yaygınlaştırılarak meşrulaştırılmasının başlıca aktörleri olarak aynı ekonomik söylemin belirleyeiciliği içinde hareket etmeleri, söylemlerinin ikinci yönünü oluşturmaktadır. Bu ise, Bourdieu'nün, "sermayenin uşakları" şeklinde eleştirdiği medya mensupları ve çevresinin ayırt edici bir niteliğini simgelemektedir. Bu üç kesimi anlamamızı sağlayacak bir başka olgu, daha önce de sözünü ettiğimiz televizyon yoluyla **katmanlaştırma** (hiyerarşik düzen kurma) olgusudur. Buna göre, "televizyon yoluyla katmanlaştırma", yalnızca toplam nüfusun küçük bir azınlığının dahil olduğu ayrıcalıklı bir statüyü simgelemektedir. TV alanı, kendi "özel çıkarlarının" sözcüleri olan bu üç kesime toplumsal hiyerarşide ayrıcalıklı bir statü bahşetmiştir. Bu yüzden de herkese, bu ayrıcalıklı azınlığın yargılarını sunmayı başlıca ilke edinmiştir. TV'nin bu "katmanlaştırma" işlevi, ayrıca, toplumsal dünyada olup biten şeylerle TV gündemini oluşturan şeyler arasındaki uçurumu gizlemeyi amaçlamaktadır. Bu yönelimin de doğal bir sonucu olarak, toplumsal dünyanın gerçekliğinin temsili, birçok şekilde değişime uğramaktadır.

Ancak burada, üzerinde durmak istediğimiz konu, Bourdieu'nün yönelttiği eleştiriler çerçevesinde, her üç kesimin analitik bir çözümlemesini yapmak olduğundan, sunucuları "simgesel şiddet failleri" olarak; medyanın "sık talep ettiği" aydınları suç ortaklığı ilişkileri kapsamında ve özünde topluma değil de, "birbirine konuşan" simgesel seçkinleri de yol açtıkları manipülatif etkileri bağlamında değerlendirmeye çalışmak olacaktır.

Sunucular ve "Simgesel Şiddet" Failleri

TV sunucusu, daha önce de belirttiğimiz gibi, Goffman'ın "araya sokuşturulmuş söz" kavramıyla, Bourdieu'nün de TV'nin "etkili görüş"ünün savunucuları şeklinde tanımlamaya çalıştığı bir konuşmacıdır. Ancak sonucunun; belki de TV'deki

en önemli işlevlerinden biri, program katılımcıları ve konuşmacılarının söz hakları ve konuşma süreleri üzerinde müdahalede bulunarak tartışmanın yönünü ve çerçevesini belirlemek için "simgesel bir şiddet" uygulayıcıları olmalarıdır. "Simgesel Şiddet", daha önce de tanımladığımız gibi; "Kendi kurbanları için bile görünmez olan; bilgi ve iletişimin salt simgesel yöntemleri aracılığıyla, ya da daha açık bir deyişle, tanıma ve tanımama, onaylama ya da onaylamama yoluyla işleyen duyarsızlaştırıcı ve yumuşak bir şiddet türüdür".[312]

Özünde tinsel bir şiddet türü olan simgesel şiddet, görünmez bir iktidar yapılanmasının yol açtığı bir şiddettir. TV sunucusunun elinde açık bir hakimiyet şekline dönüşen bu şiddet türü, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, sunucunun, kendi programının otoriter konumu içinde, katılımcılara yönelik birtakım ihtarlar vermesi yoluyla kendini ele vermektedir. Yine daha önce belirttiğimiz gibi, bu özel şiddet türü, açıkça bir şiddet olarak itiraf edilmese de, özünde, keyfi hükmetme düşüncesini güçlendiren ve meşru kılan bir kabule dayanmaktadır. Bu kabul, sunucunun otoriter kimliğinin kabulü -sözgelimi, yalnızca sunucunun kameraya doğru konuşma ayrıcalığı vardır ve yine yalnızca sunucunun tartışılan konuya hakim olduğu varsayımı egemendir-, onun tüm tartışma katılımcılarının üzerinde yer alan önderliğinin bir kabulüdür. Sunucunun, programın seyrini "istenilen yönde" tayin edişinin ve sunulacak mesajın içeriğini ve sınırlarını belirleyişinin kendisine verdiği ayrıcalıklı konumda, simgesel şiddetin tüm uygulamaları için gerekli tüm koşulların sağlanmış olduğu söylenebilir. Gerçekte ise, sunucunun simgesel şiddet faili̇liği, medya alanı içindeki kendi "iktidar" konumunun bir yansıması olduğu kadar, yine aynı iktidarın pekiştirilmesine yarayan determinist bir işleyişin sonucudur. Çünkü Sylvain Firenze'nin de altını çizdiği gibi: "Tüm toplumsal etkileşimlerin itici gücü, iktidar için mücadele etmede yatmaktadır".[313]

312- Pierre Bourdieu; La Domination Masculin; s. 86, Aktaran Bocquet, a.y.
313- Sylvain Firenze, "Sur les médias : un detour théorique", Ornitho, no : 21, 7 juin 2001

Şu halde TV sunucuları, bir başka anlamda da, kendilerini TV'nin iktidar konumunun savunusundan sorumlu hisseden kişilerdir. Medya iktidarına ilişkin Bourdieu'cü eleştiri kısaca anımsanırsa, TV alanı, yalnızca kendi simgesel iktidar şeklini doğrulayan ve statüsünü sorgusuz sualsiz kabul eden "buyur edilmiş fikirler"e yer verir. Bu yerleşik fikirlerin, mevcut TV statüsünü zedeleyici hiçbir sivri eleştirelliği yoktur. Dolayısıyla, genel bir çoğunluk tarafından zaten çok iyi bilindikleri için, iktidar kurucu bir söylemin aracı da olamazlar. TV tartışmalarında bol keseden sunulan bu tür buyur edilmiş fikirlerin eleştirel düşünmeye izin vermeyen olumsuz bir niteliği vardır. Şu halde, sunucunun simgesel şiddetinin hedef aldığı fikirler, bu tür fikirler değil - ki çoğu mevcut TV statüsünü ve ideolojisini onaylamayan uzmanlar ve aydınlar tarafından dile getirilmektedir- kendileri için çizilmiş sınırları aşan "yabancı"ların sözlü tavır, eğilim ve fikirleridir. Şu halde, simgesel şiddetle, baskının ve medyatik iktidar kurma eyleminin bir türü arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişkinin kutsanmış tarafını temsil eden sunucular ise, hakim medya normu olarak adlandırabileceğimiz baskıcı ve gerektiğinde dışlayıcı eğilimler gösteren genel medya ideolojisinin içindeki başat bir kahramandır. Bilindiği üzere, TV'nin "buyur edilmiş fikirler"ini dillendiren kulis alanının diğer aktörleri de aynı normun suç ortaklığı ilişkilerinin birer parçasıdırlar. Sözkonusu bu medya normunun genel karakteristiği ise, en iyimser adlandırmayla yaygın bir konformizme karşılık gelmektedir. Ama Emmanuel Belin'in de vurguladığı gibi: "Tamamiyle uzlaşmacı (conventionnalist) bir konformizmdir bu. Yani, herkesin yaptığı şeyi yapmamak değil, yapılması uygun düşecek olanı yapmaktır. Çünkü yürürlükteki toplumsal normun kendini ortaya koyduğu ilkeler bellidir; yalan söylemekle ne anlatılmak istendiği bilinir; ama herkesin yaptığıyla ne söylemek istediği yoruma açıktır. Böyle bir normatif belirsizlik durumunda, en uygun pragmatik tutum konformizmdir, yani medyanın öngördüğü norm".[314]

314- Belin, a.y.

TV sunucuları da simgesel şiddet uygularken, aynı pragmatik tutumu benimseyerek, medyanın yaygın konformist tutumlarını öngören normlarına katkıda bulunmaktadırlar.

Aynı şekilde, TV deneyimine pragmatik bir giriş, ayinsel tv konusunda Daniel Dayan ve Elihu Katz'ın girişidir. Bu iki araştırmacı, oldukça özel koşullarda TV seyretmenin ve yine özel iletişim koşullarında TV'deki tartışmalara katılanların yönelmek zorunda kaldıkları ayinsel tutumların -ve dolayısıyla konformist eğilimlerin – olumsuz sonuçlarını göstermeyi başarmışlardır. Dayan ve Katz'ın ulaştıkları sonuçlar, demokratik toplumların, kendilerini gerçekleştirirken uğradıkları sapmalara TV'nin yaptığı katkıları doğrulayan görüşleri destekleyici yöndedir.

"Televizyon âyinleri" diyeyazmaktadır Dayan ve Katz; "büyük demokratik toplumların kendilerini gerçekleştirme şeklinin bir parçasıdır (...) bundan da şöyle bir sonuç çıkar ki, (TV) yüzeyselliğin ve karşılaşmaların (sözgelimi tartışma programlarındaki tarafların karşılaşmasının) dolaysızlığında ortaya çıkan uzlaşmaları gözler önüne serer".[315]

Sunucular, Dayan ve Katz'ın sözünü ettikleri televizyon âyininin baş aktörlerini oluşturmaktadırlar. Onlar, daha çok, TV sisteminin konformist normlarının savunucuları, sözün manipüle edilişinin araştırmacılarıdırlar. Aynı araştırmanın yöneldiği bir başka hedef de, TV tartışma katılımcılarından her birinin, daha önce de vurguladığımız gibi, kendi alanlarındaki otoritelerini güçlendirmeye yaramaktadır. Sunucuların aynı âyinsel ve konformist iletişim koşullarının kendilerine izin verdiği olanaklar içinde uyguladıkları simgesel şiddetin bir diğer görünümü de, dolaylı biçimde ekran karşısındaki izleyiciye yönelik olmasıdır. Bu bağlamda sunucu, durmaksızın izleyici tarafından edinilen izlenimlere müdahale etmekte; izleyicinin algıladığı mesajların yönünü kendi yorumlarıyla katkıda bulunarak tayin etmektedir. Bu yönelimin de amacı, TV söyleminin yaygın ve meşru sorum-

315- D. Dayan et E. Katz, La Télévision cérémonielle", P.U.F., Paris, 1999, s. 19

luluğuyla izleyicileri özdeş kılmaktır. Bu anlamda, Türkiye medyasındaki kamusal tartışma programları da, program sunucularının bu tür ayinsel ve pragmatik yönelimleriyle, izleyicileri TV söylemiyle özdeş kılmanın sayısız örnekleriyle doludur. Sıklıkta "sokaktaki adamın", "ekranları başındakilerin" ve ironik bir tanımlamayla "Türk komuoyu"nun sözcülüğünü yapan Türkiye medyasının "enchorman"ları, neredeyse geleneksel bir eğilime dönüşmüş olan ve özetle "kendini başkalarının sorunlarından sorumlu hissetme" felsefesi diye adlandırabileceğimiz "Ahmet Vardar" duyarlığına dayalı bir "Ağabey"lik misyonuyla hareket etmekte; zaman zaman da sessiz çoğunluktan biri olduklarını göstermek istercesine, bizzat kendi haber konularının gönüllü "kurbanları" olabilmektedirler.[316]

Türkiye medyasının aktör-sunucuları ise, "eşsiz sanatları"yla kendilerine hayran bıraktıkları seyircilerin engin hoşgörüsüne sığınarak, aynı simgesel şiddeti görünür, hatta kaba bir şiddete dönüştürmekte hiçbir sakınca görmemektedirler. Bu anlamda, sözgelimi "Söz Fato'da" haber programı, suç ve şer yuvalarını basmakta adeta "kırmızı bereliler"in pabucunu dama atacak maharetler sergileyebilmekte; suçlular yakalanıp yargı ve adaletin güvenli ellerine teslim edildikleri halde, yine de aktrist-sunucu Fatma Girik'in okkalı şamarlarından nasiplerini almaktadırlar. Daha da acınası olanı, Türkiye medyasının, ekrandan, parmağını izleyenin gözlerinin içine sokarcasına ikazlarda bulunmayı adet edinmiş Saadettin Teksoy gibi şovmen sunucular çıkarmış olmasıdır. Bu ve buna benzer örnekler incelendiğinde görülecektir ki Türkiye medyası bu tür şiddet örnekleri bakımından oldukça verimli bir ortam arz etmektedir. Ancak, bizim asıl aydınlatmaya çalıştığımız, medyadaki şiddet olayları değil, şiddet olgusunun medyadaki simgesel ve naif işleyişleri olduğundan, da-

316- Sözgelimi, Reha Muhtar, Yunanistan Yolculuğu için gittiği bir Türk havaalanında kendisine pasaport soran havaalanı yetkilisiyle girdiği polemiği üç gün boyunca haber merkezi editörlüğünü de yaptığı tv kanalında haksızlığa uğramış bir halk mağduru şeklinde sunabilmektedir.

ha ziyade bu "kibarca" ve simgesel biçimde uygulanan şiddet yönelimlerine özellikle çalışmamızın Üçüncü Bölümü kapsamında değerlendirmeye alacağımız "Teke Tek" programı özelinde geniş bir yer vermeye çalışacağız. Bu bağlamda, burada şimdilik yalnızca sunucuların simgesel şiddet failleri olmalarına ilişkin genel birtakım saptamalarla yetiniyoruz.

Medyanın "Sık Talep Ettiği" Aydınlar ve Suç Ortaklıkları

Medyanın "sık talep ettiği" aydınlar, medya kulis ilişkilerinin diğer aktörlerini oluşturmaktadır. Bourdieu'nün "heteronom entelektüeller" adını verdiği ve kendi sahalarına iyi bir şekilde entegre olamamış, Bourdieu'nün deyişiyle mesleğe "giriş hakkını" ödememiş ya da kendi meslektaşları tarafından kötü bir şekilde tanınan bu aydınların sıkça talep edilmelerinin birtakım ölçüleri vardır. Bu ölçüleri özetle, şu şekilde sıralamak mümkündür:

-TV kuruluşları "izlenme oranı" mantığına sahiptirler. Onlar yalnızca ticari başarının terimleriyle düşünürler. Dolayısıyla, medya kuruluşlarının ürettiği enformasyonlar doğru ve güvenilir olmaktan ziyade "sansasyonel" merkezlidir. Mesleki ve bilgisel yetkinlikleri çoğunlukla tartışmalı olan bu tür aydınların sansasyonel açıklamaları ilgi çeker.

-Sansasyonel ve spekülatif açıklamalar, eleştirel ve ciddi düşünmeyi oyalayıcı girişimlerdir. Genellikle bu tür spekülatif açıklamalara yatkın olan medya aydınları, üzerinde düşünülmesi anlamlı ve ciddi mesajlara dönüşebilecek açıklama ve olayları gizleme amacına hizmet ederler.

-Medya alanı, ekonomik alanın heteronomi yasasına göre iş görür. Bu ekonomik bağımlılık, liberal pazar mantığı düşüncesiyle belirlenmiş belli bir enformasyon anlayışını dayatır. Bu yüzden medya alanı, kendi ekonomik çıkarlarını (heteronom yasayı) savunacak işbirlikçi çevrelere ihtiyaç duyar ve özünde "çe-

lişkili ideolojilere yatırım yapan", enformasyonun ve düşüncelerin çoğulculuğu iddiasına dayalı liberal düşünce anlayışını benimsemiş belli bir aydın kategorisi yaratır.

-Bourdieu'nün deyimiyle medya, enformasyonun **omnibus** boyutundan; yani kolay anlaşılırlığından yararlanır. Böylelikle daha çok insana seslenme olanağı bulur. Tehlikeli kültürel ve politik boyutları olan, depolitize edilmiş, bayağılaştırılmış bir enformasyondur bu. Medya, bu bayağılaştırıcı ve "eleştirel boyutundan arındırılmış" enformasyonu toplumun bütününe yayıp benimsetmede, çıkar-bağımlı bir ilişki içinde olduğu aydınların meşru konumlarından yararlanır.

-Son olarak ve belki de hepsinden önemlisi, medya, kendi etkileri açısından **ideolojik bir bağlam** yaratma işlevine sahiptir. Bu ideolojik bağlamın anlam üreticileri, kamusal heyecanı yorumlama ve biçimlendirme gücüne sahip oldukları varsayılan kamusal aydınlardır. Medya, kendi kulis ilişkileri alanı içinde sözüne itibar ettiği aydınlardan, sözkonusu kamusal heyecanı kendi lehine yorumlamayı kabul edecek (dolayısıyla medya sistemiyle suç ortaklığı etmeye eğilimli) olanlardan "danışman"lar adı altında iş görecek kişilere gereksinme duyar. Bu kişiler, çoğunlukla resmi medya söylemi tarafından sunulan haber ve mesajlara fazladan "yorum" katarak, taraflı görüşleriyle belli bir "kamuoyu" yaratma gücüne sahip aydınlardır.

Tüm bu saydığımız hususlar, belli türdeki aydınların medya tarafından "sıkça talep edilmelerinin" belirleyici ölçüleridir. Bu ölçüler, aynı zamanda, medya alanı ile aydınlar arasında kurulacak bir uzlaşmanın da temel şartlarıdır. Medya tarafından sıkça talep edilen aydınların, öncelikle, medyanın ideolojik çıkarlarını dile getirebilecek politik bir yetkinliği ve dolayısıyla "politik bir dil"i olmalıdır. Bu dil, Murray Edelman'ın da değerlendirmesine göre: "Kamusal iletişimden eleştirel düşünceyi silip atan, sıradan, tahmin edilebilir ve basmakalıp mesajlar üzerine kurulu olmalıdır. (Çünkü medyada) otoritelerin alışılmış açıklamaları, gelişmelerin ayrıntılı analizi yerine ikame edilir olmalı-

dır".[317]

Politik aydınların siyasal olaylarla ilgili imaj üretmeleri olgusu, medyanın ideolojik belirleyiciliğinin vazgeçilmez bir unsurudur. Bu tür bir ideolojik belirleyiciliğe hizmet eden politik aydınların kendi politik ideallerinin ya da kişisel görüşlerinin sözcüleri olmalarına izin verilemez. Patrick Champagne'ın tanıklığına başvuracak olursak: "Herhangi bir canlı yayın ya da tartışma programında, TV profesyonelleri ya da aydınlarının görüşlerini açıklamayı düşünen 'sorumlu' bir politikacının da bildirdiği gibi, herkesin kendi ruh durumunu ya da görüşünü açıklamaya gelmesi gerekli değildir".[318]

Dolayısıyla, daha önce de vurguladığımız gibi, medyanın sık talep ettiği politik aydınların politik önerilerinin özü, kamusal bir uyarıcılığın değil, medyaya tabi kılınışlarının bir tablosunu ortaya koymak zorundadır. Böylelikle izleyici, bir suç ortaklığı ilişkisi düzleminde kendini ortaya koyan temsili bir dünyaya hapsolur. O, artık, hakikatin kendisini ortaya koyduğu ışıltılı aydınlanışların yüreğindeki bir alıcı değildir. Baudrillard'ın "donakalmış tanıklık" (sidération) kavramıyla açıklamaya çalıştığı bir ruh halinin; daha çok bir karmaşanın hükmü altındadır. Daniel Dayan ve Elihu Katz'a göre, böyle bir temsili dünyada: "Aslında herkes yalnızca kendisiyle ilişkiye girmiştir. Bu, otizmin ılımlı yalnızlığı, ailevi bir etkileşimdir".[319]

Öte yandan, medya aydınları anlamalarına izin verildiği kadar anlar ve anlatabilirler. Bu ise, medyanın bayağılaştırıcı işlevine göre iş görmeleri anlamına gelmektedir. Medya alanı, fazlaca karmaşık ve "derin" mevzulara dalan aydınlar talep etmemektedir. Çünkü bu tür karmaşık bir üslûp, izlenme oranı man-

317- Aktaran W. Lance Bennett, Politik İllüzyon ve Medya, Çev : Seyfi Say, Nehir Yayınları, İstanbul 2000, s. 161
318- Patrick Champagne, "La Vision médiatique" in La Misére du Monde, Ed. du Seuil, Paris, 1993, s. 67
319- Daniel Dayan et Elihu Katz, "Au dela de la fragmentation des publics: cérémonies televisée, la reconstruction d'un espace communautaire", in Nouveaux programmes et communication audiovisuelle, Publication de Centre George – Pampidou, Pars, 1986, p. 146

tığının tamamen dışladığı bir yönelimdir. Bourdieu'nün de ifade ettiği gibi: "Medya alanı ve özelde TV, yayılımının gücüyle, toplumsal alanın bütününde kendini hissettiren etkiler üretmeyi amaçlar. Zira, mümkün olduğunca geniş bir kitleye seslenmeyi hedeflediğinden, tekdüzeleştirilmiş, yüzeysel bir enformasyon yayar. Bir başka anlamda enformasyonun omnibus boyutundan; yani kolay anlaşılırlığından yararlanır. Büyük enformasyon ağlarında çalışanlar ve kendi alanlarının söylemleriyle medya alanına katkıda bulunan uzman ve heteronom aydınlar, mesajlarını bu yüzeysel enformasyon ölçüsüne göre ayarlamak zorundadırlar".[320]

TV aydınları, öncelikle algılama kategorileri ve dolayısıyla anlamlandırma ve yorumlama kapasiteleri, bağlı bulundukları tv kanalının, "nesnel zorunluluklarına göre ayarlanmış olduğu için"[321], bir anlamda tv'nin aynı tekdüze ve bayağılaştırıcı imajlarını üreten "angaje oyuncu"larıdırlar. Dolayısıyla bu tür aydınlar TV tartışma programlarına "hesap vermek" üzere çağrılmış diğer kesimlerden ayrı bir kategori oluşturmaktadırlar. Onlar verecekleri hesabı, yayının bayağı ve tekdüze içeriğine katkıda bulunmakla zaten bir anlamda vermiş olmakta, dolayısıyla medyanın suç ortaklığı ilişkilerinin üretimi için gerekli cephaneyi medya alanına sağlamış olmaktadırlar. Bu yönleriyle de medya aydınları, zihinlerin gelişimine ciddi bir katkıda bulunmaksızın, onları oldukları gibi bırakmakla, bir tür hipnoz etkisi yapmaktadırlar. Bu anlamda da medya alanının boyun eğdiği liberal pazar mantığına (hetreronomiler alanına) dolaylı biçimde hizmet etmektedirler. Çünkü bu aydınlar böyle bir heteronomi içinde yer almakla, aynı pazar mantığı yasalarını yapılandıran ve Bourdieu'nün "bilişsel yapıların yıkıcı bir programı" olarak adlandırdığı neo-liberal ideolojiyi de desteklemiş olmaktadırlar. Bunun da anlamı, birçok tutarsızlık için yalnızca belli bir algılama birliğinin sağlanmaya çalışılmasıdır: kısaca bir-örnek bireylerden ku-

320- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 39
321- Bourdieu, a.e., s. 39

rulu bir topumun yaratılmasıdır söz konusu olan. Bu noktada McLuhan'ın şu anlamlı belirlemesini anımsamak yeterlidir: "Ticari toplumun bir örnek işlenmiş bireyleri" diye yazmaktadır McLuhan; "ister coğrafi, ister sanatsal olsun, marjinal sözel noktalara ancak turist ve tüketici olarak dönebilir artık".[322]
Yine, McLuhan'ın belirlemesiyle, böyle bir toplumda: "Entelektüel, daha önce olmadığı şekilde; keşiflerini ticâri bir pazarda uygunsuzca gezdiren ilkel bir **vates** ya da bir kahraman rolüne soyunmuştur (...) Başka bir deyişle artık vizyon, kabilesel ve kolektif; ifade, özel ve pazarlanabilir olacaktır".[323]

Baudrillard'ın "politikacı aydın piyasası" olarak adlandırdığı, Bourdieu'nün "bilişsel yapıların yıkıcı programı" olan neoliberalizmin destekçileri olarak gördüğü medyanın "kadrolu aydınları", McLuhan'ın neredeyse yarım asır önce öngördüğü bir vizyon sorununu kendi duruşlarıyla doğrulamaktadırlar.

Medyaca aydınların sık talep edilmelerinin ölçütlerinden biri de, başta da belirttiğimiz gibi, sansasyonel ve spekülatif açıklamalarıyla, kamusal gündemin daha ciddi ve önemli sorunlarını gizleme işlevi görmeleridir. Aynı sansasyonel ve spekülatif açıklamalar, tv alanının "izlenme oranı" mantığının da gerektirdiği bir yönelişin sonucudur. Öte yandan, bu tür aydınlar da sürekli gündemde kalmanın çarelerini aradıklarından (sözgelimi, yazdıkları kitapların reklam amaçlı tanıtımları ya da herhangi bir başka uğraş ve etkinliklerinin herkesçe bilinmesini arzuladıklarından sıklıkla ekranda boy gösterme gereksinmesi duymaktadırlar), böyle bir talebin her iki taraf açısından karşılıklı ödüllendirmeye dayalı bir talep olduğu da söylenebilir. Heteronom aydınlar ve medya, bu anlamda birbirlerine bağımlı bir ilişki içindedirler. Ve bu bağımlılık ilişkisi, gitgide basit bir çıkar ilişkisinin sınırlarını da aşarak, her iki tarafın iradelerinin ötesinde zorlayıcı bir ilişkiye dönüşmüştür. Norbert Elias, "Batının Dinamiği" adlı kitabında bu konuda şöyle yazmaktadır: "İnsan-

322- McLuhan, a.e., s. 298
323- McLuhan, a.e., s. 375

ların birbirine bağımlılığı özel bir düzen doğurur ve bu düzen, kendisini yöneten bireylerin irade ve akıllarından çok daha görkemli ve daha zorlayıcıdır".[324]

Şu halde, Elias'ın vurguladığı böyle bir bağımlılık düzeni, bireyler ve konumuz bağlamında aydınlar ve medyalar arasında her türlü ilişki için uzlaşmayı zorunlu kılan hayati bir ihtiyaçtır. Özellikle talebin kaçınılmaz olduğu durumlarda, göreli bir kamusal temsil sağlamak ve meydanı kontrol - dışı görüşlerin yıkıcı egemenliğine bırakmamak anlamında, medya alanının her an bilirkişiliklerine başvurmak zorunda olduğu bir "aydınlar düzeni"nin varlığı zorunlu bir ihtiyaç halini almıştır.

Türkiye medyasının "sık talep ettiği" aydınlara gelince; Kürşat Bumin de Bourdieu'nün "fast-thinker"lar ve Bourdieu çevirmeni ve gazeteci Turhan Ilgaz'ın "malumatfuruş ekran aydınları" olarak adlandırdıkları aydınlar kesiminin bir okumasını yapmakta, özellikle entelektüellerin medyanın "iğvasına düşmemeleri" gerektiğini hatırlatmaktadır. Bumin'e göre, bu sorun, taşıdıkları etiketler ne olursa olsun gazateci yazar Oral Çalışlar'ın benzetmesiyle "esen rüzgara göre tavır alan" bir aydın tutumudur.[325]

Bu benzetme, Türkiye'de aydının kabul görmüş resmi bir tanımını da ortaya koymaktadır. Bu tür bir aydın tanımının her şeyden önce yukarıdan belirlemeci resmi devlet ideolojisi ve mevcut siyasal statükonun belirlediği sınırları içinde iş görmesi, medya alanının meşrû dayanakları için de vazgeçilmezdir. Dolayısıyla, medya kuruluşları, içinde faaliyet gösterdikleri ve dolayısıyla bağlı bulundukları bu meşru siyasal statükoyla sorunlar yaşamalarına meydan vermeyecek aydınları talep etmekte sonsuz yararlar ummakta bir anlamda haklıdırlar. "Esen rüzgara göre tavır alan" ve bir anlamda "çelişkili ideolojilere yatırım ya-

324- Norbert Elias La Dynamique de l' occident, p : 139, Aktaran Patrick Champagne, "Kamuoyu Yaratmak, Yeni Siyasal Ortam", Çev : Hülya Tufan, Birikim, sayı : 30, Ekim 1991, s. 48

325- Kürşat Bumin, Medyakronik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 162

pan" bir aydın kategorisinin tutarlı siyasal tavır geliştirmekteki yetersizliği açısından "kendisinden korkulmayacak zararsız bir adam olarak bir aydın" portresi izleniminin yaratılmasında da, genel olarak, resmi medya ideolojisinin güvenliği açısından sonsuz avantajlar bulunmaktadır.

Bu anlamda, Türkiye medyasının kadrolu müdavimleri ya da Ilgaz'ın deyimiyle "malumatfuruş ekran aydınları"ndan, sözgelimi uluslararası hukuk konusunda bir Şükrü Elekdağ'ın Bülent Tanör'den; Türkiye'nin güncel kamusal tartışmaları anlamında da, bir Can Dündar'ın Kürşat Bumin ya da Yıldırım Türker'den daha çok "talep edilmesi"nin arkasında yatan gerekçeler açıktır. Her iki aydın kategorisinden hangisinin tercih ve talep edileceği konusu, bir başka anlamda da, Sevda Alankuş Kural'ın altını çizdiği gibi, daha başından bir "taraflılığı" gerektirmektedir. Medyanın bu anlamda, toplumdaki hakim söylemleri de içine alarak, birliğini / bütünlüğü'nü yeniden tesis etme çabasında toplumu modernleştirme"nin bir aracı olarak, sıklıkla bu tür bir taraflılıkla hareket eden aydınlardan yararlanmayı düşünmesi kaçınılmazdır.[326]

Şu halde, medya tarafından "sık talep edilen" aydınların mevcut medya sistemiyle suçortaklığı ilişkilerine girmesi konusu, aydının muhalif tavırlardan uzaklaşarak, gitgide medyanın bir *bilirkişi kurumu* olarak "anlık yorum siparişler"ni karşılayan bir "danışman"a dönüşmesi anlamında üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir sorundur. Sorunun en "nazik" yönü ise, aydının eleştirel ve sorgulayıcı eyleminin "kadük" bırakılmaya çalışılmasıyla ilişkilidir.

"Birbirine Konuşan" Seçkinler ve Manipülatif Etkileri

Bourdieu'ye göre simgesel seçkinler ve TV gazetecileri öncelikle topluma değil, "birbirlerine" konuşmaktadırlar. Bu anlamda

326- Sevda Alankuş Kural, "Türkiye'de Medya , Hegemonya ve Öteki'nin Temsili" Toplum ve Bilim, Güz' 1995, sayı : 67, s. 105 -106

tv'nin tercih ettiği iletişim tarzı, kamusal sorunları derinlemesine ele almak değil, ilgiyi canlı tutarak izlenebilir bir gösteriye dönüştürmek olduğundan, bu gösteriyi ilginç kılacak birtakım aktörlere gereksinme duymaktadır. Böyle bir gösteri içinde, temelde manipülasyona yönelik, yasal ya da yasadışı baştan çıkarma teknikleri ve yöntemlerinin toplu bir düzeni (gamı) yer almaktadır. Piaget'nin deyişiyle, manipülasyonun en üst düzeyi, bu anlamda enformasyonun kapalı dolaşımına dayalı bir *sessizlik*tir.[327]

Yine enformasyonun aynı kapalı dolaşımı, ciddi bir sorun olarak, TV tartışmalarında neredeyse birbirinin benzeri şeyler söyleyen ve karşılıklı saygıyı gerektiren biçimsel bir eşitliğin tüm kurallarına uymayı ihmal etmeyen seçkinlerin "dengeli" söylemleriyle, TV'ye ilişkin cesaret düzeyi yüksek, en güçlü araştırmaları bile yıldıracak güçtedir. Yine aynı sorun, TV'nin doğrudan doğruya ilgilenmediği geniş bir kitle için **temsili bir temsil** üretmesiyle ilgilidir. Ekranda kitle adına söz alanlar, bu açıdan, seçkinlerin ve TV alanının kendi özel çıkarlarına vurgu yapan durumların bir yeniden temsilinden başka bir şey değildir. Bu açıdan, Bourdieu'ye göre "kamuoyu", salt medya alanının yönlendirmesiyle hareket eden araştırma kuruluşlarının; gerçekte araştırmayan araştırmaların ortaya koyduğu sonuçların yanılsamalı bir ürünü olarak, bir anlamda "yok"tur. Dolayısıyla, bu tür araştırma sonuçlarının ve sonrasında bu sonuçları kullanarak kitlenin hislerine ve beklentilerine tercüman olduklarını iddia eden medya kuruluşlarının doğrudan doğruya anlamaya çalıştıkları bir kamuoyu mevcut olmadığından, böyle bir temsiliyet durumu da söz konusu olamaz. Çünkü, her şeyden önce, böyle bir temsilin nesnesi olan bir kamuoyu "simgesel"; Sözen'in de altını çizdiği gibi, "medyatik bir kamuoyu"dur.[328] Yine aynı nedenden dolayı: "[Kitle] adına karar verenler, kamu adına belli formülleri öne sürenler, medyatik kamuoyunun birer göstergesidir. Gerçek kamuoyu ise, ne tür pozisyonda olduğu pek bilinmeyen, kendini yansıtacak kadar özne ve nesnelerine güven duymayan bir kamuoyu-

327- Henri Piaget, Médias et Déontologie, Ed. P.U.F., Paris, 1997, p : 115
328- Sözen, a.e., s. 66

dur".[329]

Bu "medyatik kamuoyu"nun birer göstergesi ya da daha açık bir deyişle kurucusu olan simgesel seçkinler de, medya alanının büyüsel /ritüel gösterilerini, dolayısıyla da manipülatif etkilerini üreten failleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitlenin yanındaki bir yayının başarılı bir düşüncesini vermek ya da böyle bir izlenim bırakmak için, medyanın sıklıkla başvurduğu bu tür kesimler ya da teknik bir terimle söylersek "söylem seçkinleri", yine medyanın potansiyel olarak hazır bulundurduğu temsili bir temsilin de başlıca aktörleridir. Bu tür seçkinler, hem gücü hem de bilgiyi düzenlemektedirler. Böylece ekrandaki genel ilgi, bilginin geleneksel düzenlenişine, yani seçkinlerin bilgisine yönlendirilmektedir. Bu durum, izleyicinin gündelik deneyimlerine dayalı otantikliğe karşıt olduğu oranda ilgi yaratarak belli bir belirleyiciliğe sahiptir. Ne var ki, konumuz itibariyle, asıl üzerinde durmamız gereken husus, Bourdieu'nün "Kamuoyu Yoktur" tezini düşünmemizi gerektirmektedir. Öncelikle, Bourdieu'ye göre, kamuoyu yoklamalarına dayandığı biçimiyle belli bir "kamuoyu yoktur". Ancak medyanın "çerçeveleyerek" yeniden içeriklendirdiği yapay bir kamuoyu vardır. Bu yapay kamuoyu, kendi yapay ve sahte sözcülerini de yine resmi medya söyleminin olmasını istediği "frekans aralıkları" içinde üretmektedir. Bu sözcüler, kendi varlık nedenlerini oluşturan bu yapay kamuoyuna konuştukları oranda, aslında "birbirlerine" konuşmaktadırlar. Çünkü Gilles Balbastre'ın da "Enformasyonu Satmak Gerektiğinde" başlıklı yazısında belirttiği gibi: "Gitgide bir 'casting' görünümü kazanan bir saptama çalışması konusunda, medya kuruluşlarının kendi 'hikayelerini' anlatma ve yayma yeteneğine sahip 'iyi müşteriler', 'tanıklar' ve 'seçkin kimseler' bulmaları gerekmektedir".[330]

Gerçekteyse bu eşsiz tanıklar, TV sahnesinde düzenlenmiş sahte tartışmaların; dolayısıyla manipülatif bir etkileme yöntemi-

329- Sözen, a.e., s. 66
330- Gilles Balbastre, "Quand il faut vendre l'information", Le Monde diplomatique, avril 1999, s. 28

nin failleridirler. TV'de sıklıkla yalnızca görünüşte muhalif olan iki tür konuşmacı karşı karşıya getirilmekte, gerçekte ise biricik düşüncenin (TV'nin "etkili görüşü"nün) ateşli savunucuları olan bu iki taraf, yalnızca küçük ayrıntılar üzerinde birbirleriyle ters düşmekte, daha genel olarak, konunun ya da mesajın bütünü hakkında uzlaşmacı bir tavır sergilemektedirler. Ancak, seçkinlerin "birbirine konuşma" eğilimlerinin arkasında, kendi tutumlarını haklılaştırmaya çalışmak için öne sürdükleri önemli bir gerekçe de, daha önce sözünü ettiğimiz **istidat felsefesi**'ne uygun olarak, kendi uzmanlık alanlarının teknik terimiyle konuşmayı adet haline getirmiş olmaları; dolayısıyla izleyicinin ortalama algılama düzeyine kolayca indirgenemeyecek bir söz düzeninin bu tür açık oturumlarda ve forumlarda geçerlilik kazanmasıdır. Sözgelimi, Medeni Yasa'daki değişiklerle ilgili bir tartışmada, tartışmanın teknik hukuk terimlerine boğulması, kaçınılmaz biçimde, sunulan bilgilerin kapalı bir dolaşımına; tartışma katılımcılarının karşılıklı savunma ve eleştirileri düzleminde yürümesiyle sonuçlanmaktadır. Bu tür bir tartışma söylemi, Charaudeau'nun da belirttiği gibi, temelde dilin işleyişiyle ilgili şu genel varsayım üzerine kuruludur: "Her dilsel eylem, o dili konuşan bir özne ya da ideal bir alıcıya işaret eden, iletişim yeteneğine sahip bir özne üretir ya da gerektirir".[331]

Ve yine çok iyi bilinmektedir ki, gerçek (ortalama) alıcıyla idealize edilmiş bir alıcı arasında kaçınılmaz bir sapma mevcuttur. Böyle bir sapma, medya gibi kollektif nitelikli bir iletişim biçiminde daha nettir. Çünkü varsayılan bu alıcı, ortada birçok öznel niteliğe sahip milyonlarca farklı birey olduğu halde, genel olarak homojen nitelikli bir tek alıcı olarak düşünülmektedir. Şu halde, TV düzleminde de gerçerli kılınan tartışma söylemi, bu homojen ve idalize edilmiş "ortalama" alıcının beklentileri doğrultusunda yapılandırıldığı ölçüde, daha önce sözü edilen "yapay kamuoyu"nun da sözcülüğünü (bir anlamda Barthes'tan ödünç alınan bir deyimle söylersek, konuşmanın "sıfır derecesi"ni) üst-

331- "Rencontre avec Patrick Charaudeau", Entretiren avec Patrick Charaudeau, Le Revue mediatique, no : 20, Juin 2000

lenmiştir. Bu anlamda da, yine istenen düzeyde bir kamusal temsilin olanaksızlıyla; **istidat felsefesi**'nin yasalarına göre hareket eden seçkin ve uzmanların enformasyonun kapalı bir dolaşımına hizmet ettikleri bir söz döngüsünün meşru kılınmaya çalışılmasıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Sözkonusu bu kapalı enformasyon döngüsünün ortaya koyduğu diğer gizli bir gerçek de, kanımızca, enformasyonun döngü alanı dışında kalan alternatif söz ve düşünce odaklarına karşı oluşturulan bir önyargıda ifadesini bulmaktadır. Söz konusu önyargının üretimi, Norbert Elias'ın **yerleşikler** ve **dışarlıklar** teorisi bağlamında çözümlemeye çalıştığı durumlarla da doğrudan ilişkili gibi görünmektedir. Buna göre: "**Dışarlıkların** içeriye akın etmesi, yeni gelenlerle eski sakinler arasındaki farklılık ne kadar belli belirsiz olsa bile, her zaman yerleşik nüfusun hayat tarzına bir kafa tutuş demektir".[332]

TV'nin resmi söyleminin dışında yer alan dışarlıklar (muhalif kesimler), bu anlamda, aynı resmi söylemin yanında yer alan **eski sakinler** (TV seçkinleri) için, sahip oldukları muhalif ve farklı görüş ve eğilimlerinden dolayı bir tehdittir. Dolayısıyla, TV'nin eski sakinlerinin (yerleşiklerinin) meşru ve onaylanmış konumlarına da açıkça "kafa tutmaktadırlar". Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak içindir ki, TV alanının yerleşik seçkinleri, söylemlerinin ve dile getirdikleri söylemlerin bir "içe kapanışı"yla ve bir anlamda dışarlıkların "söz kesicileri" olarak TV'ye yönelik "dış akınları" dizginleyici bir işlev görmektedirler. Bu bağlamda, seçkinlerin "birbirine konuşması" aynı içe kapanmanın bir sonucudur. Onlar, zaten yapay bir şekilde kamuoyu yoklamalarıyla oluşturulmuş bir "kamuoyu"nun hislerine tercüman olabilmekte; dolayısıyla kitlenin TV'de temsil edilmediği görüşlerini, yine yapay söylemleriyle çürütmektedirler. Böylelikle de TV'de"iç" ve "dış" arasındaki bir çatışmaya mahal vermeyecek kollektif; uzlaşmacı bir düzen kurmaya girişmektedirler.

Bauman'ın deyişiyle: "Yerleşiklerle dışarlıklar arasındaki karmaşık ilişki, iç grup ile dış grup arasında büyük bir çeşitlilik

332- Aktaran Zygmunt Bauman, Sosyolojik Düşünmek, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 59-60

gösteren çatışmaların, daha genelde ise yaygın ve derin önyargı örneklerinin açıklanmasında işe yaramaktadır".[333]

Şu halde TV'nin "birbirine konuşan" seçkinleri aynı zamanda "iç grup dayanışmasının" da somut bir örneğini sunmaktadır. TV tartışma programlarının vazgeçilmez "simaları"nı oluşturan bu tür uzman ve seçkinler, enformasyonun "empatik ve mübalağalı bir işleyişine", aynı yapay ve sahte kamuoyu ya da Bourdieu'nün deyişiyle "yansımalı kamuoyu"[334] adına aracılık etmektedirler. Yine aynı seçkinler, ideal bir "homo comunicant"ın (iletişen insanın), Breton'un deyimiyle: "İç dünyası ve bedeni olmayan, gizli bir toplumda yaşayan, toplumsal olan'a tamamiyle yabancı ve yalnızca kendi üzerinde enformasyon aktarım ve değişimine izin veren soyut bir varlığın temsilini üretmektedirler".[335]

Aynı saptama, Bourdieu'nün de kamuoyunun varlığına ilişkin duyduğu kaygıları doğrular niteliktedir. Bu bağlamda, TV'nin "birbirine konuşan" seçkin ve uzmanlarının aracı olduğu gerçekliklerin temsili ile en sabırlı araştırmaların ortaya koyduğu bir gerçeklik temsili arasındaki ayrımlar da medyanın verili "gerçeklik" tanımını yerinden edecek güçtedir. Dolayısıyla, bu tür bir gerçek dışı gerçeklik tanımıyla iletişimsel olarak kitleyi etkilemek, bir başka anlamda onun hipnoz noktalarını yoğunlaştırmakla aynı şeydir. TV seçkinlerinin aracılık ettikleri bu tür bir kapalı söz dolaşımı da, kitlenin toplumsal dünyada yaşanan olay ve sorunlara ilişkin gerçeklik duyumunu güçlendirmekten ziyade; "gerçekliği uyuşturma" etkisi taşımaktadır. Bu noktada, bir başka açıdan TV'nin topluma değil de birbirine konuşan politikacı, uzman ve simgesel seçkinlerinin paylaştıkları enformasyon deneyiminin ticari bir enformasyon deneyimi olduğundan rahatlıkla sözedilebilir. Bu ticari enformasyonun "kapalı dolaşımı", aynı zamanda dışa karşı "korunaklı" bir yapıyı gerekli kılmaktadır. TV düşünürleri, politikacıları ve seçkinleri, bu yüzden, herhangi bir TV tartışma programı ya da açık oturumda, sürekli olarak bir-

333- Bauman, a.e., s. 60
334- Aktaran Sözen, a.e., s. 66
335- Philippe Breton, L'Utopie de la communication, Ed. La Decouverte, Paris, 1992, s. 47

birlerinin öne sürdükleri argümanları onaylayarak, sunucunun çizdiği çerçeveden dışarı çıkmamaya özen göstererek, kendileri ve bir anlamda sözcülüğünü yaptıkları TV ideolojisi ve söylemini "korunaklı" bir kapalı devre içinde yeniden yapılandırmaktadırlar. Aynı korunaklı yapının oluşmasında, Bourdieu'nün tartışma programlarında yaygın bir eğilim olarak saptamaya çalıştığı "Kaç Güreşi Modeli"nin de büyük bir etkisi bulunmaktadır.

Türkiye medyasının kamusal tartışma programı örnekleri de, bu açıdan "Kaç Güreşi Modeli"nin ve kapalı enformasyon dolaşımının sayısız uygulama örnekleriyle doludur. Sözgelimi *Siyaset Meydanı* programının ön sıralarını tutan simgesel seçkinleri, arka sıralardan daha farklı bir dil geliştirerek, enformasyonu kendi sıralarının (dolayısıyla bu sıralar bir protokolün, statünün işgal ettiği sıralardır) dar sınırları içine hapsetmekte, bir başka açıdan da sözgelimi yine aynı programın "Alevilik Konusu"nun tartışıldığı bölümünde, yine kendi aralarında bir "savunma bloku" oluşturarak "ilk tur" görüşmelerde ortaya çıkan yapay fikir ayrılıkları ve parçalanmasını, "ikinci tur" konuşmalar tamamlandığında jet hızıyla gidererek, gitgide genişleyen "frekans aralığı" kapatılmaya çalışılmaktadır. İttifaka dayalı konsensüsün bir anlığına bozularak sonrasında yıldırım hızıyla yeniden kuruluşunun bu alışılmış örnekleri, Bourdieu'nün deyişiyle "her tür vuruşa izin verilmeyen"[336] bu tür tartışma programlarının neredeyse vazgeçilmez bir özelliğini oluşturmaktadır.

Özetlersek, TV alanının "birbirine konuşan" ve dolayısıyla meşru medya söylemine ve konsensüsüne yabancı her tür farklı görüş, tavır ve eğilimleri dışlayıcı söylemi, Feyerabend'dan ödünç aldığımız bir belirlemeyle ifade edersek, insanları; "Gece gündüz, belirli bir düşünce kümesinin tabutunda uyutmak üzere"[337] tasarlanmış manipülatif bir etkilemenin ürünüdür.

336- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 40
337- Paul Feyerabend, Bilgi Üzerine Üç Söyleşi. Çevirenler: Cemal Güzel / Levent Kavas, Metis Yayınları, İstanbul, 1995, s. 64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TV TARTIŞMA PROGRAMLARINDA KULİSİN YAPILANDIRILIŞINA BİR ÖRNEK: "TEKE TEK"

Çalışmamızın başından itibaren ortaya koymaya çalıştığımız sorun, eğer bir tek cümleyle özetlenebilirse, medya söyleminin evrenselleştirilmiş ve doğallaştırılmış kodlarının, Habermas'ın deyimiyle "bilgiye dayalı çıkarlar"a[338] araç edilmesiyle ilişkilidir. Sözkonusu çıkarların en belirgin biçimde TV tartışma programlarında su yüzüne çıkması, eleştirinin yönünü de doğal olarak medya seçkinleri ve entelektüellerine çevirmemizi zorunlu kılar. Çünkü TV tartışma programlarında kristalize olan profesyonel ideolojilerin nesnel gerçekliği maskeleme işlevi, en direngen karşıtlıkları bile yerinden edecek güçtedir. Bu anlamda, medyanın kendi kulis alanına dahil ettiği aydın ve simgesel seçkinler, iletişimin ve dilin biçimlendirici etkisine sahiptirler. Bourdieu'nün temel eleştirisi de, bu biçimlendirici etkinin, kendine medya alanı ve sonrasında toplumsal alan içinde meşru bir dayanak bulması üzerinedir.

D.J. Sholle, TV haber programlarında kök salmış olan profesyonel ideolojinin işleyişi konusunu başlıca sekiz evrede değerlendirirken, özellikle konumuz itibariyle önemli görünen dört hususun altını çizer:

-*Yatıştırma* (Molification),

-*Fosilleşme*,

-*Depolitizasyon*,

-*Ters yönde tartışma* (Reverse contestation).

Sözkonusu bu dört husus, doğrudan doğruya tv tartışma programlarında gerçekliğin yeniden kuruluşuna ve tv'nin ideolojik

338- Aktaran Bedriye Poyraz, Haber ve Haber Programında İdeoloji ve Gerçeklik, Ütopya Yayınları, İstanbul, 2002, s. 15

işleyişine işaret etmesi bakımından önemlidir. Bu saptamaya göre:

Yatıştırma (Molification): Dışarıdan gelen eleştirinin yoğunluğunu azaltarak izleyiciyi pasif kılmak ve sonrasında susturmaktır. TV söylemi, görünürde bir temaşa söylemi yaratarak deneyimi yok eder. Bu, aynı zamanda ideolojik bir işlevdir ve bu ideolojik işlev, hiçbir şekilde, izleyicilerin kafasında düşünce üretimine katkıda bulunmaz, daha ziyade öznelliğin kendisini üretir. Sözkonusu öznelliğin TV'de ve özellikle TV tartışma programlarında kimler tarafından üretildiği ise açıktır: tartışma sunucusu ve sunucunun konuşmasına *izin verdiği* medya profesyonelleri ya da aydınları.

Fosilleşme: Bu, tv'de ideolojik işlevin en etkili olduğu yöntemlerden birisidir. Fosilleşme, kısaca, tartışmanın yönünü ve dolayısıyla tartışmanın üretmeye çalıştığı gerçekliği değiştirme yetisinden yoksunlaştırmadır. TV tartışma programlarındaki söz hakkının eşitsiz dağıtımı, farklı görüş ve yönelişlerin gerçeklik etkisi kazanmasına izin vermez. Bu tür bir sınırlama ise, alternatif söylemlerin önünü keserek, hakim söylemin gücünü pekiştirir.

Depolitizasyon (Siyaset dışılaştırma): Daha önce de geniş bir biçimde altını çizdiğimiz gibi, kamusal alanda çözüm bekleyen çok ciddi sorunlar için gerekli ilginin daha önemsiz olay ve sorunlara kaydırılarak böylelikle pratik sorunların kamusal tartışmadan dışlanmasıyla ilişkilidir.

Son olarak; **Ters yönde Tartışma (Reverse Contestation)** olarak adlandırılan ideolojik etkileme işlevi ise, TV tartışma programlarında farklı gerçeklik ve sorunları gizleyen bir tür kamuflaj söylemdir. Sholle'nin deyimiyle bu, TV profesyonellerinin kendi formülleştirdiği çatışmalarla beslenen söylemdir. Bu söylem, birbirinden apayrı gerçekleri belli bir bütünlük içinde harmanlayarak dokur.[339]

TV'nin ideolojik etkileme biçimlerini somutlaştıran bu dört yöntem, gitgide TV içeriklerinde ve söyleminde belli bir uyum-

339- Poyraz, a.e., s. 24

laştırma ve gerçekliği yolundan saptırma gücüne dönüşmesi açısından büyük bir önem arzeder. Bu ideolojik maskeleme yöntemlerinin dışa vurduğu bir başka husus da, Bourdieu'nün *homoloji* kavramıyla işaret etmeye çalıştığı ve özünde medya alanının demokratiklik ve nesnellik mitini ters yüz etmesini ifade eden belirlemeyi doğrular niteliktedir. Medya söylemi içinde, hele de TV tartışma programlarında böyle bir nesnellik iddiasının kendine yer bulması, hep söylenegeldiği gibi, bir hayaldir.

Özellikle de: "Medya kurumlarında kontrolün 'tutum promosyonu' aracılığıyla gerçekleştiği, bir diğer ifadeyle, istihdamda seçiciliğin kaçınılmaz olduğu, yani daha medya çalışanlarının işe başvururken bile kendi görüşlerine yakın olan medya kurumlarını tercih ettikleri ve bu kurumların da kendi görüşüne yakın olanları seçtiği; dolayısıyla, taraflılığın daha işe başvururken başladığı"[340] anımsanacak olursa...

Medya alanı içinde Bourdieu'cü terminolojinin öngördüğü ideolojik belirleyiciliği, belli bir taraflılık içinde, özellikle tartışma programlarında özgür bir tartışma ortamı oluşturulamayacağını, bunun da nedeninin ortada olgudan çok, "imal edilmiş" olgular ve bu olgular alanıyla suç ortaklığı etmiş aydınlar ve seçkinler tarafından dillendirildiğini görmüştük. Edward Said ise medyada ve kamusal alanda entellektüellerin rolünü sorguladığı bir makalesinde, İngiliz ütopyen yazar Jonathan Swift'ten esinlenerek, farklı bir boyut getirmeye çalışır. Said'e göre Bourdieu'nün medya alanıyla suç ortaklığı etmiş heteronom entellektüeller ve seçkinlerinin aynı ideolojik ve söylemsel belirleyicilikle saflarını tutmuş olmalarının ardında, gönüllü olarak gerçekliğin "nutuk makineleri" olmaları yatar. Said'e göre: "Swift'in alaycı bir şekilde, 'nutuk makineleri' diye adlandırdığı türden esas medyanın elinin altında bulundurduğu" bu kimseler, etkin tartışma platformları yerine "gezgin sahneler" oluştururlar.[341]

340- Lee Sigelman, "Reporting the News: An Organizational Analiysis, American Journal of Sociology, 79, (1), pp: 136-149, Aktaran Poyraz, a.e., s. 63
341- Edward Said, "Yazar ve Entellektüellerin Kamusal Rolü", Cogito, Bahar 2002, Sayı: 36, s. 47

Buna göre, kullanılabilir sayısız platform arayışı içinde olmanın, kamu entelektüeli için sağlayacağı sayısız avantajlar bir yana, sözkonusu entellektüellerin medya alanıyla girdikleri yakın ilişki sonucu "gezgin sahneler" de boy göstermeleri, medya lehine bulundukları faaliyetlerin bir sonucudur. Bu bölümde ele alacağımız "Teke Tek" tartışma programının "elinin altında bulundurduğu" entellektüellerin, daha önceki bölümde söylenilenlerle, yukarıda belirtmeye çalıştığımız medyatik etkilemenin ideolojik boyutları bağlamındaki yansımalarını ilerleyen kısımlarda çözümlemeye çalışacağız. Bu çözümlemeyi yaparken, Bourdieu'cü eleştirinin temel kavramlarıyla, elden geldiğince Said'in vurguladığı: "Bir yanda uzman söyleminin en belirgin özelliği olan, görünürde hızlı, formülleştirilmiş, pragmatik olan slogan niteliğindeki vurucu üslubunun sürati; bir yanda da entellektüeller ile birçok yurttaşın (izleyicinin) alternatif bir bakış açısının eksiksiz ifadelerini sunmak için istismar edebilecekleri tepki ve formatın sürati"[342] arasında olup-bitenleri betimlemeye gayret edeceğiz.

Medya alanı içinde ve özellikle de medya kulisi alanı içinde daha derin bir tartışma başlatmanın mümkün olup-olmadığına ilişkin girişilecek böyle bir araştırmanın sağlayacağı avantajlar, yine Said'in deyimiyle; "İçinde bulunduğumuz çağın ayırt edici özelliği olan; entellektüellerin, alternatiflerin varlığının açıkça gösterilebileceğini üstlenmek durumunda olmaları"na değil; "ana akım medya-devlet onaylanmışlığına karşı düşme eğilimlerinin"[343] sonuçlarını ortaya koymamıza yardımcı olacaktır.

Bourdieu'nün medya analiz yönteminin, özellikle TVtartışma programları sözkonusu olduğunda, hem TV'ye çıkanların üzerindeki baskıyı gözler önüne sermek, hem de TV entellektüellerinin medya alanıyla girdikleri gönüllü (ya da çıkara dayalı) suç ortaklıklarını her yönden ifşa etme amacını güttüğünü daha önceki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde değerlendirmeye çalış-

342- Said, a.y., s. 47
343- Said, a.y., s. 49

mıştık. Özünde medya alanını ya da Ragıp Duran'ın deyişiyle "medyatik cemaatin yozlaşması"nı[344] somut olgularla teşhis etmeye çalışan Bourdieu'cü eleştirel medya analiz yönteminin Teke Tek tartışma programında üretilen ve kamusal alanda "konformist argümanların dolaşımını hızlandıran kanaat piyasası"na[345] uygulanması, çalışmamızın nihai amacını oluşturacaktır. Ele alacağımız örnekte, (Teke Tek Programı'nda) kanımızca Bourdieu'cü medya eleştirisinin tüm görünümleri mevcuttur: medyatik mantık yoluyla bilimlerin, özellikle de toplumsal bilimlerin belli bir hâkimiyet gücü yaratmasından duyulan kaygılar, TV'de enformasyonun döngüsel dolaşımı yoluyla oluşturulan dışa kapalı güç ve iktidar oyunları, tartışma program sunucusu tarafından tartışma katılımcılarına uygulanan simgesel şiddet olayları, medyanın kulis alanı içinde kendine meşru bir konum edinmiş olan sembolik kapital sahibi kimselerin, gitgide kültürel, politik ve toplumsal alanda belirleyici etkenlere dönüşmesi ve yukarıda belirttiğimiz "gezgin sahneler" aracılığıyla daha ciddi ve etkili tartışma platformlarının sistemli bir şekilde dışlanması vs...

Özellikle de Bourdieu'nün gazeteci-sunuculara ilişkin (bu kategoride Bourdieu'nün savaş açtığı bir isim de Fransa'nın TF1 kanalında yayımlanan bir tartışma programının gazeteci-sunucusu Daniell Shneidermann'dır) eleştirileri Teke Tek programının gazeteci-sunucusu Fatih Altaylı örneği üzerinden düşünüldüğünde, gerek sunucu-katılımcı, sunucu-seyirci ilişkisi ve gerekse sunucunun elinde etkili bir silaha dönüşmüş olan simgesel şiddet, buyurgan ve keyfi tavırların açıklanması bakımından oldukça aydınlatıcı olacaktır. Burada da sözkonusu programla seyircilerin kurduğu ilişkinin sunucu duyarlılığı ve etkililiğinin hükmü altında olduğu görülür. Burada da, programa çağrılan bilimsel, politik ve kültürel alan otoritelerinin programın hakim

344- Ragıp Duran, "Pierre Bourdieu: Sosyolog Bir Militan", Cogito, Bahar 2002, Sayı: 31, s. 330

345- Tanıl Bora, "Defter Şerhi", Cogito, Bahar 2002, Sayı: 31, s. 266

söylemiyle fütursuzca girdikleri suç ortaklığı ilişkisi, Bourdieu'nün önceki bölümlerde açıklamaya çalıştığımız *medyatik sürmeleme* işlevi'nin kanıtlarıyla doludur. Burada da gerektiğinde stüdyodaki konukları (izleyenler de dahil), canı istediğinde stüdyodan kovacak kadar keyfi davranabilen bir sunucu-gazetecinin simgesel şiddeti ve buyurganlığı en uç noktasına vardırabilen tutumlarına tanık olunur. Son olarak yine burada da kamusal tartışmalarda sıklıkla boy gösterenlerin devlet-medya-siyaset üçgeni içindeki onaylanmış konumlarının bir sonucu olarak program içinde de hiyerarşi ilişkileri üretme biçimleriyle karşılaşılır. Tüm bu iddiaları, Teke Tek programının sahip olduğu kulis özellikleri bağlamında ortaya koymak mümkündür. Ama belki de bu ve buna benzer programların ürettiği içeriklerde en düşündürücü olan şey her türlü medya etiği kaygısından uzakta, söylemleriyle kültürel ve politik düzeyi düşüren bir makine işlevi görmek anlamında adeta birbirleriyle yarış eder durumda olmalarıdır. Buna ek olarak, Türkiye'de medyanın kendi kulis alanı içinde dokunulmaz kıldığı aydın ve seçkinlerin bir başka başat özelliği de, belki de, deyim yerindeyse, pretoryen bir kesim olarak öne çıkmalarıdır. Kendini devleti ve mevcut sistemi korumaya adamış böyle bir kesimin, aynı sistem içinde yer alan medya alanı ve söylemiyle rahatlıkla suç ortaklığı etmesi, kuşkusuz şaşırtıcı değildir. Şu halde yapılacak iş, Teke Tek Programı bağlamında, tüm bu sıraladığımız iddiaları yakından görmek olacaktır.

"Teke Tek" Programının Kulis Özellikleri

Teke Tek programı özelinde, medya aydın ve seçkinlerinin oluşturduğu kulis alanının özelliklerini iki başlık altında özetlemek mümkündür:

-Simgesel şiddet ve kulisin "dışa kapalı bir iktidar ve güç oyunu" olma özelliği açısından söz hakkı dağıtımı.

-Sembolik kapital ve "birbirine konuşan" seçkinlerin mani-

pülatif etkileri açısından söylemsel hiyerarşi ve belirleyicilik.

Bu iki özellik, özünde Teke Tek ve benzeri tartışma programlarının çözümlenmesinde Bourdieu'cü eleştirel bakış açısını da somutlaştırmaktadır. Daha önceki bölümlerde geniş bir yer vermeye çalıştığımız simgesel şiddet olgusu ve medya alanı içindeki suç ortaklıkları yoluyla oluşan ve sonrasında dışa kapalı bir iktidar ve güç oyunuyla sonuçlanan söz hakkı dağıtımı konusu, medya kulis alanının birinci derecede önem taşıyan özellikleridir. Medya alanının her an elinin altında hazır bulundurduğu simgesel seçkinlerin manipülatif etkilerinin bir sonucu olan söylemsel hiyerarşi ve belirleyicilik ise Herbert Schiller'in de deyimiyle, özünde; "Medyanın ve düzenin düzenbazlarının ulaşmak için didindikleri bir neticedir; [bu didinmenin] sebebi; pasifliğin, statükonun daim kılınmasını garanti etmesidir."[346]

Teke Tek tartışma programı özelinde düşünülmesi gereken bir diğer husus da, program sunucusu ve aynı zamanda gazeteci-yazar Fatih Altaylı'nın, adeta bir "halk savcısı" gibi davranan nobran tavrında somutluk kazanır. Programının açılış konuşmalarında hemen her zaman "birilerini birilerine" şikayet edercesine halkın gönüllü avukatı kesilen Altaylı'nın mangalda kül bırakmayan üslubu, adeta Dolapdere kuzguniliğini aratmayacak niteliktedir. Mutlak doğruların hâkimi, değişmez gerçeklerin ve inançların sözcülüğünü yapan bir sestir bu. Gerektiğinde: "Siyaseti olmayan bir ülkede, siyasi konuların tartışılmasının bir anlamının olmadığını"[347] ilân etmeye dek varan; yine gerektiğinde aynı "mazlumlar kataı"nın yenmiş haklarının yeniden iadesi için "Devlet Büyüklerimize" çağrı yapan bir "nutuk makinası". Tartışmadan çok dayatmanın; Murat Belge'nin deyişiyle: "Bilgiden çok kutsallaştırılmış inancın"[348] kol gezdiği sözde bir tartışma platformunun her yöne açık kanallarının güvencesi olarak kendini öne süren bir "enchorman". İlerleyen bölümlerde de gö-

346- Herbert Schiller, Zihin Yönlendirenler, Çev: Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul 1993, s. 49

347- "Tartışma Şerit Değiştirdi", Yeni Şafak, 19 Haziran 2002, s. 15

348- Murat Belge, "175 Örgüt", Radikal, 7 Haziran 2002, s. 9

receğimiz gibi, Teke Tek tartışma programının kulis alanının aktörleri, bu her bakımdan tuhaf tartışma platformu karşısında, bu nobran üslûba yakınlıklarını her fırsatta sergilemeye can atan, toplumun düzensiz atan "nabzını" tutmak isterken, kendi nabızlarının düzenliliğini programın otoriter sunucusuna kaptırmayı peşinen görev addeden kişilerden oluşur. Altaylı ve onunla suç ortaklığı eden danışmanları, bu yönelimleriyle "kolektif bir entellektüelin" tüm yüzeysel göstergelerine sahiptirler. Çünkü Altaylı'nın programı, kendi ifadesiyle hiçbir kuşkuya yer vermeksizin halkın yanında ve: "Katmerli bir rezaletin monitöre yansıyan yüzü"dür.[349]

Entelektüeller-medya-devlet onaylanmışlığının güven telkin eden sesiyle konuşanların mekânı olarak da formüle edebileceğimiz Teke Tek programının son bir buçuk – iki aylık yayın çizelgesine bakıldığında, seçilen konuların başlıkları bile, "siyaseti olmayan bir ülkede" âdeta bundan fazlasının yapılamayacağını vurgular niteliktedir:

6 Mayıs 2002: "Hormonlu Gıdalar"
13 Mayıs 2002: "Başbakanın Sağlığı"
20 Mayıs 2002: "Erken Seçim Olacak mı?"
27 Mayıs 2002: "ÖSS'de Adaletsizlik"
3 Haziran 2002: "Tek Yol Avrupa mı?"
10 Haziran 2002: "Sanatta Cinsel Ayrımcılık"
17 Haziran 2002 :"Cinsel İçerikli Şarkıların Günah Olup Olmadığı"
24 Haziran 2002: Lâiklik İçin Türkiye Model Olabilir mi?"
4 Temmuz 2002: "Futbol Ülkeyi Kurtarır mı?"

Ancak yine de görece ciddi olarak algılanabilecek olan bu konu başlıkları eğer programa on-onbeş dakika kadar izlenme sabrı gösterilirse, gerçekte içeriğin ne tür sululuklarla örülü olduğunu ortaya koyacaktır.

349- Fatih Altaylı, "Ulusal Yürüme Bayramı", Hürriyet, 27 Mayıs 2002.

Daha da önemlisi, Marie Dominique Chanu'nün deyişiyle; "düşünmenin, yasaları özenle saptanmış bir meslek"[350] olduğunun değil, olmadığının anlaşılması için Teke Tek programının bir tek bölümünün izlenmiş olmasının bile yeterli olacağı bir "tartışma" geleneğini anımsatması bakımından tipik bir örnekle karşı karşıyayız.

Kuşkusuz, Teke Tek programının anatomisi çözümlenmeye çalışıldığında, derin kamusal tartışmanın değil, tartışmada monolojik bir ilkenin hakim olduğu ve esaslı düşüncelerden çok, geliştirilmeden bırakılmış güdük düşünce uçlarının kol gezdiği daha birçok örnek bulunabilir. Ancak konuyu fazlaca dağıtmadan, burada, yalnızca Bourdieu'cü eleştirinin somutlaştırmaya çalıştığı birtakım ana hususlara değinmekte ve dolayısıyla tipik bir TV tartışma programının (Teke Tek) yukarıda özetlediğimiz kulis özelliklerinin ayrıntılı bir çözümlemesini yapmakta yarar var.

Simgesel Şiddet ve Kulisin "Dışa kapalı Bir Güç ve İktidar Oyunu" Olma Özelliği Açısından Söz Hakkı Dağıtımı

Daha önceki bölümlerde de gördüğümüz gibi, TV tartışma programlarında uygulanan söz hakkı dağıtımının *içeriden* ve *dışarıdan* olanlara göre değişen nitelikte kuralları vardır. Dolaşımdaki söz, dışarıdan olanlar için simgesel bir şiddete maruz kaldığı halde, *içeriden* olanların "bilirkişi" yorumlarının nesnesi kılınır. Söz hakkının, özellikle tv tartışma programlarında otorite sağlayıcı özelliği, daha önce de değindiğimiz gibi, dışa kapalı bir iktidar oyununun da kurucu öğesidir. TV tartışma programlarının kulis ilişkilerinde, taraflılığın ve karşı-taraflılığın bir yansıması olarak ortaya çıkan söz hakkı dağıtımı, tartışmanın seyrine yön vereceği gibi, "dışarıya kuş uçurtmayan" bir baskı ve güç eylemine de dönüşebilir. Şimdi, bu belirlemeleri, Teke

350- Aktaran Turhan Ilgaz, "Heidegger Entelektüel miydi?" Cogito, Bahar 2002, Sayı: 31, s. 208

Tek programı özelinde somut bazı örneklerle açıklamaya çalışalım.

3 Haziran 2002 tarihinde yayımlanan Teke Tek Programının "Tek Yol Avrupa mı?" konulu bölümü simgesel şiddetin verimli örnekleriyle doluydu. Tartışma katılımcılarından TÜSİAD AB Temsilcisi Dr. Bahadır Kaleağası'nın Fatih Altaylı'ya karşı tutumunu ele veren başat söylem; "Arzu ederseniz", "Eğer isterseniz" kipinde bir söylemdi. Görünürde nezaket kurallarının tüm göstergelerini taşıyan bu söylemin gözle görülmeyen yakasında mutlak bir uzlaşmayla varılan bir suç ortaklığı düzeni bulgulamak mümkündü. Kendi iradesini bir başkasının (Altaylı) eline teslim eden bu tutumun gerisinde, Kaleağası'nın her an gelebilecek bir müdahalenin olası tüm risklerini savuşturma çabası yatıyordu. Eğer Fatih Altaylı "arzu ederse", Kaleağası, "bazı gerçeklerden" söz edecek, konuyla ilgili önemli düşünceler öne sürebilecekti. Kaleağası'nın uzlaşmacı tavrı (aslında savunduğu görüş, Altaylı'nınkinin tıpa tıp aynıydı), konuşmasını sürdürmesinin garantörüydü. Çünkü Altaylı'nın bir ilkokul çocuğu karşısında dirayetinden ödün vermeyen ve azarlayıcı öğretmen tavrı mutlaktı. Bu anlamda, Altaylı'nın: "Peki bizim yılbaşına kadar neler yapmamız gerekiyor?!" sorusu öylesine ivedi yanıt bekleyen bir soruydu ki, bu dolaysız açıklık, hiçbir kuşkuya yer vermeyecek bir yanıt gerektiriyordu. Böylesine üst perdeden yöneltilmiş bir soruya, ondan daha üst perdeden bir üslûpla yanıt vermek "Türkiye'nin makus talihini yenecek bir sınavdan geçtiğimiz bir dönemde"[351] affedilir şey değildi. Bu gizli şiddetin farkında olmamak bir seyirci olarak orada bulunanlar için bile mümkün değildi. Çünkü stüdyo sıralarındaki seyirciler arasındaki en küçük bir kıpırdanma bile derhal "samimiyetsizlik" şeklinde değerlendirilme anlamına geliyordu. Nitekim, Altaylı, sonunda daha fazla dayanamayarak onlara bulundukları "yeri" anımsatacak, hatta birkaçını stüdyo dışına göndermekle bile tehdit

351- Fatih Altaylı, Teke Tek, 3 Haziran 2002 tarihli "Tek Yol Avrupa mı?" Konulu Tartışma

edecekti. Altaylı'nın program açılış konuşması, zaten daha başından: "Kimin AB karşıtı, kimin AB yanlısı olduğu"[352] nu, sonunda ak koyunun kara koyunun ortaya çıkmasını buyurduğundan, hizaya getirme işlemi yarı yarıya tamamlanmış gibiydi. Ancak belli toplumsal statüler, her zaman belli bir saygı ve mesafeyi gerekli kıldığından, bazen *söylenen* şeyden çok, *söyleyenin* daha önemli olduğu ve dolayısıyla simgesel şiddetin işlemediği durumlar da vardı. Nitekim Altaylı'nın aynı tarihli programda katılımcı olarak bulunan Emekli Korgeneral Suat İlhan'a yönelik tutumu bunun somut bir örneğiydi: İlhan'a; "Sayın Paşam" diyordu Altaylı; "elbette samimiyetinizden kuşku duymuyoruz ama, askerin tavır değişikliğini siz neye bağlıyorsunuz?"[353]

Bu soru öylesine alt perdeden ve nazikçe soruluyordu ki, Paşa'nın Altaylı'ya karşı belli bir sempati duymaması olası değildi. Ne var ki, Altaylı'nın çekincesi, Paşa'nın sözlerine değil, onun şahsında temsil ettiği eski statüyeydi. Çünkü, daha programın başında genel görüşünü bildiren ve orada bulunan herkesi bu görüş etrafında toplanmaya (daha doğrusu hizaya getirmeye) davet eden sunucu-gazetecinin Paşa'nın kimliğinde sinirli bir AB karşıtı bulgulamayı ısrarla görmezden gelmesinin başkaca bir açıklaması olamazdı. Nitekim, İlhan, ödün vermez asker tavrını program sonuna kadar sürdürecekti. "AB'ye üye olmamız mümkün değildir" diyen; ayrıca: "AB'ye girmemiz halinde Türkiye sınırları içinde ortodoks bir din devleti kurulmasını amaçlayan yeni bir Roma Kilisesi"nden[354] söz eden Paşa'ya karşı hiçbir simgesel şiddet uygulanmayacaktı. İşin en ilginç tarafı, kendi gazetesinin köşesinde: "Avrupa Birliği'ne girersek egemenliğimizi devredecekmişiz, biz bu egemenliği ne pahasına kazanmışız, AB yanlıları bunun farkında mıymış! Ben bu bahaneye gülüyorum. Çünkü bu bahane arkasına sığınanların devrine karşı çıktıkları şey ulusal egemenlik falan değil, onlar Türkiye'de 'hukuksuzluk' nedeniyle elde ettikleri 'bireysel egemen-

352- Altaylı, a.y.
353- Altaylı, a.y.
354- Suat İlhan, a.y.

likleri' ya da 'standart dışı hukukumuz' nedeniyle var olan 'kurumsal egemenlikleri' elden gidecek diye korkuyorlar"[355] diye yazan ve mangalda kül bırakmayan Altaylı'nın Paşa'ya verecek hiçbir yanıtı olmamasıydı!

Altaylı'nın Paşa'nın kimliğinde "kurumsal bir egemenlik" görmek istemeyişinin ardında: "Çekingen ve içe kapanık adamın gidişi, onun yerine 'dirayetli ve sözünü bilen' bir adamın gelmeye başlaması"[356] vardı mutlaka!

Bu sonucu belirlemenin ortaya koyduğu gerçeklik, aslında, bir TV tartışma programında yaşanan iletişimsel olayın, ciddi düşünsel bir evren sunmadığı, aksine uzlaşımcı bir süreç olduğu saptamasıyla tamamen örtüşmekteydi. Programın kulisi içinde rol alan aktörlerin varlık nedeni, kısaca, bir anlamı, bir tersliği ve kamusal sorunu "keşfetme" niyetleri üzerine değil, kendilerine tanınan söz hakkını, olabildiğince çok şey söylüyormuş gibi yaparak hiçbir şey söylememe üzerine kurduklarının bir kanıtıdır bu. Daha önce de belirttiğimiz gibi, program içeriğinin kabulü, beraberinde program katılımcılarının tavırlarının kabulünü ve mesajın uzaklık yoluyla kabulünü gerekli kılar. Bu anlamda, Altaylı'nın İlhan karşısındaki ılımlı tavrı da, İlhan'ın kimliğinin uzaklık yoluyla kabulü anlamına geliyordu. Bu eğilim, çalışmamızın savlarından biri olan; TV kulisinin "dışa kapalı bir iktidar ve güç oyunu" oluşturmak için girilen suç ortaklığı ilişkilerini de doğrular niteliktedir. Bu oyun içinde, konuşan (söz hakkı olan) kişinin gündeme müdahale etme fırsatı ise, Bora'nın da belirttiği gibi; "Profesyonel bir levazımatçıya dönüşme riski"ni[357] göze almayı gerektiriyordu.

Teke Tek'in aynı tarihli bölümünde katılımcı olarak yer alan İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek ile Altaylı arasında geçen diyalog, entelektüelin sözkonusu "profesyonel levazımatçılığa" dönüşme riskine karşı başlangıçta bir ayak diremeyi açı-

355- Fatih Altaylı, "Devredilmemek İstenen Hangi Egemenlik?" Hürriyet, 7 Haziran 2002.

356- Altaylı, a.y.

357- Bora, "Defter Şerhi", a.y., s. 260

ğa vursa da, sonunda zafer yine Altaylı'nın oluyordu. Perinçek, Altaylı'dan yana tavır alma ihtiyacı duymaya başlar başlamaz, tüm buzların çözülmesi doğaldı. Çünkü sonunda, Altaylı'nın Paşa'ya vermeye cesaret edemediği yanıtı, hem de dobra dobra veren kişi Perinçek'ti: "Paşa'nın fobilerine, Türkiye'nin egemen ulus-devlet yapısına yönelik AB tehdidine"[358] karşı çıkan Perinçek, ne var ki, yine aynı kulis içi uzlaşma gereği TSK'nın koruyuculuk misyonuna yatırım yapmayı da ihmâl etmiyordu.
Altaylı'nın: "İyi de, sanki AB üyeleri, ulus devletliklerinden ödün mü veriyorlar?"[359] çıkışması, tartışmanın istikâmetini yeniden belirleme işlevi görebilirdi, ama "kulis içi demokrasinin" yaşatılması adına, önce bazı karşıt görüşlerin iyice su yüzüne çıkması gerekiyordu.

Sözkonusu karşıt görüşler, "çelişkili ideolojilere yatırım yapan" medyatik aydın tanımı gereği, yine Perinçek'ten gelecekti. Perinçek: "Türkiye'nin iradesi, otoritesi, egemenliği kalmamıştır" diyordu; "Avrupa'nın iradesine teslim olmuş durumdayız. Avrupa bugün neyi temsil ediyor? Avrupa'nın büyük ekonomik tekellerini, tröstlerini temsil ediyor! İç pazarını bile yabancılara teslim eden, tarımını öldüren bir Türkiye nasıl kalkınacak?"[360]

Perinçek, ulusal egemenliği savunuyor, ama Avrupa'yı da emperyal emellerinden dolayı suçluyordu. Altaylı ise, tüm otoriter edasıyla Avrupa'nın özgürleştirici ve demokratikleştirici gücünü savunuyordu. Şu halde bu aykırı sesin "bozguncu" niyetlerine daha fazla izin verilemezdi. "Türkiye'de artık her tür özgürlüğün verildiğini, artık verilecek hiçbir özgürlük kalmadığını"[361] savunan Altaylı, en azından "kendi programında" ifade özgürlüğünün belki de hafiften sınırlanması gerektiğine hükmedip, altın makasını işletecekti!

Ancak olayları, yalnızca ortaya çıktıkları biçimiyle sınırlayarak düşünmek hata olacaktır. Bunun da anlamı şudur ki; Altay-

358- Doğu Perinçek, a.y.
359- Altaylı, a.y.
360- Perinçek, a.y *361- Altaylı, a.y.*
361- Altaylı, a.y

lı'nın Perinçek'e karşı müdahaleci tavrının öncesi ve sonrası vardır. Nitekim Altaylı, 20 Haziran 2002 tarihli Hürriyet Gazetesi'ndeki köşesinde Perinçek'in açıkladığı Karen Fogg'un e-mailleri hakkında yazarken, Perinçek'i kullanan "şerefsiz bir bürokrat" takımına veryansın ederek şöyle demekteydi: "Bu işte Doğu Perinçek'i kullananlar, ne haberleşme özgürlüğünü düşünüyordu, ne de AB ile ilişkilerin iyiliğini. Ve zannedilenin aksine, 'halka açılan' bu mesajlarla hedef alınan kişi Karen Fogg değil, hedef Türk halkıydı." [362]

Daha önce de belirttiğimiz gibi, birbirlerinin sorunlu otoritelerine katkıda bulunan medya entelektüellerini bir arada tutan şey de, medyanın unutturganlığı diye tanımlayabileceğimiz medyatik hipnoz biçimidir.

Sözkonusu hipnoz biçiminin, her an medyanın elinin altında bulundurduğu medya aydınlarından Doğu Perinçek ile bir gün önce yazdıklarını akşam kendi programında yalanlayan Fatih Altaylı gibi bir sunucu arasında kusursuzca işlemesinden daha doğal bir şey olmasa gerektir. Yine aynı medyatik hipnozun yalnızca medya alanı ve yakın çevresi arasında olmayıp, aynı zamanda kulis alanı aktörleri arasında etkili olması son derece "anlaşılır" bir uzlaşma için zorunludur. Çünkü daha önce de açıklamaya çalıştığımız gibi, "dışa kapalı iktidar ve güç oyunu"nun zaman zaman birbiriyle çelişse de, yalnızca *kendi aralarında* iletişim kurmayı isteyen ve "dışarı kuş uçurmayan" kulis aktörlerine ihtiyacı vardır. Bu ise, doğrudan doğruya medya alanının yakın çevresinin (kulisinin) söylemi ve ideolojisiyle uzlaşma ve eklemlenme derecesidir. Perinçek, bu oyunun kurallarını çok iyi bildiği için zaman zaman bu oyunun kurallarının dışına çıkarak, sözgelimi, Türkiye'de doların TL önüne geçmiş olduğunu, dolayısıyla hangi bağımsızlıktan sözedildiğini söyleyerek stüdyodan alkış alabilecek, ama kısa bir süre sonra, yine aynı biçimsel çelişki gereği, Altaylı'nın karşı yöndeki düşüncesini daha hava-

362- Fatih Altaylı, "Hedef Fogg Değil Türk Kamuoyu", Hürriyet, 21 Şubat 2002.

dayken kapıp sağ sâlim yere kondurmayı bilecektir!

Yalnızca Teke Tek Programının değil, bu "dışa kapalı iktidar oyunu"nu sahneleyen benzeri tartışma programlarının da başka ilginç bir özelliği, "dışarıdan" canlı telefon bağlantısı alındığı anlarda stüdyoda genel bir toparlanma olmasıdır. Stüdyoya dışarıdan sızan bu beklenmedik müdahalenin niteliğinin önceden kestirilemezliği, stüdyo katılımcıları arasında genel bir savunma hazırlığına yol açar. Yaşanan paniğin sebebi, hemen her zaman, kendince bir yol ve istikâmet tutturmuş olan tartışma ve katılımcılar arası ittifakın kısa süreliğine de olsa bozulacağı korkusudur. Nitekim meseleye son noktayı koymuşken, kimsenin huzurunu bozmaya kimsenin hakkı yoktur. Aynı geceki programda Altaylı'nın aşağı yukarı böyle bir kaygıyı dile getiren açıklaması boşuna değildir.

Bourdieu'nün, medya alanında boy gösteren seçkin ve aydınların bilgisel yetersizliğini anlatmak için kullandığı "mesleğe giriş hakkı" ve bu hakkın medya tarafından "ucuzlatıldığına" dair görüşü, aynı geceki Teke Tek Programı katılımcısı ve sözde bilimsel sermayenin temsilcisi Doç.Dr. Emin Gürses'te fazlasıyla karşılığını buluyordu. Altaylı'nın "AB konusunda en yüksek sesle konuşan kişi" olarak takdim ettiği Gürses, bilimsel birikiminin tüm incilerini döktürüyordu. Küçümseyici bir tavırla, gece boyunca dilinden düşürmediği "bizdeki birtakım entelijansiya" deyimi, halk ağzı, azarlayıcı, sitemkâr ve olabildiğince yüzeysel konuşma üslûbuyla birleştiğinde, ortaya gayet "eğlenceli" manzaralar çıkıyordu. Gürses'in popülist tavrı ve amiyâne üslûbu o dereceye varıyordu ki, bir yerde açıkça aynen şöyle diyordu: "Biz vekillerimize silâh verdik. Niye? Vatan hainliği yaptığını gördükleri birisini ayağından vursunlar diye! Vursunlar da bu millet alkışlasın diye!"[363]

Konuşan, bilimsel sermayeydi! Ancak bu sefer daha önceki bölümde andığımız sanatçı/halk/akademisyen çatışmasından alacağı dersi almış olarak, bilim adamlığının ağır ve anlaşılmaz

363- Emin Gürses, aynı tarihli program.

söylemine popülizm tohumları serpmeyi de ihmal etmemiş bir bilimsel sermaye! Üstelik politik davranmayı da ihmal etmeyen bir bilimsel sermayeydi bu. Çünkü attığı tiradın sonunu güvenle bağlayacak kadar zekiydi: "Mustafa Kemal'in yöntemi budur!" Orada oturanların hiçbirisi, Mustafa Kemal'in yönteminden kuşku duymadığından, üstelik, bu yersiz bir tartışma olacağından, Gürses yine parsayı toplayacak, kadir şinas Türk seyircisinin cömert alkışlarına mazhar olacaktır! Hatta Emin Gürses'in çizdiği bilim adamı portresi öylesine yankı uyandırıcıydı ki, daha başka kesimlerden de tepki almaması (belki de arzu edilen şey buydu) düşünülemezdi. Ama iyi ki, "medyatik cemaat" varsa, sorunlara duyarlı medyatik bir kamuoyu da vardı. Çünkü konuyla ilgili dişe dokunur tek tepki Radikal gazetesi yazarı Adnan Ekinci'den gelmişti: "Ben hayatımda"diye yazıyordu Ekinci; "iddiasını nedensellikle bağlantısı olan bilgiye, bilimsel bir örneğin ürünü olan belgeye dayandırmadan, düşüncelerini tamamen hamaset ve mangalda kül bırakmamaya endekslemiş, bu nitelikte bir bilim adamına ilk defa rastladım. Konuşmacı hoca sonra ne dedi biliyor musunuz? Milletvekillerini, işini iyi yapmayan bürokratların ayaklarına tabancalarıyla ateş etmeye çağırdı. Ben, şiddeti bu dozajda onaylayan ve cezai yaptırım uygulayanların sadece mafya dünyasına ait olduklarını sanırdım."[364]

Ancak, Gürses'in dudak uçuklatan açıklamaları, medya kulisi içinden hiçbir tepki görmeyecekti. Çünkü her konuda olduğu gibi, bu konuda da herkesin inancı tamdı; ve nasılsa kamuoyunun belleği yoktu ve medyanın hipnotik etkisi en güçlü belleği bile uyuşturacak güçteydi. Stüdyo konukları içinde tepkisizlik biçiminde kendini ortaya koyan bu genel uzlaşma, bir başka açıdan bilimsel bir sermayenin "bu olduğu"na ve bundan başka bir şey olamayacağına ilişkin de gizli bir uzlaşma olarak kendini ele vermişti. Dolayısıyla, yaşanan, Bourdieu'nün herhangi bir sermaye türünün "iç edilmesi" dediği şeydi. Kendini bağırarak ve etrafa saldırarak ortaya koyan bir bilimsel sermayenin, Bourdi-

364- Adnan Ekinci, "Bir Günde İki Milli Felâket", Radikal, 7 Haziran 2002.

eu'nün deyimiyle "toplumsal sorumluluğu da yok sayılıyordu"[365] böylelikle.

Bourdieu'cü medya eleştirisinin sosyoloji merkezli niteliği düşünüldüğünde, TV tartışma programlarında öne sürülen her tür düşüncenin, herşeyden önce bir söylem olarak öğelerine ayrıştırılması işleminde medyatik sözün önemi büyüktür. Söz hakkı dağıtımı, bu anlamda, medya aydınları ve seçkinleri arasında oluşturulan dışa kapalı bir iktidar oyununun yapıcı unsuru olduğu kadar, hakikati tanımlamada ya da etkisini sınırlamada da etkin bir işlev görür. Şu halde, herşeyden önce bu kapalı iktidar oyunu içinde dolaşıma sokulan sözün başlıca iki görünümüne; yani:

-**Sözün ve gerçekliğin mizanseni** ile

-**Sözün ve gerçekliğin çerçevelenmesi** konularına eğilmemiz yerinde olacaktır.

Sözün ve Gerçekliğin Mizanseni

Jacques Ellul "Sözün Düşüşü" adlı kültleşmiş kitabında, gitgide imajlar dünyasının sözü istilâ ettiği yeni bir iletişimsel düzen içinde yaşadığımızdan söz ederek, iletişim olgusunun değişen tanımı üzerinde durur. Ellul'e göre imajların bombardımanı altındaki modern toplumlarda eleştirel düşüncenin yegâne aracı olan dil, ve dolayısıyla söz, eski gücünü yitirmiştir artık. Sözün gitgide medyatikleşerek görsel temsillere dönüşmesi, hakikat tanımımızda da derin yaralar açmıştır. Ellul kitle iletişim araçlarını çözümlerken teknolojinin belirleyici etkisinden hareket ederek, artık hakikati belirlemede kullanılan yegâne aracın dil değil, teknolojinin belirleyiciliği altında oluşan imajlar dünyası olduğunu söyler. Buna göre, artık hakikati tanımlamada kullanılan yegâne araç dil değil, göz'dür. Bu, aynı zamanda imajlar karşı-

365- Pierre Bourdieu, "Politikanın Krizi, Entellektüeller ve Medya", Çev: Tanıl Bora, Birikim, Aralık 1994-Ocak 1995, Sayı: 68-69, s. 86

sında sözün de gerilemesi, Ellul'ün deyişiyle "düşüşü" anlamına gelir. Artık: "Temsilin, temaşanın ve enformasyonun dünyası, görsel dünyayla kaynaşmış durumdadır."[366]

Ellul'ün saptamaları, imaj merkezli dünyanın sınırsız görselleşme eğiliminin dil ve söz aleyhine gelişiminin yıkıcı sonuçlarıyla ilgilenir. İmajlar, TV sözkonusu olduğunda gerçek dünya ile seyirci arasına çekilmiş bir perdedir. Dolayısıyla: "İmajlarla ilişkili bu görsel gerçeklik, eleştirel söylemi, açıklamayı, tekrarı veya düşünmeyi tolere edemez. Bunlar, belli bir mesafeyi ve eylemden çekilmeyi gerektirirler; oysa imajlar, sürekli olarak vuku bulan şey ve eylemde içerilmemi gerektirirler. Onlar beni pasif bir seyirciye dönüştürürler."[367]

Ellul'ün altını çizdiği "eleştirel söylemi, açıklamayı ve düşünmeyi tolere edemeyen" bu görsel gerçeklik, aynı zamanda ideolojik bir sürece karşılık gelir. Bu süreç, kısaca, bilinçdışının denetimidir. Çünkü görsel gerçeklikle dile, ve dolayısıyla söze dayalı gerçeklik, iki farklı bilincin de dışavurumudur. Sözen'in de deyimiyle: "Kelime merkezli dünya, bilinci, imaj merkezli dünya ise bilinçdışını kuşatır."[368]

Şu halde, "İmaj merkezli dünya içinde gitgide daha belirgin hale gelen" şey, sözün "düşüşü"dür. Söz dile; dil de belli bir temsil ilişkisine aracı olduğu içindir ki, medyatik entellektüellere bırakılamayacak denli önemli hale gelmiştir. Bourdieu'ün, enformasyonun, yalnızca gazetecilere ve medya aydınlarına bırakılamayacak denli önemli hale geldiğini ifade ederken de vurgulamak istediği şey, temelde budur. Ne var ki, medyatize olmuş söz ya da medyanın her an elinin altında bulundurduğu aydınların tasarrufuna âmâde edilen söz, Ellul'ün de dikkatli bir öngörüyle belirttiği gibi, artık: "... büyük ölçüde sakatlanmıştır, kadavradır ve neredeyse ölüdür. (...) Bütün bir uygarlığımız söze karşı nefret içindedir."[369]

366- Jacques Ellul, Sözün Düşüşü, Çev: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1998, s. 146
367- Ellul, a.e., s. 176
368- Edibe Sözen, Söylem, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999, s: 22.
369- Ellul, a.e., s. 303

Teke Tek Programının kendi "kulis dayanışması" içinde sakatlayıp öldürdüğü sözün sınırlı bir gerçeklik mizanseniyle yine sınırlı bir temsil ilişkisine araç edildiğini, somut kimi örneklerle açıklamak mümkündür.

20 Mayıs 2002 tarihli Teke Tek'in "Erken Seçim Olacak mı?" konusunun tartışıldığı bölümünde konunun, dönüp dolaşıp Başbakan Ecevit'in sağlık sorununa getirilmesi bu gerçeklik mizanseninin somut bir örneğiydi. Tartışılan şey, siyasetin sağlığı ya da özgür siyaset yapmanın önündeki anayasal engeller değil, magazinel yönü ağır basan Başbakan'ın özel beslenme sorunları ve eşinin ihmalkârlıkları üzerine odaklanıyordu. İlk turda söz alan Saadet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Şeref Malkoç, Altaylı'yla yakın dirsek teması içinde, onun aracılığıyla basından konuyla ilgili olarak Başbakan'ın sıkı takibe alınmasını ve her tür baskı eyleminde bulunularak kamuoyunu ikna etmesini bile istiyor, hatta "rica" ediyordu.[370]

Bağımsız İstanbul Milletvekili Rıdvan Budak ise, tüm "Türk kamuoyu adına" söz alarak, toplumda artık sayın Ecevit'in çekilmesi yönünde ciddi bir beklenti oluşmuş olduğunu ekliyordu. Budak'ın, Başbakan'ın sağlığı konusuna odaklanmış tartışmaya ekleyebileceği başka bir gerçeklik yoktu. Nitekim ANAP'lı Selçuk Pehlivanoğlu'nun, sözü döndürüp dolaştırıp "Türkiye'nin öncelikleri"ne getirmek istemesi de geçici bir hevesten öteye gitmeyecekti. Pehlivanoğlu, sonunda, "Rıdvan Bey'in affına sığınarak" (Çünkü böylesi bir kulis dayanışması içinde her tür **sığınmaya** yer vardı) "temsilde adalet, yönetimde istikrar!" sloganını anımsatarak, yeniden Ecevit'in sağlığındaki istikrarsızlığa tosluyordu.[371]

DYP'li Kamer Genç'in sahne almasıyla geçmiş siyasi hesaplaşmalarla ortalık tam bir karmaşa alanına dönüyordu. Genç'in bildik sansasyonel ve bir o kadar da yersiz olan "iddiaları" her türden gerçekliği yerinden edecek güçteydi. Genç, bir başka açı-

370- Şeref Malkoç, 20 Mayıs 2002 tarihli Teke Tek.
371- Selçuk Pehlivanoğlu, a.y.

dan da, popüler siyaset anlayışının, ya da daha doğrusu magazinel siyasetin bir figüranı olarak sınıfın "ders kaynatıcı" yaramaz öğrencisi olarak işlev görmek için oradaydı. Çünkü, konu, o söz aldığı her defasında arzu edilenin de ötesinde dağılıyordu. Genç'in sansasyonel ve kavgacı söylemi, vasatın da altında medyatik bir söz cisimleşmesinin mükemmel bir örneğini sunuyordu. Daha da tuhaf olanı, Genç'in stüdyo seyircisinin kendisine sataşması üzerine girdiği kavgaydı. Bu tür sataşmalar üzerine, Altaylı'nın sıralardaki seyirciyi hedef alan uyarısı gecikmeyecekti. Seyirci kitlesine, kısmen de olsa "söz hakkı" olanlara yönelik bu müdahale, azarlamanın da ötesine geçip, açıkça bir tehdide dönüşüyordu: "Ben sizi *tarafsız izleyiciler* olarak tribünlere alıyorum" diyordu Altaylı; "Ama daha fazla rezalet çıkaracak olursanız, tribünleri boşaltmak zorunda kalacağım. Beni buna mecbur etmeyin!"[372]

Altaylı'ya göre, stüdyo seyircisi, her şeyden önce **tarafsız** olmalıydı, hiçbir şeye burnunu sokmamalı, kendisini ilgilendirmeyen konularda haddini bilmeliydi! Bu sert müdahalenin bir başka nedeni, otoriter bir sunucu olarak Altaylı'nın "kendi programı"nın dizginlerini elde tutma kaygısıydı. Bu kontrolün önemi mutlaktı. Nitekim, bu kontrolün selâmeti içinde, katılımcıların da seyircilerin sorularına yanıt vermeden önce Altaylı'ya yönelerek "cevap verebilir miyim?" diye izin istemesi de vardı. Sözün ve onun aracılık ettiği gerçekliğin bu tür sınırlı bir mizanseni içinde beklenmedik hiçbir tersliğe, hiçbir aykırı çıkışa yer olamazdı. Tribünleri susturmak, ne de olsa "Türkiye'nin ciddi sorunlarını" tartışmaktan daha çok reyting alacak bir gösteriydi. Altaylı, doğru bildiği şeyi yapmıştı! "Seyirciler terbiyesizleşmeye başlamış, her biri bir siyasi partinin militanı gibi hareket etmişti". Dolayısıyla, "artık tribünden hiç kimseye 'söz hakkı' tanınmayacaktı!" Onlar "Türkiye'nin sorunlarını tartışmayı hak etmiyorlardı!"[373]

372- Altaylı, a.y.
373- Altaylı, a.y.

Çünkü medya alanı içinde yürürlükte olan gizli bir önkabul gereği, tribündekiler bir tek şeye taraf olabilirlerdi: Programın yayımlandığı TV kanalının ve sunucusunun görüşüne. Oysa seyircilerin bu taşkınlığı, programın ve sunucusunun otoritesini sarsıcı, kontrol-dışı bir eğilimi açığa vuruyordu, dolayısıyla özenle hazırlanıp geliştirilmeye çalışılmış böylesi mükemmel bir söz ve gerçeklik mizansenine karşı bir tehditti. Dahası, seyircinin bu tutumu, medya otoritesinin "kamuoyu bizimledir" iddiasını zedeliyor, baltalıyordu. Kaldı ki, tartışılan konu, öylesine nazik bir konuydu ki, "oradakiler" açısından kayıtsız şartsız bir sükûneti gerektiriyordu. Konu, dönüp dolaşıp Ecevit'in sağlığına da varmış olsa, Başbakan'ın sağlığı koca bir ülkenin sağlığıydı. Çünkü elde: "Ecevit'e bir şey olması halinde, Türkiye'de 'kaos ortamı' oluşabilir diyen bir rapor"[374] vardı.

Söylendiği gibi, konu son derece nazikti. Dolayısıyla ivedi olarak tartışılıp çözüme bağlanmalıydı. Başbakan'ın ölüp gitmesini beklemek yerine: "Neden şimdiden *pozisyonlar* alınmıyor"du? "Türkiye'nin umudu olan ve umut olmaya 'yakışan' Derviş'i niye bekletiyorduk?"[375] Böylesi nazik bir konuda herkes "pozisyonunu" almışken, kimsenin ortalığı bulandırmaya hakkı yoktu!

Öte yandan; sözün ve gerçekliğin mizanseni, bu mizanseni güvence altına alacak "pozisyonlar"ı zorunlu kılıyordu. Dolayısıyla bu mizanseni hazırlamak, aldıkları "pozisyonlarla" fazlaca kafa karıştırmayan, Bourdieu'nün deyimiyle TV'nin "iyi müşterileri"nin işiydi. Bu iyi müşteriler arasında her tür "paslaşma" mümkündü; çünkü söylenilecek şeyler, programın bilinen söyleminin sınırları içinde telaffuz edilmesi mümkün olan şeylerdi. Öte yandan, bu tür tartışmalarda, Mahmut Mutman'ın da belirttiği gibi: "Herkesin birbirinin düşüncesine saygı göstermek zorunda olmasını gerektiren formal eşitliğin ilkesel düzeyde kabul

374- Fatih Altaylı, "Bir Ülkenin Geleceği Azrail'e Bırakılır mı?", Hürriyet, 17 Haziran 2002.
375- Altaylı, a.y.

edilmesi"[376] sözkonusuydu.

Aynı formel eşitliğe saygı gereği, aynı konunun tartışıldığı programda, Pehlivanoğlu'nun Kamer Genç'e dönerek: "İşte kaşarlanmış siyaset!" diye haykırışı bile, Genç'le Pehlivanoğlu arasındaki gizli uzlaşmayı bozmaya yeterli olmayacaktı!

Açıktır ki, bu ve buna benzer davranış örnekleri, Bourdieu'nün "medya aydınları" olarak adlandırdığı kesimin karakteristik özelliklerini fazlasıyla yansıtır. Medya alanının sık talep ettiği aydın ve kesimlerin Bourdieu'nün deyimiyle, medya alanının "görünmez bir yapılanması"nı oluşturan kulis ilişkileri ve suç ortaklıkları düzeni içinde iş gördüklerinin de kanıtıdır bu. Ancak, TV tartışma programlarında gizli bir uzlaşmanın sonucu olarak dolaşıma sokulan söz'ün ve hakikatin önemden düştüğünü haber veren başka yönelişler de mevcuttur. Sağlıklı bir medya okuması yapmak için, sözün ve sözle birlikte gerçekliğin ne tür yöntemlerle sınırlandırılmaya, "çerçevelendirilmeye" çalışıldığını saptamak gerekir. Bu saptama, aynı zamanda incelemeye aldığımız Teke Tek Programının da anatomisini biraz daha netleştirmemizi sağlayacaktır.

Sözün ve Gerçekliğin "Çerçevelenmesi"

Ayşe İnal'ın da belirttiği gibi, bu başlık altında değinmek istediğimiz ana sorun: "tartışma programlarında tartışmacıların seçiminin, aslında bir *çerçevelendirme* sürecini gerektirdiğidir."[377] Sözkonusu çerçevelendirme sürecinin etkinliği, tartışmacıların seçimiyle birlikte sözün de medyatik çerçevelenmesiyle mümkündür. Yani, bir başka anlamda, konuşan kişi, sözün ve gerçekliğin sınırlarını tayin eden kişidir. Bunun da anlamı, yine İnal'in deyimiyle: "(...) seçilen çerçevenin, belli bir tarihsel ve toplumsal kesitte egemen söylemler dolayımıyla kurulduğu-

376- Mahmut Mutman, "Siyasetin Sınırsız Meydanı", Birikim, Aralık 1994-Ocak 1995, Sayı: 68-69, s. 26
377- Ayşe İnal, "Bir İzleyici Gözüyle Siyaset Meydanı", Birikim, Aralık 1994-Ocak 1995, Sayı: 68-69, s. 68

dur."[378]

Tartışma programlarına çağrılan akredite kaynakların durum tanımlamalarıyla kurulan gerçekliğin haber değerine eşdeğer bir değer taşıdığı, daha doğrusu, tartışma programının tek gerçekliği olduğu, söz konusu çerçevelendirmenin özüdür. Bu anlamda, çerçevelendirme işlemi, tartışma katılımcıları ve tartışmanın içeriği açısından da bir tür dokunulmazlık anlamı taşır. Aynı çerçeveleme daha önceki bölümlerde Norbert Elias'tan mülhem **içerlikler** ve **dışarlıklar** kavramlarıyla açıklamaya çalıştığımız **yerleşikler** ve **yabancılar** karşıtlığının tüm somutluğuyla kendini açığa vurduğu medyatik bir ortamın çözümlenişi için zorunludur.

Çerçevelendirme, yerleşikleri yabancılardan ayırırken, hakikati de medya alanının söylemiyle yapılandırılmış yapay hakikatten ayırır. Çünkü bir TV tartışma programına çağrılanlar (yerleşikler), farklı çıkar gruplarını temsil etmenin yanısıra, sorunun ne olduğuna karar veren ve onu farklı biçimlerde tanımlayarak çerçevelendirip somutlaştıran kişilerdir.[379] Dolayısıyla hakikati ve sözkonusu hakikatle ilgili söylenecek şeyleri dillendirenler de yine onlardır. Hep söylenegeldiği gibi, asıl sorun medya söyleminin gerçeklikle kurduğu ilişkide, gerçekliği yansıtmaktan ziyade, onu oluşturduğu, biçimlendirdiği görüşüyle ilgilidir. Dolayısıyla, bir başka açıdan da sorun, medyatik söylemin çerçevelendirmeye çalıştığı vizyon sorunudur; ilgiyi bir tek yöne sabitleme ve olası tüm başka bakış açılarını tasviye etme sorunudur. Söz ve gerçeklik, medyatik vizyonun nezareti ve güdümü altındadır. Bu anlamıyla vizyon, etkin ve belirleyici olandır: "Vizyon, bir vasıta veya araçtır- eylem halindeki gücün, egemen olmanın, yararlı kılmanın ve sınırlamanın temel unsurudur."[380] Medyatik alanın vizyonu, "egemen olmanın", "sınırlamanın" vizyonudur. Dolayısıyla, hakikatin açıkça çerçevelendirilmesidir de.

378- İnal, a.y., s. 68-69
379- İnal, a.y., s. 67
380- Ellul, a.e., s. 96

Teke Tek Programının kulis alanı içinde iş gören "vizyon sahibi" aydın ve seçkinlerinin temsil ettikleri gerçeklik de, belli bir çerçevelendirme, daha doğrusu süzgeçten geçirme sürecinin sonucunda oluşan dolayımlanmış bir gerçekliktir. Bu çerçevelenmiş gerçeklik, özünde heteronom bir doğaya sahip olan medya entellektüellerinin otoritesini daha da pekiştirmeye hizmet eder. Çalışmamızın ilk bölümünde yer verdiğimiz medya epistemolojisi konusu, varolan gerçekliğin her tür medyatik çerçevelendirme (sınırlandırma) işleminden geçirilerek hakikate yaptığı vurgu, temelde, Bourdieu'nün, medya söyleminin toplumsal ve siyasal varoluşa arabuluculuk edip edemeyeceğine ilişkin önemli bir kaygıyı da açığa vurur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, medya alanının (yazılı, sözlü ve görsel) kulis ilişkileri içinde oluşan iletilerin rezonansı, hakikatin de sözcüsüdür. Bunun da anlamı, çerçevelendirilmiş ya da belli çıkarlar (kulis alanı içinde geçerli olan özel çıkarlar) çerçevesinde düzenlenmiş söz ve gerçeklik temsilleri, aynı zamanda bir bilinç yönetimine aracı edilir. Dolayısıyla asıl üzerinde durulması gereken husus, bu dolayımlamanın derecesi ve niteliğidir. Yani; sözkonusu gerçeklik dolayımının nasıl olduğu ve bizim belli bir örneğin anlamını anlamamızı nasıl etkileyebileceğidir.[381]

Bu saptamalar ışığında, Teke Tek programında karşımıza çıkan söz ve hakikatin çerçevelendirilmesi örneklerine yakından göz atmakta yarar var. "Sanatta Cinsel Ayrımcılık" konusunun tartışıldığı 10 Haziran 2002 tarihli Teke Tek'te ilk dikkat çeken şey, tartışma katılımcıları arasında ciddi sanatın tanımını yapabilecek birine rastlanmamasıydı ilk bakışta. Ancak, yakından bakıldığında, burada da tartışılan asıl sorun, ciddi sanatın ne olduğu ve olması gerektiğinden çok, Zeki Müren'i anma gecesiydi. Tartışmada bir çırpıda "eşcinsel sanat" diye yeni bir sanat türünün icat edilmesi bir yana, Altaylı'nın deyimiyle; "Türkiye'de

381- Graeme Burton, Görünenden Fazlası, Çev: Nefin Dinç, Alan Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 73

organize 'yumuşak' bir hareketin yaşandığı şu günlerde sanata eski saygınlığını iade etmek için"[382] toplanılması anlamlıydı. Yine bu ülkenin hakikâti, yapılan sanatla o kadar örtüşüyordu ki, sanatçı Özdemir Erdoğan'a göre: "Nüfusunun %92'si 82 Anayasası'na oy vermiş bir ülkede, Zeki Müren gibi birinin 'Sanat Güneşi' ilân edilmiş olmasını, kendisi de dahil, herkesin yorumlama hakkı var"dı.[383] Bourdieu'nün TV'de onca önemli dakikaların onca önemsiz konular için harcanmasının aslında oldukça önemli bir amaca hizmet ettiği yollu yargısının burada da doğrulandığını görmek pek de şaşırtıcı değildi.

Altaylı'nın ısrarla, tartışma katılımcılarından "eşcinsel sanatçılar" Arto ve Alex'e ilişkin saldırıları daha da körüklemeyi istemesi, konunun magazinel yönüne ilişkin de tamamlayıcı bir müdahale anlamını taşıyordu. Nitekim, ses sanatçısı Zeki Çetin'in öncülüğünde ciddi sanatın engin göklerine doğru havalanan "söz"ün kanatlarını yolmak, oradaki herkes için asli bir vazifeydi: "Bu ülkede, Freddy Mercury ya da Elton John gibi ciddi sanatçılar yoktu ki ciddi sanattan söz edilsindi."[384]

Anlaşılmıştı: Bu ülkenin sanattan anladığı, "sanatçıdır, ne yapsa yeridir" düsturunda mutlaklaşan bir davranış bozukluğuydu. Nitekim, ahlâklı olanlar sanat yapamazdı. Bir yerde, Arto'nun Özdemir'e yönelik ahlâksızlığı o dereceye varıyordu ki, ona şu sözlerle hakaret edebiliyordu: "Belki de Zeki Bey'i eleştirmenizin nedeni, ona yatma teklif etmeniz ama onun bunu kabul etmemesidir!"[385]

Herşeyden önce, hakiki sanata sahip çıkmak, sanatçıların farklı cinsel kimliklerine de sahip çıkmak olduğundan, yapılan işin, onu yapan kişinin kimliğiyle hiçbir ilgisi yoktu. Şarkıcı Gönül Yazar'ın tartışmaya katılmasıyla, konunun "Gönül Yazar'ın Evlilikleri"ne dönüşmesinin de böyle bir önkabulü haklı çıkaran anlamlı gerekçeleri vardı. Çünkü konunun magazinel boyutta

382- Altaylı, a.y.
383- Özdemir Erdoğan, a.y.
384- Altaylı, a.y.
385- Arto, a.y.

çerçevelendirilmiş olmasının, Adorno'nun müzik teorisi ya da bir Timur Selçuk'un müzik anlayışının kibirli güzelliğini hiçbir surette "kaldıracak" tahammülü yoktu. Çünkü aslolan, Bourdieu'nün de deyimiyle "kültürel fast-food"du. Ciddi sanatın toplumsallaştırıcı ve bilinçlendirici gücü yerine, "nüfusunun %92'sinin 82 Anayasası'na oy verdiği bir ülkede" özel yaşamlarıyla "merak uyandıran" sanatçılarımızın yol göstericiliği, "birilerine" daha çok yarar sağlıyordu. Aslolan "kültürel fast-food" ve onun tüketici etkisiydi. Nitekim sanat da böyle bir ülkede bundan daha öteye gidemezdi. Sanat da bu eğilimin, "Gazino endüstrisine ve bu endüstrinin 'meşrulaştırıp' toplumsal hayatımızın 'açık' davranışlar alanına 'bulaştırdığı' yeni etiğine teslim olmuştu, (sanatçı da) kazanılması mümkün bir ünün, zenginliğin, 'kalabalıktan' kurtulup 'bireyleşmenin' simgesiydi!"[386] artık.

Kuşkusuz aynı "kültürel fast-food"un etkisiyle, tartışmanın ekseninin sanattan ve zengin türevleri olabilecek -cinsel ayrımcılık sözgelimi- "sanatta cinsel ayrımcılık"tan uzaklaşarak, devlet televizyonlarında Zeki Müren'in yayınlanıp yayınlanmamasına ya da Zeki Müren'in cinsel kimliğinin genç kuşaklar üzerindeki yıkıcı etkilerine gelip dayanmasının yadırganacak bir tarafı olamazdı. Ne de olsa: "Zeki Müren sanatta devrim yapmış"tı! "Kablosuz mikrofonu sahneye ilk o getirmiş; sahnede kendisine eşlik eden orkestra grubu üyelerinin ayakkabılarının cilâlı ve boyalı olmasına, losyon sürmelerine vesile olarak yeni bir geleneği başlatmış"tı![387]

Bu "devrim" sözcüğü bile, yıllarca ondan ürkmüş olan çevreler için Gönül Yazar'ın ağzında büyük bir sempatiyle yeniden tatlanıyordu. Tüm bu yönelişler, tartışmada olması beklenen seyirin bundan başka türlü bir şey olamayacağını kanıtlar nitelikteydi. Tartışmada her kesimden ve alandan katılımcının olması kural olduğundan ve bu kural, bu tür TV tartışma forumlarının

386- Ünsal Oskay, Yıkanmayı İstemeyen Çocuklar Olalım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 21

387- Gönül Yazar, a.y.

formel demokrasi ve eşitlik miti açısından vazgeçilmez bir nitelik taşıdığından, konuyu daha yetkin ve üst bir otoriteye havale etmenin tam sırasıydı. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr. Kerem Doksat, tartışmada, bilimsel sermayenin sesi olarak yer alıyordu. Sözü en üst düzeyde mantıksal bir kategori düzlemine taşıyarak konuyu çerçevelendirecek olan da oydu.

Gönül Yazar'ın: "Zeki Müren'i dinleyenler eşcinsel mi oldu?" şeklindeki çıkışına Hoca'nın yanıtı her tür hoşgörünün kanını kurutacak nitelikteydi: "Yeterince tahrik ve özendirme oluşursa" diyordu Hoca, "insan eşcinsel etkilere maruz kalabilir"[388]

Türkiye toplumunun "homofobik" bir toplum olmadığını ifade eden Doksat, buna karşılık, herkesin içinde minimal düzeyde ya da orta ve yüksek düzeyde biseksüel bir güdünün varolduğunu belirtiyordu. Doksat'a göre de, bu yüzden, Zeki Müren gibi sıklıkla TV'ye çıkan eşcinsel sanatçıların genç kuşaklar üzerindeki olumsuz etkileri pek tabii ki olabilirdi. Bilimsel otorite ağzından yapılan bu açıklamalar, unutulmuş gibi görünen konunun öneminiyeniden ortaya koyuyordu. Durum vahimdi ve kamu ahlâkı elden gidiyordu! Hoca'nın tavrı, bilimsel bilgiyle geleneksel ataerkil toplum düzeninin bakış açısı arasında gidip geliyordu. Bir yandan, bilimsel açıdan hoşgörü gerektiren bir sorun, diğer taraftan kamu ahlâkının selameti açısından temkini elden bırakmamayı gerektiren bir tehdit sözkonusuydu. Aına, Hoca'nın bu iki kutuptan hangisi içinde yer alacağı, sözünü ettiğimiz kulis dayanışması ve "kapalı iktidar oyunu"na göre yapılacak genel tercihe bağlıydı; yâni katılımcılar arası ağız birliğine. Nitekim de öyle olacak, ılımlı bir ortayol arayışında karar kılınacaktı. Sonuç: Eşcinsellerle birlikte yaşamayı öğrenmeliyiz, ama onların kendi aykırı kimliklerini açığa vuracak hiçbir yönelişe izin vermeden.

Tıpkı daha önce gördüğümüz gibi, "Erken Seçim Olacak mı?" konulu tartışmada, konunun Türkiye'de siyasetin doğası

388- Kerem Doksat, a.y.

üzerine tartışmayı değil de Ecevit'in sağlığına endekslenmesinde olduğu gibi, bura la da farklı cinsel kimliklerin temsili gibi oldukça önemli bir konunun Zeki Müren'i yâd etme gecesine döndürülerek bir gerçeklik çerçevelendirilmesi işlemine tanık oluyoruz. Burada da, çerçevelemenin amacı, daha önemli konuların tartışılmasının usta söz manevralarıyla engellenmesine dayanır. Kulis içi uzlaşmanın bundan başka bir güvencesi yoktur çünkü. Nitekim Özdemir Erdoğan'ın da her şeye rağmen, sitemi bu yönde olacaktır: "Beni neden Arto'yla karşı karşıya getirsinler, biz neden karşı karşıya gelelim ki?"[389]

Herşeyden önce, tartışma katılımcılarının birbiriyle ve yer aldıkları medya platformunun genel görüşüyle karşı karşıya gelme riskleri karşılıklı ödüllendirmeler yoluyla ortadan kaldırılmıştır. Sunulan çerçevede konuşmak ve görüş bildirmek karşılığında, her katılımcı, esasında, sözünü tamamlamasına yetecek kadar bir söz hakkı süresiyle ödüllendirilecek, aksi şekilde davranmayı göze alanlar ise, stüdyoda bulunanların alkış desteği de sağlanarak en incelikli sabotaj biçimleri ve simgesel şiddet eylemleriyle dışlanacaktır. Bunun en somut örneği, yine aynı tartışmada katılımcı olarak yer alan ve öyle görünüyor ki, konuşma üslûbu ve düzeyiyle, orada bulunmayı en çok hak edenlerin başında gelen sanatçı İnci Çayırlı'nın medyayı "içeriden" eleştirmeye kalkışmasıyla birlikte maruz kaldığı şiddet eylemiydi. Çayırlı'nın haklı tepkisi ve eleştirisi, Bourdieu'nün "medyanın yapısal bozuluşu" dediği şeyi tam yüreğinden kuşatır nitelikteydi: "Türkiye'deki medya, bugün yanlış bir yerdedir" diyordu Çayırlı ve ekliyordu: "Medya adam olmayanı adam yerine koydu, yanlış bir zihniyetle hareket etti. Bugün Zeki Müren'i yanlış değerlendiren Özdemir Erdoğan ya da Türk halkı değil; olayları yüzeysel biçimde ve çelişkili yargılarla değerlendirmeyi âdet edinmiş olan medyadır!"[390]

Medya'ya karşı, üstelik medya içinden yükselen bu sitem dolu sesin daha fazla yankı bulmaması için, Altaylı'nın müdahale-

389- Erdoğan, a.y.
390- İnci Çayırlı, a.y.

si tahmin edileceği üzere, beklenen çabuklukta ve etkiliydi. Bu örnek, Bourdieu'nün "TV'de t·· eleştirisi yapılamaz" şeklindeki yargısı açısından da önemlidir.

Çayırlı'nın: "Eğer bir şeyin mukayesesi yoksa, değerlendirmesi de olmaz. Siz sürekli TV'de kötü örneği seyrederseniz, iyi olanı nasıl değerlendireceksiniz?" şeklindeki görüşü karşısında, Altaylı'nın tepkisi, temelsiz bir savunmaya yapılan küçük bir sığınmadan öteye gitmeyecekti: "İyi de siz konuşabiliyorsunuz ya, demek ki yeterince özgürlük var."[391]

Aslında bu tepkinin kendisi bile, Altaylı ve mensubu olduğu medya alanı için somut bir kazancı ifade ediyordu: TV, kendisini eleştiren kimselere bile açık olan bir özgürlük ortamı sunuyordu. Üstelik programın ekran fonunda yer alan birbiriyle kıyasıya çarpışan (söz düellosu eden) iki karşılıklı ok temsili ve ekranın hemen sol alt köşesinde de herkese söz hakkı tanınacağının simgesi olarak yer alan bir mikrofon logosu vardı!

Bu ayrıntıların farkında olanların zaten bu tür eleştiriler yapma dertleri de yoktu. Sözgelimi programın katılımcılarından Zeki Çetin'in durumu buna örnekti. Çetin'e göre: "Bugün büyük bir medya kuruluşunda o medyayı tenkid etmek, abeste iştigâl etmek demek"ti, her ne kadar "yine bugün Sevda Demirel'in Hande Ataizi'ni tokatlaması bir TV kanalında tam 27 dakika gösterilmesine rağmen, sporcu bir genç kızımızın büyük bir başarısı gazetelerde ancak iki santimlik bir haber olabilse"de.[392]

Özetle, bir TV tartışmasında sözün ve gerçekliğin çerçevelenmesi işlemi, konunun çerçevelenmesi ve program katılımcılarının görüşlerinin çerçevelenmesidir. Bu ise, medyatik zihin denetimi sürecinin en naif görünümlerinden biridir. Bu çerçevelendirme işlemi, aynı zamanda TV kulis alanı içinde iş görenlerin üzerinde gizli bir şekilde anlaşmaya vardıkları bazı önkabullerin bir yansıması ve doğrulanması olduğu kadar, Bourdieu''ün sözünü ettiği "görünmez bir yapılanma olarak sansür"ün de medya alanı içinde vücut buluşudur.

391- Altaylı, a.y.

392- Zeki Çetin, a.y.

Sembolik Kapital ve "Birbirine Konuşan" Seçkinlerin Manipülatif Etkileri Açısından Söylemsel Hiyerarşi ve Belirleyicilik

Teke Tek ve benzeri TV tartışma programlarının önemli kulis özelliklerinden biri de Bourdieu'cü Sembolik kapital ve birbirine konuşan" seçkinlerin manipülatif etkileri odağında oluşan söylemsel hiyerarşi ve belirleyicilik konusudur. Bu tür programlarda kurulan tartışma ortamının nihai amacı, Bourdieu'nün görüşünce bir gösteri ve kitlesel bir yönlendirme işi için imal edilmiş olmasıdır.

Bu anlamda, tartışma katılımcılarının otoritesi ve statüsü, tartışma platformu içinde belli bir hiyerarşik düzen ve söylem yaratır. Bu düzen içinde, medyatik söylemin onaylamadığı hiçbir gayrı-otoriteye yer yoktur. Medya kulisi, kendi uzlaşmacı söylemine katkıda bulunacak kimseleri hiyerarşik sıralamanın en üst bölümüne yerleştirerek onlara onaylanmış belli bir otorite sağlar. Bourdieu'nün söylemsel ve hiyerarşik bir düzen olarak medyanın edindiği toplumsal iktidar biçimine ilişkin görüşlerine çalışmamızın "medya söylemi" başlıklı bölümünde yer vermiştik. Burada ise, sözkonusu toplumsal iktidarın Teke Tek tartışma programı ve benzeri programlar düzleminde ortaya çıkan başlıca iki görünümü üzerinde durmaya çalışacağız: **Bağlamsal belirleyicilik** ve **İdeolojik belirleyicilik**.

Bu iki görünüm, söylemsel bir düzen olarak medya ve özelde TV tartışma forumlarında boy gösteren simgesel seçkinlerin gerek bağlamsal ve gerekse ideolojik olarak tartışmayı belirlemesi anlamında, aynı zamanda toplumsal bilginin stratejik denetlenmesinin de somut yansımalarını sunar. Medya söyleminin manipülatif etkisi, kapalı bir söz dolaşımının yapılandırdığı bir "gözetim düzeni"dir. Bu "gözetim düzeni"nin ayrıntılı bir çözümlemesini daha önceki bölümlerde, özellikle Armand ve Michelle Mattelart'ın görüşlerine yer verirken yapmaya çalışmıştık.

Özünde tartışma konusunun kapalı bir söz düzeni için hapsedilerek sınırlanmasına işaret eden bu bağlamsal ve ideolojik belirleyicilik, Bourdieu'nün homoloji adını verdiği, medyanın genel benzerleştirme eğilimini de destekler niteliktedir. Bu anlamda, "birbirine konuşan" simgesel seçkin ve aydınların oluşturduğu hiyerarşi, egemen medya söyleminin de belirleyici hiyerarşisidir.

Yine bu anlamda, tartışmada konuşmacıların birbirlerine karşı en âdil olduğu anlar, aslında söylemsel hiyerarşinin uzlaşma zemininin en fazla genişlediği anlardır. Çünkü Ben H. Bagdikian'ın da belirttiği gibi, bu tür tartışma programlarında kendini ele veren şey, temelde:

"Medyanın başat yönelimlerini belirleyen politikalarındaki ılımlılık ölçüsünün standart hale dönüşmesidir. Sözkonusu ılımlılık ölçüsü (...) farklı toplumsal duyarlılıkları, rekabet ve iş dünyası hakkındaki güvenli ve çok tipik zanlar dışında, dışarıda bırakmayı ve toplumsal olaylardan fikirleri ve ideolojiyi ayıklamayı öngörür."[393]

Medyanın bu ayıklayıcı retoriği, daha önce de belirttiğimiz gibi, türdeşleştirme yoluyla sağlanmaya çalışılan bir tür sansürdür. Medya içeriklerinin benzeşikliği, gitgide tavırların benzeşikliğine ve sonrasında da sistemli bir bağlamsal ve ideolojik belirleyiciliğe varan naif bir sansür biçimi olduğu içindir ki, yakından değerlendirmeyi gerektirir.

Bağlamsal Belirleyicilik

Herşeyden önce Teke Tek programının sunucusu Fatih Altaylı'nın ve benzeri programların sunucularının program açarken yaptıkları açılış konuşmaları, tartışılacak konuyu belli bir çerçeveye oturtma amacı taşıması yanında, konunun bağlamsal

393- Ben H. Bagdikian, The Media Monopoly, Beacon Press, Boston 1990, s. 179

açıdan belirlenmesine de aracılık eder. Bu belirleyiciliğin başka bir niteliği, söylemsel bir belirleyicilik olmasıdır. Burton'un da deyimiyle: "Medyadaki tüm olay ve tartışma konuları da (daha başından) bağlamın bir parçasıdır. Bu, kurallar koyarak kendi etkisini belirleyen medyanın kendini doğrulayan kehanetidir."[394]

Bu anlamda medyanın desteklemediği farklı yaşam tarzlarına sahip kimselerin olumsuz bir söylemle dile getirilmesi, söylemsel belirleyiciliğin en sık rastlanan örneklerindendir. Ancak, bir kez söylemsel açıdan belirlenmiş olan bir olay ya da konu, çok geçmeden kendi bağlamını yaratır. Bunun da anlamı, o olay ya da konu hakkında yalnızca belli türde yorumlar üretilebileceğinin gizli bir kabulle onaylanmasıdır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Teke Tek'in incelemeye aldığımız her iki bölümünde de asıl konunun nasıl birincil bağlamlarından koparılarak ikincil bağlamlara oturtulduğu bu anlamda oldukça somut örneklerdi.

Bourdieu'ye göre, özünde topluma değil de, "birbirine konuşan" medya aydın ve seçkinlerinin yarattığı manipülasyonun en üst düzeyi, enformasyonun kapalı dolaşımına dayalı bir sessizlik olduğu kadar, başka bir açıdan da bu tür bağlamsal belirleyicilikler içinde enformasyonun gözden yitirilişidir. Bu bağlamsal belirleyiciliğin bir sonucu da, daha önce de değindiğimiz gibi, kitle için temsili bir temsil'in üretilmesidir. Enformasyonun belli bir bağlamsal indirgeyicilik içinde kapalı dolaşımı, olsa olsa "medyatik bir kamuoyu"nun (medya alanı kulisinin) temsilidir, toplumun değil.

Şimdi bu saptamalara Teke Tek Programı içinde karşılaştığımız bazı somut örneklerle yakından bakalım.

Teke Tek'in 4 Temmuz 2002 tarihinde yayımlanan "Futbol Ülkeyi Kurtarır mı?" konulu bölümünde, ilk bakışta tartışmaya açılan konu, Türk Milli Futbol Takımı'nın son Dünya Kupasında elde ettiği sürpriz başarının ticari bir ranta nasıl dönüştürülebileceği konusuydu. Futboldaki bu başarının diğer ekonomik

394- Burton, a.e., s. 207

üretim alanlarında motive edici gücüne yapılan vurgular, kuşkusuz, dayanağını, sözkonusu başarının derin bir ekonomik kriz yaşayan bir ülke için umut kaynağı oluşturup oluşturamayacağı görüşünden alıyordu. "Futboldaki bu başarının, doğru ve bilinçli bir şekilde kullanıldığı takdirde, ülke tanıtımına sonsuz yararları olabilir"di.[395]

Program katılımcılarından Türkiye İhracatçılar Meclisi Müşaviri ve Öğretim Üyesi Prof. Dr. Arif Esin'in de deyimiyle: "Ortada milli bir sinerji, büyük bir enerji var"dı. "Bu enerjinin değişik alanlara da yansıması, yansıtılması gerekiyor"du.[396]

Altaylı'nın çizdiği çerçeveye Esin'in aynı yönde yaptığı katkıyla, "bağlam" bir şekilde belirlenmişti. Ne var ki, programın magazin çeşnisini oluşturan ve konu hakkında "söyleyecek çok sözü" olan manken Merve İldeniz'in sahne almasıyla tüm bağlamsal göstergeler altüst olacaktı. İldeniz'in orada bulunma nedeni, Milli Takım'ın elde ettiği zafer sarhoşluğunun dozunu biraz fazla kaçırarak, kendi deyimiyle "hızını alamayarak"[397] podyumdaki defileye Türk bayrağına sarılı olarak çıkmış olması ve akabinde aleyhine açılan "Türk Bayrağı'na hakaret" davasıydı. Tartışma, şimdi, araya tartışmacı Dr. Cevdet Fırat'ın da girmesiyle magazinel mayasını tutturmuş oluyordu. Fırat'ın da orada bulunma ve dolayısıyla "varlık nedeni", üzerinde ay-yıldızlı desen bulunan bir topa tekme atmış olan sanatçı Hülya Avşar'dan davacı olup, sanatçının aleyhine yine aynı gerekçeyle - "Türk bayrağına hakaret" ettiği gerekçesiyle- dava açmış olmasıydı. Fırat, oldukça ciddi bir tavırla Avşar'ın davranışını kınayarak, Bayrak Yasası'ndan maddeler okuyordu. Fırat: "Bırakınız Türk bayrağı'na tekme atmayı, bayrak motifli tişörtlerin giyilmesinin, hatta sergilenmesinin bile aynı yasa tarafından yasaklanmış olduğunu"[398] vurguluyordu.

395- Altaylı'nın açılış konuşması, 4 Temmuz 2002 tarihinde yayımlanan "Futbol Ülkeyi Kurtarır mı?" konulu "Teke Tek".
396- Arif Esin, a.y.
397- Merve İldeniz, a.y.
398- Cevdet Fırat, a.y.

Suçlama gayet açıktı: "Gerekli saygıyı sevgiyi gösteremeyecekse, kişi, o bayrağı eline almasın!"dı.[399]

Tıpkı "Sanatta Cinsel Ayrımcılık" konusunun tartışıldığı bölümde, konunun dönüp dolaşıp "Gönül Yazar'ın Evlilikleri"ne getirilmesinde olduğu gibi; burada da, tartışma söyleminin öngördüğü bağlam, aslında yine de görece önemli olabilecek bir konunun (Bayrak Yasası'nın yasakçı hükümlerinin masaya yatırılması) tartışılması yerine; bir manken kızımızın "Bayrak Korkusu"na odaklanmayı gerektiriyordu. Asıl sorunsal bu olmalıydı. Bilimsel sermaye (Arif Esin) bile tartışmanın asıl bağlamının bu olması konusunda mutabıktı: "Avrupa'da özellikle Anglo-Saksonlar bayrak desenli havlular, golf şapkaları, tişörtler ve hatta mutfak bezleri kullanırken, Türkiye'de siyasi iradenin bu yasakçı eğilimini anlamak, doğrusu güç"tü.[400]

Altaylı'ya göre de, şu günlerde oldukça derin bir krizin içinde olan Türkiye ekonomisi, bayrak desenli tişörtler ve havlular yapılarak kurtarılabilirdi. Hatta, Altaylı'nın tavrı, özellikle gecenin "günah keçisi" ilân edilen Cevdet Fırat'a karşı öylesine katıydı ki, zaman zaman kendi lehine oluşturma gereği duyduğu "stüdyo kamuoyu"na başvurarak, Fırat'a karşı söyleyecek sözü olanları kışkırtmaya kadar bile varıyordu.

Kuşkusuz, konu, Türkiye anayasal sisteminin pek çok yasaklayıcı hükmünden birini yansıtıyordu. Ancak, genelde bu tip çağdışı sorunları "devlet büyüklerimize" havale etme adeti bulunan Altaylı'nın o gece böyle bir şey yapmaya pek niyeti yok gibi görünüyordu. Tartışma uzadıkça uzuyor, Fırat'ı suçlayanların, kınayanların sayısı çoğaldıkça, program daha "eğlenceli" (dolayısıyla reytingden yana nasibi bol) bir hale geliyordu. Manken İldeniz'i, podyumda sırf sevgisinden dolayı bayrağa sarınıp çıktı diye üç ay hapis cezasıyla yargılayanlara gönderilen tek anlamlı mesaj artık İldeniz'in "korkudan bayrağa dokunamadığı"ydı.[401]

399- Fırat, a.y.
400- Esin, a.y.
401- Altaylı, a.y.

Tartışmanın bu şekilde belirlenen magazinel bağlamı, izleyicileri reklamcılara satmak için iyi bir hikayeydi. Eldeki hikayeyi daha da canlı ve vurucu kılmak için ne gerekiyorsa yapılacaktı. Altaylı'nın sahip olduğu "kamu avukatı" imajını konuşturmasının tam sırasıydı. Allahtan eleştirel perspektif büsbütün yok olmamıştı: "İzanlı bir ülkede bu 'saçmalıklar' bu kadar sürmezdi ama ne yazık ki burada sürüyor"du ve biz de "sürünüyorduk".[402]

Turhan Ilgaz'ın daha önce de adını andığımız makalesinde belirttiği gibi, belki de asıl sorun, Bourdieu'cü simgesel sermaye kavramının bu ülkedeki güdüklüğüydü. Toplumsal bir sorun yaratmak, onların görevi olduğu kadar, sorunları en akılcı yollardan çözüme bağlamak da yine onların işiydi. Aksi halde; "Bu kavramın işaret ettiği birikimden yoksun olan ya da o birikimi yeterli olmayan toplumların, yaşam reçeteleri ithal etmeyi, yaşam biçimleri yaratmaya tercih ettikleri görülüyor"du.[403]

Gecenin simgesel sermayesinin (Prof.Dr. Arif Esin) görüşleri, bu bakımdan böylesine "nazik" bir konuda "global düşünüp yerel davranma"nın somut bir timsâliydi. Esin de tıpkı modacı Atıl Kutoğlu gibi, bayrak sevgisini ekonomik bir değere dönüştürmenin önündeki tüm yasal engellerin kaldırılmasını istiyordu. Çünkü "milli sinerji" bunu gerektiriyordu. Programın tek bilimsel sermaye temsilcisi, "taraftar düşünmez, inanır!"[404] deyişini doğrulayacak şekilde, inandığı neo-liberal yaşam tarzını ve düşüncesini ithal etmeyi, yeni yaşam tarzları ve düşünme biçimleri yaratmaya tercih etmiş görünüyordu. Zira, o da, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak ölçüde, söylemini, program formatının olmasını istediği "frekans aralıkları" içinde üretiyordu ve orada bulunan diğer konuşmacılar, Altaylı da dahil, "birbirine konuşmakta"ydılar. Esin, Atıl Kutoğlu'na, Kutoğlu İşadamı Benzeş'e konuşmaktaydı; aynı şekilde, tümü Altaylı'ya, Altaylı'da neo-liberal iktisadi aklın tezahürü olarak ve onlar adına "Türk Kamu-

402- Altaylı, a.y.
403- Ilgaz, a.y., s. 116-117
404- Ilgaz, a.y., s. 109

oyu"na konuşmaktaydı. Tüm bunlar bir yana, tartışmanın bağlamını oluşturan "bayrak sevgisi ve bu sevgi uğruna göze alınan bedeller" konusunun magazinel bir içeriğe bürünmeksizin çözümlenmesi, sunulan "argüman"ların niteliği düşünüldüğünde, neredeyse olanaksızdı. Nitekim Altaylı ile Fırat arasında geçen şu küçük diyaloğun da bundan başka bir amacı olamazdı:

Altaylı – "Peki siz Türk bayrağını bir Madonna'nın üzerinde görmek istemez miydiniz?"

Fırat – "Peki siz bayrağımızın o kadının poposunda durduğunu görmek ister misiniz?"

Altaylı – "Bilmiyorum, onu ay – yıldız'a sormak lâzım!"[405] (Gülüşmeler).

Şu halde bağlamın belirleyici etkisi tamdı. "Milli sinerji"nin topyekûn bayağılığa yönelmesi, asıl amacı "ortalama"yı tutturmak olan TV söylemi için hayati derecede önemliydi.

Yaşanılan şey, kelimenin tam anlamıyla iletişimsel bir "ayin"di. Eco'nun "paleo-televizyon" tanımlamasını her bakımdan doğrulayan TV'deki kültürel âyinin en keyfi tutumlara aracılık ettiğinde zorbalığın ulaşacağı en son nokta burasıydı. Bu nokta, aynı zamanda kitlesel bir hipnozun da oluştuğu noktaydı. Bağlamın egemenliği, ancak kendisinden daha etkili (burada sansasyonel ve eğlenceli) bir başka bağlam tarafından ortadan kaldırılabilirdi. Nitekim de öyle olacaktı: Görünüşte muhalif katılımcıyı simgeleyen Fırat, programın sonunda, daha fazla inat etmeden teslim bayrağını çekecek ve İldeniz'in "bayrak korkusu"nu aşmasında kendisine seve seve yardım edebileceğini söyleyecekti. Eğer Türk Adaleti İldeniz'e merhamet etmiyorsa, Altaylı ve şürekası ne güne duruyordu! Ülke çapında başlatılacak bir "Made in Turkey" kampanyasında kullanılacak bir İlhan Mansız'ın yüzüyle İldeniz'in mesleki podyum tecrübesinin birleştirilmesinin ülke tanıtımı için sağlayacağı yararlar sonsuzdu.[406]

Ne var ki, tüm bu iyi temennileri oradaki "bilirkişi"ler nezdinde boşa çıkaracak çıkışı yapacak olan da yine Altaylı'nın

405- a.y.
406- Altaylı, a.y.

kendisi olacaktı. Çünkü Altaylı, sonunda tüm konuşulanları geçersiz kılacak "altın" değerinde bir soru soracak, bir ülkenin tanıtımında sadece dünya üçüncülüğünü elde etmiş bir takımın başarısının yeterli olacağına ilişkin hakim görüşe gölge düşürecekti. Altaylı'nın stüdyo konuklarına yönelik olarak sorduğu: "Peki 1998 Dünya Kupası'nda üçüncü olan ülkeyi anımsıyor musunuz?"[407] sorusuna, oradaki hiç kimsenin verecek yanıtı yoktu! Ama olsun, ne çıkardı. Sonunda Altaylı, yaklaşık üç buçuk saat süren programını yer yer "televole" kıvamına varan üslûbuyla izlettirmeyi, dolayısıyla reyting almayı bilmiş, hayli çetin bir işin altından daha kalkmayı başarmıştı. Ama eğer Altaylı, tartışmaya son noktayı koyan sorusunu programın izleyeni "esneten" saatlerinde değil de, daha başında yöneltmiş olsaydı, hiç şüphesiz, tartışma bir dizi sansasyonel tepkiden oluşmak yerine, anlamlı birkaç mesaj sunabilirdi.

Ama onca önemli dakikanın onca önemsiz şeyleri tartışmak için harcanmasının kural sayıldığı bir TV tartışma programında, daha fazlasını beklemek boşunaydı. Bourdieu'nün önemli bir öngörüsü daha böylece doğrulanmış oluyordu. Katılımcılar, yer aldıkları tartışma programı sunucusuna adeta "rüşvet vermiş gibi" davranmak zorundaydı ve yine onlar hiçbir siyasi sonucu bulunmayan gelgeç olayları "toplum problemleri" gibi sunmak ve bu sorunlardan "dersler çıkarmak"la mükelleftiler.[408]

Burada Bourdieu'nün savına ek olarak, şu da söylenebilir ki; TV'ye çıkanlar, yalnızca mükemmel şekilde işleyen görünmez bir sansür süreciyle manipüle edilmiyorlar; aynı zamanda bu manipülâtif sürecin gönüllü iştirakçileri olmakla varlık kazanıyorlardı. Şu halde sözkonusu manipülâsyon sürecinin oluşmasına zemin hazırlayan bağlamsal söz kurgularının ardında işleyen mükemmel ideoloji anlaşılmadan, kanımızca, Bourdieu'nün sözünü ettiği, bu tür tartışma programlarındaki suç ortaklığı ilişkilerinin doğası da yeterince anlaşılamayacaktır.

407- Altaylı, a.y.
408- Bourdieu, Televizyon Üzerine, s. 57

İdeolojik Belirleyicilik

Daha önce de belirttiğimiz gibi, medya söyleminde, medya alanını geniş düzeyde karakterize edecek bir ideoloji mevcuttur. TV tartışmalarında ideolojinin işleyişi konusuna D.J.Sholle'nin görüşlerinden söz ederken başlıca dört başlık altında değinmiştik (Yatıştırma, siyaset-dışılaştırma, fosilleşme ve ters yönde tartışma). Ancak, tartışmamızın geneli içinde gözlemlediğimiz ideolojik etki, neo-liberal düşünce biçiminin bir ürünüdür. Çünkü, daha önce de belirttiğimiz gibi medyanın ideolojik etkisini, içinde yer aldığı ekonomik üretim biçimlerinden ve dolayısıyla neoliberal pazar mantığından ayrı düşünmek mümkün değildir. Poyraz'ın da deyimiyle: "Medya, başat ekonomik üretim tarzına bağlı geniş anonim yapılar ürettiği ölçüde ideolojiktir".[409]

Yine bir görüşe göre, medya ve söyleminin: "Siyasetin doğrudan öznesi olma girişiminin/arzusunun kabul edilebilir rasyonel/ekonomik nedenleri vardır."[410]

Sözkonusu rasyonel ve ekonomik nedenlerin neler olduğunu tahmin etmek güç değildir. Medyatik alanın ideolojik etkilerini üreten saiklerin neo-liberal ekonomik düzenin isterlerinin bir parçası olmasından daha doğal hiçbir şey yoktur. Artık egemenlik ve gücün niteliği değişmiş, Champagne'in da deyimiyle: "(...) eskiden mevcut olan; güçlü kişilere boyun eğme yerine, kanal müdürlerinin televizyon dairelerinde duvarlara astırdıkları izlenme oranlarının temsil ettiği nesnel biçimde ifadesini bulan, iktisadi pazarın kişiliksiz ve anonim yasalarına boyun eğme biçimi ortaya çıkmıştır".[411]

Bu vurgudan da anlaşıldığı üzere, günümüz medya alanının ideolojik işlevini oluşturan şey, ekonomik saiklerin belirleyiciliğidir. Bu anlamda ekonomik olan, ideolojik-olandır. Bourdieu'nün bir önceki bölümde andığımız "izlenme oranının zorba-

409- Poyraz, a.e., s. 16
410- Nuran Yıldız, "Medyanın Siyaseti", Radikal İki, 14 Temmuz 2002, s. 4
411- Patrick Champagnme, "Kamuoyu Yaratmak, Yeni Siyasal Ortam", Çev: Hülya Tufan, Birikim, Ekim 1991, Sayı: 30, s. 49

lığı" saptamasının ideolojik düzlemdeki karşılığı da budur: Yasaları ekonomik pazar mantığına dayalı bir *heteronomi* alanı içinde faaliyet gösteren medya kuruluşları, sözkonusu heteronomiye boyun eğmeden (dolayısıyla bu heteronominin ideolojik belirleyiciliğine maruz kalmadan) başarılı olamazlar. Bu açıdan, toplumsal aktörler olarak bir TV tartışma programı katılımcıları, aynı heteronomik yasa gereği: "Kendi alanlarının mantığını yeniden canlandırdıkları ölçüde asla belirleyici olamazlar; onlar alanın mantığının istediği ve mükâfatlandırdığı şeyleri benimserler."[412]

Hiç kuşkusuz, medya alanının mantığı, Bourdieu'den de bildiğimiz üzere, heteronominin pürüzsüz mantığıdır. Bu anlamda, medya söyleminin en ideolojik olduğu an, heteronomik yasanın en kusursuz biçimde işlediği; yani tartışma katılımcılarının kendi alanlarının mantığıyla değil de "giriş hakkı"nı ödemedikleri farklı alanların (sanat, felsefe, ekonomi, sosyoloji vs.) dili ve mantığıyla konuşmaya başladıkları andır. Tıpkı "Sanatta Cinsel Ayrımcılık" konusunun tartışıldığı Teke Tek stüdyosunda bir sosyologun ya da sanat ve ahlak felsefecisinin olmadığı yerde, boşluğu, gazino kültüründen gelme kişilerin doldurmaya çalışmasında olduğu gibi.

TV'nin ideolojik işlevi konusunun, görsel gerçekliğin düzenlenişiyle ve dolayısıyla gerçekliğe ilişkin farklı bağlamların yaratılmasıyla doğrudan ilişkisi vardır. Özellikle canlı TV tartışma programlarında, sözkonusu bağlamların her tür dramatizasyon teknikleri ve kurgusal yöntemler denenerek oluşturulması, en bilinen örneklerdir. Mutman'ın da deyişiyle: "Canlı duruşma (tartışma) yayınlarının temel iddiası, bu anlamda, duruşma salonu denilen, Hollywood anlatısından zaten bildiğimiz, hakikatin ve adaletin kendini açığa vurduğu bu kutsal ve yapay mekânın dramatik boyutuna bambaşka bir gerçeklik (...), pürüzsüz bir gerçeklik katmaktır".[413]

412- Champagne, a.y., s. 48
413- Mahmut Mutman, "O.J. Simpson'dan Hikmet Çetin'e Televizyon ve Adalet", Birikim, Ağustos 1994, Sayı 64, s. 40

Şu halde, medyanın ideolojik belirleyiciliğini ortaya koyan bir diğer görünüm de, gerçekliğin kurgusal ve dramatik tekniklerle yeniden kurulması ve farklı bir bağlama oturtulmasıdır. Daha önce Ellul'ün görüşlerine yer verirken vurgulamaya çalıştığımız gibi, eleştirel bilincin ve söz'ün görsel gerçekliğe kurban edilerek, sonrasında imajlar dünyasının hakikatin yerini almasında olduğu gibi, medya içeriklerinin tümüyle görsel iletilerle dolu olması da, toplumsal ve siyasal gerçekliğin tek tanımlı hale getirildiği ideolojik bir süreç olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla, böylesi bir ideolojik belirleyicilik içinde: "Yeni dünyanın görsel zenginliği ve bu zenginliğin kurduğu iktidarın kendini sürekli olarak yeniden üretme zorunluluğu duyması doğaldır".[414]

Yine, Ellul'ün daha önce değindiğimiz "medyanın, sözü öğüten bir değirmen gibi çalıştığına" işaret eden yargısı da, medyanın benzeri bir görsel iktidar biçimi yaratmak gibi bir amacının olduğunun altını çizer. Bu görüş çerçevesinde anlatılmak istenen de, özünde teknolojinin bir ideoloji olduğudur. TV tartışma programlarının ideolojik belirleyicilik özelliğini anlamak için ise tüm bu belirlemelerin yanısıra, sözkonusu tartışma forumları içinde önemli bir yere sahip olan söylemsel hiyerarşi olgusuna yakından bakmakta yarar vardır. Bu yaklaşım, Dominique Wolton'un da deyişiyle, ideolojik söylemi olduğu kadar: "Söylemlerin gerisindeki aktörlerin öneminin yeniden keşfedilmesi" ni[415] de sağlayacaktır.

Daha önce incelemeye aldığımız "Tek Yol Avrupa mı?" konulu Türkiye AB ilişkilerinin tartışıldığı Teke Tek programında katılımcı olarak yer alanlardan TÜSİAD AB Temsilcisi Dr. Bahadır Kaleağası ile TSK temsilcisi Emekli Korgeneral Suat İlhan'ın hiyerarşik sıralamada her bakımdan öncelikli olan konumları dikkat çekiciydi. İlki, Türkiye'de neo-liberal iktisadi aklın temsilcisi; ikincisi ise "AB ulusal hedeftir, vazgeçeme-

414- Aydın Şimşek, "Liberal Toplum İmgesi", Virgül, Mayıs 2000, Sayı: 30, s.30.
415- Dominique Wolton, "Siyasal İletişim: Bir Model Yaratmak", Çev.: Hülya Tufan, Birikim, Ekim 1991, Sayı: 30, s. 57

yiz"[416] şeklinde görüş belirtmiş olan partiler-üstü bir gücün (TSK) sözcüsüydü. Dolayısıyla, her iki görüşün de mutlak belirleyiciliği sözkonusuydu. Ancak Paşa'nın tavrı zaman zaman o kadar flû bir manzara arz ediyordu ki, burada söze mutlak bir kararlılık kazandırma görevi, aynı iktisadi aklın hizmetindeki Altaylı'ya düşüyordu.

24 Haziran 2002 tarihli "Türkiye Laiklik İçin Model Olabilir mi?" konulu bölümde ise sözkonusu ideolojik belirleyiciliğin görünümü, dini pratiklerin modernize edilmesini savunan ve kültürel sermayesini, arkasına aldığı medya rüzgârının da etkisiyle her fırsatta cömertçe sergileyen Yaşar Nuri Öztürk'ün buyurgan söylemine doğru kayıyordu. Türkiye'de yaşanan İslamiyet, Öztürk'e göre: "Ortadoğu normlarında olmamalıydı ve eğer bu normlarda yaşanan bir islâmiyet, Türkiye'nin modernleşmesi önünde ciddi bir reform gerektiriyorsa, bunun laikliğin öngördüğü çerçevelerde yapılması lâzım geliyor"du.[417]

Burada üzerinde durulması gereken husus, Öztürk'ün her tür ciddi meseleyi vülgarize edici üslûbuydu, yoksa savundukları görüşler değil. Nitekim, bu üslûp sayesinde, oradaki herkesten daha çok reytingi ve dolayısıyla söz hakkı bulunuyordu. Gerektiğinde muhatabını rezil edip yerin dibine geçiren bu üslûp, çağın kuşatıcı gerçekliği neo-liberal patentli başarı mitinin ürünü olan vahşi kapitalist bir doğaya sahip birey tipini temsil ediyordu. Öztürk, herşeyden önce, işini iyi yapan, başarılı bir hizmetkârdı. Yazdıklarıyla geniş bir kitleye ulaşmayı başarmış, yaptığı birbirinden "çarpıcı" açıklamalarla dinsel pratiklerden her türlü hurafeyi ayıklamayı bilmişti. O, medya alanının neredeyse geneli içinde fikirlerine destek bulan, dinsel bir otorite olup çıkmıştı. Dolayısıyla, sözü dinlenmeli, dinlenmediği zamanlarda ise dinletilmeliydi!

Konumuz itibariyle, Öztürk, medyanın sıkça talep ettiği sem-

416- Fatih Altaylı, "Papaz Olmak Şart mı?", Hürriyet, 13 Mart 2002.
417- Yaşar Nuri Öztürk, "Türkiye Laiklik İçin Model Olabilir mi?" Konusunun Tartışıldığı 24 Haziran 2002 Tarihli Teke Tek

bolik bir kapital olarak, Bourdieu'nün sözünü ettiği; "bilişsel yapıların yıkımını amaçlayan neo-liberal ideoloji"nin sadık hizmetkârlarından biriydi. Onun kişiliğinde yaratılacak medyatik bir bağlamın, her tür "izlettirme oranı" göstergesinin tavana fırlaması için yeterliydi. Dolayısıyla, aynı program katılımcılarından bir Hüseyin Hatemi'nin kültürel ve bilimsel sermayesi, taşıdığı "muhafazakâr-dinci" etiketinin gölgesinde kalmaya mahkûmdu. Hatemi'nin yerine Zekeriya Beyaz'ın "oyuna alınması"nın, sözkonusu vulgarizasyon sürecine, (çünkü bu sefer işin içine Beyaz'ın alay konusu edilmesi ve mizah unsurları da giriyordu) daha fazla katkı sağlayacağı açıktı. Beyaz'ın "ortalamayı" bile tutturmakta zorlanan söylemi, bu tür tartışma programlarının fosilleştirici ideolojik işlevini tam yüreğinden kuşatmaktaydı. Ciddi hiçbir şey söylemeksizin tam yirmi dakikayı boşu boşuna harcayan bir "bilim adamı"nın, medya alanında bundan daha önemli bir ideolojik işlev görmesi beklenemezdi. Beyaz'ın tavrı, Öztürk'ünkinin aksine, bir "sınıf bakışı", ya da bir "dünya görüşü"nün biçimsel hiçbir göstergesini içermiyordu. Ama tam da bu nedenden dolayı, belki de medya ideolojisinin yakalanması en güç ve dolayısıyla en etkili işleyişinin simgesel mekanizmasını harekete geçiriyordu. Çünkü burada ideolojinin niteliği; "Dünyayı görmemize aracılık eden, eylemlerimizi ona uydurduğumuz bütünleştirici bir gönderme çerçeveleri dizgesi"[418] değil; amorf ve rastgele izlenimlerden kurulu konformist yönelimli bir söz şaklabanlığıydı. Bu söz şaklabanlığının, ideolojik bir düzeye taşınacak hiçbir niteliği yoktu. Beyaz, ayrıca, tartışmanın magazinel yönünü tamamlayıcı bir işlev görüyordu ve bu da "amaçlanmış" içeriğin asla yolundan saptırılamayacağının somut bir kanıtıydı.

TV tartışma programlarındaki ideolojik işleyişin bir başka görünümü, daha önce de altını çizdiğimiz gibi; "yatıştırma"

418- Pamela Shoemaker ve Stephan D. Reese, "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi", Medya Kültür Siyaset, Der. ve Çev.: Süleyman İrvan, Ark Yayınları, Ankara 1997, s. 100

(molification) deyiminde ifadesini bulur. Özünde, tartışma konusunun yoğunluğu azaltılarak, tüm içeriğin bir gösteriye indirgenişini anlatan bu deyimin Teke Tek programı özelinde de kendine yansımalar bulması doğaldır. Nitekim "Erken Seçim Olacak mı?" konusunun tartışıldığı bölümde bu yansımaların somut örneklerini bulmak şaşırtıcı değildir.

20 Mayıs 2002 tarihli programın gündemine aldığı tartışmanın asıl konusu "Türkiye'deki seçim sistemi ve demokratik temsilin olanaklılığı"yken[419], toplu bir uzlaşma gereği, birdenbire "Ecevit'in sağlığı" parodisine dönüştürülmesi; yine 27 Mayıs 2002 tarihli "ÖSS'de Adaletsizlik" konulu tartışmanın da İstanbul Üniversitesi Rektörü Kemal Alemdaroğlu'nun kişiliğinde, "YÖK'le ilişkiler"e vardırılması, asıl konunun yatıştırılarak yeni "gösteri mecraları" açılmasının tipik örnekleriydi. Özellikle bu sonuncu tartışmada, Alemdaroğlu'nun (fikirlerinin çarpıcılığı değilse bile) hiyerarşik belirleyiciliği, başında bulunduğu üniversite kurumunun arz ettiği önemden dolayı, öylesine aşikârdı ki, yine Alemdaroğlu'na değilse bile, en azından başında bulunduğu güzide ve köklü eğitim kurumunun saygınlığına karşı duyarlı olmak, neredeyse kaçınılmaz bir zorunluluk, hatta görevdi. "ÖSS'deki Adaletsizlik" sorunu bekleyebilirdi, bunun yerine, spekülatif yönü ağır basan bir başka konu; Alemdaroğlu'nun hiyerarşik sıralamadaki önceliğinin de etkisiyle, onun şahsında YÖK ve onun "yerinde uygulamaları"[420] konusu sahne alıyordu. Alemdaroğlu, bilimsel sermayenin tezahürü olarak, organik ilişkiler içinde olduğu YÖK'ü ve YÖK üyelerini aklayıcı tavrıyla, tartışmanın bağlamını da belirliyordu. Bu örneğin ortaya koyduğu bir başka önemli gerçek, medyatik kulis alanı içinde oluşan "suç ortaklığı" ilişkilerine işaret etmesi bakımından da çarpıcıydı. Bu anlamda, Alemdaroğlu'yla ağız birliği edecek olanların bundan sağlayacağı yararlar, ÖSS'de adaletsizliğe uğramış yüzbinlerce öğrencinin savunulmasından elde edilecek yararlardan

419- Altaylı'nın 20 Mayıs 2002 tarihli Teke Tek programının açış konuşması.
420- Sait Gürsoy (Eğitim Uzmanı), a.y.

elbette daha somuttu. Bu gizli görüş birliğinin stüdyodaki katılımcılar açısından rağbet görmesiyle, beklenen "kulis içi uzlaşma" ve "suçortaklığı" halesi de tamamlanmış oluyordu. Özetle, Alemdaroğlu, kendi şahsında YÖK'ü ve "âdil uygulamaları"; YÖK de ÖSS sınav sisteminde üstüne düşen ağır sorumlulukları temsil ediyordu. Dolayısıyla her bakımdan, kulis içi uzlaşmanın tarafları da Alemdaroğlu'nun haklılığını. Zira: "Eğer sayın Hoca lütfedip yanıt verirlerse, meseleyi daha pürüzsüz bir düzlemde kavramamız mümkün olabilir"di.[421]

Böylesi uzlaşmacı bir söylem içinde gerçekte kimin çıkarlarının (öğrencilerin mi, yoksa bir kişinin kurumsal kimliğinde hiyerarşik bir düzenin mi?) temsil edildiğini anlamak güç değildir. Böyle bir temsil biçimi, açıktır ki, uzlaşmacı bir söylemin meşrulaştırılması kadar, tartışılan konuya "resmi ve biçimsel bir onayın da verilmesi"[422] anlamına gelir.

Şu halde Teke Tek ve benzeri tartışma programlarında hâkim kılınmaya çalışılan hiyerarşik söylem biçiminin gerisinde, katılımcılar arası "göreli mütabakat"a dayalı ideolojik bir belirleyicilik yatar. Bourdieu'nün bu tür tartışma programlarında uç veren profesyoneller-arası suç ortaklığına ilişkin iddialarının ardında yatan gerekçeler de, yine bu tür "göreli mütabakat"ların ideolojik bir işleve varacak ölçüde genel bir eğilim olarak yaygınlaşmasıdır. Çünkü bu göreli mûtabakat sonucu ortaya çıkacak olan "görüş diktatörlüğü", yine, alternatif görüşlere yaşam hakkı tanımayacak ölçüde genelleşmiş bir sansür olduğu kadar, aynı zamanda medyanın da profesyonel ideolojisidir.

TV Kulisi Olarak "Teke Tek" ve Kamuoyu İlişkisi

"Teke Tek" programının kamuoyuyla ilişkisini, öncelikle bir temsil ilişkisi olarak ele almak gerekir. Kamusal temsilin başarısı ya da başarısızlığı, bu anlamda, Teke Tek'in gündemine al-

421- Sedat Türker (Aydın Doğan Anadolu İletişim Meslek Lisesi Okul Koruma Derneği Başkanı), a.y.
422- Poyraz, a.e., s. 24

dığı tartışma konularıyla, ne ölçüde toplumsal alanda bir yankı uyandırma etkisi ve gücüne sahip olduğuyla ilişkilidir. Teke Tek programının temsil alanlarının genişliği ya da darlığı, ya da temsiline olanak tanınan kamusal çıkarların ne tür çıkarlar olduğu, bu ilişkinin niteliğini tanımlayacak olan olgulardır. Şu halde, konuyu başlıca iki açıdan ele almak zorunluluğu vardır:

-Kamusal temsil olanakları ve katılım

-Katılımcı zenginliği ve anlamı

Bu iki hususun aydınlatılması, aynı zamanda Teke Tek programının kamuoyu oluşturma sürecinin doğal ya da yapay teknik ve mizansenlerini de anlamamızı sağlayacaktır.

Kamusal Temsil Olanakları ve Katılım

Teke Tek ve benzeri TV tartışma programlarında biçimsel de olsa dengeli bir temsilin sağlanmaya çalışıldığı görülür. Sözgelimi "Erken Seçim Olacak mı?" konusunun tartışıldığı bölümde her toplumsal kesimin sözcüsü varsayımıyla farklı siyasi parti temsilcileri katılımcı olarak yer alırken, 6 Mayıs 2002 tarihli "Hormonlu Gıdalar" konusunun değerlendirildiği bölümde de, yine aynı dengeli temsilin biçimsel kurallarına uygun olarak Eczacılık uzmanları, çiftçiler, ziraat odası yetkilileri ve konunun siyasi boyutunu temsil eden bir Tarım Bakanlığı yetkilisi çağrılan konuklar arasındaydı. Ancak bu biçimsel temsilin kamuoyunun genel düşünce ve hislerine tercümanlık ettiği varsayımının temelde Bourdieu'cü "yansımalı kamuoyu" düşüncesinin doğrulanışından öteye gitmediğini görmek hiç de zor değildi. Çünkü her şeyden önce, tartışma sırasında ve sonrasında ortaya çıkan sonuçların, sözün ve gerçekliğin çerçevelenmesi ve oluşturulan yeni söz bağlamları içinde tanımlanmasında gördüğümüz gibi, ciddi manipülasyon süreçlerine maruz kalması sözkonusuydu. Özellikle kulis içi dayanışmayla oluşturulan bu yeni söz bağlamları ve yapay kamuoyunun, kulis aktörlerinin özel ve ortak çıkarlarına aracı edilmesi ya da medya aydın ve seçkinlerinin

kendi aralarında ve "birbirlerine bakarak konuşmaları"nın doğal bir sonucu olarak oluşan "dışa kapalı bir iktidar ve güç oyunu"nu simgelemesi, aynı manipülasyon sürecinin somut bir doğrulanışı olarak karşımıza çıkıyordu.

Burada altını çizmemiz gereken önemli bir husus da, kamusal temsilin Teke Tek programı düzleminde yaratılamadığı ya da yetersiz kaldığı durumlarda, programın sunucu – gazetecisi Fatih Altaylı'nın, kaleminin gücüne başvurarak, programın içeriğini ya da vermek istenilen mesajı gazetedeki köşesinde belirgin kılmaya ve pekiştirmeye çalışmasıdır. Bu eğilim, Altaylı'nın kendi programına dış bir ağırlığın gücünü koyma girişiminin de somut bir örneğidir. Bu tür tartışma programlarının sözde demokratik ve âdil temsil biçimine dayalı geleneği, öncelikle, görünüşte iki muhalif görüşün karşı karşıya gelmesini gerekli kılar. Bu kural, demokratik temsilin ve katılımcılara eşit söz hakkı tanınmasının da vazgeçilmez şartlarındandır. Yine bu kural gereği, her tür görüşün temsilinin olabilirliği vurgulanmış olur.

Teke Tek programı da bu biçimsel eşitlik kuralına sonuna kadar uyar. Sözgelimi, "ÖSS'de Adaletsizlik" sorununun tartışıldığı bölümde, tartışmanın, YÖK yanlıları ve karşıtları biçimsel karşıtlığına dayandırılarak bu bağlam üzerinden yürütülmeye çalışılması; ya da "Tek Yol Avrupa mı?" konulu AB tartışmasının açılış konuşmasında, Altaylı'nın: "Bu gece herkes safını tutacak, ak kedi kara kedi ortaya çıkacak"[423] şeklindeki belirlemesi, tartışmanın birbirine muhalif iki kutup arasında geçeceğini haber verir. Çünkü bu biçimsel eşitlik miti, bu tür tartışma programlarının olmazsa olmaz niteliklerinden biridir ve Beybin Kejanlıoğlu'nun da vurguladığı gibi: "Çatışma, eşit ağırlıklı bir güç olarak kendini sunduğu noktada, konuşma tartışmaya dönüşür".[424]

Herşeyden önce, kamusal bir temsilin olması için, ortada

423- Altaylı, 3 Haziran 2002 tarihli Teke Tek.

424- D.Beybin Kejanlıoğlu, "Kamusal alan, Televizyon ve Siyaset Meydanı", Birikim, Aralık 1994 – Ocak 1995, Sayı: 68-69, s. 60

kamusal bir tartışmanın olması gerekir. Bu anlamda Teke Tek programının kamusal bir tartışma başlatma ya da böyle bir tartışmaya aracılık etme niteliği, öncelikle "kulis kamuoyu"nun gerçekliği ne doğrultuda kurmak isteyeceğiyle ilişkilidir. Yani ortada eğer gerçekten ciddi kamusal bir sorun varsa, bu sorunun tartışılmasından elde edilecek zihinsel doyumun ne tür çıkarları ve niyetleri açığa vuracağının önceden kestirilmesi büyük önem arz eder. Sözgelimi, daha önce de gördüğümüz gibi, "ÖSS'de Adaletsizlik" konulu tartışmanın, haksızlığa uğramış öğrencilerin cesur bir savunusundan çok, Alemdaroğlu'nun kişiliğinde YÖK'ün mevcut üniversite sınav sistemindeki âdil tutumuna odaklanması, sözkonusu zihinsel doyumun somut bir çıkara dönüştürülmesinin ve dolayısıyla temsilin yönünün de belirlenmesinin somut bir örneğidir. Bu örneğin açıkça ortaya koyduğu şey; bağlamsal belirleyiciliğin, aynı zamanda temsilin niteliğine ilişkin (neyin temsil edileceğinin) bir belirleme olduğudur. Daha da çarpıcı olan şey, temsil edilen görüş ya da çevrenin, temsil edene (medya kulisi, katılımcılar) özdeş kılınmasının, ya da daha açık bir ifadeyle, temsil edilen görüş ve çevrelerin, medya kulisinin görüş, düşünce ve çıkarlarıyla özdeş kılınmasının manipülasyonun en etkili görünümlerinden biri olduğu söylenebilir. Medya kulisinin "etkili görüş"ü, temsiline izin verilen gerçeklikle organik bir ilişki içindedir. Ancak, bu ilişkinin gözle görülmeyen niteliği, izleyicide Bennett'in deyimiyle: "Bir kamu politikası illüzyonu"[425] yaratır.

Sözkonusu illüzyon, bir temsil illüzyonudur da. Çünkü bu kamu politikası illüzyonu içinde, gerçekte; "Toplumsal sorunlara girmek gibi bir amaç yok"[426]tur. Daha çok, kamusal bir sorun hakkında âzami ölçüde rasyonel bir tartışma çıkararak, yine Bennett'ın deyimiyle: "Farklı gruplardan insanları dünyaya ilişkin genellikle uyuşmayan 'doğrular' adına hareket etmeye ikna etmek" sözkonusudur. Bu illüzyon sisteminin işlevi, kamuoyu-

425- W.Lance Bennett, "Politik İllüzyon ve Medya", Çev.: Seyfi Say, Nehir Yayınları, İstanbul, 2002, s. 32

426- Bennett, a.e., s. 32

nu, ciddi sorunların, gereğince tartışıldığı ve bu sorunlara çözümler arandığı doğrultusunda ikna etmek[427], programlamaktır.

Konu bir başka açıdan; Habermas'ın demokrasinin ve demokratik temsilin üç normatif modelini çözümlerken değindiği "ideal-tipik liberal politika" anlayışı açısından da değerlendirilebilir. Bu liberal politika anlayışının, TV tartışma programlarına yansıyan kısmı, demokratik sürecin işleyişi konusundaki farklı bir anlayışı gerekli kılmasıdır. Habermas'a göre, demokratik süreçte benimsenen bu liberal politika anlayışının özü: "Doğal dayanışmacı toplum üyelerinin birbirlerine bağlılıklarını benimseyecekleri ve devlet vatandaşı olarak, varolan karşılıklı kabullenme ilişkilerini iradeli ve bilinçli bir biçimde özgür ve eşit hak sahipleri ortaklığına götürecekleri ve geliştirecekleri bir ortam oluşturmaktır".[428]

Bu saptamaya göre, "doğal dayanışmacı toplum"un birer üyesi olan TV tartışma katılımcıları da, Bourdieu'cü "kulis içi dayanışma"nın öngördüğü biçimde "birbirlerine bağlılıklarını benimseyecekleri" özel bir iletişim ortamı oluştururlar. Böylelikle "varolan karşılıklı kabullenme ilişkilerini özgür ve eşit hak sahipliği ortaklığına götürerek" gerekli her tür söz bağlamını yaratırlar. Ve bu "ortaklığın" tüm diğer önceliklerin yerini alması, tv'de demokratik sürecin olabilirliğine ilişkin temel kaygıyı da ortaya koyar. Çünkü yine Habermas'ın vurguladığı gibi: "(...) karşılıklı anlaşma ve iletişim yoluyla amaçlanan uzlaşmaya dayalı yatay siyasal irade oluşumu, katılımsal ya da normatif olsun, önceliğe sahip olmalıdır".[429]

Dolayısıyla, ortada olan, belli bir çoğulculuk değil, çoğulculuk yanılsamasıdır. Bu liberal politik tutumun medya alanı içinde "uzlaşmaya dayalı yatay siyasal bir irade oluşturması" ve dolayısıyla bu iradenin öncelikli konumu, her tür çoğulculuğun üzerindedir. Bu anlamda, Teke Tek programı sunucusu Fatih Al-

427- Bennett, a.e., s. 33
428- Jürgen Habermas, "Öteki Olmak, 'Öteki'yle Yaşamak", Çev.: İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 152
429- Habermas, a.e., s. 152

taylı ve onun siyasal iradesine içeriden katkıda bulunmakla varlık kazanan diğer tartışma katılımcılarının daha önce de belirttiğimiz gibi, medya alanının "liberal doksa"sını (kamuoyunu) oluşturması, aynı liberal politik anlayışın bir gereğidir. Bu liberal politik anlayış çerçevesinde yapılandırılmaya çalışılan kamusal temsil biçimlerinin ve dolayısıyla demokratik temsil olanaklarının varlığı ise, yukarıda belirttiğimiz gibi, yalnızca bir kamu politikası illüzyonudur.

Bu tür programlarda, her şeyden önce, Mutman'ın deyişiyle: "Temsilin iki yanının, yani 'siyasal temsil'in (vertreden) ve 'kültürel temsil'in (darstellen) ekonomik aksiyoma tâbi kılınarak programlanması"[430] durumu sözkonusudur.

Nitekim "Avrupa Tek Yol mu?" konulu Teke Tek programında, tartışmaya konu olan Avrupa Birliği'nin, programın başında ve tartışma bittikten sonra Altaylı'nın kaleminde: "Türkiye açısından ilginç bir 'turnusol kâğıdı' olması"[431] şeklinde somutlaşması, medya alanının söylemine asıl özelliğini veren etkenin sözkonusu ekonomik aksiyoma taraf ya da karşıt olmakla özetlenebileceğinin somut bir örneğiydi. Yani, AB karşıtı olmanın hiçbir surette kabul edilemeyeceği bir "hoşgörü" ölçüsünün tezahürüydü.

Şu halde, kendini TV söylemi içinde "liberal doksa"nın mutlak sözcüsü olarak konumlayan "dışa kapalı bir iktidar" yapılanmasının, temsiline izin vereceği kamusal sorunların ve gerçekliklerin niteliği, gerçekte "kamuoyunda yankı bulan" sorunlar ve gerçekler değil, sözkonusu "liberal doksa"nın nazarında ilgi uyandıran sorunlar ve gerçekliklerdir. Ama daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, bu gerçekliklerin sunumu, tartışma programı sunucusunun söyleminde, değişik kamuflaj teknikleri altında gizlenerek temsil edilir. Sunucunun: "Herkesin ilgisini çeken konu...", "Kamuoyunun merak ettiği şey..", "Herkesin sorduğu soru..." vb. söylemlerle konuya yaptığı vurgular, özünde, konu-

430- Mahmut Mutman, "Televizyonu Nasıl Sorgulamalı?", Toplum ve Bilim, Güz 1995, Sayı: 67, s. 60

431- Fatih Altaylı, "AB, Düşmanları Dost Etti", Hürriyet, 9 Mart 2002.

nun ya da sorunun yalnızca "oradakileri" değil, herkesi ilgilendirdiği ve dolayısıyla kamusal bir sorunun temsili olduğuna ilişkin yapılmış vurgulamalardır. Bu ise, yine aynı kamu politikası ve kamusal çıkarlar illüzyonunun somut bir yansımasıdır.

Son olarak, kamusal alan-Teke Tek programı ilişkisinde gözlenen bir başka husus da, geniş anlamıyla siyasetle ilgili konuların tartışıldığı bir programda "medyatik siyasetçiler" ve "resmi devlet yetkilileri" dışında genel olarak (en azından incelemeye aldığımız bölümler bağlamında) hiçbir radikal kesim ya da görüşün temsilcisine yer verilmemesi; sözgelimi AB ile ilişkilerin tartışıldığı bölümde, Kopenhag Kriterleri bağlamında yapılması istenen azınlık vakıfları ile ilgili yasal düzenlemeler konusunda, görüşlerine başvurulacak hiçbir azınlık temsilcisinin oturuma çağrılmamış olmasıdır. Aynı şekilde, Ecevit'in sağlığı konusunun tartışıldığı bölümde, tartışmada tüm diğer parti temsilcileri yer almasına rağmen, DSP'den hiç kimsenin bulunmaması ve yine "Futbol Ülkeyi Kurtarır mı?" başlıklı 4 Temmuz 2002 tarihli, özünde Türkiye'nin imajının tartışıldığı bölümde, profesyonel bir reklamcı, bir imaj tasarımcısı ya da turizmcinin yer almaması, sözkonusu eksik ve yetersiz temsiliyet sorununun somut birer örneğidir.

Katılımcı Zenginliği ve Anlamı

Teke Tek programının görünürdeki katılımcı zenginliğinin, aynı ölçüde zengin bir görüş çeşitliliğine yol açıp açmadığı ya da daha önceki incelemelerimizden de çıkardığımız sonuçlara göre yeniden değerlendirildiğinde, bu demokratik temsilin düzeyinin ne olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

Bu tür tartışma programlarının, deyim yerindeyse, "bir duruşma" mekânı olarak yansıtılması, kıyasıya bir tartışmayla varılacak "doğru"ların asıl nihai amaç olarak belirlendiği yanılsamasını yaratır. Bununla birlikte, yine bu tür tartışmalarda hiyerarşik bir söz düzeninin naif biçimde hâkim kılınması, sözgelimi, daha önce vurguladığımız gibi genelde "arka sıralardan"

temsil edilen sıradan vatandaşların düşünce ve görüşlerinin ikincil bir önem arz etmesi de, sözkonusu demokratik temsil iddiasında açılan gediklerdendir.

Yine bu tür tartışma forumlarında "vatandaşın konuşması", "otoriteler" karşısında halkın çıplak, doğrudan ve sade yargılarını dile getirir. Bu yönüyle, "vatandaş", diğer program katılımcılarından daha çabuk benimsenebilecek, daha yaygın bir halk otoritesi olarak cisimleşir. Ne var ki, Teke Tek programından bildiğimiz kadarıyla, "bu halk otoritesi" tribünlerde "mutlak seyirci" olarak yerini alır almaz, artık "taraf tutamaz". Altaylı'nın ifadesiyle: "Belli bir siyasi partinin militanı gibi davranamaz", "bir holigana yaraşır biçimde taşkınlıklar sergileyemez", "o, bağımsız olmalı ve hep öyle kalmalıdır!"[432]

Seyirciye biçilen bu mutlak tarafsızlık rolü, Mutman'ın da deyimiyle: "Konuşmanın sıfır derecesidir".[433]

O, yani vatandaş, herşeyden önce *dinlemek zorunda olan*'dır. Dolayısıyla onun tanıklığı, tarafsız yargıların kan kaybına uğradığı durumlarda, deyim yerindeyse, *hatırlatıcı* olmaktır. Ancak, bu tarafsızlığın bozulduğu durumlar da vardır ve sözgelimi, tartışma sunucusu (burada Altaylı) eğer gerekli görürse, halk adına sarfettiği birkaç cümleye karşılık olarak, tribünlerden sözlü bir desteğe değilse bile, alkış desteğine gereksinme duyduğunu belli edebilir. Hatta bu beklentisini, açıkça "alkış nerede, alkış?" sözleriyle ortaya koyabilir. Dolayısıyla, arka sıralarda bile olsa, vatandaşın varlığı, her an yardıma çağrılabilecek bir "takviye kuvvet" olarak cisimleşebilir. Yine, böyle bir vatandaşın konuşması, eğer program sunucusu isterse, belli bir otorite etkisi taşıyabilir. Nitekim, "ÖSS'de Adaletsizlik" konusunun tartışıldığı bölümde, İletişim Lisesi Öğrencisi bir genç kızın söz alıp konuşması, tartışma katılımcısı MEB Temsilcisi Ömer Balıbey'e karşı (yine program sunucusu Altaylı'nın verdiği

432- Fatih Altaylı, 20 Mayıs 2002 tarihli "Erken Seçim Olacak mı?" konulu Teke Tek.

433- Mahmut Mutman, "Siyasetin Sınırsız Meydanı", Birikim, Aralık 1994 Ocak 1995, Sayı: 68-69, s. 27

icazetle), güçlü bir otorite ritmiyle şişirilerek bir "koz" haline getiriliyordu.[434] Bu ve benzeri yönelimler, Ferhat Kentel'in "medyanın açtığı mahkemeler"[435] dediği şeydi. Bu mahkemelerde yargılayanlar, zaman zaman yargılananlar konumuna düşebilir, "halk savcılığının" işleyiş yönü değişebilirdi.

Kentel'e göre, bu tür tartışma programlarında katılımcı olarak yer alan simgesel seçkinler ve aydınlar, - ve elbette zaman zaman suskunluklarını bozdukları anlarda tribündeki seyirciler – medyanın açtığı mahkemelerde, sırasıyla "tarafsız hakim" ve "halk savcısı" olarak görev almaktadırlar. Bununla anlatılmak istenen şey, ortadaki sorunun tartışılmasına hukuki ve âdil bir boyut, daha doğrusu bir "fon" katılmasıdır. Dolayısıyla böyle bir tartışma platformunda hiçbir kanunsuzluğa ve keyfiliğe yer yoktur. Mahkeme salonundan esinlenilerek hazırlanmış olan tartışma mizanseni, olabildiğince zengin bir katılımcı kitlesini öngörür. Bu mizansenin, belli ölçülerde, medyanın "şeffaflık" mitini doğrulama amacı taşıdığından bile söz edilebilir. Aynı mizansen, TV tartışma programlarının "Kaç Güreşi Modeli"ne göre düzenlendiğini söyleyen Bourdieu'nün yargılarıyla da örtüşür niteliktedir. Yani, öncelikle, ortada "iyi"lerin ve "kötü"lerin olması gerekir ki, bu karşıtlıktan, tartışmaya – yargılamaya – değer bir "malzeme" ortaya çıkabilsin. Dolayısıyla öne sürülen iddiaları değerlendirecek bir "mahkeme" kurulabilsin. Tartışmanın, bir mahkeme salonu atmosferi içinde seyretmesinin, ilgiyi -dolayısıyla reytingi- canlı tutmak gibi hatırı sayılır bir gerekçesi vardır.

Bu saptamalar ışığında, Teke Tek programının esas aldığı katılımcı sayısının (genel olarak 6-7 kişi) âdil bir yargılama oluşturmaya yetecek çoklukta olduğu söylenebilir. Dahası, tartışma platformunun "Kaç Güreşi Modeli"nin öngördüğü biçimde, iki karşıt grubu ya da kesimi karşı karşıya getirecek şekilde

434- 27 Mayıs 2002 tarihinde yayımlanan "ÖSS'de Adaletsizlik" Konulu Teke Tek

435- Ferhat Kentel, "90'lar Türkiyesi'nde Kamusal Yüzleriyle Aydınlar", Cogito, Bahar 2002, Sayı: 31, s. 285

düzenlenmiş olması durumu sözkonusudur. Nitekim tartışma platformunun tam ortasında yer alan sunucunun (Altaylı) sağında ve solunda olmak üzere stüdyoda üçer kişilik sıralar mevcuttur. Genellikle tribündeki seyircilere arkaları dönük olarak oturan katılımcıların "dışa kapalı"lığını ve yalıtılmışlığını simgeleyen bu düzenleme, aynı zamanda hiyerarşik bir düzenleme etkisi olarak kendini duyurur. Sağlı sollu üçer kişilik sıralar, bu tür tartışmaların taşıdığı demokratiklik vaadinin yanısıra, biçimsel anlamda bir eşitliği, simetriyi de açığa vurur. Şu halde, bu tür bir mizansen içinde, katılımcıların merkezi konumu mutlaktır. Kuşkusuz, tartışmada yalnızca yapay ayrımlardan başka bir şey üretmeyecek olan bu düzenlemenin yukarıda andığımız mahkeme salonu metaforunun yaratılmasındaki önemi de yadsınamaz. Önemli olan, stüdyoda, farklı görüşlerin kıran kırana çarpışarak belli bir yankı uyandırması değil, tartışmanın istenen ilginçlikte seyretmesi için her tür yöntemin – buna sıklıkla görüş değiştirmek de dahil – denenmesidir.

Şu halde, katılımcı zenginliği, her zaman, çoğulcu bir düşünce temsili olarak değerlendirilmemelidir. Aslında, daha önceki örneklerden de tanıdığımız gibi, gerçekte neyin tartışıldığının bile çoğunlukla bir önemi yoktur. Yine gerçekte kimsenin bir düşünceyi ya da görüşü sonuna kadar savunma gücü ve niyeti yoktur. Goffman'ın daha önceki bölümlerde değinmeye çalıştığımız; tartışmada "kasket değiştirme" olarak tanımladığı tutumun, bu tür tartışmaların neredeyse vazgeçilmez bir niteliği olduğu, özellikle Türkiye medyasının bugünkü durumu düşünüldüğünde, bir kural halini almıştır. Daha önce de değindiğimiz birkaç örneği bu bağlamda yeniden değerlendirirsek; sözgelimi, "Futbol Ülkeyi Kurtarır mı?" konusunun tartışıldığı Teke Tek'te "sanatçılara karşı katı tutumu" dolayısıyla tartışmada "günah keçisi" ilân edilen Dr. Cevdet Fırat'ın programın ilerleyen saatlerinde, "aleyhine oluşan kamuoyu"nun da baskısıyla iddialarından vazgeçerek, başat kulis söylemine dahil olması, ya da, yine aynı tartışmada bilimsel sermayenin temsilcisi olarak hazır

bulunan Prof.Dr. Arif Esin'in, sonunda, kendi "kanaatleriyle" çelişme pahasına Türk bayrağına zedelenen itibarını kazandırma seferberliğine katılma yönündeki "çark etme" eylemi, bu durumun somut örneklerindendi.[436] Yine aynı tartışmada manken Merve İldeniz'in "bayrak fobisi"nin elbirliğiyle aşılmaya çalışılması girişiminde, Fırat'ın aleyhine oluşan olumsuz "imajı" yok etme düşüncesiyle giriştiği öncü gayreti anımsamak bile yeterlidir.

Şu halde, özetleyecek olursak, Teke Tek ve benzeri TV tartışma programlarının tercih ettiği "katılımcı zenginliği"nin ifade ettiği anlam, medya alanında hüküm süren bildik bir mesele dayanır: Olabildiğince farklı kanaat ve görüşün, kamusal alanın tüm kesimlerini ilgilendirdiği varsayılan bir sorun ya da olayda, farklı bakış açılarına dönüşmesini ve dolayısıyla, yine olabildiğince demokratik bir temsilin geçerli kılınması zorunluluğunu açığa vuran bir mesele. Bu meselin pratikteki karşılığı, Bourdieu'nün daha önce de sözünü ettiğimiz; bir konfüzyonizm, yani fikirleri bulandırma işlevine hizmet etmekten başka bir şey değildir. Böylesi manipülatif bir medya söylemi içinde, daha derin tartışmalar başlatmanın imkânsızlığı bir yana, bu tartışmaların ortaya koyduğu sonuçların bölük pörçük "izlenimler"den öteye gidememesi ya da asıl sorunun bir "gösteri"ye indirgenmesi durumu, en fazla dikkat arz eden hususlar olarak, Teke Tek programının söylem ve ideolojisini de belirler.

Türk medyasının genel eğlence paradigması içinde düşünüldüğünde, her tür ciddi düşünce ve fikriyat cenahına karşılık, popülaritesi yüksek ikonların ve kamuya mal olmuş yüzlerin ekrandaki ağırlığının "reyting" üreten ağırlığı kaçınılmaz bir taraf tutmayı getiriyor. Söz konusu paradigmanın kendini üretme mekanizması mütemadiyen eğlenceye bağlı olduğundan, bu kuralların koşulsuz tercihi de her bakımdan konuyu aydınlatacak bilimsel ve kültürel sermaye sahiplerine değil, eğlence

436- 4 Temmuz 2002 tarihinde yayımlanan "Futbol Ülkeyi Kurtarır mı?" Konulu Teke Tek.

dünyasının starlaşmış parodilerine gereksinme duyuyor. Bu bakımdan İbrahim Tatlıses ya da Gülben Ergen ve dahi Seda Sayan'a bahşedilen dokunulmazlık zırhı, özerk beyinleri kendi kıvrımlarında *eritip* kristalleştirecek güçte. Kültür ve sanat simsarları da, her bakımdan onlar oluyor doğal olarak. Çünkü bu ülkenin ciddi işler yapan sanatçıları ve bilim adamlarının medyatik varlık alanları, zaten bu isimlerin çevrelediği yüzeysel kültürel fast-ford'un belirlediği kıstaslar içinde yaşamsal etkinliğini yitirmiş durumda. Mütemadiyen sıradanlığın ve eğlencenin yayın akışı, "ukalalığı" daha baştan tescillenmiş bilim ve düşünce adamlığı kurumunu silip süpürecek bir hırçınlığa erişiyor bu anlamda. 80'li yıllardan bu yana kültürel iklimde vuku bulmuş olan "sanat" ve eğlence dünyası karmaşası da cabası. Şu bir gerçek ki Türk toplumunun "itidal üzre" kurulu karakteri kendisine sunulanla yetinen, kanaatkar ve daha fazlasını ve iyisini istemeyen sözde bir uyum ve bütünlüğü açığa vuruyor. Bu sahte birliğin harcını oluşturan unsurlarsa, "ablalık", "abilik", "babalık" gibi geleneksel yakınlık terimlerinde düğümleniyor. Bu perspektiften bakıldığında sözgelimi bir Savaş Ay, bir enchorman, bir sunucu, "saklı kalmış gerçekleri" ortaya çıkaran gözü kara bir araştırmacı gazeteci olmadan önce, her söylediğine kayıtsız şartsız güvenilen ve herkesin iyiliğini düşünenen, koruyucu bir "abi"ye Seda Sayan gibi kaba gazino ve mafya kültürü içinden gelme "ses sanatçıları" da toplumun dert ortağı, itilip kakılmışların sırdaşı ve onlar adına haykıran sesin "Seda"sı bir "Abla"ya dönüşebiliyor. Sorgulama yok. Eleştirel bakış yok. Kayıtsız şartsız, gönüllü bir teslimiyetten başka, kollektif iradeyi ve vicdanı onların iradesine bırakmaktan başka hiçbir dişe dokunur tavır yok. Dolayısıyla, sorun yalnızca mevcut ticari TV yayıncılık koşullarının reytinge nişan alan mantığı değil aynı zamanda bu mantığı üreten koşulların da yine kendini besleyen güvencelerle donatılmış olması. Bu açıdan bir haber kaynağını güvenilirliğinden önce toplumsal bilincin sorgusuz sualsiz bağrına bastığı bu tür medyatik "aktör"lerin ne sıklıkla

ekranda boy gösterdikleri ve bizleri "yalnız bırakmadıkları" bu mantığın gizlice işleyişine hizmet eden bir sempati ve görünüşte "yakınlık" aldatmacasıyla atbaşı gitmekte. Türk toplumu ve özetle TV seyircisi, her fırsatta, belki sözüne ve yakınlığına güvendiği popüler ikonların haiz olduğu "yüksek" yaşam standardını birkaç kuşak sonra ve belki asla erişemeyeceğini bildiği halde yine de alttan alta duyumsayıp canlı tutmaya çalıştığı dizginsiz bir özlemle kendini inandırdığı bu "yakınlığa" bel bağlamak "güvenmek" istiyor. Aynı şekilde Reha Muhtar gibi haber editörlerinin azarlamayıcı, tehditkâr ama aynı ölçüde "babacan" tavırlarında bir teklifsizlik buluyor. Çünkü özlemini duyduğu şefkat, şefkatin kaynağına ilişkin bir sorgulamayı ve kuşku duymayı reddediyor. Kendi adına öfkelenen kendi adına sevinen ve gününü gün eden ikonlarının gölgesinde ekrandan yansıyan yapay ışıklarla "yeşermeyi" marifet sayıyor. Genlerindeki itidal düzeneği, her tür "eylemi" ve "örgütlenmeyi" salt bir sözcük düzeyinde bile yaradışı bir ihanet addediyor. Ekran efendilerinin çokça konuşması gerekiyor bu yüzden, ne kadar konuşurlarsa, yasadışı söz istilalarının dolduracağı boşluğu doldurmaları kuvvetle muhtemel çünkü Hızır gibi "yetişen bacı"ların verdiği gönül rahatlığıyla, sözün "Fato"lardan Fato'lara geçtiği medyatik bir evrende, farklı olanın, gerçeklikleri farklıca duyumsayanların sığınabilecekleri tek yer "getto"lar oluyor dolayısıyla. Bu söz gettoları belli bir bütünlükten, somut bir platformdan yoksun olduğu ölçüde belki kültürel, siyasal bir yozlaşmadan da yakayı sıyırmış oluyor, ama bu muhalefet odaklarının rahatsız edici varlığı, zaman zaman aslında hiç de istenmeyen bir canlı telefon bağlantısı biçiminde bir sızma harekatına yolaçsa da, manipülatif düzenek az sonra yeniden devreye giriyor ve "son söz"ü söyleyen usturuplu sunucuyla birlikte yeniden eriyip gidiyor. Bu yüzden, bir TV tartışma programında asla tartışılamadan kalacak olan konu ya da sorun, itidal üzre kurulu bir toplumsal dayanışma karakterinin hükmü altında ve posası iyiden iyiye çıkarılmış olarak dolaşıma çıkarılıyor, gündelik bir

zaman geçirme malzemesi olarak. Önemli bir sorun'un iç edilmesine karşılık uyum içinde bir görüntü sunma gayreti stüdyo konukları arasında yeni bir yakınlaşmanın da temel mantığı olarak ölümsüzleşiyor. Bu yargıların karamsarlığından dolayı hiçbir endişe duyulmamalı. Çünkü Erman Toroğlu gibi, futbol sahalarından bozma tartışma yöneticilerinin hakemliğinde kurulan mahkemelerde, ne aile dramları onarılıyor da, ne bireyler ıslah ediliyor herkesin malumu. Yani karamsar olmaya hacet yok. Toroğlu'nun mahkemesi, sözü sarraf terazisinde tartan toplumsal bir adalet biçiminin tüm gereçlerine sahip. Stüdyoya çağrılan konukların aşırı tepki verme olasılığı hesap edilerek düşünülmüş sumo güreşçisi hamiler, beyanları kılı kırk yararcasına kayıt altına alan zabit katipleri, bekleme salonu ile mahkeme arasında mekik dokuyan mübaşir vs.... Her şey, adaletin mutlak biçimde yerine getirileceğine ilişkin öylesine güven telkin ediyor ki, izleyen konuklar (stüdyo seyircileri) bile nihai karar tamamlayıcı birer etken olarak hazır bulunuyor. Yine aynı eğlence paradigmasının olmazsa olmaz bir koşulu olarak, aslolan, gerçeklerin açığa çıkarılmasında çok, izlenmeye değer, sıkıcı olmayan bir oyun tertiplemek, tek amaç bu. Toroğlu ve onun gibiler, göğe mümkün olduğundan yakın dizayn edilmiş koltuklarında usta bir yönetmenin kendine olan tüm güveniyle oyunu yönetiyor, yarattıkları eserleriyle birlikte kendilerini de pazarlamaya büyük özen göstererek. Çünkü burada aslolan pazarlama işleminin mükemmelen yapılması değil, aynı zamanda seyircinin gözünde hiçbir kuşkuya yer bırakmamak açısından pazarlayanın da pazarlanması gerek! ki gösterinin inandırıcılığı tamamına ersin. Ne ki, dizginsiz gösteri çağında, her tür drama, trajedi ve ailevi travmanın pazarlanmaya elverişli bir yapıda olması şart. Yani toplumun her ferdi, sahnelenen drama ya da trajedide kendinden bir şeyler bulacak. Kendinden değilse, komşusundan; komşusundan değilse, varlığını armağan ettiği toplumundan. Öte yandan, topluma mal olma sevinciyle başı dönmüş medya aktörlerinin fazlaca bir hüner sergilemelerine gerek yok. Yazılı ol-

mayan senaryo hükmü gereği, zaten kurulu bulunan sahnede, herkesin aşina olduğu tavırların yağlı zemininde boy göstermesi yetiyor. Bu bakımdan sahnelenen oyunun tüm satıhlarında incir kabuğunu bile doldurmayan meselelerden dem vurulması hiç mi hiç mühim değil. Şu bir gerçek ki, buraya kadar söylediklerimiz, Türk görsel medyasının en az yüzde doksanını kuşatan popülerlik halini doğrulayacak niteliktedir maalesef. Geriye kalan yüzde onluk dilimde ise, genelin müracaat etmeye "değer" bulmadığı birkaç "kurtarıcı" girişim kalıyor: Hulki Cevizoğlu'nun hazırlayıp sunduğu Ceviz Kabuğu programı ve liberal dünyanın nabzını tutan Yavuz Baydar imzalı Konuğu Siz Seçin çağrılı nidası... Ancak ne Cevizoğlu, ne de Baydar gibi yapımcı-sunucuların yurdum insanı nezdinde bir "Abilik" ya da "Babalık" sıfatına mazhar olamadıklarından, yarattıkları etki halkaları oldukça sınırlı, kaçınılmaz olarak. Buradan da şöyle bir sonuca varmak mümkün ki, bir zamanlar Hürriyet Gösteri dergisinin yaptığı bir dosya konusuna oldukça benzer biçimde; Türkiye medyasının köşe başlarını tutan zevatın aynı zamanda birer "kudret simsarı" görünümü sergilemesinden söz edilebilir rahatlıkla. Yani seyirci kitleye söz geçirmek için, öncelikle, kitlenin sözcüsü olma onurunu edinmiş olmak zorunluluğu var.

Takdir edilir ki, "Ceviz Kabuğu"nu bile dolduramayacak yoğunlukta bir söz erimine sahip bir programın geneli temsil etme şansı olamaz. Yine bu anlamda, halkın gözü kulağı olmadan önce, halkın, kendisine göz kulak kesildiği popüler bir zat olmak gerek. Bu mantığın açığa vurduğu denklemin doğruluğu öylesine mutlak ki, neredeyse Cevizoğlu ve Baydar gibi düşünenlerin hiçbir şansı yok. Aynı mantık temelinde gidilirse, denebilir ki, B.B.G. evinde konaklayanların bu bakımdan şansları daha fazla; Çünkü yirmi dört saat tüm kitlenin gözü kulağı onlarda. TV'de insanların hangi görüşü savunduklarının bir önemi yok; ilgiyi yaratan tek motivasyon, kendini sergileme konusunda, her oyuncunun "rol kesme" becerisi... Bourdieu'nün TV'de rol kesme anlamında, görüş sahibinin kendi yerine bir komedyeni

TV'ye çıkarma önerisi bu açıdan oldukça anlamlı. Çünkü, daha önce de değinildiği gibi, düşüncelerin seyirlik bir yanı yoktur. Düşünmek gayet ciddi ve sıkıcı bir eylemdir. Tutarlı bir düşünce beyan etmektense, şuh vücut hatlarının sergilendiği bir defileyi izlemek, yine bu bakımdan akla ziyan düşünsel bir efor sarfetmekten kat kat iyidir. Altaylı'nın Bayrak Yasası'nı gündemine aldığı tartışma programının izleyiciyi getirip bıraktığı yer de burası olmak zorundaydı nitekim. Bunda şaşılacak bir şey yok. Merve İldeniz'in masumane savunmasının da hiçbir önemi kalmıyor böyle düşündüğümüzde. Çünkü onun fizik karizması her ulustan bayrağı anlı şanlı dalgalandıracak güçte. Beynelmilel bir etki yani. Sınırlar ve renkler aşırı. Dolayısıyla da "kendini bilen" hiçbir enchorman'ın taşıyacağı etki, onunla boy ölçüşecek güçte değil.

Varilio'nun ünlü öngörüsüyle hareket edersek; devasa bir "bakış pazarı"nın hükmü altındaki görsel medyatik kültür, Ellul'ün "sözün düşüşü" diye adlandırdığı, yeni bir teknolojik evreyle sıradanlığın buyurganlığını her tür düşünsel aktiviteye baskın kılmayı bilmiştir. Önemli olan bire bir somut olayların kavranması değil; öncelikle bu yeni medyatik paradigmanın anlaşılmasıdır. Hiçbir ülke, kültür ve sınır tanımayan medyatik "bakış pazarı"nın sözü yerinden eden yayılımında, az önce sözünü ettiğimiz tüm medya aktörleri ve onların yol açtığı zihinsel kazalar tamamlayıcı birer aksesuvardır yalnızca. Türk medyasının eleştiriyi ve düşünceyi askıya alan tutumununun arkasında da yine bu kuşatıcı evrensel gerçeklik yatmaktadır. Kültürel ürünlerin birer meta değeri haline gelişiyle birlikte doğan kültür endüstrisinin temel bildirisi de Ellul ve Virilio'nun kaygılarının somutlaştığı yerde duruyor. Kültürel ürünlerin medyatik dile dönüştüğü yerde, devasa bir göstergeler çöplüğü yükselmektedir şimdi: Her an patlamaya hazır, kesif bir koku ve bu kokuyu duymamak olanaksızdır. Ancak Türk medyası içinde bu göstergeler çöplüğünü sistemli bir şekilde üretenlerin durumundaki asıl şaşırtıcı olan şey, yaptıkları hizmet nispetinde daha da

ayrıcalıklı dokunulmaz bir konuma erişmeleri ya da eriştirilmiş olmaları. Belki de bu yüzdendir ki, bu ülkede siyasilerin dokunulmazlığını aratmayacak ölçüde bir "dokunulmazlık zırhı" bolluğu var. Nedeni de şu ki; kendi siluetini iyi kötü medya vitrininde/virtüelinde sergileme imkanı bulan herkesin, sonrasında "kamuya mal olmuş" bir kişilik olma iddiasında bulunması yetmezmiş gibi, yine kendini memleketin nadide ve dahi güzide sanatçısı zanneden, fakat ne hikmetse, ne ölçüde acıklı bir "kamusal fenomen" oldukları üzerinde düşünmeye bile muktedir olamayan fikir fukarası birtakım popçularımızın ve dahi mankenler "camia"mızın nicedir dillerine pelesenk olmuş tuhaf bir deyiş gündemde: "Ben profesyonelim!" İşte, varolmanın dayanılmaz sihri, tastamam bu iki sözcükte gizli. Bu, laf ola beri gele türünden rasgele edilmiş bir söz değil, kolay kolay geçiştirilebilecek bir mevzuu ise hiç değil. Çünkü dökülen "inci"nin ölümcül ehemmiyeti, bizzat pragmatist ve kışkırtıcı bir söylem haline gelmiş olmasında. Her duruma uyan anahtar bir söz, bir kalıp adeta. Dahası, söylem, toplumsal kaynağını geniş bir meşruiyet zemininden alıyor ve işin "profesyonellik" boyutu, her türlü psişik/kamusal uygunsuzluğu ört-bas edici, gayriahlaki her tür tutum ve davranışı meşruluk zeminine indirgeyici "derin bir öneme" sahip. "Kamuya mal olma" hali ise, malumunuz, karşı tarafa hiçbir eleştirel yaklaşım hakkı bırakmayan, tırpanlayıcı bir statü simgesini temsil ediyor. "Nasıl yani?" diyeceksiniz. Şöyle: diyelim ki siz sıradan, kendi halinde birisiniz, öyle kamuya filan "mal olmuş" bir zat değilsiniz yani; ve yine diyelim ki namütenahi bir özgürlük yanılsaması içinde olup, karşı cinsle başınız fena halde dertte; her dakika birisiyle düşüp kalkıyor, ama ne pahasına olursa olsun, düştünüz müydü kalkıyorsunuz; ilişkilerinizin ömrü, bir kelebeğin mevsimlik kanat çırpışlarını aratmayacak denli naif ve kısa ömürlü ve her daim "mevsim normallerinin" biraz altında; ve birazcık da diyelim ki zamanlama hatası yapıyorsunuz. Bu ahlaki ve gözüpek teşhirciliğinizle, tarafınıza onur nişanesi verilmesini bekleyemezsiniz

herhalde. Üstelik kamunun yüz karası ilan edilmeniz bile bu denli kuvvetle muhtemelken. Ya da diyelim ki, aşırı alkol müptelası bir temayül içre yaşıyorsunuz. Gündüzleriniz de geceleriniz gibi alkol bulanıklığında. Kelamınız, komşularınıza haddinden fazla ağır, diliniz haddinden fazla uzun erimli ve dahi verimli gelmeye başlıyor, sözlerinizin pervasızlığı en muhkem mevzileri bile yerinden edecek güçte. Her halinizle ahlâkî bir sapmaya uğramış birisiniz yani. Etiketleriniz sizi bekliyor: sapık, ayyaş, sırnaşık, tacizci, manyak! Yine ideal yurttaşlık trenini kaçırmış olacaksınız. Ya da diyelim ki arabanızla kırmızı ışıkta geçtiniz, yok yere bir kalabalığı ürküttünüz; köşedeki trafik polisinin ossaat ensenizde hissedeceksiniz; ve ardından; kamu yararı adına kesilmiş okkalı bir ceza makbuzunun şaşmaz bir kesinlikle havada size doğru uçuştuğunu göreceksiniz. Ya da diyelim ki, son zamanlar TV'lerde, izleyeni ishal edecek sıklıkta --özellikle böyle olması gerekiyor- yayımlanan bir banka reklam filminden mülhem, gündüz gözü, umuma açık işlek caddelerde nazik bir etekle dolaşmaya cüret etmiş, aklından zoru olan bir adamcağızsınız. Vahim bir cinsiyet karmaşası hali yani. Şener Şen'in oynadığı o unutulmaz "Namuslu" filmini anımsayınız ve tabii hemen akabinde heykeltraş Rodin'in akıl hastanelerimizin avlularını süsleyen o meşhur Düşünen Adam heykelini!

Anımsayamasanız da fazla üzülmeyin; nasılsa cümle ahali ve toplum yasaları size şefkatle anımsatacaktır. Şimdi gelelim sorunun en nazik kısmına: şayet yukarıda saydığımız cürümlerden birini ya da birkaçını işlemiş faillerden biri ve dahi "kamuya mal olmuş" bir kişiliğe, bir "sanatçı" ya da "yıldız" etiketine sahipseniz, fazlaca endişelenmenize gerek yok. Çünkü tüm müşküllerinizin üstesinden rahatlıkla gelmenizi sağlayacak altın bir anahtara sahipsiniz: "profesyonel" siniz. "Ama neyin profesyonelliği bu?" diyenlere sakın aldırmayın, sadece bu sıfata biraz yatkın olun yeter. Ve tabii gerektiğinde yüksek sesle telaffuz etmeyi de bilin. Çünkü bu kavrama yapılan vurgu, sanıldığından

daha fazla "otorite ritmi" yüklü. Hem de söz konusu otoritenin kaynağı olduğu iddia edilen "kamusal ilgi"ye üstünlük kuracak ve onu baştan çıkarmaya yetecek kadar. Profesyonel olmak bir işi, uğraşı hakkıyla yapmak anlamını değil, kamu önünde kayıtsız şartsız bir muafiyeti, bir ayrıcalık iddiasını barındırıyor içinde: "Ben yaparım, çünkü profesyonelim", "Ben söylerim, çünkü profesyonelim", "Ben soyunurum, çünkü profesyonğelim" vs... Örnekler daha da çoğaltılabilir. Meseleye bu minval üzre yaklaşıldığında, ahlaksal teşhirciliği, çiğnenen mahrem duygulardaki, düşünsel/duyuşsal düzlemde yaşanan erozyonları sorgulamak, hele de bir "profesyonel"in kimliğinde sorgulamak neredeyse imkansız hale geliyor. (Bakınız, "Aysun Yüksel ve Kitabı 'Tarkan-Yıldız Olgusu'nun Başına Gelenler", Radikal 2, 28 Ekim 2001, sayı: 264)

İş, kamuoyunda "sanatçıdır, ne yapsa yeridir!" hoşgörüsüne odaklanan bir vehameti simgeleme noktasına gelip dayanmış durumda. Eh, bize de böyle bir durumda, yalnızca "amatör ruhumuzu" korumayı bilmek düşüyor. Soru şu: kim tarafından, hangi güç ya da otorite eliyle ve ne adına verildiğini tam olarak kestiremediğimiz bir dokunulmazlık haliyle karşı karşıyayız. Daha doğrusu, kitlesel bir dokunaklılıkla. Çünkü popüler kültürün her alanda pompaladığı genel bir meşru duyarlılık söz konusu, temelde. Popüler kültürün bir parçası olarak medyaca yaratılmış popüler ikonun fizik varlığının erişilmezliğine ilişkin, yine medyaca çekilmiş bir sınır çizgisi. Müphem ama aynı ölçüde etkili bu profesyonellik söyleminin –ki bildiğimiz profesyonelizm kavramıyla hiçbir ilgisi yok, en azından bağlamsal açıdan- asıl harcını oluşturan ana malzeme bu. "Biri (gerçekten) bizi gözetliyor", ama belli ki, birilerini daha fazla gözet(l)iyor, üstelik, gözetlediği kişiye, sonunda kendisini "kamuya mal" edecek profesyonellik beratını vermeyi de ihmal etmeden. Ekran da tam bu noktada parazitleniyor zaten; profesyonellik beratını bir kez ele geçiren, artık uluorta gözetlenmeyi reddediyor, ya da kuralları koyan kişi olma koşuluyla kabul ediyor bunu. Eh, bu kural-

ların da, hiç şüphesiz, yukarıdan aşağıya ve sağdan sola tüm koordinatlarıyla mini bir "bağımsızlık bildirisi" görünümü taşıması son derece "doğal". Doğal olmayan, "profesyoneler"in dışında olan bizlerin hep amatör kalacak olması. Böylelikle son savunma mevziini de ele geçirmiş olan "profesyonelimiz"in (İbrahim Tatlıses sözgelimi), trafik polisinin yakasına yapışıp, o trafik lambasının niye bir başka yere değil de oraya dikilmiş olduğunun hesabını sorması ihtimali güçleniyor birdenbire. Ya da cin fikirli siyasilerimizin parti değiştirme konusundaki hızlı manevra kabiliyetlerini yaya bırakacak denli hızlı sevgili ve partner değiştiren mankenlerimizin çizdiği genel portrenin ahlaki kaidelere halel getirmeyecek bir mazereti var; profesyonel olması. Ya da yine cümle alemin "gözleri önünde" TV ekranlarından, bir gece sokakta sevgilisini tokatlarken suçüstü yakalanan bir profesyonel ve de "entelektüel" sanatçımızın (Cem Özer) naklen attığı tokatın anısı, talk-show'larında çizdiği genel demokrat havanın bayıltıcı mahmurluğu karşısında çabucak dağılıp gitmeye mahkum; çünkü o da bir profesyonel. Ya da kendisini "gözetlemek" için iş gereği, günboyu can havliyle peşinden koşan bir kameramanı yaka paça kolundan tuttuğu gibi korumalarına havale eden, adının önündeki o "küçük" sıfatından da anlaşılacağı üzere, yıllardır kronik bir büyüme zorluğu çeken ve kendisi "kamuya mal olmuş" bir ses sanatçımızın da mazereti aynı: "Ben bir profesyonelim!" Ya da diye başlayan bu örneklerin sayısı çoğaltılabilir daha da. Ama konumuz itibariyle en çarpıcı olanı, kuşkusuz bir "faillik durumu"yla ilgili. Daha doğrusu, bütün memleketin "yakinen" tanıdığı ve ekranda bir akşam boy göstermese, herkesin topluca düşünsel/yorumsal bir kabızlık illetine yakalanacağı bir TV haber müdürümüzle. Sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğü'nü yaptığı televizyon kanalında gözünü kırpmadan "birilerini gözetleme" emrini ve onayını veren "sorumlu" müdürümüz (Reha Muhtar), bir gece gazinoda gönlünce eğlenirken kendisini izinsizce görüntülemek isteyen kameramana etmedik küfür bırakmıyorsa, aksini düşünmek ne

mümkün: "Ben bir profesyonelim!"

Şimdi de gelelim meselenin akademik boyutlarına (bildiğiniz gibi mesele çok boyutlu). İşin bu yakasında, Andy Warhol'un, omurgası her koşulda doğrulanmaya müsait o meşhur kahanetinin sarsıcı varlığı bir yana, Kevin Robbins'in deyimiyle, kendimizi "siber-mekan"ların doyuruculuğuna bırakabilme tahammülümüz ve potansiyelimizin "güdük"lüğü söz konusu. "Ne yani", diyeceksiniz, "sahiden de komple bir profesyonalizm çıkartması olayıyla mı karşı karşıyayız?" Evet, biraz öyle, hatta daha da fazlası: Çünkü Bollas'ın psikanalitik perspektifi bile bu ülkedeki ikon psikolojisini çözümlemeye –tuhaf ama- yetmiyor. Sanal varoluş tarzının, bu açıdan sıradan yaşam çizgilerinin dışına taşan "ahlaki" bir görünümü var.

Biz amatör ruhlu meczuplar için bunun anlamı ise şu: "Uzaklığın keşfi."

Tekno-cemaat idealinin sanal-teknolojik devrim(!)'le gerçeklenişi karşısında duyduğumuz şaşkınlığın özdeşleşme ve yitirilmiş bir hakikat duygusu aracılığıyla aşılmaya çalışılması. "Profesyonelimiz", her dem uzak diyarların, erişilmez dünyaların başat aktörü olunca; bize de git gide sınırları genişleyen bir koza toplumunun, kamusal temsil zorluğu çeken rahatsız bilinççileri; Gregor Samsa'ları olmak düşüyor: Aklın, göze yenik düştüğü bir an. Hep söylenegeldiği gibi, ideolojinin kozmetikle harmanlandığı, ama varlığın da *ex nihilo* boy gösterdiği "çaresiz bir strateji" (Baudrillard) anı bu.

Medya ikonlarımızı apaçık bir skandal haline getiren de etraflarında bir an olsun sessizliğe mahal vermemeleri. Çünkü bilindiği üzere; "sessizlik gelir kaybı demektir" (Barry Sanders). Arzu etmek de, başkaları tarafından arzu edilmek de varolmaktır ve bu, rating gelirinin sürümüne bağlıdır biraz da. Yani acı çekmek başka şey, tutarlılığın ve sürekliliğin yitirildiğini görmek başka. "Yazgı da insanın içinde değil, onun çevresinde olduğuna" göre (Camus) sorabiliriz şimdi: Kamu gündemi için "fetiş bir tanrı" olmak mı daha zordur, yoksa marazi bir röntçü

olarak yoksunluklarla bir arada yaşamayı göze almak mı?

Egonun asırlık faşizmi devreye giriyor burada. Robbins'in "ahlaki bir tutum içine girmek" dediği şey de tastamam bu. Profesyonel fetişin bastırdığı duygu küvetinde boğulup gitmeden önce alelacele verilmesi gereken bir yanıt bu. Sahiden Ego faşist mi? Eğer öyleyse hali hazırda varolduğum koşulların ötesindeki bir arazide varolmak isterdim; yani varolmadığım bir koşullar dizisinde varolmak; uzak ve erişilmez diyarlarda bir şekerkamışı tarlası olmak. İşte bir türlü hazmedilemeyecek olan da bu: Medya ikonlarımız kendilerini Hindistan'da bir şekerkamışı tarlası sanıyorlar. Bu yüzden dişlerimizin tekmili birden çürük, o şekerlemelerle beslendiğimizden. Bu siber-retoriği izlemeye devam edersek, denebilir ki, bir "cisimleşme" sorunu yaşıyoruz millet olarak. "Elimizde irtifa ölçer bir radarla" (Robbins) kendi küllerinden doğma ankalarımızla (ikonlarımızla) yan yana, o eşi benzeri olmayan düşme korkusu ve heyecanını tadıyoruz. Karnımız "entelektüel oyun hevesleri"ne (Robbins) çoktandır tok.

Öyle ki entelektüel bir kimlik olarak bilim adamlığı portremiz de nicedir, popüler / profesyonel ikonun sivri diliyle, kamunun önünde rezil edilmeye, yenik düşmeye mahkûm bir gerilimi simgeliyor. Bu kötü kolektif anı yüzünden olsa gerek, yine nicedir, ekran camlarını çatır çatır çatlatan popüler ikonlarımız, ekran ve mikrofon korkusuna yakalanmış entelektüel aydınlarımızın korkulu rüyası haline gelmiş durumda (Bkz: Hülya Avşar kızı). Meseleyi klasik bir üslupla tanımlarsak, bir tür öncelik/sonralık mevzuu söz konusu yani. Geçidi tutanlar, bulundukları yeri terk etmedikçe, yüksek zekanın sinirli gezinişleri de eksilmiyor koridorlardan.

Evet, kuşkusuz, "başka bir yaşam biçimini arzu etme hakkımız var" (Robbins) ama hiç olmazsa geceyi huzur içinde geçirmemize yetecek kadar bir "dokunulmazlık" hakkımız da olmalı bunun yanında. Kendi dünyasının özgül koşullarını çoktan kaybetmiş gözüken popüler ikonun, sonunda kendisi dışın-

daki bütün bir dünya olma iddiasını (kamuya mal olma hadisesi) makul bir şekilde karşılamanın toplumsal yaşamın uygarlaşmasına ne gibi bir katkısı olacağını bir kere daha düşünmeli. Hele de konu, bu ülkenin sosyo-kültürel haritası içinde düşünülürse. Biz yine Robbins'e kulak verelim iyisi mi: "(Eğlenceye) çevrilmiş bir füze- bakışından 'büyülenmek' ne anlamına gelir?" (Robbins). Hayal gücünün vaat ettiği sınırsız/dizginsiz yaşama umudu mu? Ya da büyülü Oz ülkesinin, "profesyonel" ikonun elinde git gide (Y) oz bir kültürel batakhaneye dönüşmesi mi? Yoksa Narkissos figürünün içinde barındırdığı tek benciliğin/bencilliğin kamusal söylem içine yuvalanıp, onu ele geçirmiş kötücül bir versiyonu mu?

Belki de her üçü birden. Ama "Çözüm, tüm düşselliğine ve uçuculuğuna karşın, insan sesinde yatıyor. Ses verilmiş solukta." (Sanders). Popüler soluğun üflendiği yere bakalım o halde. Ne görüyoruz? Boşluk ve kültürel sığlığın hüküm sürdüğü ve Bruegel'in Körlerin Meseli tablosunu andıran süreğen bir çürük elma oyunu. Herkes, bir önündekine tutunmuş ve onu görüyor yalnızca; ve işin galibi, öndeki hiçbir şey görmüyor! Sesin dağılıp gittiği yerden, acılı lahmacun kadar acılı bir ses ve çiğ köftenin bayıltıcı kokusu yükseliyor sonra. (Ama haksızlık etmeyelim; damak zevki bir kültürel göstergedir ne de olsa). Hal böyleyken, günümüz popüler ikonu bu verimli ve yumuşak toprakta daha da ikonlaştırılmayı bekliyor ve onun için önemli olan, anlamlı, kaba bir ses vermek değil çevresine; daha çok, bilmem kaç oktavlık bir sesle şakımaya ve belli bir "ifade"den çok, çekici bir bedensel 'hat'a sahip olmaya ihtiyacı var. Ne de olsa, bedensel zayıflama idealinin gerisinde, kesin bir irade gücüyle (!) kendi bedenine söz geçirmek ve sonrasında gelen kutsanmış bir başarı durumu söz konusu.

Kim ne derse desin, Robbins haksız, Sanders de. Çünkü muhtemeldir ki, bu entelektüel düşünme çırpınışlarının hiçbirinin, bu ülkedeki "popüler ikon" ve medya tanımlaması nezdinde bir karşılığı yok! Dahası –ve en acınası olanı-, bu eleş-

tirilerin zerre kadarı bile onlara ulaşmayacak! Hem ulaşmaması gerek: Çünkü onlar zaten "ulaşılmaz"lar, öyle değil mi?

Eğer bu çözümlemelerle ortaya konulan tüm bu karamsar tablolardan sonra, konuyu iyi niyetli bir temenniyle noktalamak gerekirse, diyebiliriz ki: Özgürlüğün koşullarının kıyasıya tartışılarak ve bilinçle elde edilmeye çalışılacağı daha âdil bir medyatik söz düzeni ya da platform arayışına duyulan bir umudu, dün olduğu gibi, yarın da hep korumaktan başka yapacak bir şey kalmıyor geriye. Şu halde hepimize kolay gelsin...

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bourdieu'cü bakış açısından sosyolojik bir sorun olarak değerlendirilmeye alınan ve özünde "medya alanının yapısal bozuluşu" diye tanımlanan hususların tv tartışma programları bağlamındaki yansımalarının irdelendiği çalışmamızda ortaya çıkan sonuçları özetlemeden önce, önemli bir hususun altını çizmekte yarar vardır.

Daha önce de gördüğümüz gibi, TV tartışma programlarının başlıca ideolojik etkileme biçimlerinden biri olarak öne çıkan *fosilleştirme* yöntemi, söz hakkı dağıtımı eşitsizliğinin neden olduğu taraflı bir içerik üretimidir. Söz konusu içerik, tartışmanın yönünü ve tartışmada üretilmeye çalışılan gerçekliği belirlerken, tartışma katılımcılarını da ideolojik bir işleve maruz bırakır.

Özünde, Bourdieu'nün kavramlaştırdığı ve çalışmamızın Birinci Bölümü'nde değindiğimiz *fast-thinker*'lar ve medya entelektüelleri de TV'de farklı görüş ve yargıların gerçeklik etkisi kazanmasına izin vermeyen ideolojik bir işlev görürler; onlar, TV tartışma programlarının hakim söylemini belirlerler ve dolayısıyla onların üretimine katkıda bulundukları tartışma söylemi, ideolojik açıdan, gerçekliğin ve tartışma konusunun çerçevelendirildiği bir söylem olup, alternatif söylemlerin önünü kesmeyi amaçlar. Çalışmada değerlendirmeye aldığımız Teke Tek programı odağında, söz konusu bu ideolojik etkileme yönteminin farklı yansımalarını, özellikle "Sözün ve Gerçekliğin Mizanseni" ile "Sözün ve Gerçekliğin Çerçevelenmesi" alt başlıkları altında Üçüncü Bölümde somutlaştırmaya çalıştık. Yine bu bölüm aracılığıyla üzerinde durmaya çalıştığımız bir başka önemli husus da, tartışma katılımcılarının oluşturdukları söylemsel hiyerarşi ve dolayısıyla bu söylemsel hiyerarşinin yol açtığı *belirleyicilik* konusudur. Belirlemenin iki yönünü oluşturan bağlamsal ve ideolojik belirleyicilik ise, özünde, Bourdieu'cü terminoloji içinde ifade edildiğinde, tartışma katılımcılarının *Sembolik Kapital*'lerinin doğal bir sonucu olan söylemsel

hiyerarşi konusu ile ilişkilidir. Dolayısıyla, aslında, gerek Teke Tek ve gerekse benzeri TV tartışma forum ve programlarının ayırt edici niteliklerinden birisi olarak irdelemeye çalıştığımız şey, bir anlamda, TV tartışma programlarında ideolojik bir işlev olarak karşımıza çıkan fosilleştirme yönteminin söylemsel düzeyde bir çözümlemesini yapmaktan ibarettir. Bu çaba, çalışmanın merkezi eksenini oluşturmaktadır.

İkinci olarak, Bourdieu'cü eleştirel medya analizinin önemli bir yönünü oluşturan neo-liberal ekonomik sistem eleştirisi ve bu sistem içinde faaliyet gösteren medya alanı ve bu alanın özerkliği, Bourdieu'nün "iştirakçiler" ve "medyatik cemaat" adını verdiği simgesel seçkinler ve medya entelektüellerinin özerk konumlarına ilişkin de bir soru sormayı kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızın Üçüncü Bölümünde incelemeye çalıştığımız Teke Tek tartışma programı katılımcılarının sahip oldukları görece özerk kimlik ve konumlarını, talep edildikleri TV kanalının sınırları içinde koruyamamaları, aynı neoliberal ekonomik ve siyasal sistemle girmiş oldukları dolaysız entegrasyon sürecinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu belirlemeden hareketle denebilir ki, medya alanı içinde faaliyette bulunan simgesel seçkinler ve entelektüellerin TV'de kendi özerkliklerini ve bu özerkliğin aracı olduğu toplumsal bilinci temsil etme gücü bulunmamaktadır. Bu tespit önemlidir, çünkü beraberinde, çalışmamızın genel savlarından birini doğrulamaktadır: bu sava göre, TV tartışma programları, medya kulisi alanı aktörleri olarak adlandırdığımız küçük bir azınlığın çıkarlarını, çoğunluğun çıkarlarına dönüştürdüklerini iddia ederek, toplumsal bilinci temsil ettikleri yanılsamasını yaratmaktadırlar. Teke Tek programının kulis özelliklerini çözümlerken değinmeye çalıştığımız gibi, Teke Tek programı katılımcılarının aracı oldukları toplumsal gerçeklik, bu yüzden, asla iddia edildiği gibi "katmerli bir gerçekliğin monitöre yansıyan yüzü" değildir; aksine, Teke Tek'in söylemini kuran bir avuç tartışma katılımcısının gerçekliği ve yüzüdür. Çünkü toplumsal bi-

lincin ya da kamusal gerçekliğin temsilini üstlenmiş olan söz, Teke Tek ve benzeri tartışma programlarında, önceden düzenlenmiş bir senaryonun kurallarına göre işleyen bir yayın anlayışının süzgecinden geçirilmiştir. Şu halde, temeldeki sorun, toplumsal bilincin medyatik temsil yoluyla kurulan bir görüntüsünden; imgesinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla, Teke Tek ve benzeri tv tartışma programlarında sıklıkla boy gösteren simgesel seçkinler, Bourdieu'nün; "kendileri 'toplumsal düzeyi' fazlaca etkilemeseler de, toplumsal alanda, özellikle de medya alanında etkin bir dönüştürme gücüne sahip olabilirler" yargısını haklı çıkaramamaktadır. Çünkü bu sorunun kaynağında, simgesel seçkinlerin ve medya aydınlarının, medyatik alan içinde maruz kaldıkları manipülasyonların, mutlak bir özerklik ve özgürlük yitiminin yanı sıra, görüş beyan ettikleri TV kanalıyla çıkar birliğine dayalı bir suç ortaklığı ilişkisi içinde olmaları yatmaktadır. Bu suç ortaklığının niteliği, farklı sermaye gruplarının (ekonomik, politik, kültürel, sanatsal, dinsel, v.s.) türdeş olmayan birlikteliğine dayanır. Yani, Bourdieu'nün *heteronomi* adını verdiği; bu türdeş olmayan alanlar birliği, medya dünyasına "anlık yorum siparişleri" sağlayarak hakim medya söyleminin ve ideolojisinin pekiştirilmesine katkıda bulunur. Nitekim, Teke Tek programı odağında değerlendirdiğimiz kültürel, sanatsal, politik ve dinsel sermaye örneklerinin yönelimlerini tayin eden şey de, her ne olursa olsun, ortaya alternatif ve yeni bakış açıları ya da görüşler sunmak değil; TV'nin "etkili görüş"üne ve söylemine zarar vermeyecek bir "fikir" beyan etmek; Bourdieu'nün deyimiyle, ortaya "buyur edilmiş bir fikir" yaymaktan ibarettir. Bu şekilde cisimleşen bir TV söyleminin, beraberinde bir "benzerler arası" güç ve ağız birliğine gereksinme duyması ise doğaldır. İşte tam da bu noktada, karşımıza, özünde "hakim olan, hakim olunan" ilişkisine göre yapılandırılmış bir medyatik kulis faaliyeti çıkmaktadır. Bu medyatik kulis kavramı, bu yüzdender ki, çalışmada medyanın güç, çıkar birliğine dayalı dayanışma, farklı olanın dışlanması, fosilleştirme yöntemine

başvurma ve hakim söylem eleştirisinin bir uzantısı olarak büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bu kavramla birlikte, simgesel şiddet, medya-kamusal temsil ilişkisi, demokratik tartışma ve medya söyleminin meşruluğu gibi konuların da sorgulanması yapılmaktadır.

Tüm bu hususları, çalışma boyunca elde edilen genel sonuç ve bulgular olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak bu genel sonuç ve bulguları tamamlayıcı ve bunlara ek olarak daha başka hususları da kısaca özetlemekte yarar vardır.

Buna göre:

-Öncelikle, kamusal tartışmaların gündemini oluşturma iddiası ve amacı güden TV tartışma programlarını, medya kuruluşlarının içinde faaliyet göstermekte oldukları ekonomik ve siyasi yapıyla birlikte düşünmek gerekir. Söz konusu yapının belirleyici etkisi, medya alanına yansıyan tutum ve yönelimleri de kaçınılmaz bir şekilde biçimlendirme gücüne sahiptir. Bu anlamda, medya alanının söylemi ve ideolojisi, içinde yer alınan ekonomik ve siyasi sistemin yasalarına boyun eğen ve Bourdieu'ün deyimiyle birçok farklı alanın iç içe geçmiş karmaşık çıkar ilişkilerini simgeleyen bir heteronomiler alanının söylemi ve ideolojisidir.

-Söz konusu heteronomiler alanının çıkarları, kısaca "TV'nin kamuoyu" şeklinde ifade edilebilecek ve kamusal bir tartışmaya konu olan sorun ve olayları bağlı bulundukları iktidar çevrelerinin isterlerine göre tanımlayan kişilerce dile getirilir. Dolayısıyla, medya alanı içinde hakim kılınmaya çalışılan söylemin, sözkonusu "TV kamuoyunun" ya da teknik bir terimle ifade edersek, medya alanının yakın çevresinin (kulisinin) öncelikli tercih ve çıkarlarını temsil etmesi kaçınılmazdır. Sözkonusu temsilin açık ya da dolaylı suç ortaklığı ilişkilerinin çözümlenmesi, medya alanının bu heteronomik yapısının işleyişine ışık tutar.

-Özünde bir kimsenin toplum içindeki saygınlığının maddi bir değer ölçüsüne dönüşmesini ifade eden Bourdieu'cü *sem-*

bolik kapital kavramının medya alanına yansımaları, özellikle TV tartışma programlarında söylem kurucu aktörler olarak görev yapan bir seçkinler zümresinde ifadesini bulur. Sözkonusu seçkinlerin arkalarına aldıkları meşrû konumlarının ikna edici gücü, aynı zamanda, bu tür tartışma programlarının söyleminin ideolojik yapılandırılışında da belirleyici bir etken olarak işlev görür.

-Bourdieu'ye göre, özünde, "izlenme oranı mantığı"na (reyting) göre işleyen medya alanı ve özelde TV tartışma programlarının varlık nedeni, TV'de derin bir tartışma başlatmanın olabilirliği yerine, çağımızın en önemli problemlerinden biri olarak ortaya çıkan "fikirleri bulandırma" (konfüzyonizm) problemi üzerine kuruludur. Dolayısıyla medya alanı ile medya entelektüelleri ve seçkinleri arasındaki suç ortaklığı ilişkisinin önemli bir yönü de budur. Medya alanının her an *elinin altında hazır bulundurduğu* ve *sıkça talep ettiği* aydın ve seçkinlerin aynı suçortaklığı ilişkilerini üreten bir "nutuk makinası" olarak ve "anlık yorum siparişleri" veren uzmanlar şeklinde iş görmeleri, medya söylemi içinde her tür eleştirel düşünce ve bilincin güdük bırakıldığı "yapısal bir sansür" sürecine de katkıda bulunur.

-Bourdieu'ye göre, TV tartışma programlarında medya tarafından sıkça talep edilen bir aydın tipi mevcuttur. Kendi içlerinde uzlaşmacı olan bu aydınlar, bu tür tartışmalarda "ahlaki konformizmin" ve "genelleştirilmiş vasatlığın" sözcüsü durumundadırlar. Bu ahlaki konformizm ve genelleştirilmiş vasatlığın doğal bir sonucu olarak, TV'nin yaydığı kültür, bir "fast-food kültürü" niteliği taşır.

-TV'nin yakın çevresini/kulis ilişkileri alanını oluşturan medya entellektüelleri ve seçkinleri, "toplumsal dünyanın sınırlandırılmış, sübjektif bir temsiline" aracı oldukları medya alanında, kendilerine göre ve *kendi aralarında* farklı bir toplumsal dünya vizyonunu yapılandırırlar. Sözkonusu vizyon, sözcülüğünü yaptıkları farklı çıkar gruplarının vizyonunu yansıtır.

-Bourdieu'ye göre, medya alanındaki izlenme oranının bu-

yurganlığı, ivediliğin baskısına dönüşmüştür. Özünde rekabet mantığına boyun eğen medya mensupları, sorunları ve olayları yeterince irdeleme ve anlama olanağına sahip geniş bir zamandan yoksundur. Dolayısıyla bu tür koşullarda, yeni düşünceler geliştirebilmek için fazlaca zamanları olmadığından, yalnızca genel kabul görmüş, herkesçe bilinen, anlaşılması kolay kanaatlerle hareket edip bu tür içerikleri yaygınlaştırma yoluna giderler. Bu fikir ve kanaatler, Bourdieu'nün *buyur edilmiş fikirler* adını verdiği şeydir. Bu eğilimin doğal bir sonucu, medya alanını ve özellikle TV tartışma forumlarını gitgide düşüncenin değil, hızlı-düşüncenin ve onları aktaracak hızlı-düşünürlerin (fast-thinker'ların) yeri haline getirir. Dolayısıyla bu tür özel iletişim koşullarında bir olay ya da sorunu sonuna kadar tartışarak çözümleyebilme olanağı yoktur.

-Medya alanı ve özelde TV, kendi sahalarına iyi bir şekilde entegre olamamış (Bourdieu'nün deyimiyle "mesleğe giriş hakkı"nı ödememiş) ya da yine kendi sahalarında kötü bir şekilde tanınan kimselerden kurulu bir yazarlar, düşünürler ve bilim adamları kesimine hükmeder. Bu işbirlikçi kimseler, kendilerini kabul ettirebilmek ve belli bir toplumsal saygınlık ölçüsü elde edebilmek için dış bir gücün (medya) ağırlığına ihtiyaç duyarlar. Karşılıklı ödüllendirmeye dayanan bu işbirliği, medya söyleminin manipülatif etkisine katkıda bulunur.

-TV tartışma programlarında geçerli kılınmaya çalışılan tartışma, "Kaç Güreşi Modeli"ne göre düzenlenmiştir. Böyle bir tartışma, kendi söyleminin meşrûluğunu belirtmek için, öncelikle "yapay" bir mücadele ortamı kurar; bu mücadele içinde ortaya konan düşünceler, tartışmanın asıl nedeni olan olay ya da soruna ilişkin düşünceler değildir; mücadelenin arkasında, daha ziyâde bir **statü sorunu** (TV statüsünün belirleyiciliği) yatar.

-Medya alanının kulis faaliyetleri ile kendine bağlamaya çalıştığı aydın ve simgesel seçkinler, belli bir uzlaşım ve işbirliği içinde, mevcut medya söylemini destekleyip geliştirirler. Toplumsal rıza, bu tür iştirakçilerin, özellikle tv tartışma programla-

rı içinde sahip oldukları ayrıcalıklı "söz hakkı" ve diğer öncelikli pratikleri dolayımıyla kurulur. Dolayısıyla, bu tür pratiklerin bir başka önemli özelliği, medya ideolojisini bir söylem olarak kurma araçları olmalarıdır.

-Medya aydın ve seçkinlerinin dile getirdiği düşünce ve görüşlerin kapalı dolaşımı yoluyla kendini ortaya koyan resmi medya söylemi, apaçık bir belirlenimler alanıdır. Tartışma program ve forumlarına çağrılan diğer konuşmacıların konumlarını, ne söyleyeceklerini ya da *neyi savunacaklarını* tâyin eden de yine aynı söylemdir.

-Bourdieu'ye göre, TV'ye çıkanlar, kendi özerkliklerini kaybederler. Sınırlı bir zaman dilimi içinde ve bir konunun dayatıldığı özel iletişim koşullarında görüşürler. Bu "görünmez bir sansür" biçimidir. Bu sansür biçimi, görünür sansürden daha etkilidir. Tümüyle belirsiz olan bu sansür, ciddi bilinçaltı etkilere sahiptir. Bourdieu, bu sansür biçimini, özellikle tv tartışma programları bağlamında "simgesel şiddet" diye nitelendirir. Simgesel şiddet, ona maruz kalan kişinin farkında olmadan, ve onun suç ortaklığıyla uygulanan ve uygulayan kişinin otoriter tavrını daha da pekiştiren naif bir şiddet türüdür. TV tartışma programları sunucuları, simgesel şiddet faillerinin en açık örnekleridir. Aynı zamanda, özünde tinsel bir şiddet türü olan simgesel şiddet, TV tartışma programlarında görünmez bir iktidar yapılanmasının sonucudur. Bu şiddet türü, sunucunun, programının seyrini "istenen doğrultuda" tayin edişinde ve sunulacak mesajın içeriğinin ve sınırlarının belirlenişinde etkili olur.

-Bourdieu'ye göre, TV tartışma programlarında konuşmacıların sıklıkla başvurduğu sansasyonel ve spekülatif açıklamalar, eleştirel bilinci ve ciddi düşünmeyi oyalayıcı girişimler olarak işlev görür. Bu tür tartışma forumlarına, genellikle – izlenme oranı kaygısı nedeniyle – bu tür spekülatif açıklamalara yatkın kişilerin çağrılması, üzerinde düşünülmesi anlamlı ve ciddi mesajlara dönüşebilecek açıklama ve olayları gizleme amacına hizmet ettiği ölçüde önemlidir. Dolayısıyla yine aynı izlenme oranı

mantığının belirleyiciliği, kaçınılmaz bir şekilde, liberal pazar mantığı (yüksek reyting/azamî kâr) düşüncesiyle belirlenmiş belli bir enformasyon anlayışını dayatır.

-Son olarak Bourdieu'ye göre medya, enformasyonun omnibus boyutundan; yani kolay anlaşılırlığından yararlanır. Böylelikle daha çok izleyiciye seslenme olanağı yaratılmış olur. Benzer şekilde, tv tartışma programı katılımcılarından da, tehlikeli kültürel ve politik boyutları olmayan, depolitize edilmiş ve olabildiğince magazinleştirilip bayağılaştırılmış bir enformasyon yaymaları istenir. Bu şekilde, medya alanı, kendi ekonomik çıkarlarını savunacak işbirlikçi çevrelere ihtiyaç duyar. Özünde "çelişkili ideolojilere yatırım yapan" bu çevrelerden, enformasyonun ve düşüncelerin çoğulculuğu iddiasına dayalı, liberal düşünce anlayışını benimsemiş belli bir aydın kategorisi yaratır. Bu aydın kategorisi, medyanın ve özelde tv tartışma programlarının kendi kulis alanı içinde "sözüne itibar ettiği" aydınlardır. Medya, bu aydınlardan "kamusal heyecanı" kendi lehine yorumlamalarını isteyerek, aynı zamanda ideolojik bir bağlam yaratmaya çalışır.

Tüm bu sonuçların, çalışmada örnek olay olarak irdelemeye çalıştığımız Teke Tek programında da somut yansımalarla ifadesini bulması şaşırtıcı değildir. Bourdieu'cü global medya eleştirisinin kuşatıcılığı, çalışmamız boyunca çözümlemeye çalıştığımız hususların sadece TV tartışma programlarına özgü değil, genel olarak medya alanının tüm görünümlerine özgü hususlar olduğu sonucunu doğrulayıcı bir genellemede ifadesini bulur: Yine tüm bu sonuçların ortaya koyduğu gerçeği bir tek cümleyle özetleyebilirsek, diyebiliriz ki; medya alanı ve özelde tv tartışma programlarının kulis ilişkileri alanı, çağın dominant bir gerçekliği haline gelmiş olan neo-liberal ideolojik sistem gereği gibi anlaşılmadan anlaşılamaz. Aynı neo-liberal küresel ideolojinin değerlerine entegre olmuş Türkiye medyasının statüsü de, ondan sosyolojik ve kültürel bakımdan çok daha gelişkin bir düzeyde bulunan Fransız medya ortamı esas alınarak (ama gerçek-

te hiçbir yerel ve ulusal farklılık tanımayan evrensel ölçekli neoliberal ideoloji esas alınarak) oluşturulmuş Bourdieu'cü eleştirel medya perspektifi yardımıyla "okunmak" zorundadır. Özünde "Herşey toplumsaldır" diyen bu sosyolojik perspektifin, açıktır ki, salt medya alanıyla sınırlı kalmayıp, bu alanın da dışına taşan geniş politik, kültürel ve felsefi uzantıları mevcuttur. Yer yer, çalışmamızda, elden geldiğince bu farklı uzantıların da izini sürmeye çalışarak daha "bütünlüklü" bir bakış açısını egemen kılmaya gayret ettik. Bu çabanın başarısı ya da başarısızlığını ise, tamamiyle konuyla yakından ilgilenenlerin değerlendirme ve yorumlarına bırakmaktan başka yapacak bir şey kalmıyor.

Özetle, yukarıda sözü edilen sonuçlara ek olarak, çalışmamızı (aslında söz konusu sonuçların içinde de örtük bir şekilde mevcut olan) birkaç öneriyle noktalamamız yerinde olacaktır.

Buna göre:

-Herşeyden önce, medya alanı hakkında yapılacak araştırmaların gerçek kazancı, yine mevcut medyatik düzen ve söylemin kendisini değil, "farklı biçimde söz alma" araç ve yöntemlerini esas alan bir düşünce üretimine katkıda bulunmalıdır. Bu anlamda, medya ve özelde Teke Tek ve benzeri tartışma programları hakkında yapılacak bir çalışmanın esas alması gereken en önemli husus, tartışmanın yönünü ve tartışmacıların konum ve söylemlerini tayin eden şeyin, öncelikle, ne tür uzlaşma ve görünmez çıkar ilişkilerinden beslendiğinin açıklığa kavuşturulması olmalıdır. Bir izleyici olarak, TV'nin ve TV'de sıkça boy gösterenlerin statüsünün bağlayıcı etkisi yoluyla sağlanan koşullamalardan bağımsız düşünmeye çalışmanın önkoşulu, her fırsatta TV'yi ideolojik konumuyla bir arada düşünmeyi sağlayacak bir filtreye gereksinme duymak olmalıdır. Bu anlamda, özellikle, Teke Tek programını düzenli olarak takip eden bir izleyicinin kendi içinde halletmesi gereken ilk şey, tartışma sunucusu Fatih Altaylı'ya ilişkin yaratılmış olan ve yol açtığı etkiler bakımından hiç de azımsanmayacak bir ön kabul, minnet duygusu ve hakkaniyet gibi koşullayıcı çağrışımlarla yüklü bir "kamu avu-

katı" imgesinden kurtulmaya çalışmak olmalıdır.

-Günümüz medyatik düzeni içinde neredeyse mutlaklaştırılmış bir yere sahip olan pazar mantığı diktatörlüğünü ve "sözde-ilgi tiranlığı"nı ifşa edecek alternatif program örnekleri geliştirilmelidir. Bu konuda, Avrupa'daki örneklerden; sözgelimi büyük sermayeden bağımsız özerk konumlarıyla ve kamu hizmeti yayıncılığını ön plana çıkaran tavırlarıyla tanınan Sınır Tanımayan Gazeteciler ya da Latin Amerika'da kamusal gündemi belirlemede etkili olan Kağıt Kaplanlar benzeri sivil ve militan gazetecilik ve TV yayıncılığı örneklerinden esinlenecek formüller yaratılmaya çalışılmalıdır.

-Medya alanında ve özellikle de TV yayınlarında içeriği belirlemede seçiciliğe önem veren ve kitle yayıncılığına karşılık, nitel düzeyi yüksek bir fikir yayıncılığının yaratılmasına katkıda bulunacak yaratıcı bir kadronun tesisi sağlanmalıdır. Bu anlamda, Bourdieu'nün *kapital* kavramından hareketle, tıpkı günümüzde TV kuruluşlarının yaygın bir şekilde kullanmaya başladıkları "stratejik danışman" örneğinde olduğu gibi, her TV kuruluşu içinde, toplumsal hayatın tüm yönlerini kuşatan alanlarda (sağlık, politika, ekonomi, sanat, din, dil, sosyoloji, psikoloji, v.s.) söz sahibi olabilecek yetkin bir uzmanlar grubu bulunmalı, heteronom doğaya sahip aydın ve simgesel seçkinlerin medya alanı içindeki, özellikle de tv tartışma programları içindeki her konuda belirleyici konumlarına son verilmelidir. Yine bu bağlamda, her tv kanalının kendi kulis alanı içinde taraflı biçimde faaliyet gösteren medya eleştirmenleri yerine, daha objektif olma adına değişik gazetelerden seçilmiş; sözgelimi, Akşam gazetesinden Burhan Ayeri, Milliyet'ten Sina Koloğlu, Sabah gazetesinden Erdoğan Sevgin ve bir dönem Radikal gazetesinde "Zapçının Seyir Defteri" adlı köşesinde yaptığı ironik medya kritikleriyle dikkat çeken yazar ve benzeri yazarlardan kurulu ve belli bir yaptırım gücü bulunan bağımsız bir "Medya Değerlendirme ve Eleştiri Konseyi" oluşturulmalıdır.

-Daha önce de belirttiğimiz gibi, kamusal alan içinde özgür-

lüğün koşullarının kıyasıya tartışılarak elde edilmeye çalışılacağı daha adil bir medyatik düzen ya da platform arayışına hız verilmelidir. Bu bağlamda, gerektiğinde yalnızca "medyanın medyası" konumunda olabilecek ve kuruluş amacı, medyatik alanın ve bu alanda boy gösterenlerin toplumsal ve mesleki formasyonlarının meşruiyetini kıyasıya sorgulama esasına dayalı, sanal ortamda yayın yapacak bir internet gazetesi ya da gazeteleri tesis edilmeli ve olası tehdit ve saldırılara karşı gerektiğinde bu gazetelerde yazanların gerçek kimlikleri gizli tutulmalıdır. Hakim medya söyleminin yaratmaya çalıştığı kamu gündemine alternatif bir gündem yaratmayı amaçlayacak böyle bir girişimin, özellikle Bourdieu'nün "toplumun topluma müdahalesi" adını verdiği şeyin medya alanında işlerlik kazanması anlamında önemi büyüktür. Eğer TV'de TV eleştirisi yapılamıyorsa, bu şekilde, en azından "medyanın medyaya müdahalesi" yoluyla, söz konusu eleştiri mekanizması hayata geçirilmeye çalışılmalıdır.

-Mikrofon korkusu yaşayan aydınların oluşturdukları birbirinden bağımsız "söz gettoları" yerine, daha örgütlü ve olabildiğince geniş bir kesimi içine alacak biçimde, etkili "direnme odakları" oluşturulmalıdır. Bu konuda, özellikle akademisyenlere büyük iş düşmektedir. Her akademisyen, kendi çalışma ve uzmanlık alanıyla ilgili bir tartışmada, sözü ve "meydanı" o konuda yeterince bilgi sahibi olmayan bir başkasına bırakmamalı, kendi bilgi birikimi ve mesleki deneyimini medya platformu aracılığıyla – ya da en azından canlı telefon bağlantıları yoluyla – geniş bir kitleyle paylaşmayı asli görev saymalı, gündeme getirilen konu ya da sorunla ilgili her tür yanlış yorum ve değerlendirmeyi, dolayısıyla yanlış bilinçlenmeyi önlemeyi mesleki bir sorumluluk olarak addetmelidir.

-Devlet ve devletle ilişkili, çıkar-bağımlı güç merkezlerinin oluşturduğu "organik yapıyla" bağlantısı olmayan ifade araçlarının ve *sözün sivil imkânlarının* araştırılmasına yönelinmelidir. Bu konuda, sivil toplum örgütlerinin işbirliğine dayalı bir "Enformasyon Değerlendirme Kurulu" oluşturulmalı ve kamuoyu,

medya tarafından girişilen kitlesel manipülasyon tekniklerine karşı el ilânları, afişler ve broşürler yayımlamak suretiyle aydınlatılmaya çalışılmalıdır.

-Medya mensuplarının iş dünyası ve ticari kurum ve kuruluşlarla ilişkileri sınırlanmalı ya da daha saydam bir hale getirilmelidir. Bu açıdan, özellikle TV sunucuları, gazeteciler ve medya ortamında sıklıkla görüş bildiren ve bu alana yorumlarıyla katkıda bulunan kişilerin görüntülerinin altına birincil meslek ve unvanlarının yanı sıra, üye oldukları ticari kurum ve kuruluşların ya da iş çevrelerinin de adı açıkça belirtilmeli, yazılmalıdır. Bu yöntemin uygulanması, izleyicinin kafasında ve dolayısıyla algılama kategorilerinde o kişilere ilişkin oluşacak yargılar açısından önemlidir.

-Teke Tek ve benzeri TV tartışma programlarına çağrılacak konuşmacıların TV kanalının görüşüyle uyum içinde ve onunla karşılıklı çıkar birliğine dayalı bir "tutum promosyonu" yöntemine göre değil, izleyici kitlesinin genel istek ve eğilimine göre belirlenmesi sağlanmalıdır. Bu konuda, özellikle, CNN-Türk'te gazeteci Yavuz Baydar'ın sunduğu "Soru Cevap" programına kısmen de olsa demokratik bir dayanak oluşturan "Konuğu Siz Seçin" sloganı örnek alınıp geliştirilmeye çalışılmalıdır.

-Medya alanında faaliyet gösteren kuruluşların yayın içerikleri, işi, medya etiği ve eğitimi vermek olan İletişim Fakülteleri öğretim üyelerinden kurulu ve hukuki yaptırım gücü bulunan bir komisyon tarafından denetlenmeli, özellikle TV kuruluşlarının kendi başlarına yaptıkları ve çoğunlukla da gerçeği yansıtmayan kamuoyu anketleri ve izlenme oranı (rating) araştırmaları, yine aynı komisyonun görevlendireceği bağımsız bir araştırmacılar grubu tarafından yapılmalıdır. Böylelikle ortaya çıkacak bulgular, yine İletişim Fakültelerinin ortaklaşa yayımlayacakları bültenler aracılığıyla kamuoyuna duyurulmalıdır. İletişim Fakültelerinin görevi yalnızca medya alanına nitelikli eleman sağlamak ve ötesine karışmamak şeklinde düşünülmemeli, aynı zamanda kendi sıralarından mezun ettiği kişileri meslek yaşamlarında da,

gerek mesleki ahlak ve gerekse toplumsal sorumluluk anlayışına uygun hareket edip etmedikleri konusunda yakından takip etmek olmalıdır.

-TV tartışma programlarında sıklıkla talep edilen ve Bourdieu'nün deyişiyle "kültürel gıda öneren" belli sayıdaki fast-thinker'ların TV'de neyi savundukları, öncelikle, program canlı olarak devam ederken seyircilerin katılımıyla oluşturulacak "program içi anketler" ya da "eşzamanlı anketler"le çözümlenmeye çalışılmalıdır.Bu tür bir ölçmenin önemi büyüktür. Çünkü, zaman zaman bu tür programlarda yapılan eşzamanlı anketlerin ortaya koyduğu bir gerçek, tartışma katılımcılarının ya da teknik bir terimle söylersek "TV kamuoyunun" tartışılan konu ya da soruna ilişkin ortaya koyduğu sonuçlarla anket sonuçlarının örtüşmediği, hatta çoğu zaman açıkça çeliştiği yönündedir. Bunun da anlamı; sözde toplumsal bilincin sözcüsü ve temsilcisi olarak tv tartışma platformlarında sıklıkla boy gösterenlerin, gerçekte yalnızca organik bir ilişki içinde oldukları kurum ve örgütlerin görüş ve çıkarlarını savunduklarıdır.

-Kamera ve TV narsisizminin önüne set çekilmesine ilişkin olarak, bizzat Bourdieu'nün kuşkusuz fıkra gibi gelecek olan şu net önerisinden yararlanılmalıdır: "Televizyonda bir şeyi temsil edecek olan, bunu kendisi temsil etmemeli, yetişmiş bir oyuncuya temsil ettirmelidir. Bu, hem mesajı, hem de kamusal bir medyada bir şeyi temsil etmeye çağrıldığını hissedenin tevazusunun yararına olacaktır."

-TV'nin siyasal ifade kanallarının kurumlaştırmaya çalıştığı bir araç olmasının önüne geçmek için, her siyasi parti ya da iş örgütü (iş adamları dernekleri, holding kuruluşları, ticaret meclisleri, v.s.) açıkça kendi meramlarını dile getirecekleri bir TV kanalına sahip olmalı, böylelikle "dördüncü kuvvet" ya da "halkın gözü kulağı" olduğu varsayılan kamusal medya kuruluşlarının (devlet televizyonları da dahil) her türlü kişisel ve kurumsal değer oryantasyonundan arındırılması sağlanmalıdır.

-Bilginin farklı alanlarda (medya, üniversite, piyasa, cema-

atler, v.s.) melezleşme sürecine girişini ifade eden heteronomi ve TV tartışma programlarında bu melezleşmeyi hızlandıran heteronom entelektüeller, programa davet edilmeden önce, tartışılacak konu ya da sorunla ilgili bir ön testten geçirilmeli ve konuyla ilgili "söyleyecek sözleri olanlar"dan kurulu tartışma platformları oluşturulmalıdır. Bu tür bir girişimin, aynı zamanda Bourdieu'nün deyişiyle "TV'de onca değerli dakikaların onca değersiz şeyleri ifade etmek için boşuna harcanması"nı önleyici bir yarar sağlayacağı varsayılmalıdır.

-TV tartışma programları, özellikle, söz hakkı sınırlaması ve eşitsizliğini önlemek ve bir görüş ya da düşünceyi gereği gibi temellendirme fırsatı yaratmak amacıyla, tıpkı *Siyaset Meydanı* örneğinde olduğu gibi, süre sınırlamasından muaf tutulmalıdır, program yayını için herhangi bir süre öngörüsünde bulunulmamalıdır.

-Son olarak; siyaset, ekonomi, din, sanat, eğlence, astroloji, haber v.s. içerikli *tematik TV kanalları* kurulmasına önem verilmeli; böylelikle, Bourdieu'nün heteronom entelektüeller dediği kimselerin her kanalda ve her konuda görüş beyan etmelerinin önü alınarak, herkesin kendi mesleki ve uzmanlık alanına kanalize edilmesi sağlanmalıdır. Alanlar arası geçişler ve mesleki sınır ihlallerinin önüne geçilmesinin amaçlanacağı bu tür bir girişim sayesinde, sözgelimi din üzerine siyasilerin; ekonomi üzerine sanatçıların; ya da sanat üzerine eğlence dünyasının gölgesi düşürülmemeli, TV'de her tür konfüzyonist (zihin bulandırıcı) girişimin önü alınmaya çalışılmalıdır. Yine bu şekilde, sözgelimi bir Bedri Baykam'ın siyasette, bir İbrahim Tatlıses'in sanatta ya da bir Erman Toroğlu'nun, kendi uzmanlık alanı dışında kalan çok değişik konularda programlar yapıp kamuoyunun "Karar Anı"na etkileri sınırlandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Arendt, Hannah : (1997), Şiddet Üzerine, Çev.: Bülent Peker, İstanbul, İletişim Yayınları.

Bagdikian, H. Ben : (1990), The Media Monopoly, Boston Beacon Press.

Bachelard, Gaston :(1948), La Terre et les rêvéries de la volonté, Paris, Librairie José Corti.

Bauman, Zygmunt :(1999), Sosyolojik Düşünmek, Çev.: Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, Jean: (1997), Tüketim Toplumu, Çev.: Hazel Deliceçaylı-Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.: (2000), Baştan Çıkarma Üzerine, Çev.: Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntılı Yayınları.: (2001),
Tam Ekran, Çev.: Bahadır Gülmez, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Bennett, W. Lance: (2000), Politik İllüzyon ve Medya, Çev.: Seyfi Say, İstanbul, Nehir Yayınları.

Bilgin, Nuri: (1991), Eşya ve İnsan, Ankara, Gündoğan Yayınları.

Bourdieu, Pierre: (1980), Le Sens Pratique, Paris, Éd. de Minuit: (1984), Questions de Sociologie, Paris, Éd. de Minuit.: (1993), Misére du monde, Paris, Éd. du Seuil: (1995), Pratik Nedenler, Çev.: Hülya Tufan, İstanbul, Kesit Yayınları: (1997), La Distinction; Critique Social du Jugement, Paris, Éd. de Minuit.: (1997), Reponses, Paris, Éd. du Seuil.: (1997), Choses dits, Paris, Éd. de Minuit.: (1998), Contre-Feux: Propos pour servir à la résistence contre l'invasion néo-liberale, Paris, Éd. Liber Raisons d'Agir.: (2000), Televizyon Üzerine, Çev.: Turhan Ilgaz, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Bumin, Kürşat: (1998), Medyakronik, İstanbul, İletişim Yayınları.

Burton, Graeme: (1995), Görünenden Fazlası, Çev.: Nefin Dinç, İstanbul, Alan Yayıncılık.

Breton, Philippe : (1992), L'utopie de la Communication, Paris, Éd.La Découverte.

Cazeneuve, Jean : (1974), L'homme téléspectateur, Paris, Éd. Danoél/Gauthier.

Chomsky, Noam: (1999), Medya Gerçeği, Çev.: Abdullah Yılmaz, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık.

Claude, Hervé : (1990), İnformation, Manipulation, Vifs, Paris, Éd. du Félin.

Clerc, Denis: (1997), Dechiffer les grands auteurs de l'economie et de la sociologie, Tome 2, Paris, Éd. Syrons.

Coutriére-Denamy, Sylvie : (1997), Hannah Arendt, Paris, Éd. Hachette Litterature.

Dayan, Danielle et Katz, Elihu: (1999), La Télévision cérémonielle, Paris Éd. P.U.F.

Debray, Régis: (1973), L'État Séducteur, Paris, Éd. Gallimard.

Dougneux, Daniel: (1998), La Communication par la bande, Paris, Éd. La Découverte/Poche.

Duran, Ragıp : (1991), Burası Dünya Polis Radyosu, İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.

Dursun, Çiler : (2001), TV Haberlerinde İdeoloji, Ankara, İmge Kitabevi.

Eco, Umbert: (1985), La Guerre du Faux, Paris, Éd. de Grasset.

Ellul, Jacques: (1998), Sözün Düşüşü. Çev.: Hüsamettin Arslan, İstanbul, Paradigma Yayınları.

Ergün, Hakan: (2000). Televizyonda Haberin Magazinleşmesi, İstanbul, İletişim Yayınları.

Feyerabend, Paul: (1995). Bilgi Üzerine Üç Söyleşi. Çev.: Cemal Güzel-Levent Kavas, İstanbul, Metis Yayınları.

Foucault, Michel: (2000), Özne ve İktidar, Çev.: Işık Ergüden/Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Gauthier, Alain: (1993), L'impact de l'image, Paris, Éd. L'Harmattan.
Goffman, Erving: (1981), Façons de parler, Paris, Éd. de Minuit.
Habermas, Jürgen: (1999), 'Öteki' Olmak, 'Öteki'yle Yaşamak, Çev.: İlknur Aka, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
Horkheimer, Max: (1994), Akıl Tutulması. Çev.: Orhan Koçak, İstanbul, Metis Yayınları.
İnal, Ayşe: (1996), Haberi Okumak, İstanbul, Temuçin Yayınları.
Jacoby, Russel: (1996), Belleğini Yitiren Toplum, Çev.: Hakan Atalay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
Keane, John: (1998), Şiddetin Uzun Yüzyılı, Çev.: Bülent Peker, Ankara, Dost Yayınevi.
Matelsky, Marilyn: (2000), TV Haberciliğinde Etik, Çev.: Bahar Öcal Düzgören, İstanbul, Yapı Kredi yayınları.
McLuhan, Marshall:(2001), Gutenberg Galaksisi, Çev.: Gül Çağalı Güven, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
Mattelart, Armand : (1992), La Communication-Monde, Paris, Éd. La Découverte.
Mattelart, Armand ve Michelle: (1998), İletişim Kuramları Tarihi, Çev.: Merih Zılhoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları.
Miége, Bernard: (1997), La société conquise par la communication. La Communication entre l'endüstrie et espace public, Tome 2, Grenoble, Pug Éditions.
Münir, Metin: (1993), Sabah Olayı, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
Oskay, Ünsal: (2001), Yıkanmayı İstemeyen Çocuklar Olalım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
Piaget, Henri: (1997), Médias et dèontologie, Paris, Ed. P.U.F
Pinto, Louis: (1998), Pierre Bourdieu et la théorie du monde social, Paris, Albin Michel Éditions.
Postman, Neil: (1994), Televizyon. Öldüren Eğlence, Çev.: Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
Poyraz, Bedriye: (2002), Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik, İstanbul, Ütopya Yayınları.
Pratte, André: (2000), Les oiseaux de malheur: essai sur les médias d'aujourd'hui, Montréal, VLB Éditions.
Ramonet, Ignacio: (2000), Medyanın Zorbalığı, Çev.: Aykut Derman, İstanbul, Om Yayınevi.
Rigel, Nurdoğan: (2000), Rüya Körleşmesi, İstanbul, DER Yayınları.
Robins, Kevin : (1999), İmaj, Çev.: Nurçay Türkoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
Ross, Andrew: (1989), No Respect: Intellectuals and popular culture, London, Routledge.
Said, W. Edward: (1995), Entelektüel, Çev.: Tuncay Birkan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
Sanders, Barry: (1999), Öküzün A'sı, Çev.: Şehnaz Tahir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
Sartre, Jean-Paul: (2000), Aydınlar Üzerine, Çev.: Aysel Bora, İstanbul, Can Yayınları.
Schiller, Herbert: (1993), Zihin Yönlendirenler, Çev.: Cevdet Cerit, İstanbul, Pınar Yayınları.
Scordigli, Victor: (1992), Les Sens de la technique, Paris, Éd.P.U.F.
Sfez, Lucien : (1992), Critique de la Communication, Paris, Éd. du Seuil.
Sözen, Edibe: (1997), Medyatik Hafıza, İstanbul, Timaş Yayınları.: (1999), Söylem, İstanbul, Paradigma Yayınları.
Virilio, Paul: (1998). La Bombe İnformatique, Paris, Éd. Galilée.
Vitalis, André : (1994), Médias et Nouvelle Technologie, Rennes, Éd. Apogée.
Wolton, Dominique: (1999), Internet et aprés: Une théorie critique des nouveaux médias, Paris, Éd. Flammarion.

Yalnızuçanlar, Sadık : (1997), Televizyon ve Kutsal, İstanbul, Timaş Yayınları.
Yaşar, İzzet: (1999), Balta/Zar, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

DERGİLER

Aksoy, Asu: "Türk Medyasını Anlamak", Birikim, Mayıs 1994, Sayı: 61.
Argın, Şükrü:"Aşkla Yazmak", Birikim, Nisan 2001, Sayı: 144.
Arslan, İshak: "Türk'ün Medyası, Medyanın RTÜK'ü", Editör, Mayıs 2002, Sayı: 1.
Baker, Ulus:"Medyaya Nasıl Direnilir?", Birikim, Aralık 1994 – Ocak 1995, Sayı: 68-69.
Balbastre, Gilles:"Quand Il Faut Vendre l'information", Le Monde diplomatique, Avril 1999.
Bourdieu, Pierre: "La Culture est en danger", Le revue français, 13 Novembre 1998.
Bourdieu, Pierre et Wacquent, Loic: "La Nouvelle vulgate planetaire", Le Monde diplomatique, Mai 2000.
Bourdieu, Pierre :"Sociologie et démocratie", Tribune Libre Zellige, Octobre 1996, no: 3.
Bourdieu, Pierre:"Journalisme et éthique", Les cahiers du journalisme, Juin 1996, no: 1.
Bourdieu, Pierre:"La télévision peut-elle critiquer la télévision?, Analyse d'un passage à l'antenne", Le Monde diplomatique, Avril 1996.
Bourdieu, Pierre: "Quel Statut donner â la télévision?", Edito, Mars 2001.
Bourdieu, Pierre:"Politikanın Krizi, Entellektüeller ve Medya", Çev.: Tanıl Bora, Birikim, Aralık 1994 – Ocak 1995, Sayı: 68-69.
Bora, Tanıl:"Entelektüel Kısırlaşmışlık ve Sözün Sınırları", Birikim, Nisan 2001, Sayı: 144.
Bora, Tanıl: "Defter Şerhi", Cogito, Bahar 2002, Sayı: 31.
Bourdon, Jerôme:"Télévision et Symbolique politique", HERMES, CNRS Éditions, no: 22.
Breton, Philippe :"Place au téléspectateur", Regards; Mars 1997, no: 22. Cantek, Levent: "Bastırılmışın Kahkaha Olarak Dönüşü", Gazi İletişim Dergisi, Kış '99, Sayı: 1.
Carcuff, Philippe: "La Sociologie de Bourdieu ou la radicalité complexe", Journal de Mars – Avril 2001.
Champagne, Patrick: "Au déla du discours idéaliste de l'information", Accueil, Printemps – été 1999.
Champagne, Patrick:"L'oeuvre de Pierre Bourdieu et l'écran médiatique", Sciences Humaines, Janvier 2002.
Champagne, Patrick:"Kamuoyu Yaratmak; Yeni Siyasal Ortam", Çev.: Hülya Tufan, Birikim, Ekim 1991, Sayı: 30.
Cornes, John:"Genres Télévisuels et Analyse de la réception", HERMES, CNRS Éditions, no: 11-12.
Coşar, Simten:"Türkiye'de Aydın/Entelektüel Ayrışması Üzerine", Birikim, Nisan 2001, Sayı: 144.
Çotuksöken, Betül:"Avrupa: Öznenin Doğum Yeri", Doğu – Batı Dergisi, Şubat-Mart-Nisan 2001,
Dufour, Robert-Dany:Les desarrois de l'individu-Sujet", Le Monde diplomatique, fevrier 2001.
Duran, Ragıp: "Bourdieu: Sosyolog Bir Militan", Cogito, Bahar 2002, Sayı: 31.
Fernandez, Louis Carlos : "La Passion de ne discourir comme volonté de ne pas savoir", Liberté, Septembre 2000, No: 249.
Firenze, Sylvain: "Sur les médias: un détour théorique", Ornitho, Juin 2001, No: 21.
Fortin, Pascal: "Bourdieu, Shneiderman et le journalisme: Analyse d'une contre critique", Les éditions electronique Commposit, Janvier 2000.
Galiero, Simon: "Médias et société", Le Monde diplomatique, Février 2001.
Giroud, François: "L'ami du peuple", Le Nouvel Observateur, 31 Janvier 2002, no: 1943.

Habermas, Jürgen: "Kamusal Alan", Çev.: Şükrü Durgun, Türkiye Günlüğü, 1999, Sayı: 12.
Ilgaz, Turhan: "Heidegger Entelektüel miydi?", Cogito, Bahar 2002, Sayı: 31.
İnal, Ayşe: "Medya, Dil ve İktidar Sorunu", Gazi İletişim Dergisi, Yaz '99. Sayı: 3.
İnal, Ayşe:"Bir İzleyici Gözüyle Siyaset Meydanı", Birikim, Aralık 1994-Ocak 1995, Sayı: 68-69.
Kalifa, Dominique:"L'ére de la Culture - Marchandise", Revue d'histoire 19e Siécle, 1999, no: 19.
Kıvanç, Ümit:"Meydanı Boş Bırakmayalım", Birikim, Aralık 1994-Ocak 1995, Sayı: 68-69.
Köse, Hüseyin: "Simgesel Şiddet ve Medya Eleştirisi", Virgül, Mart 2002, Sayı: 49.
Köse, Hüseyin:"Foucault ya da 'Arada' Varolma Sanatı", E dergisi, Mayıs 2001, Sayı: 26.
Köse, Hüseyin:"Virtüel Ayinlerin Dayanılmazlığı ve Popüler 'İkon' Mevzuu", E Dergisi, Şubat 2002, Sayı: 35.
Kural, Sevda Alankuş:"Türkiye'de Medya. Hegemonya ve Öteki'nin Temsili", Toplum ve Bilim, Güz 1995, Sayı: 67.
Lebaron, Frédéric: "Raison d'Agir, un intellectuel collectif autonome", Le journal des anthropologies, no: 77-78.
Livingston, Sonia et K. Lunt, Peter: "Un public actif, un téléspectateur critique", HERMES, CNRS Éditions, no: 11-12.
Macé, Eric: "La télévision du pauvre", HERMES, CNRS Éditions, no: 11-12.
Maler, Henri:"Du journalisme aprés Bourdieu", Le Monde diplomatique, février 2001.
Marin, Louis:"Pouvoir du récit, le récit du pouvoir", Actes de la recherche en sciences sociales, 1979, no: 25.
Mattelart, Armand:"L'une eternelle promesse: Les paradıs de la communication", Le Monde Diplomatique, novembre 1995.
Moles, Abraham:"Théorie informationelle de la réception" in Le Concepte d'information dans les sciences, Paris 1965, Éd. Gauthier/Villard.Murdock, Graham: "İletişim Modernlik ve İnsan Bilimleri", Medya İktidar İdeoloji İçinde, Der ve Çev.: Mehmet Küçük, Ankara 1999, Ark Yayınları.
Mutman, Mahmut: "Siyasetin Sınırsız Meydanı", Birikim, Aralık 1994-Ocak 1995, Sayı: 68-69.
Mutman, Mahmut :"Televizyonu Nasıl Sorgulamalı?", Toplum ve Bilim, Güz 1995, Sayı 67.
Mutman, Mahmut: "O.J. Simpson'dan Hikmet Çetin'e Televizyon ve Adalet", Birikim, Ağustos 1994, Sayı: 64.
Percheron, Annick:"La Socialisation Politique", in Traite de Science Politique, Jean Loca et Madelaine Grawitz, Paris 1985, Éd. P.U.F.
Proulx, Serge: De'utopie Sociale â l'ideologie de la communication", Cinémaction, Mars 1992, no: 63.
Ramonet, İgnacio: "La fabrique des désirs", Le Monde diplomatique, Mars 2001.
Said, Edward: "Yazar ve Entellektüellerin Kamusal Rolü", Cogito, Bahar 2002, Sayı: 31.
Shoemaker, Pamela ve Stephan D. Reese : "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi", Medya Kültür Siyaset İçinde, Der ve Çev.: Süleyman İrvan, Ankara 1997, Ark Yayınları.
Şimşek, Aydın : "Liberal Toplum İmgesi", Virgül, Mayıs 2000, Sayı: 30.
van Dijk, A. Teun:"Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", Medya İktidar İdeoloji İçinde, Der ve Çev.: Süleyman İrvan, Ankara 1997, Ark Yayınları.
Wolf, Mauro:"Analyse de la reception et la recherche sur les médias", HERMES, CNRS Éditions, no: 11-12.

Wolton, Dominique :"Siyasal İletişim: Bir Model Yaratmak", Çev.: Hülya Tufan, Birikim, Ekim 1991, Sayı: 30.

GAZETELER

Akay, Ali: "Bir Dönemin Adı: Bourdieu", Radikal Kitap Eki, 1 Şubat 2002.
Altaylı, Fatih: Ulusal Yürüme Bayramı", Hürriyet, 27 Mayıs 2002. : "Devredilmemek İstenen Hangi Egemenlik?", Hürriyet, 7 Haziran 2002. Hedef Fogg Değil Türk Kamuoyu", Hürriyet, 21 Şubat 2002. :"Bir Ülkenin Geleceği Azrail'e Bırakılır mı?", Hürriyet, 17 Haziran 2002. :"Papaz Olmak Şart mı?", Hürriyet, 13 Mart 2002. : "AB Düşmanları Dost Etti", Hürriyet, 9 Mart 2002.
Belge, Murat: "175 Örgüt", Radikal, 7 Haziran 2002.
Bocquet, Nicolas: "Pierre Bourdieu, La Domination Masculin", Liberation, Supplément Multimedia, Janvier 1989.
Carles, Pierre: "Télévision et discours critique, le sujet de l'énonciation télévisuelle en question", Evénément, 16 Novembre 1998.
Champagne, Patrick: "Bourdieu et la politique", Tribune Libre, 7 Fevrier 2002.
Duret, David:"Les temps des tribus. Le déclin de l'individualisme dans les sociétés de masse", Liberation, 29 Janvier 1999.
Ekinci, Adnan: "Bir Günde İki Milli Felâket", Radikal, 7 Haziran 2002.
Fabiani, Jean-Louis: "Sociologie et télévision, arrét sur le mage", Le Monde, 12 Février 1997.
Ferenczi, Thomas:"Pierre Bourdieu, Sociologue de tous les combats", Le Monde, 25 Janvier 2002.
Kanuty, Pierre : "İl ya une autonomie du politique", Le Monde, 13 Octobre 1997.
Kaplan, Yusuf :"CNN-Türk Gürkan Zengin'i Neden Cezalandırdı?", Yeni Şafak, 11 Mart 2002.
Le Goff, Jean-Pierre: "Pierre Bourdieu: les héritiérs séctaires", Liberation, 28 Janvier 2002.
Mauger, Gérard:"Ce qui échappe aux procureurs de Pierre Bourdieu", Le Monde, 26 Juin 1998.
Poncet, Emmanuel: "La Béte Bourdieu", Liberation, 30 Avril 2001.
Spire, Arnaud: "Pierre Bourdieu et 'le savoir engage", L'Humanité, 19 Janvier 2001.
Testus, Florian : "Mort d'un intellectuel médiatique", Le Monde, 21 Février 2002.
Tévanian, Pierre:"Bourdieu: des fossoyeurs malhonnêttes", Tribune libre, 8 Janvier 2002.
Vandevalde, Pierre: "La Domination Masculin", Liberation, 29 Janvier 1989.
Wolf, Laurent:"Pierre Bourdieu, L'homme qui dérange, est mort", Le Temps, 25 Janvier 2002.
Yıldız, Nuran : "Medyanın Siyaseti", Radikal İki, 14 Temmuz 2002.

TV PROGRAMLARI

13 Mayıs 2002 Tarihli "Başbakanın Sağlığı" Konulu Teke Tek
20 Mayıs 2002 Tarihli "Erken Seçim Olacak mı?" Konulu Teke Tek
27 Mayıs 2002 Tarihli "ÖSS'de Adaletsizlik" Konulu Teke Tek
3 Haziran 2002 Tarihli "Tek Yol Avrupa mı?" Konulu Teke Tek
10 Haziran 2002 Tarihli "Sanatta Cinsel Ayrımcılık" Konulu Teke Tek
24 Haziran 2002 Tarihli "Laiklik İçin Türkiye Model Olabilir mi?" Konulu Teke Tek
4 Temmuz 2002 Tarihli "Futbol Ülkeyi Kurtarır mı?" Konulu Teke Tek

KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ

Afazi: Söz yitimi.Yunanca'da "dile gelmemiş" anlamını taşır. Medya literatüründe, kamusal temsil olanağı bulamayan kesimlerin sessizliğe gömülmesi. Suskunluk Sarmalı yaklaşımına göre, bireyin sürekli olarak kanaat iklimini gözetip denetleme gereksinimi içinde olması, kendi görüşleri yaygınlaştıkça bunları açıkça dile getirmesi, ancak görüşleri desteklenmediği sürece susmasıdır. Medya bu anlamda, çoğunluğun görüşlerini temsil ederek çoğunluğu susmaya; azınlığın görüşlerini temsil etmediği sürece de azınlığın yalnızlık korkusu duyması ve dışlanması yüzünden yine benzer biçimde bu kesimi sessiz kalmaya zorlar.

Allodoxia: Öteki'nin görüşü, Öteki'nin kanaati. Toplumsal sistem içinde azınlıkta ya da marjda yer alan kesimlerin genel kamuoyu ve kanaat iklimi dışında kalan kanaat ve görüşleri.

Amnezi: Bellek yitimi. Anteroprop Amnezi ve Retroprod Amnezi olmak üzere iki türe ayrılır. İlki, geleceğe yönelik bellek yitimini; ikincisi ise geçmişe yönelik bellek yitimini simgeler. Amnezi, geçici ve kısa süreli olabileceği gibi, uzun süreli ve kalıcı da olabilir.

Antropi: Enformasyon tarafından üretilmiş bir sistemin altüst edici düzensizliğini tanımlamada kullanılan bir kavramdır. Sibernetik Biliminin kurucusu Wiener antropi'den "toplumu gözetleyen evrensel kaza" diye söz eder. Özünde fizik bilim alanına ilişkin bir kavram olan ve sözcük anlamı "elde edilemez enerji miktarı" demek olan antropi kavramının enformasyon teknolojisine uyarlanmış anlamı ise, aşırı enformasyonla yüklenmiş kapalı bir toplumsal sistem içindeki iletişimsel etkinliklerin özgürleştirici gücünün büyük bir yanılsamasını üretmesidir.

Birincil Tanımlayıcılar: Akredite kaynaklar. Durum tanımlarının yeniden kurulduğu TV tartışma ya da haber programlarında, tartışmaya ya da olaylara bir "haber değer" kazandıran yorumcular. Birincil tanımlayıcılar, aynı zamanda medya alanının egemen söylemlerini üreten stok karakterlerdir.

Desinformation: Haber ve bilgi gizleme. Varolan toplumsal gerçekliğe ilişkin önemli bir haberin, kendisinden daha az önemli haberler lehine medyanın "gündem belirleme" etkisi yoluyla gizlenmesi.

Dromoloji: İlk defa Fransız iletişim ve kültür sosyologu Paul Virilio tarafından kullanılan kavram, teknolojinin geçirdiği değişimlerin ka-

zandığı ivmenin güdülediği düşünceyi simgeler. Yunanca "hızl anlamına gelen "dromos" sözcüğünden gelir. Virilio'ya göre, iletişim teknolojilerinin hızlı gelişiminin sonucu olan bu ivme, insan etkinliğinin geleceği haline gelmiş bulunan durgunlukla ters orantılıdır.

Enformasyon: Bilginin medyatik dile dönüşümü. Enformasyon, temelde gerekçelendirmek, anlatmak ve ikna etmek fiilleriyle bağlantılıdır.

Enformasyonun Döngüsel Dolaşımı (Circulation Circulaire de l'İnformation): Enformasyon üretim ve dağıtımının bir tek alanda –kendi kaynağında- kapalı doaşımı. Medya çalışanlarının evreninin aşırı rekabete, hatta aşırı çatışmaya dayalı olması ve zaman yokluğu nedeniyle, medya ürünlerinin gitgide birbirleriyle aynılaşma eğilimi göstermesi. Ayrıca, enformasyonun yine bu söz konusu eğilim yüzünden gitgide karşılıklı olarak birbirlerinin içeriği haline gelmesi.

Empaty: Duygudaşlık. Empaty, anlak'ın (mind) gerçekleştirdiği bilişsel bir süreçtir. Görme aracılığı ile gerçekleşen bir konum geliştirmeyi simgeleyen özdeşleşme kavramından farkı, empaty'de başkasının durumsal varlığını anlama ve bilmenin söz konusu olmasıdır.

Fast-thinkers: Hızlı konuşucular, abur cubur düşünürler. Televizyonun kendine özgü etkinlik/verimlilik hesaplarına dayalı söz ekonomisi entelektüel üretim alanlarında "işbirlikçilerini" de bulur. Medya gündemine her daim amade bekleyerek her konuya çarpıcı ve fiyakalı yorum yetiştiren medya düşünürleri. TV'nin anlık yorum siparişlerini karşılayan bir "görüş veren" olarak entelektüel.

Gel-Geç Olaylar (Faits-Divers): Klişe ve stereotiplerin kısa, net ve duygu yüklü oluşu medyada kolay anlaşılırlık sağlayan bir öğedir. Medyada yer alan kimi cinayet, suç, seks ve dram içerikli haber ve programlar bu tür olaylara bir örnektir. Bu türden içeriklere sahip olayların haberleri klişelere dayalı olduğundan, genellikle algılanması ve anlaşılması kolay ve hızla tüketilen bir haber-magazin türünü oluşturur.

Gölgeolay (Epiphènomene): Toplumsal alanı belirleyen somut olaylar dizisinin ikincil düzlemde önem arz eden farklı boyuttaki yansımaları.

Görünmez Sansür: Televizyona çıkıyor olabilmenin karşı kefesinde uygulanan örtük bir sansür biçimidir. Bu sansür, katılımcılar anlamında bir özerklik yitimine yol açtığı gibi, birçok şeyin yanı sıra, konunun dayatılmış olmasından iletişimin koşullarının dayatılmış olmasından ve özellikle de zaman sınırlamasının, birtakım şeylerin söylenebilme-

sinin pek de mümkün olamayacağı ölçüde zorlamalar bulunmasından kaynaklanır.

Göstererek Gizleme: Gerçeğin kılığını değiştirmeye yönelik uygulanan bir sansür biçimi. TV gazetecilerinin varolan gerçeklik içinden kendi algılama kategorilerine göre uygun olan belli bir kesitini seçerek, kalanını dışarıda bırakması. Buna ayıklama ilkesi de denebilir. Bu algılama kategorisinin başlıca ilkesi ise, "sansasyonel olanın araştırılması"dır. Bu yüzden de TV gazetecileri Bourdieu'nün "gerçek olanın etkisi" adını verdiği şeyi ne tam olarak gösterebilir, ne de yeterince inandırıcı kılabilirler. Dolayısıyla, gerçekliğin bu dolambaçlı yansıtılışı, toplumsal ve politik alanın bilgisine erişmeyi asla mümkün kılamaz.

Habitus: Tüketim pratikleri, alışkanlıklar, eğilimler dizgesi. Özünde Bourdieu'cü bir kavram olan Habitus, en basit tanımlamayla verili bir durumda yapılacak olan şeyin bir tür pratik anlamıdır. Habitus, toplumsal bir gruba özgü özel bir yaşam biçimi (life style) oluşturan düzenlemeler ya da eğilimler bütünüdür. Yapıların ürünü olan Habitus, yaşam pratiklerini belirleyerek yapıları yeniden üretir. Habitus'lar ayırt edici ve farklı pratiklerin üretici ve dağıtıcı ilkeleridir.

Heteronomi: Özerklikten yoksunluk. Bourdieu'ye göre medya alanı gerek ekonomik ve gerekse politik alanın yoğun belirleyici ve yönlendirici etkisi nedeniyle özerk konumunu kaybetmiştir. Bu yüzden de artık toplumsal ve politik varoluşa ulaşmanın arabuluclsl olarak görülemez.

Heteronom Entelektüel: Özerk bir konumdan yoksun ve dış etkilere açık entelektüel. Özellikle medya entelektüelleri olarak boy gösteren heteronom entelektüeller, konumları itibariyle bağlı bulundukları ekonomik ve politik çevrelerin çıkar ve beklentilerinden bağımsız hareket edemezler.

Homoloji: Benzeştirme. Medya söylemi yoluyla üretilen ve kitleyi ortak bir eğilim, yaşam tarzı, algılama ve tüketim eğilimleri alanında tektipleştirmeyi amaçlayarak eşbiçime sokan yaygın etkileme süreci.

İç Patlama: Baudrillard terminolojisine ait bir kavram. Baudrillard'a göre kitleler medya aracılığıyla temsiliyet kabiliyetlerini yitirmişlerdir. İlk olarak, medya bir enformasyon aşırılığını temsil etmektedir. Dolayısıyla, sunulan enformasyona alıcıların tepki göstermesinin olanaksızlaştırıldığı bir tarzda işlemektedir. İkinci olarak ise, medya ussal eleştiriye bağışıklığı olan bir taklitler (simülakr'lar) dünyası yaratmış-

tır. Dolayısıyla kitleler kendi tepkilerini ve dışavurumlarını kendilerini temsil edecek başka bir kanal olmadığından, kendi içlerinde yaşamak zorunda kalırlar.

İnfotainement: İnformation (bilgi, haber) ve intertainement (eğlence) sözcüklerinin birleşiminden oluşan ve "eğlendirerek bilgilendirme" anlamına gelen bir kavram. Haber magazinleri, bilgi yarışma programları ve dramatize edilmiş bazı yapımlar bu türe örnek olarak verilebilir.

Kaç (Catch) Güreşi: TV'deki söylemlerin dolaşımda olduğu toplumsal evrenlerin her birinde, bazı şeylerin söylenebilip bazılarının söylenemediği tarzda yapılandırılmış olan tartışma biçimi. Bu tartışma biçimi aynı zamanda TV'ye özgü bir dil oyunudur. Bu dil oyununa ilişkin yapılan birincil varsayım, demokratik tartışmanın kaç güreşi modeline göre yapılandırılmış olduğudur. Buna göre, bir tartışmada somut/hayali bir çatışmanın yanı sıra, iyiler ve kötülerden kurulu iki ayrı tarafın bulunması söz konusudur. Bu tartışma biçimine, tartışma sırasında ortaya çıkan argümanların bilimsel dilin mantığı içinde biçimlenmeleri gerekir. Taraflar arası çatışma ve tartışmaların bu biçimde var oluşu, kaç güreşi modelinin kurallarını açığa vurur.

Kamusal Senaryo: Hakim olan ile tabi olanları tanımlayarak taraflar arası "göreli mutabakat" ve diyalog koşullarını (ve aralarındaki ilişkileri) belirleyen, toplumsal norm ve ahlaki ilkeler toplamı altında kabul gören değerleri sürekli kılan, sosyo-politik-gündelik pratiklerin işleyişine yönelik bir alan oluşturan söylemler bütünü.

Kamusal tartışma: Kamusal tartışma alanını, siyasi ifade mekanizmalarının medya tarafından kurumsallaştırılması.

Kasket Değiştirme: Goffman terminolojisine ait bir kavram. Verili iletişim koşullarında yapılan bir tartışmada durmaksızın konum ve fikir değiştiren katılımcı konuşmacı tipini simgeler. Günümüz medya alanında, genel olarak rağbet görenler de yine bu kimselerdir. Bourdieu'nün deyimiyle onlar, "iyi müşteriler", sorun çıkarmayacakları belli olan tartışmacı kişilerdir.

Kolektif Entelektüel: Toplumsal konulardaki araştırmaları ve katılımları ile ortak bir amaç oluşturan bireylerin tümü.

Konfüzyonizm: Kısaca fikirleri bulandırma. Herhangi bir tartışmada daha önemli bazı konu ve sorunların aleyhine olarak, çok daha önemsiz konu ya da sorunların desteklenmesi ve gitgide tartışmanın seyri ilerledikçe başat argümanların ortadan silinmesi. Konfüzyonizm, özel-

likle gösteriye dayalı yayınlar üzerinde yarattığı bir dizi yanılgılar açısından oldukça önemli bir problemdir.

Kulis-Medya Kulisi: Toplumsal-politik ve kültürel alanda bilgiyi üretme ve dağıtma görevini üstlenmiş olanların manipüle edilmiş iletişim koşullarında ve medya alanı ile yoğun bir işbirliği içinde iş görmeyi kabullenmiş olmaları sonucu ortaya çıkmış olan medyatik yapılanma. Kısaca medya alanının yakın çevresini oluşturan işbirlikçi çevre.

Kültürel Fast-Food: Medya ve özel olarak TV'nin izleyici tarafından algılanması ve sindirilmesi yoğun bir zihinsel aktivite gerektirmeyen, kolay anlaşılır çabuk unutulur kültürel ürünlere odaklı yüzeysel yayıncılık anlayışı. Önceden düşünülmüş, önceden hazmedilmiş kültürel gıda.

Kültürel Sermaye (Capitale Culturelle): Bourdieu sosyolojisine ilişkin bir kavram. Bourdieu'ye göre, özellikle medya alanında cisimleşmiş bulunan kültürün içi boşaltılmıştır. Bu yüzden de kültürel sermayeye sahip sanatçı ve aydınların varoluşu, tamamiyle keyfi olan devlet tarafından belirlenmiştir. Böyle bir kültürel belirleme de yalnızca egemen sınıfın ayrıcalıklarını sürdürme amacına hizmet etmektedir. Dolayısıyla, Bourdieu'ye göre kültürel sermaye sahibi kişilerin kendi vazgeçişlerinin kurgusunu terk etmek için, kinizme düşmeden, kendi çıkarlarını yeniden düşünmeleri gerekmektedir.

Manipülasyon: Fransızca bir sözcük olup "hile, el becerisi" gibi anlamları bulunan manipülasyon kavramı, en basit tanımlamayla birine ya da bir grup insana kendi istediğini yaptırmaktır. Medya alanında genel kabul görmüş karşılığı ise, kitleyi istenilen doğrultuda yönlendirmek ya da güdülmemektir.

Medyatik Hafıza: Toplumsal gerçekliğin medya aracılığı ile sembollere indirgenmiş ve kodlarını buna göre oluşturan, sembolik değer taşıyan bir hatırlama biçimidir.

Misinformation: Haber çarpıtma. Varolan bir gerçekliği doğrulama gereği duymadan ve asıl anlamından saptırarak farklı kılıklar altında yeniden kurma.

Neo-Televizyon: Eco tarafından tanımlanmış bir kavram. Her fırsatta kendinden ve kitlesiyle kurmak üzere olduğu ilişkiden söz eden televizyon.

Omnibus: Herkes için yaygın ve geçerli olan bilgi ya da haber. Televizyonun haberler düzeyindeki simgesel eyleminin, dikkatleri herkesin ilgisini çekecek türden olaylarla yoğunlaştırılması.

Organik Entelektüel: Kurulu düzende tikeli meşrulaştırırken evrensel dayanak noktası alan, diğer bir deyişle, tikeli evrenselleştirmekle tahakkümcü bir tavrı içselleştiren entelektüel. İlk defa Gramsci tarafından kullanılmış olan organik entelektüel kavramı, hegemonya kavramıyla birlikte düşünülmelidir. Organik entelektüel, kurulu düzenin meşruiyetine katkıda bulunmakla muhalif entelektüelden ayrılır.

Paleo-Televizyon: Eco tarafından tanımlandığı şekliyle, paleo-televizyon pedagojik ve didaktik tutkuların televizyonudur.

Panoptik (Panopticon): Her şeyi görme. İlk defa Jeremy Bentham tarafından kullanıldığı şekliyle panopticon sözcüğü, başlangıçta daire biçiminde inşa edilmiş olan cezaevi hücrelerindeki mahkumların merkezi gözetleme kulelerinden izlenmeleri anlamında yeni bir gözetleme stratejisini simgelemektedir. Kavram, günümüz küresel medya ve gözetim stratejisi anlamında da total bir baskı biçimini açığa vurmaktadır.

Reflexivite: Sözcük anlamı düşünümsel diye çevrilebilecek reflexivite kavramı, Bourdieu'nün tanımlamasıyla, yalnızca birtakım yanıtların keşfedilmesi için değil, aynı zamanda bir tür "yanıt keşfetme tarzı keşfetmek, militanca çalışmanın, tartışmayı örgütlemenin ve tartışma işinin yeni bir örgütlenme biçimini keşfetmek için nesnel olmaya çalışmak" anlamına gelir.

Simgesel Şiddet (Violence Symbolique): Ona maruz kalanların ve aynı zamanda da çoğu kez onu uygulayanların sessiz suç ortaklığıyla ve her iki tarafın da onu uyguladıkları ya da ona maruz kaldıklarının bilincinde olmadıkları ölçüde meşruluk kazanan şiddet türü. TV tartışma programlarında çoğunlukla bu şiddet türü, program sunucuları tarafından uygulanmaktadır.

Simgesel Sermaye (Capital Symbolic): Pazar mantığı içinde değer kazanan, onur ve saygınlık yoluyla, ekonomik pratiklerin nesnel gerçeklerini reddederek kendini tanımlayan sermaye. Simgesel sermaye, Max Weber'in karizma olarak adlandırdığı şeyin farklı bir biçiminden başka bir şey değildir. Yine simgesel sermaye, oldukça aşırı fiyatlı bir alışveriş yapmanın zaferi olabileceği gibi, Bourdieu'nün deyimiyle "cebinden tek kuruş para ödemeden bir işi sonuçlandırmayı başarmış olmanın kibri" de olabilir.

Simülasyon Kuramı: Baudrillard terminolojisine ait bir kavram. Medyanın gerçekliği yansıtmayıp, onun taklitlerini (simülakr'larını) ürettiğine ve böylece gerçeklik duygusunun yitirilişine ve göstermelik

olanın egemenliğine yol açtığına ilişkin kuramı.

Spesifik Entelektüel: İlk kez Foucault'nun sözünü ettiği bir kavram. Kendisini doğruluğun ve gerçekliğin efendisi olarak ilan etmekten kaçınan ve belirli bir alandaki bazı bilgilerin taşıyıcısı olarak gören kişi. Foucault, spesifik entelektüele II. Dünya Savaşı sırası ve sonrasındaki tutum ve davranışlarıyla atom fizikçisi Robert Oppenheimer'ı örnek gösterir.

Söylem: Bilgi, ideoloji ve güç ilişkilerini ortaya çıkaran konuşma ve ifade formu. Söylem konusundaki en önemli argüman, dilin kendi başına bir anlamının olmadığı, anlamların toplumsal ve kurumsal pratiklerin bir sonucu olduğu ve bizzat bu tür pratiklerin somut yapılarında bulunacağıdır.

Teknetronik Toplum: Elektronik beyin, TV cihazı ve telekomünikasyonun birleşmesi sonucu oluşan toplumsal evre. İlk kez Brzezinski tarafından kullanılan teknetronik toplum kavramı, teknolojik-elektronik ağların tüm dünyayı küresel biçimde bir baştan bir başa sarmasıyla dünyanın birbirine bağımlı, sinirli, taşkın ve gergin ilişkiler yumağı haline gelişini anlatır.

Toplumsal Uzam (Champs Symbolic): Habermas'ın tanımladığı şekliyle, tartışma yoluyla kurulan bir uzamdır. Bu uzamda düzensel (rubrique) usun, korporatrist işletmelerin ve özel çıkarların ötesinde kendine yol bulduğu bir yerdir. Toplumsal uzam, düzensel usun değişim yeridir.

Yetkinlik/İstidat İdeolojisi: Egemen kesimlerin uluslar arası dünya vizyonlarının gerisinde yatan ve egemenlerin egemenliklerini sürdürmeye aracı olan felsefe. Bu felsefeye göre yönetenler ve işi olanlar en yetkili kişilerdir, ve bunun da anlamı, işi gücü olmayanların asla istidatlı kişiler olmadığı ve olamayacağıdır. Yetkinlik ideolojisi, bir anlamda, efendiler ve köleler arasındaki çatışmaya daha az benzeyen bir çatışmayı doğrular. Weber sosyolojisiyle de doğrudan ilişkili olan kavram, Weber'deki karşılığını "İlahi Adalet Doktrini"nde (théodicée) bulur. Weber, egemen olanların bir ilahi adalet doktrinine, yani ayrıcalıklı olduklarının teorik bir doğrulamasına gereksinme duyduklarını yazar.

PAPİRÜS
(eleştirel düşünce)

Bourdieu'nün eleştirisi, televizyonun sosyolojik gerçekliği belirlemede başat bir yönelim olarak içselleştirdiğini düşündüğü ve kısaca, görece sınırlı bir entelektüel çevrenin görüşlerinin hakim kılındığı bir temsiller alanı olarak ifade edilebilecek kulis kavramında yatmaktadır. Buna göre tv'nin kulisi, bir fikirler mozaiğinden çok, bir benzeşimler evrenidir. Sosyolojik gerçekliklerin bütünü değil, yalnızca bir kesitidir. Dolayısıyla tv'nin söylem stratejilerine "yataklık" eden kulis kavramının da ayrıntılı bir çözümlemesi yapılmalıdır. Çünkü Bourdieu'ye göre, toplumsal katmanda hâlâ geçerliliğini ve canlılığını koruyan kimi eleştirel görüş ve düşüncelerin televizyonun kulisine / çevresine yansıması, kimi simgesel benzeşimler ve türdeş eğilimler yoluyla engellenmektedir. Bourdieu'ye göre bir başka açıdan, "simgesel uzam" kavramı içinde tanımlanabilecek olan kulisin eyleyenleri, tıpkı toplumsal uzamda olduğu gibi, iki farklılaşma ilkesine göre, yani; "Ekonomik sermaye ve kültürel sermayeye göre yapılan istatistiksel dağılım içindeki konumlarına göre" belirlenmişlerdir.

Hüseyin Köse'nin çalışması **"Bourdieu Medyaya Karşı"** bütün bu açılardan, bir anlamda **"Medya okuma klavuzu"** niteliğindedir.
Görüşlerimizin, duygularımızın, kararlarımızın medyaca nasıl yönlendirildiğini görmek için...

ISBN 975-8747-47-9
9 789758 747474